

**KULTURA FIZYCZNA
W DZIAŁALNOŚCI WIEJSKICH
ORGANIZACJI MŁODZIEŻOWYCH
II RZECZYPOSPOLITEJ**



**Eligiusz
MAŁOLEPSZY**



Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

Eligiusz Małolepszy

**Kultura fizyczna w działalności
wiejskich organizacji młodzieżowych
II Rzeczypospolitej**



Częstochowa 2015

Recenzenci
Jerzy Gaj
Henryk Mierzwiński

Redaktor naczelny wydawnictwa
Andrzej Miszczak

Korektor
Mirosław Łapot

Redaktor techniczny
Jacek Kukułka

Projekt okładki
Sławomir Sadowski

© Copyright by Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2015

ISBN 978-83-7455-450-3

**Fotografie zamieszczone w książce pochodzą ze zbiorów Archiwum Zakładu
Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie**

Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
42-200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (34) 378-43-29, faks (34) 378-43-19
www.ajd.czyst.pl
e-mail: wydawnictwo@ajd.czyst.pl
Wydanie II

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział I	
Warunki społeczno-polityczne i gospodarcze wsi w II Rzeczypospolitej	11
Rozdział II	
Wiejskie organizacje młodzieżowe w Polsce do 1939 roku	18
1. Ruch młodowiejski na ziemiach polskich do 1918 roku	18
2. Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej, Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralny Związek Młodej Wsi (1919 – 1939)	22
3. Związek Młodzieży Ludowej i sekcja wiejska Związku Młodej Polski (1926 – 1939)	31
4. Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (1928 – 1939)	35
5. Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (1919 – 1931)	37
6. Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej (1922 – 1939)	40
7. Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej (1927 – 1936)	44
Rozdział III	
Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec kultury fizycznej na wsi	47
1. W okresie 1918 – 1926	47
2. W latach 1927 – 1939	50
Rozdział IV	
Kultura fizyczna w programach i działalności centralnych związków młodzieży wiejskiej	65
1. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej (1919 – 1928)	65
2. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” (1929 – 1934)	82
3. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodej Wsi (1935 – 1939)	100
Rozdział V	
Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych o zasięgu krajowym	111
1. Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Ludowej i sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski w latach 1926 – 1939	111

a. Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926–1937)	111
b. Kultura fizyczna w programach i działalności sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski (1938–1939)	124
2. Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (1928–1939)	126
Rozdział VI	
Kultura fizyczna w działalności regionalnych związków młodzieży wiejskiej (zachowujących samodzielność organizacyjną)	146
1. Kultura fizyczna w programach i działalności Małopolskiego Związku Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (1919–1931)	146
2. Kultura fizyczna w programach i działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej (1922–1939)	156
3. Kultura fizyczna w programach i działalności Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej (1927–1936)	161
Rozdział VII	
Rola prasy wiejskich organizacji młodzieżowych w propagowaniu i upowszechnianiu kultury fizycznej na wsi	170
Zakończenie	181
Aneksy	187
Bibliografia	205
Indeks nazwisk	217
Indeks miejscowości	228
Wykaz skrótów	236
Summary	239
Zusammenfassung	241

Wstęp

Granice II Rzeczypospolitej kształtowały się w latach 1918 – 1922. Polska była państwem o obszarze 388 634 km²¹. Według spisu ludności z 30 września 1921 r. liczyła 27 177 tysięcy mieszkańców, z czego na wsi zamieszkiwało 20 250 tysięcy (75,4% ogółu społeczeństwa). Natomiast według kolejnego spisu ludności z 1938 r. Polska liczyła 34 849 tysięcy mieszkańców. Na wsi mieszkało 24 394 tysięcy osób (70% ogółu społeczeństwa)².

W środowisku wiejskim zdecydowanie przeważała ludność utrzymująca się z rolnictwa. W strukturze gospodarstw rolnych większość stanowiły gospodarstwa niewielkie pod względem obszaru (gospodarstwa rolne poniżej 2 ha i gospodarstwa rolne o powierzchni od 2 do 5 ha). W życiu mieszkańców wsi istniały różnice regionalne. Bardziej rozwinięta kulturalnie i bardziej zamożna była zachodnia część Polski. Pod względem kulturalnym i gospodarczym najbardziej zacofane były województwa wschodnie Polski.

Pierwsze koła młodzieży wiejskiej na ziemiach polskich powstały jeszcze przed wybuchem I wojny światowej. W okresie międzywojennym na wsi działało wiele wiejskich organizacji młodzieżowych o zasięgu ogólnopolskim i regionalnym, m.in. Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej (CZMW), CZMW „Siew”, Centralny Związek Młodej Wsi, Związek Młodzieży Ludowej (ZML), Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (ZMW RP „Wici”), Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (MZM przy MTR), Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej (WZMW), Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej.

W II połowie lat trzydziestych XX wieku największe organizacje młodzieży wiejskiej — Centralny Związek Młodej Wsi i ZMW RP „Wici” — liczyły w 1935 r. odpowiednio 129 000 i 90 000, a w 1938 r. 170 000 i 92 000 członków³.

Wśród celów i zadań w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych było miejsce dla wychowania fizycznego, sportu, a także przysposobienia wojskowego. Dziedziny te przyciągały młodzież wiejską do organizacji oraz stanowiły czynną formę wypoczynku w chwilach wolnych od nauki i pracy.

¹ L. Gradowski (red.): *Polska 1918 – 1988*. Warszawa 1989, s. 9.

² Tamże.

³ R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”*. *Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 56.

W historiografii kultury fizycznej brak jest opracowania syntetyzującego problematykę kultury fizycznej w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej. Piśmiennictwo dotyczące tej tematyki jest skromne. Duże znaczenie poznawcze posiada monografia Michała Słoniewskiego, podejmująca zagadnienia wychowania fizycznego i sportu w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918 – 1939⁴.

W ostatniej dekadzie XX wieku ukazały się prace Henryka Mierzwińskiego, poświęcone działalności ZMW RP „Wici” na polu kultury fizycznej i turystyki⁵. Na łamach „Roczników Dziejów Ruchu Ludowego” z 1997 r. został opublikowany artykuł Zofii Krasickiej pt. *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”*⁶.

Działalność wiejskich organizacji młodzieżowych na polu kultury fizycznej w II Rzeczypospolitej odnajdujemy w opracowaniach monograficznych przedstawiających dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce Jerzego Gaja i Kajetana Hądzelka⁷. W pracach tych omówiono głównie działalność na polu aktywności fizycznej ZMW RP „Wici”.

Problematykę kultury fizycznej w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych poruszają w pracach historycy ruchu ludowego⁸. Warto jednak nadmienić, iż publikacje te w sposób fragmentaryczny ukazują kulturę fizyczną w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej.

Celem pracy jest przedstawienie działalności wiejskich organizacji młodzieżowych na polu kultury fizycznej w Polsce w latach 1918 – 1939. Analiza stanu

⁴ M. Słoniewski: *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1984.

⁵ H. Mierzwiński: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992; tenże: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki*. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1997 nr 4, s. 119 – 135; tenże: *Wiciarze wobec problemów kultury fizycznej (1928 – 1948)*. „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”, 1999 nr 13, s. 16 – 29.

⁶ Z. Krasicka: *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1997 nr 30, s. 95 – 122.

⁷ J. Gaj, H. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*. Poznań 1991; J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997; J. Gaj: *Kultura fizyczna na wielkopolskiej wsi w latach 1920 – 1951*. W: B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. IV. Gorzów Wlkp. 2000, s. 157 – 172; tenże: *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*. Poznań 2001; tenże: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003.

⁸ Cz. Dyrduł, S.J. Pastuszka: *Na wiciowych drogach powiatu stopnickiego 1928 – 1939*. Kielce 1992; S. Jarecka-Kimłowska: *Kielecki Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” 1928 – 1939. Z problemów ruchu młodzieżowego w okresie międzywojennym*. Warszawa 1968; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928 – 1939*. Warszawa 1964; M. Mioduchowska: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912 – 1928*. Warszawa 1984; S. Pawłowski, A. Zieliński: *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1977; J. Wypych: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” w latach 1928 – 1934. Zarys rozwoju i działalności*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1979/1980 nr 20, s. 152 – 181.

badań wskazuje na podjęcie opracowania monograficznego poświęconego kulturze fizycznej w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej.

W rozprawie postawione zostały następujące tezy (problemy badawcze):

- W jaki sposób uwarunkowania społeczno-polityczne i gospodarcze wpływały na możliwość rozwoju kultury fizycznej na wsi?
- Jaką rolę i znaczenie w rozwoju kultury fizycznej w Polsce w latach 1918 – 1939 odegrały wiejskie organizacje młodzieżowe?
- Jaka była polityka władz II Rzeczypospolitej wobec kultury fizycznej na wsi?
- Jakie cele i zadania w zakresie kultury fizycznej wyeksponowano w programach działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w Polsce w latach 1918 – 1939?
- Jaki był zasięg terytorialny działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w odniesieniu do wychowania fizycznego i sportu w II Rzeczypospolitej?
- Jaką rolę odegrała prasa wiejskich organizacji młodzieżowych w propagowaniu i rozwoju kultury fizycznej w środowiskach wiejskich w okresie międzywojennym?

Zakres chronologiczno-terytorialny rozprawy obejmuje obszar Polski okresu międzywojennego. Cezurę początkową stanowi rok 1918 — odzyskanie niepodległości przez Polskę; cezurą końcową jest rok 1939 — wybuch II wojny światowej.

Podstawę do napisania rozprawy stanowiły źródła archiwalne, drukowane i prasowe. Zgromadzone źródła archiwalne pochodzą z trzech archiwów centralnych: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie oraz Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie.

Najwięcej materiałów źródłowych pochodzi z Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie. Szczególnie wartościowe pod względem poznawczym materiały kryją zespoły akt: Ludowy Ruch Młodzieżowy przed 1939 r. oraz fotografie z zakresu działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w latach 1918 – 1939. Zawierają one m.in. dokumenty dotyczące działalności wiejskich organizacji młodzieżowych na polu kultury fizycznej.

Z materiałów przechowywanych w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie wykorzystano w niniejszej rozprawie źródła archiwalne z zespołu Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927 – 1939. W tym zespole akt natrafiono na materiały przedstawiające działalność Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej.

Wykorzystano również materiały archiwalne pochodzące z archiwów państwowych o zasięgu regionalnym: Archiwum Państwowego w Częstochowie, Archiwum Państwowego w Kielcach, Archiwum Państwowego w Kielcach — Oddział w Jędrzejowie, Archiwum Państwowego w Krakowie — Oddział w Tarnowie, Archiwum Państwowego w Lesznie, Archiwum Państwowego w Lublinie,

Archiwum Państwowego w Łodzi — Oddział w Sieradzu, Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim, Archiwum Państwowego w Poznaniu i Archiwum Państwowego w Rzeszowie.

Spośród archiwów państwowych o zasięgu regionalnym najbardziej wartościowe materiały zawierały następujące zespoły akt: Urząd Wojewódzki Lubelski 1919 – 1939 (Archiwum Państwowe w Lublinie), Starostwo Powiatowe Piotrkowskie 1918 – 1939, Wydział Powiatowy w Piotrkowie Trybunalskim 1917 – 1950 (Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim), Urząd Wojewódzki Poznański 1919 – 1939 (Archiwum Państwowe w Poznaniu). W wymienionych zespołach akt znajdujemy informacje na temat kultury fizycznej w działalności większości wiejskich organizacji młodzieżowych.

W wymienionych archiwach dokonano kwerendy innych zespołów akt: Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Hrubieszowie 1929 – 1939 (Archiwum Państwowe w Lublinie), Akta gmin powiatu piotrkowskiego i radomszczańskiego (Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim), Starostwo Powiatowe w Środzie Wielkopolskiej 1918 – 1939 (Archiwum Państwowe w Poznaniu). W tych zespołach akt archiwalnych znajdują się głównie informacje na temat działalności Powiatowych i Gminnych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

W Archiwum Państwowym w Kielcach przebadano zespoły akt: Starostwo Powiatowe Kieleckie 1919 – 1939, Starostwo Powiatowe Koneckie 1922 – 1939, Starostwo Powiatowe Opoczyńskie 1921 – 1939, Urząd Wojewódzki w Kielcach 1919 – 1939. W Archiwum Państwowym w Lesznie dokonano kwerendy zespołów archiwalnych: Starostwo Powiatowe Kościan 1919 – 1939, Starostwo Powiatowe w Gostyniu 1919 – 1939. W niniejszej pracy wykorzystano głównie materiały źródłowe z teczek dotyczących sprawozdań sytuacyjnych.

Wartościowym materiałem źródłowym, szczególnie pomocnym przy opracowaniu działalności Powiatowych i Gminnych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego okazał się zespół akt Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wieluniu 1927 – 1939, znajdujący się w Archiwum Państwowym w Łodzi — Oddział w Sieradzu.

Nie dały spodziewanego rezultatu poszukiwania w Archiwum Państwowym w Częstochowie, Archiwum Państwowym w Kielcach — Oddział w Jędrzejowie, Archiwum Państwowym w Krakowie — Oddział w Tarnowie i Archiwum Państwowym w Rzeszowie. Kwerenda w zespołach akt tych archiwów przyniosła niewielki zasób materiałów źródłowych. Znaleziono pojedyncze materiały źródłowe dotyczące działalności wiejskich organizacji młodzieżowych, działalności lokalnych struktur Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz sprawozdania sytuacyjne.

Uzupełnieniem materiałów archiwalnych były zbiory kościelne z Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu.

Dokumentacja pozyskana ze zbiorów archiwalnych została poszerzona materiałem źródłowym ze zbiorów bibliotecznych — Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Biblioteki Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego w Poznaniu, Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego w Warszawie, Biblioteki Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie.

Ze źródeł drukowanych zostały wykorzystane w niniejszej pracy komunikaty, regulaminy, sprawozdania i statuty odnoszące się do działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w Polsce w latach 1918 – 1939. Ponadto wśród źródeł drukowanych należy wymienić protokoły posiedzeń Rady Naukowej Wychowania Fizycznego i referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego.

Wartościowym materiałem źródłowym okazała się prasa. Szczególnie cenne i znaczące informacje zawierały dzienniki i czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych: „Drużyna”, „Młoda Polska” (Kraków), „Młoda Polska” (Poznań), „Młoda Wieś” (Łuck), „Młoda Wieś” (Warszawa), „Nasza Drużyna”, „Siew”, „Siew Młodej Wsi”, „Społem”, „Wici”. W niektórych fragmentach pracy stanowiła główny materiał źródłowy, m.in. przy opracowaniu kultury fizycznej w działalności MZM przy MTR czy WZMW. Materiały źródłowe zostały uzupełnione i poszerzone przez literaturę.

W pracy zastosowano układ instytucjonalny, pozwalający w sposób zwarty i przejrzysty ukazać prezentowany temat. Niniejsza rozprawa zawiera wstęp, siedem rozdziałów, zakończenie, aneksy, bibliografię, indeks nazwisk, indeks miejscowości, wykaz skrótów oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały warunki społeczno-polityczne i gospodarcze wsi w II Rzeczypospolitej. W rozdziale drugim zaprezentowany został rozwój wiejskich organizacji młodzieżowych w Polsce do 1939 r. Zawiera on informacje o genezie wiejskich organizacji młodzieżowych i ich rozwoju w Polsce w okresie międzywojennym. Rozdział trzeci odnosi się do polityki władz II Rzeczypospolitej wobec kultury fizycznej na wsi z uwzględnieniem cezur 1918 – 1926 oraz 1927 – 1939. Tematem rozdziału czwartego jest kultura fizyczna w działalności Centralnych Związków Młodzieży Wiejskiej. Kolejno zostały omówione: CZMW (1919 – 1928), CZMW „Siew” (1929 – 1934), Centralny Związek Młodej Wsi (1935 – 1939). Rozdział piąty dotyczy działalności na polu kultury fizycznej wiejskich organizacji młodzieżowych o zasięgu krajowym. Wśród nich ukazano rolę ZML i ZMW RP „Wici” w rozwoju aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej. Rozdział następny określa rolę regionalnych związków młodzieży wiejskiej (MZM przy MTR, WZMW, Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej) w rozwoju kultury fizycznej w II Rzeczypospolitej. Rozdział ostatni wskazuje na znaczenie prasy wiejskich organizacji młodzieżowych w propagowaniu, upowszechnianiu i poszerzaniu wiedzy z zakresu kultury fizycznej mieszkań-

ców wsi. W zakończeniu dokonano podsumowania i oceny kultury fizycznej w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej.

Pragnę gorąco podziękować osobom, od których uzyskałem życzliwą pomoc i cenne wskazówki. Szczególne słowa wdzięczności kieruję do prof. dr. hab. Bernarda Woltmanna za okazaną pomoc. Składam podziękowania recenzentom wydawniczym: prof. dr. hab. Jerzemu Gajowi i prof. dr. hab. Henrykowi Mierzińskiemu za bardzo cenne uwagi, które przyczyniły się do nadania ostatecznego kształtu niniejszej rozprawie.

Pragnę również podziękować kierownictwu akademickiemu Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, a szczególnie bezpośredniemu przełożonemu — prof. dr. hab. Wiesławowi Pilisowi, za stworzenie sprzyjających warunków do napisania i wydania tej rozprawy.

Rozdział I

Warunki społeczno-polityczne i gospodarcze wsi w II Rzeczypospolitej

Ludność II Rzeczypospolitej zamieszkiwała w ogromnej większości na terenach wiejskich. Uwaga ta odnosi się głównie do województw położonych we wschodniej części Polski: lubelskiego, nowogródzkiego, poleskiego, wołyńskiego, tarnopolskiego (ludność wiejska w tych województwach stanowiła ponad 80% wszystkich mieszkańców)¹. Tylko w czterech województwach wskaźnik ludności wiejskiej wynosił poniżej 70%: łódzkim (58,9%), poznańskim (66,5%), pomorskim (64,1%) i śląskim (66%)².

Warto jednak zaznaczyć, iż nie tylko w województwach wschodnich był stosunkowo najwyższy odsetek ludności zamieszkującej wieś, lecz również najniższy odsetek ludności polskiej: w województwie nowogródzkim ludność polska stanowiła 52,4% ogółu mieszkańców, w województwie poleskim — 14,5%, w województwie stanisławowskim — 22,4%, w województwie tarnopolskim — 49,3%, w województwie wileńskim — 59,7%, w województwie wołyńskim — 16,6%³.

Jak pisze Jan Borkowski: „Nie wszyscy mieszkańcy wsi byli chłopami czy rolnikami. Ludności rolniczej było w 1921 r. 17 814 tys., w 1931 — 19 581 tys., a w 1939 — 21 116 tysięcy. [...] Szacunkowo przyrost naturalny całej ludności rolniczej w latach 1921 – 1938 wynosił 4927 tys.; z tego wyemigrowało za granicę 545 tys., do miast odeszło 1080 tys.; na wsi pozostało 3302 tys. [...] Chłopi narodowości polskiej w 1931 r. stanowili ponad 45% Polaków i prawie 60% wszystkich chłopów kraju. Wśród Ukraińców w Polsce odsetek ludności chłopskiej przekraczał 80%, a wśród Białorusinów sięgał 90%, natomiast wśród Niemców było 45 – 48% chłopów, a wśród Żydów 3% [...]”⁴. W 1921 r. z rolnictwa utrzymywało się prawie 64% ludności, natomiast w 1938 r. nieco ponad 59%⁵. W zakresie sposobu życia mieszkańców wsi istniały różnice regionalne. Bardziej rozwinięta kultural-

¹ L. Gradowski (red.): *Polska 1918 – 1988*. Warszawa 1989, s. 16. Według spisu ludności z dnia 9 grudnia 1931 r.

² Tamże.

³ Tamże.

⁴ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości do zakończenia II wojny światowej*. W: S. Inglot (red.): *Historia chłopów polskich*. Wrocław 1992, s. 217.

⁵ J. Pyzik, M. Szulc (red.): *Atlas historii Polski. 520 tys. p.n.e. – 2003*. Kraków 2003, s. 171.

nie i bardziej zamożna była zachodnia część Polski. Najbardziej zacofane gospodarstwa rolne były w województwie poleskim i wołyńskim⁶.

W strukturze gospodarstw rolnych przeważały gospodarstwa niewielkie pod względem obszaru. Według stanu na 1931 r. gospodarstwa rolne poniżej 2 ha stanowiły 25,5% wszystkich gospodarstw; gospodarstwa rolne o powierzchni od 2 do 5 ha stanowiły 38,7%; gospodarstwa rolne o powierzchni od 5 do 10 ha stanowiły 24,8%; gospodarstwa rolne o powierzchni od 10 do 15 ha stanowiły 6,5%; gospodarstwa rolne o powierzchni od 15 do 50 ha stanowiły 4%; gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 50 ha było 0,5%⁷. Warto jednak zauważyć, że gospodarstwa rolne powyżej 50 ha zajmowały 45% ogólnej powierzchni gruntów ornych.

W celu złagodzenia dysproporcji w zakresie struktury gospodarstw rolnych oraz „zaspokojenia silnego głodu ziemi” sejm i senat wprowadziły w październiku 1925 r. ustawę o reformie rolnej⁸. Ustawa weszła w życie w końcu grudnia 1925 r. Ustalała ona coroczny kontyngent ziemi pod parcelację na 200 tys. ha. W pierwszej kolejności ziemię z parcelacji za odpowiednią odpłatnością mieli otrzymać robotnicy rolni oraz bezrolni i małorolni chłopci. Wywłaszczeni ziemianie mieli otrzymać od państwa pełny ekwiwalent finansowy⁹. Jak czytamy w *Wielkiej historii Polski (1918–1939)*: „Do 1938 r. rozparcelowano 2654 tys. ha ziemi. Utworzono 153 tys. nowych gospodarstw, o łącznym areale 1431 tys. ha. Pozostałą część ziemi przeznaczono na upełnorolnienie karłowatych gospodarstw chłopskich”¹⁰. Reforma rolna nie zlikwidowała nierówności i niesprawiedliwości na wsi, łagodziła jedynie jej skutki.

W okresie międzywojennym panowały na wsi trudne warunki mieszkaniowe. Domy mieszkalne murowane były przede wszystkim w zachodniej części Polski. Natomiast w środkowej oraz we wschodniej części kraju przeważało budownictwo, którego głównym budulcem było drewno¹¹. Wieś w znacznej części nie korzystała z elektryczności. Pod względem zelektryfikowania najkorzystniej prezentowała się wieś pomorska, a następnie wielkopolska¹².

Ważnym problemem polskiej wsi w II Rzeczypospolitej był niski poziom oświaty. Według J. Borkowskiego: „w 1921 r. analfabetyzm obejmował 38% lud-

⁶ Tamże.

⁷ *Słownik historii Polski*. Warszawa 1973, s. 645.

⁸ *Wielka historia Polski 1918–1939*, t. IX. Kraków 2000, s. 84.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 210. Jak pisze J. Borkowski: „Niski poziom wytwórczości odbijał się na całym życiu chłopów, w szczególności w ich zabudowaniach mieszkalnych i gospodarczych. Tylko w zachodniej dzielnicy, w 1921 r. domy były w 71% murowane, w centralnej 11,5%, a na wschodzie 1,4%. Najlepiej prezentowała się wieś poznańska. Spisy wykazały, że na wsi na 1 izbę przypadało w 1921 r. średnio 3,4 osoby, a w 1931 — 3.1. [...] W jednoizbowych pomieszczeniach mieszkało w 1921 r. 10,4 mln osób na 19 mln mieszkańców wsi, a w 1931 — 11 mln na 23 mln”.

¹² Tamże. W Polsce tylko 3% gmin wiejskich miało prąd elektryczny.

ności wiejskiej; był wyższy na wschodzie, niższy na ziemiach etnicznie polskich. W dzielnicy zachodniej tylko starsi nie umieli czytać, wśród młodych w 1931 r. naliczono 1% analfabetów. W byłej Kongresówce i w Małopolsce dochodził do 25%. Wśród kobiet wiejskich na Polesiu w 1931 r. stwierdzono 71,4% analfabetek [...]”¹³.

Szkoły powszechne na wsi były w większości placówkami oświatowymi nisko zorganizowanymi: jedno-, dwu- i trzyklasowymi, natomiast w większych ośrodkach (miastach) przeważały szkoły powszechne siedmioklasowe. W roku szkolnym 1932/1933 — 74,6% wiejskich szkół powszechnych składało się z jednej lub dwu klas¹⁴. W 1939 r. około 45% uczniów szkół wiejskich uczęszczało do placówek I stopnia organizacyjnego, a 55% do szkół II i III stopnia¹⁵. Dzieci ze środowiska wiejskiego kończyły zazwyczaj tylko 4-klasową szkołę.

Przykładem może być jeden z powiatów województwa kieleckiego — powiat częstochowski. W Częstochowie na początku lat trzydziestych XX wieku działało 21 siedmioklasowych szkół powszechnych, podczas gdy w powiecie częstochowskim (bez Częstochowy) istniała dość szeroka sieć szkół powszechnych (148). Większość z nich (aż 102 szkoły powszechne) była placówkami oświatowymi nisko zorganizowanymi: jedno-, dwu- i trzyklasowymi¹⁶. Nauczyciele w tego typu szkołach prowadzili wszystkie przedmioty przewidziane w programie danej klasy. Często lekcje wychowania fizycznego nie były prowadzone.

O trudnościach w realizacji wychowania fizycznego w szkolnictwie powszechnym pisze M. Krawczyk w artykule pt. *Wychowanie fizyczne w szkole I-go stopnia organizacyjnego*, który uważał, że „[...] zagadnienie wychowania fizycznego w szkole o 1 lub 2 nauczycielach nigdy nie stały na należyтым poziomie, zawsze nastęrczało wielkie trudności ze względu na mały wymiar czasu i na łączenie podczas ćwiczeń cielesnych 3 do 5 roczników nauczania i przy tym razem chłopców i dziewcząt [...]”¹⁷. W dalszej części artykułu podał wskazówki metodyczne, aby lekcje języka polskiego czy też matematyki przeplatać grami i zabawami ruchowymi, sugerując bezpośredni związek tematyczny.

Słusznie uważa J. Gaj, który pisze, że „[...] przeważająca część młodzieży wiejskiej od ukończenia, najczęściej szkoły powszechnej, do osiągnięcia, w przypadku płci męskiej — wieku poborowego, była pozbawiona zorganizowanych form ruchu. W przypadku kobiet kontakt z wychowaniem fizycznym dla bardzo

¹³ Tamże, s. 223.

¹⁴ Tamże. Zob. też S. Majewski: *Problemy edukacji młodego pokolenia wsi polskiej w latach 1918 – 1939*. W: S.J. Pastuszka (red.): *Chłopi — kultura — naród — państwo*. Kielce 1995, s. 63.

¹⁵ S. Majewski, dz. cyt., s. 63 – 64.

¹⁶ Archiwum Akt Nowych (AAN), Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (MSWew.), sygn.113, Protokół zjazdów starostów, s. 96.

¹⁷ M. Krawczyk: *Wychowanie fizyczne w szkole I-go stopnia organizacyjnego*. „Wychowanie Fizyczne w Szkole”, 1935/1936 nr 4, s. 97 – 98.

wielu w praktyce urywał się zupełnie po ukończeniu często niepełnej szkoły podstawowej [...]”¹⁸.

Znacznie gorzej przedstawiała się sytuacja dzieci i młodzieży wiejskiej kształcących się w szkolnictwie średnim. W połowie lat dwudziestych XX wieku do szkół średnich uczęszczało 12% dzieci chłopskich, natomiast w 1935 r. 9,5% (uczniowie pochodzący ze wsi stanowili 13% ogólnej liczby uczniów)¹⁹. W seminariach nauczycielskich w ostatniej klasie młodzież chłopska stanowiła 25%, natomiast w seminariach duchownych 58% młodzieży uczącej się²⁰.

Nieco lepiej przedstawiał się udział dzieci i młodzieży wiejskiej kształcącej się w szkolnictwie zawodowym. Jak pisze S. Majewski, „w połowie lat trzydziestych (w niższych szkołach zawodowych) dzieci rolników stanowiły w nich 63% młodzieży męskiej i 43,1% młodzieży żeńskiej. W szkołach średnich zawodowych wskaźniki te były wielokrotnie niższe — 12,4% uczniów i 9,0% uczennic [...]”²¹. Uczniowie ze szkół powszechnych na wsi wybierali w większości zawody przygotowujące ich do pracy w przemyśle, rzemiośle i handlu oraz rolnictwie.

Ważną rolę przywiązywano do kształcenia w zawodzie rolnika. W 1920 r. istniały 52 szkoły rolnicze, które kształciły 1182 uczniów; w 1925 r. liczba szkół rolniczych wzrosła do 90, a uczniów do 3010; w 1929 r. było 127 szkół i 5697 uczniów; w 1939 r. było 186 szkół rolniczych²².

Trudny był dostęp młodzieży wiejskiej do szkolnictwa wyższego. Młodzież wywodząca się z rodzin średniorolnych i małorolnych stanowiła niewiele ponad 10% wszystkich studiujących²³. Studiowała głównie teologię, prawo i filozofię.

W okresie II Rzeczypospolitej nastąpił rozwój życia społeczno-kulturalnego mieszkańców wsi. Wzrosła liczba domów ludowych, ze 185 w 1919 r. do 927 w 1933 r.²⁴ W 1938 r. na wsi istniało 11 176 zespołów teatrów ludowych, które dały 36 654 przedstawień teatralnych, oraz 5978 chórów ludowych zrzeszających 101 583 członków²⁵.

Wielki kryzys gospodarczy (1929 – 1935) spowodował ogromną pauperyzację wsi. Według M. Eckerta, „szybszą wśród drobno- i średniorolnego chłopstwa, wolniejszą gdy idzie o obszarników i bogatszych chłopów. Najostrzej odczuli kryzys drobni rolnicy w województwach wschodnich i południowych, ale ucierpieli też ziemianie i chłopi województw zachodnich, prowadzący intensywną, wyma-

¹⁸ J. Gaj: *Kultura fizyczna na wielkopolskiej wsi w latach 1920 – 1951*. W: B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. IV, Gorzów Wlkp. 2000, s. 158.

¹⁹ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 224; S. Majewski, dz. cyt., s. 65.

²⁰ Tamże, s. 224.

²¹ S. Majewski, dz. cyt., s. 65.

²² J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 224.

²³ S. Majewski, dz. cyt., s. 65 – 66.

²⁴ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 233.

²⁵ Mały Rocznik Statystyczny 1939. Warszawa 1939, s. 338.

gającą znacznych nakładów gospodarce [...]”²⁶. W okresie kryzysu gospodarczego kilkakrotnie spadły ceny produktów rolnych przy wzroście środków do produkcji rolnej²⁷. Efektem tego było pogorszenie się warunków bytowych mieszkańców wsi²⁸. Ograniczenie popytu na rynku wiejskim doprowadziło do zmniejszenia się zbytu artykułów przemysłowych. Kryzys wpłynął również na zmniejszenie środków finansowych dla potrzeb oświaty i nauki²⁹.

Udział mieszkańców wsi w życiu politycznym II Rzeczypospolitej widoczny był przede wszystkim w ramach ruchu ludowego. W okresie do 1931 r. głównymi siłami politycznymi na wsi były partie chłopskie. Wśród nich należy głównie wymienić: Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL) „Piaś”, PSL „Wyzwolenie” i Stronnictwo Chłopskie³⁰. 15 marca 1931 r. te trzy stronnictwa chłopskie zjednoczyły się i utworzyły Stronnictwo Ludowe (SL). W końcu lat trzydziestych XX wieku SL liczyło blisko 200 tys. członków³¹.

Pewne wpływy w środowisku wiejskim miała endecja (m.in. Związek Ludowo-Narodowy, a następnie Stronnictwo Narodowe), sanacja (Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem, a od 1937 r. Obóz Zjednoczenia Narodowego) oraz Polska Partia Socjalistyczna i Komunistyczna Partia Polski³².

W okresie międzywojennym istotny wkład w rozwój życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego wsi, w tym również upowszechniania wychowania fizycznego, sportu i innych form uczestnictwa w kulturze fizycznej, wniosły orga-

²⁶ M. Eckert: *Historia Polski 1914 – 1939*. Warszawa 1990, s. 228; *Słownik historii Polski*. Warszawa 1973, s. 646.

²⁷ A. Albert: *Najnowsza historia Polski 1914 – 1939*, t. 1. Warszawa 1995, s. 269 – 270.

²⁸ M.M. Drozdowski: *Życie gospodarcze Polski w latach 1918 – 1939*. W: A. Garlicki (red.): *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1986, s. 164 – 167. Jak pisze M.M. Drozdowski: „Kryzys najboleśniej dotknął ludność chłopską, stanowiącą w 1931 r. 52% ogółu społeczeństwa II Rzeczypospolitej. W wielu rodzinach chłopskich spożycie mięsa rocznie na osobę nie przekraczało 5 kg. Spożywano je z okazji świąt, uboju gospodarczego i rodzinnych uroczystości. Bardzo skromne były także wydatki na odzież, lekarza i lekarstwa, kształcenie dzieci. Robotników rolnych, szczególnie stałych, kryzys dotknął znacznym bezrobociem, spadkiem płac i zmniejszeniem ordynarii. Warstwa ziemiaństwa także została dotknięta kryzysem przez spadek dochodów”.

²⁹ Z. Grot, J. Gaj: *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*. Warszawa – Poznań 1973, s. 193.

³⁰ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 237 – 240; Zob. też S. Lato: *Ruch ludowy wobec sanacji (z dziejów politycznych II Rzeczypospolitej)*. Rzeszów 1985, s. 7 – 197; A. Zakrzewski: *Sejmy — kluby — postłowie*. W: A. Zakrzewski (red.): *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1990, s. 166 – 209.

³¹ J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 240 – 241. Jak pisze J. Borkowski: Stronnictwo Ludowe „działało [...] w około 170 powiatach w 14 na 16 województw”.

³² J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 241 – 244; *Wielka historia Polski 1918 – 1939*, t. IX. Kraków 2000, s. 140, 211. W dniu 19 stycznia 1928 r. opublikowano deklarację ideową Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, która zapowiadała „walkę z sejmowładztwem, partyjniactwem i korupcją”. Nieznaczne wpływy w środowisku wiejskim II Rzeczypospolitej posiadały jeszcze inne partie polityczne, m.in. PSL-Lewica, Związek Chłopski, Chłopskie Stronnictwo Radykalne, Niezależna Partia Chłopska, Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej Samopomoc, Narodowa Partia Robotnicza.

nizacje młodzieżowe i społeczne, m.in. Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej (KSMMiŻ), Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” (TG „Sokół”), Związek Strzelecki oraz organizacje młodzieży wiejskiej.

KSMMiŻ (do 1934 r. Zjednoczenie Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej) były organizacjami aktywnymi (szczególnie nasilenie działalności nastąpiło w latach trzydziestych XX wieku), działającymi także na polu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Jak pisze J. Gaj, „do Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, a następnie KSMMiŻ należała przede wszystkim młodzież wiejska, np. w 1934 r. przeszło 90 tys., w 1937 r. KSMM i KSMŻ liczyły łącznie 331 819 członków, w tym aż 180 039 dziewcząt. Około 70 – 75% stanowiła młodzież wiejska, a pozostała część to młodzież szkolna, rzemieślnicza, inteligencka i robotnicza [...]”³³. W tym samym okresie nastąpiło nasilenie działalności w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu na terenie całego kraju. Wniosek ten potwierdzają informacje zawarte w artykule *Młodzież katolicka SMP na czele sportu* opublikowanym na łamach czerwcowego wydania „Niedzieli” z 1932 r. „Według ostatniego sprawozdania ogólnopolskiej centrali — jak pisze redakcja — Zjednoczenie Młodzieży Polskiej liczyło 1669 kółek wychowania fizycznego, w których ćwiczyło 32 830 druhen i druhow. Kółka te urządziły 2679 zawodów i 6428 wycieczek, wysłały na kursy instruktorskie 577 osób. Na zawodach dożynkowych w Spale w roku 1930 wybijają się SMP na czoło wśród organizacji młodzieży wiejskiej, zdobywając pierwsze nagrody, a między innymi puchar Pana Prezydenta Rzeczypospolitej”³⁴.

Organizacją, której podobnie jak KSMMiŻ stosunkowo dużo członków rekrutowało się ze wsi, był Związek Strzelecki³⁵. W 1939 r. liczył około 500 tys. członków³⁶. Np. w 1938 r. Związek Strzelecki na terenie województwa kieleckiego liczył 453 oddziały i 19 866 członków³⁷. Działalność Związku Strzeleckiego na polu kultury fizycznej i przysposobienia wojskowego była w tym województwie dobrze oceniana w sprawozdaniach z działalności Powiatowych Komitetów WFiPW. W sprawozdaniu Kieleckiego Komitetu WFiPW czytamy: „Udział ogółu społeczeństwa w pracach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego bierny. Społeczeństwo ruchem wychowania fizycznego wśród młodzieży na ogół mało się interesuje. Na wsi młodzież sprawę tę zaczyna traktować coraz poważniej

³³ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 137; zob. też M. Ponczek: *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Katowice 1997, s. 28 – 32.

³⁴ „Niedziela”, 1932 nr 24.

³⁵ Jak pisze J. Gaj w pracy *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*, „[...] w latach trzydziestych 80% członków «Strzelca» wywodziło się ze środowisk wiejskich”; J. Borkowski: *Od uzyskania niepodległości...*, s. 263. Według J. Borkowskiego: „w latach 1931 – 1932 — 86 – 91%” oddziałów Związku Strzeleckiego działało na wsi.

³⁶ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 129.

³⁷ S. Jarecka-Kimlowska: *Kielecki Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” 1928 – 1939. Z problemów ruchu młodzieżowego w okresie międzywojennym*. Warszawa 1968, s. 74.

dzięki inicjatywie podoficerów rezerwy. Starsi rolnicy na ruch wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego patrzą obojętnie. Współpraca poszczególnych organizacji na wsi jest dobra. Przeważają Związki Strzeleckie, straże pożarne, oddziały niestowarzyszone³⁸.

TG „Sokół” na wsi w II Rzeczypospolitej nie rozwinęło szerszej działalności. Wśród gniazd wiejskich najprężniej działającym było Towarzystwo w Kozłowie, gdzie odbywały się związkowe kursy instruktorskie dla sokolic. W gniazdach wiejskich w miarę możliwości prowadzono ćwiczenia wychowania fizycznego i sportu (przede wszystkim gimnastyki i lekkoatletyki), przysposobienia wojskowego oraz pracy kulturalno-oświatowej, wychowawczej i patriotycznej. Rolnicy i pracownicy rolni stanowili w TG „Sokół” od 5 do 15% wszystkich członków. Najwięcej mieszkańców wsi w tej organizacji liczyły dwie dzielnice „Sokoła” — Pomorska i Wielkopolska³⁹.

Jak słusznie zauważa J. Gaj: „zamiast harmonijnej współpracy, między TG «Sokół» [...], KSMMiŻ a «Strzelcem» panowała głęboko zakorzeniona nieufność i niezdrowa rywalizacja, zaprawiona świadomością swych tradycji, zasług dla narodu i w związku z tym przysługujących przywilejów. [...] Na prowincji źródłem konfliktów była walka o powiększenie liczby członków organizacji, nie wyłączając kaperownictwa, głównie «Strzelca», w odniesieniu do członków TG «Sokół» i KSMMiŻ [...]”⁴⁰. Związek Strzelecki był pod wpływami obozu sanacyjnego z marszałkiem Józefem Piłsudskim na czele, natomiast TG „Sokół”, a w mniejszym stopniu KSMMiŻ, były uważane za organizacje związane głównie ze środowiskami endeckimi i chadeckimi.

W okresie międzywojennym, a przede wszystkim w latach trzydziestych XX wieku, KSMMiŻ oraz Związek Strzelecki stały się na wsi poważną konkurencją dla wiejskich organizacji młodzieżowych (CZMW, CZMW „Siew”, Centralny Związek Młodej Wsi, Związek Młodzieży Ludowej, ZMW RP „Wici”, MZM przy MTR, WZMW, Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej).

³⁸ Archiwum Państwowe w Kielcach (cyt. APK), Starostwo Powiatowe Kieleckie I (cyt. SPK), sprawozdanie z działalności PKWF i PW w Kielcach z 1.10.1929 r., b.pag.

³⁹ T. Drozdek-Małołepsza: *Rozwój liczebny i skład socjalny członków*. W: E. Małołepszy, Z. Pawluczuk (red.): *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867–1997*. Częstochowa 2001, s. 93.

⁴⁰ Z. Grot, J. Gaj, dz. cyt., s. 185 – 186.

Rozdział II

Wiejskie organizacje młodzieżowe w Polsce do 1939 roku

1. Ruch młodowiejski na ziemiach polskich do 1918 roku

Pierwsze próby zorganizowania działalności społeczno-wychowawczej wśród młodzieży wiejskiej pojawiły się na ziemiach polskich pod koniec XIX stulecia¹. Związane one były z działalnością kulturalno-oświatową na wsi, jak również z powstaniem organizacji i towarzystw społecznych oraz partii politycznych wśród ludności na wsi.

Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XIX wieku na terenie Galicji powstały pierwsze kółka rolnicze². Oprócz działalności gospodarczej prowadziły one czytelnice i biblioteki. Organizowały odczyty i wieczorki z okazji obchodów rocznic narodowych.

Pracę kulturalno-oświatową prowadziło założone w 1891 r. Towarzystwo Szkoły Ludowej (TSL), które swoją działalnością obejmowało obszar zaboru austriackiego³. Z inicjatywy TSL na terenach wiejskich powstawały polskie szkoły, jak również rozwijano oświatę pozaszkolną poprzez zakładanie bibliotek i czytelni. „Z działalnością kółek rolniczych i placówek TSL na wsi — jak pisze J. Kowal — wiązały się pierwsze próby pracy kulturalno-oświatowej wśród dorastającej młodzieży wiejskiej. Kierujący nimi działacze oświatowi [...] tworzyli dla niej zespoły śpiewackie i teatralne, działające w oparciu o kółka rolnicze i czytelnice [...]”⁴.

Na terenie zaboru pruskiego Towarzystwo Oświaty Ludowej utworzono 14 stycznia 1872 r.⁵ Organizacja działała jedynie do 1878 r., bowiem została przez władze pruskie rozwiązana. Dwa lata później w miejsce Towarzystwa Oświaty Ludowej utworzono Towarzystwo Czytelni Ludowych (TCL)⁶. „Do 1914 r., jak pisze S. Zbierski, TCL posiadało 1032 biblioteczki w Wielkim Księstwie Poznań-

¹ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 7; J. Wypych: *Przed „Wiciami”*. *Ruch młodzieży wiejskiej do 1928 roku*. W: K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 23.

² J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 8.

³ Tamże, s. 9; J. Wypych, dz. cyt., s. 24.

⁴ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 9.

⁵ *Wielka historia Polski 1885 – 1918*, t. VIII. Kraków 1999, s. 70.

⁶ Tamże; S. Zbierski: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1987, s. 10.

skim, 157 na Śląsku, 343 na Pomorzu, Warmii i Mazurach. W ciągu pierwszych 25 lat swego istnienia TCL rozprowadziło wśród polskiej ludności pół miliona książek [...]”⁷.

Wpływ na tworzenie się organizacji młodzieży wiejskiej miało również powstanie partii politycznych, działających głównie na wsi. W lipcu 1895 r. na zjeździe w Rzeszowie delegaci chłopscy z Małopolski utworzyli Stronnictwo Ludowe⁸. Prezesem partii został Karol Lewakowski. Rok później w Ełku powstała Mazurska Partia Ludowa⁹. Do jej przywódców należeli Karol Bahrke i Zenon Lewandowski. W listopadzie 1904 r. w Królestwie Polskim — z inicjatywy Stefana Juliana Brzezińskiego — powstało nielegalne stronnictwo chłopskie: Polski Związek Ludowy¹⁰. Program partii zapowiadał m.in.: walkę z caratem o niepodległość, dopominał się wywłaszczenia obszarników, rozwoju oświaty i spółdzielczości wiejskiej.

W budzeniu świadomości narodowej i społecznej wśród młodzieży wiejskiej niezwykle ważną rolę odegrały szkoły rolnicze. Pierwsza z takich szkół powstała w 1900 r. w Pszczelnie pod Warszawą (jako placówka Towarzystwa Pszczelnico-Ogrodniczego)¹¹. Kierowniczką szkoły w Pszczelinie została Jadwiga Dziubińska¹². Dalsze szkoły tego typu powstały w Kruszynku (pow. wrocławski, 1905 r.), w Gołotczyźnie (pow. ciechanowski, 1909 r.), w Sokołówkę (pow. ciechanowski, 1909 r.), w Bratnem (pow. ciechanowski, 1913 r.)¹³. Ponadto z inicjatywy Ireny Kosmowskiej powstała szkoła rolnicza dla dziewcząt w Krasieninie (pow. lubartowski, 1913 r.). Zdaniem Józefa Niećko (działacza młodzieżowego okresu międzywojennego) ówczesne szkoły rolnicze: „były to żywe ogniska myślenia i czucia zbiorowego, podnosiły godność człowieka i świadomość narodową i społeczną, dając jednocześnie spory zasób wiedzy rolniczej. Wychowankowie z tamtych czasów zaważyli sporo w rozwoju życia wiejskiego w swych okolicach. Tam gdzie byli «pszczeliniak», «kruszynianka» czy «sokołowiak», powstały podatne warunki na istnienie różnorodnych form pracy społeczno-oświatowej i kulturalnej, a także pracy polityczno-niepodległościowej [...]”¹⁴.

⁷ S. Zbierski, dz. cyt., s. 10.

⁸ Tamże, s. 68. Wśród założycieli Stronnictwa Ludowego byli m.in. Jakub Bojko, Jan Stapiński, Bolesław Wysłouch. W 1903 r. zmieniono nazwę partii na Polskie Stronnictwo Ludowe.

⁹ Tamże, s. 70.

¹⁰ Tamże, s. 91; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 15 – 16. W 1907 r. Polski Związek Ludowy został zlikwidowany przez władze carskie.

¹¹ S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 14; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 16; J. Wypych, *Przed „Wiciami”. Ruch młodzieży...*, s. 28; J. Kowal: *W XXX-lecie ZMW RP „Wici” 1928 – 1958*. Warszawa 1959, s. 3 – 4; D. Gałaj: *Powstanie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”*. Warszawa 1959, s. 22.

¹² Jadwiga Dziubińska opracowała program nauczania w szkole rolniczej w Pszczelinie, który szedł w dwóch kierunkach: jawnym — gospodarstwo wiejskie, tajnym — wychowanie patriotyczne i społeczne.

¹³ S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 15; J. Wypych, dz. cyt., s. 28.

¹⁴ J. Niećko: *Dwudziestolecie ruchu młodzieży wiejskiej*. Warszawa 1932, s. 7; D. Gałaj, dz. cyt., s. 22; J. Wypych, dz. cyt., s. 28 – 29; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 16.

Szkoły rolnicze powstały jeszcze w innych miejscowościach, m.in. w Mirosławicach (1906), Nałęczowie (1907), Kionczynie (1911), Mieczysławowie (1911), Krzyżewie (1912), Liskowie (1914) i Popowie (1914)¹⁵.

Pierwsze koło młodzieży wiejskiej powołano w 1912 r. w Wólce Mławskiej (ziemia płocka)¹⁶. W następnym roku (1913) koło młodzieży wiejskiej zostało założone w Milanowie (ziemia siedlecka, okolice Parczewa)¹⁷. Dość znaczny rozwój kół młodzieży wiejskiej nastąpił w latach 1916–1918 (tab. 1). W 1918 r. istniało 167 kół, liczących 7004 członków, z czego 4118 chłopców i 2886 dziewcząt. Najwięcej kół młodzieży wiejskiej istniało na ziemi warszawskiej, lubelskiej, kaliskiej i płockiej.

Tabela 1. Rozwój kół młodzieży wiejskiej w Królestwie Polskim w latach 1912 – 1918

Ziemie	Ogólna liczba kół	Liczba kół założonych w latach					Ogólna liczba członków	w tym	
		1912	1913	1916	1917	1918		chłopców	dziewcząt
warszawska	49	—	—	2	14	33	2137	1201	936
lubelska	21	—	—	—	3	18	745	390	355
kaliska	20	—	—	1	6	13	857	568	289
płocka	19	1	—	—	11	7	782	465	317
radomska	15	—	—	3	—	12	574	352	222
łomżyńska	13	—	—	1	1	11	419	225	194
kielecka	12	—	—	2	2	8	567	401	166
piotrkowska	10	—	—	—	2	8	409	295	114
siedlecka	8	—	1	2	2	3	514	221	293
Razem	167	1	1	11	41	113	7004	4118	2886

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 5.

W budzeniu świadomości narodowej i społecznej, pracy kulturalno-oświatowej i wychowawczej oraz pomocy w tworzeniu kół młodzieży wiejskiej istotną rolę odegrała prasa. Jednym z pierwszych czasopism była „Drużyna”¹⁸. W zebraniu założycielskim czasopisma uczestniczyli przedstawiciele młodzieży wiejskiej, wychowankowie szkół rolniczych, działacze inteligencji związani z kołami ludowymi, m.in. Aleksander Bogusławski (z pow. piotrkowskiego), Rozalia Brzezińska, Wacław Dunin, Antoni Jaros (instruktor kółek rolniczych Centralnego Towarzystwa Rolniczego — CTR), Józef Niecko (z Kozłówki pow. lubartowskiego), Janina Porazińska,

¹⁵ J. Wypych, *Przed „Wiciami”*. *Ruch młodzieży...*, s. 28; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 15.

¹⁶ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 5.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 3; M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 19.

Błażej Stolarski (ze Sługocic, uczestnik kursu Wydziału Kółek Rolniczych Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie), Romuald Wasilewski (z pow. dobrzyńskiego, także uczestnik kursu), Antoni Widłak (z powiatu garwolińskiego), J. Włodarski¹⁹. Redakcję „Drużyny” powierzono Rozalii Brzezińskiej, zaś na jej zastępcę, wydawcę i administratora powołano Adama Chętnika²⁰. Hasłem „Drużyny” było: Bóg — Ojczyzna — Cnota — Nauka — Prawda. Słusznie uważa D. Gałaj, że „w hasłach tych wyrażała się treść dążeń pierwszych organizatorów młodzieży wiejskiej, a treść tych haseł określa wzór chłopca — człowieka i obywatela. One to mają mobilizować młodzież chłopską, która dotychczas miała Boga, ale nie miała Ojczyzny, nie miała możliwości uczenia się, nie rozumiała, jaką wartość dla człowieka i społeczeństwa stanowiła Cnota, Nauka i Prawda [...]”²¹. Czasopismo ukazywało się w Warszawie w latach 1912 – 1921²².

W 1918 r. do rozwoju kół młodzieży wiejskiej przyczynił się Centralny Związek Kółek Rolniczych (CZKR)²³. Inicjatywa CZKR polegała na stworzeniu formy prawnej dla organizacji młodzieży wiejskiej. Dla kierowania całokształtem prac młodzieży wiejskiej zorganizowanej w kołach powołany został w maju 1918 r. zarząd sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR. Zadania zarządu były następujące:

- a) nawiązanie kontaktów z istniejącymi kołami młodzieży wiejskiej,
- b) ujednoczenie prac przez opracowanie projektu regulaminu,
- c) tworzenie nowych kół młodzieży wiejskiej,
- d) przeprowadzenie zjazdu przedstawicieli kół młodzieży wiejskiej²⁴.

Kierownikiem sekcji kół młodzieży wiejskiej został Piotr Olewiński²⁵.

¹⁹ M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 19 – 20.

²⁰ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 3; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 19 – 23; M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 19 – 25. Jak pisze M. Mioduchowska, „Adam Chętnik żył w latach 1885 – 1967. Urodził się w rodzinie chłopsko-rzemieślniczej. Studiował w Instytucie Pedagogicznym w Petersburgu, w Warszawskich Kursach Pedagogicznych i Wyższym Kursie Nauczycielskim w Warszawie. Uczestniczył w strajku szkolnym 1905 r. Brał udział w Polskich Drużynach Strzeleckich i Drużynach Bartoszewych”.

²¹ D. Gałaj, dz. cyt., s. 31.

²² M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 23. „Drużyna” ukazała się po raz pierwszy 12 marca 1912 r. jako „Jednodniówka młodzieży ludowej”. Pismo ukazywało się jako dwutygodnik, a od grudnia 1913 r. do maja 1915 r. jako tygodnik. Następnie do 1918 r. nie wydawano czasopisma. W 1918 r. ukazało się 21 numerów „Drużyny”. W okresie 1919 – 1921 pismo ukazywało się jako tygodnik. W 1920 r. funkcjonował inny tytuł pisma — „Nasza Drużyna”.

²³ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 4.

²⁴ Tamże.

²⁵ R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”*. *Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992 (cyt. R. Olbrychski, *Siew i „Raclawice”...*), s. 364 – 365. Piotr Olewiński, pierwszy kierownik sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR, urodził się w styczniu 1895 r. w Kołbach na Polesiu. Ukończył szkołę średnią w Warszawie. W 1915 r. podjął studia ekonomiczne w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. Uczestniczył w powoływaniu drużyn harcerek. Był jednym z organizatorów Polskiej Organizacji Wojskowej (w Królestwie Polskim), na bazie drużyn harcerek, młodzieży szkół średnich i kół młodzieży wiejskiej. Absolwent Wyższych Kursów Przemysłowo-Rolnych w Warszawie.

W czerwcu 1918 r. odbył się zjazd młodzieży wiejskiej, podczas którego został zatwierdzony regulamin oraz uzupełniony skład zarządu. Dzięki zabiegom zarządu w sierpniu 1918 r. uzyskano pozwolenie na wznowienie wydawania czasopisma „Drużyna”.

Koła młodzieży wiejskiej w 1918 r. prowadziły dość ożywioną działalność oświatową i kulturalną. Spośród istniejących 167 kół, aż 114 prowadziło czytelnie (korzystało z nich 2469 osób), 111 kół biblioteki (6459 osób wypożyczyło książki), 95 kół przeprowadziło odczyty i pogadanki (w odczytach i pogadankach uczestniczyło 4257 osób), 55 kół zorganizowało kursy oświatowe (w kursach wzięło udział 1313 osób), 36 kół przeprowadziło wycieczki (w których udział wzięło 3323 osób)²⁶. Ponadto 112 kół zorganizowało przedstawienia teatralne, 61 kół — wieczornice, 39 kół — chóry, 8 kół — orkiestry, 33 koła — stráže ogniowe (tab. 2)²⁷.

2. Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej, Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralny Związek Młodej Wsi (1919 – 1939)

W grudniu 1918 r. odbył się z udziałem około 150 osób (delegatów z 18 kół młodzieży wiejskiej) zjazd młodzieży z powiatów włocławskiego i nieszawskiego. Na zjeździe, jak piszą S. Pawłowski i A. Zieliński, „powołano do życia pierwszy w dawnym Królestwie Polskim Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej, mający działać na obszarze powiatów włocławskiego i nieszawskiego i wybrano zarząd w składzie: J. Bruzda — prezes, K. Szałek — wiceprezes, ks. Kuliński — skarbnik, K. Pawłowski — sekretarz, Z. Dzierżawski i W. Benedykciński — członkowie zarządu [...]”²⁸.

Staraniem kierownictwa sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR w dniach 21 – 23 czerwca 1919 r. odbył się w Warszawie Zjazd Delegatów Kół Młodzieży Wiejskiej²⁹. W zjeździe wzięło udział 259 delegatów, reprezentujących 220 kół i przeszło 13 000 młodzieży zrzeszonej w kołach³⁰. Najważniejszą decyzją podjętą

²⁶ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 7.

²⁷ Tamże, s. 8.

²⁸ S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 24; J. Wypych, *Przed „Wiciami”*. *Ruch Młodzieży...*, s. 39.

²⁹ „Drużyna”, 1919 nr 23, s. 1 – 2; F. Piaścik: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” — Centralny Związek Młodej Wsi*. W: R. Olbrychski (red.): „Siew” i „Raclawice”. *Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 26; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 28 – 29; J. Kowal, *W XXX-lecie ZMWRP „Wici”...*, s. 9; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 27; J. Wypych, *Przed „Wiciami”*. *Ruch młodzieży...*, s. 39 – 41.

³⁰ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 10; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 29; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 27; J. Wypych, dz. cyt., s. 39. W czasopiśmie „Drużyna” znajdujemy informację o 259 delegatach na zjazd, natomiast w literaturze — o 258 delegatach, którzy wzięli udział w zjeździe. Spośród delegatów najliczniejszą grupę stanowili synowie i córki gospodarzy rolników — 140 osób.

Tabela 2. Działalność kulturalna kół ZMW w 1918 r. (przedstawienia teatralne, wieczornice, chóry)

Ziemie	Przedstawienia teatralne			Wieczornice			Chóry		
	Liczba kół, które zorganizowały spektakle teatralne	Liczba przedstawień	Liczba osób oglądających przedstawienia	Liczba kół, które zorganizowały wieczornice	Liczba wieczornic	Liczba osób biorących udział w wieczornicach	Liczba kół, które zorganizowały chóry	Liczba osób biorących udział	Liczba występów
warszawska	33	119	14 848	17	92	941	16	306	35
płocka	15	65	7434	8	26	361	5	116	12
kaliska	15	56	13 440	8	59	440	5	102	11
radomska	9	21	3764	6	98	150	1	24	—
łomżyńska	8	44	1195	2	6	125	2	42	4
lubelska	14	38	7330	9	24	317	3	59	24
siedlecka	4	24	7710	4	47	460	2	60	3
piotrkowska	7	20	2476	4	12	59	—	—	—
kielecka	7	39	5218	3	4	132	5	112	17
Razem	112	426	63 415	61	368	2985	39	921	106

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 8.

na zjeździe było utworzenie Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW) przy CZKR, w miejsce dotychczasowej sekcji kół młodzieży wiejskiej przy CZKR. „Zarząd Główny utworzonego ZMW — jak pisze F. Piaścik — miał zapewnioną szeroką autonomię regulaminową, ale pod względem formalno-prawnym był jednak uzależniony od władz Związku Kółek Rolniczych [...]”³¹. W skład pierwszego Zarządu ZMW zostali wybrani: Piotr Olewiński — prezes, Zygmunt Załęski — wiceprezes, Józef Niećko — sekretarz, Antoni Bujak — skarbnik. W następnym roku (1920) po odłączeniu się CZKR od CTR, w miejsce ZMW powołany został Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej (CZMW) przy CZKR³². W dniach 11 – 12 czerwca 1921 r. odbył się w Warszawie Walny Zjazd CZMW,

³¹ F. Piaścik, dz. cyt., s. 26.

³² Tamże, s. 27.

na którym wybrano nowy skład Zarządu Głównego Związku, do którego weszli m.in.: S. Barański, J. Dec, A. Janowski, Kazimierz Maj, F. Plattner, P. Olewiński, Z. Załęski³³. Począwszy od 1922 r., CZMW wydawał własne czasopismo pt. „Siew”.

Wraz z powołaniem ZMW, a następnie CZMW, przystąpiono do tworzenia struktur administracyjnych organizacji. Ogniwem pośrednim pomiędzy Zarządem Głównym a kołami młodzieży wiejskiej były okręgowe Związki Młodzieży Wiejskiej³⁴. Okręgowe ZMW swoją działalnością obejmowały zazwyczaj teren jednego powiatu. W 1919 r. odbyły się zjazdy organizacyjne okręgowych ZMW, m.in. w Łodzi, Białymstoku, Płocku, Mławie, Lipnie, Płońsku, Kutnie, Mińsku Mazowieckim, Łowiczu³⁵. W skład zarządu Okręgowego ZMW w Płocku weszli: Dorobek — prezes (Płock), Janowski — zastępca prezesa (Bodzanów), Woźnicka — skarbnik (Woźniki), Pełka — sekretarz (Rogozin), Rządkowski — delegat do Okręgowego Związku Kółek Rolniczych (Orszymów), ks. Górnicki — członek zarządu (Imielnica), Różycki — członek zarządu (Bulków)³⁶. Od 1921 r. rozpoczęto tworzyć wojewódzkie Związki Młodzieży Wiejskiej jako ogniwo pośredniczące pomiędzy Zarządem Głównym a okręgowymi ZMW³⁷.

W latach 1919 – 1928 CZMW dość dynamicznie się rozwijał. Wzrastała liczba członków, kół młodzieży wiejskiej, a także okręgowych i wojewódzkich ZMW (tab. 3).

W 1925 r. w skład zarządu CZMW weszli m.in.: Zygmunt Załęski — przewodniczący, Piotr Olewiński — I zastępca przewodniczącego, Franciszek Zawadzki — II zastępca przewodniczącego, Ignacy Mularek — sekretarz, Adam Bień — skarbnik, Józef Niećko — kierownik, Bolesław Babski — redaktor czasopisma „Siew”, Władysław Radwan³⁸. Koła CZMW istniały w 11 województwach. Najwięcej członków i kół w 1926 r. CZMW liczył na terenie województw: lubelskiego, warszawskiego i kieleckiego (tab. 4).

³³ „Młoda Polska”, 1921 nr 13 – 14, s. 25 – 26.

³⁴ M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 58. Jak pisze M. Mioduchowska, „zarząd koła składał się z 5 osób: prezesa, jego zastępcy, sekretarza, skarbnika, bibliotekarza i delegata do zarządu kółka rolniczego oraz trzyosobowej komisji rewizyjnej. Zarząd Okręgowego Związku składał się z 7 osób: prezesa, zastępcy, sekretarza, skarbnika i 2 członków zarządu oraz delegata do Okręgowego Związku Kółek Rolniczych”.

³⁵ „Drużyna”, 1919 nr 40, s. 10; J. Wypych, dz. cyt., s. 39.

³⁶ Tamże.

³⁷ M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 58. W skład zarządów wojewódzkich wchodziło 11 osób.

³⁸ Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925. Warszawa 1925, s. 95. Oprócz wymienionych, w skład Zarządu Głównego w 1925 r. weszli: Aleksander Bogusławski, Franciszek Dąbrowski, Józef Deja, Wincenty Gortat, Antoni Hermaszewski, Tomasz Kazimierowicz, Władysław Kamiński, Kazimierz Kornilowicz, Wawrzyniec Koźmiński, Antoni Langer, Stanisław Migut, Kazimierz Maj, Aleksander Niedbalski, Jan Nossek, Fryderyk Plattner, Gustaw Pomianowski, Aniela Stefanowiczówna.

Tabela 3. Rozwój organizacyjny CZMW w latach 1919 – 1928

Stan z dnia 1 stycznia	Liczba kół zarejestrowanych w Centrali	Liczba kół czynnych	Liczba członków	Liczba okręgowych ZMW	Liczba wojewódzkich ZMW
1919	167	167	7001	28	—
1920	470	470	około 20 000	34	—
1921	616	616	30 000	21	—
1922	960	960	50 000	23	2
1923	1358	1358	65 000	28	2
1924	1515	807	22 718	30	3
1925	1023	953	34 567	30	3
1926	1320	1320	37 050	38	4
1927	1600	1600	około 44 000	44	5
1928	2225	2225	60 000	57	9

Źródło: M. Mioduchowska, *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912 – 1928*. Warszawa 1984, s. 67.

Tabela 4. Liczba kół i członków CZMW na terenie poszczególnych województw w dniu 1 stycznia 1926 r.

Lp.	Nazwa województwa	Liczba kół	Liczba członków
1	Lubelskie	437	13 300
2	Warszawskie	234	6318
3	Kieleckie	189	5100
4	Łódzkie	167	5260
5	Białostockie	90	3000
6	Wołyńskie	84	1860
7	Wileńskie	61	1340
8	Nowogródzkie	31	380
9	Poznańskie	12	270
10	Poleskie	9	150
11	Pomorskie	6	72
Razem		1320	37 050

Źródło: Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925. Warszawa 1925, s. 19.

W 1928 r. koła CZMW istniały w 13 województwach (oprócz wymienionych województw w tab. 4, koła CZMW zostały założone w województwach: lwowskim i krakowskim)³⁹. Najwięcej kół młodzieży wiejskiej liczyły województwa: lubelskie — 716, warszawskie — 372, kieleckie — 345, łódzkie — 271 i białostockie — 153.

W 1928 r. doszło do rozłamu w CZMW. Przyczyną rozłamu były nieporozumienia wśród kierownictwa CZKR i CZMW oraz problemy samodzielności CZMW. „Przyczyną rozłamu — jak pisze F. Piaścik — stała się rozbieżność przekonań politycznych między ówczesnym prezesem CZMW a władzami CZKR”⁴⁰. W kwietniu 1927 r. władze CZMW wysunęły projekt umożliwiający utworzenie ZMW Rzeczypospolitej Polskiej, który miał być związkiem zrzeszającym wojewódzkie ZMW, działających w oparciu o samodzielne statuty. Na to nie mógł przystać CZKR⁴¹. Warto zaznaczyć, iż na podstawie własnych samodzielnych statutów działały niektóre związki wojewódzkie: Wołyński ZMW, Nowogródzki ZMW i Wileński ZMW⁴².

W grudniu 1927 r. władze CZKR zwolniły z pracy kierownika CZMW Józefa Nieckę, sekretarza A. Zielińskiego, redaktora naczelnego czasopisma „Siew” Bolesława Babskiego i Eugenię Podgórską — pracownika technicznego⁴³. Zarząd Główny CZMW był przeciwny decyzjom CZKR, za wyjątkiem jednego z członków — Piotra Olewińskiego. Prezes CZMW — Zygmunt Załęski, wraz z większością członków zarządu podjął działania w celu utworzenia nowej organizacji młodzieży wiejskiej. Działacze pozostający w dotychczasowym CZMW powołali Tymczasowy Zarząd z przewodniczącym Józefem Nikodemem Kłosowskim i wiceprzewodniczącym Stanisławem Gieratem⁴⁴. 24 czerwca 1928 r. odbył się Zjazd Delegatów CZMW, w którym wzięło udział 396 osób z 9 województw: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego, poleskiego, poznańskiego, warszawskiego, wileńskiego i wołyńskiego⁴⁵. Na zjeździe podjęto szereg ważnych decyzji, m.in. uchwalono statut organizacji i przyjęto nazwę CZMW „Siew”; podjęto uchwałę, że organizacja jest kontynuacją CZMW; określono stosunek CZMW „Siew” do CZKR; dokonano wyboru nowych władz CZMW⁴⁶. W skład zarządu CZMW „Siew” weszli m.in.: Stanisław Gierat (Warszawa) — prezes, Józef Nikodem Kłosowski (Lublin) i Kazimierz Stańczykowski (Kielce) — wiceprezesi, Franciszek Pawlik (Łódź) — sekretarz, Konstanty Pac (Lublin) — skarbnik, Kazimierz Grochowski (Polesie) — kierownik⁴⁷. Okres przełomu lat dwudziestych i trzydziestych był niezwykle trudnym dla CZMW „Siew”. Spadła liczebność or-

³⁹ M. Mioduchowska, dz. cyt., s. 71.

⁴⁰ F. Piaścik, dz. cyt., s. 27.

⁴¹ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 60.

⁴² CZKR swoją działalnością obejmował obszar dawnego Królestwa Polskiego.

⁴³ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 62 – 63; J. Wypych, *Przed „Wiciami”. Ruch młodzieży...*, s. 68 – 69.

⁴⁴ R. Olbrychski, „Siew” i „Raclawice” ..., s. 50.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ Tamże, s. 112. Stanisław Gierat był wówczas studentem Politechniki Warszawskiej, pochodził z Kozłowa (powiat miechowski, województwo kieleckie).

organizacji, na którą wpływ miał rozłam w dawnym CZMW i utworzenie dwóch organizacji młodzieży wiejskiej — CZMW „Siew” i ZMW RP „Wici”. Ponadto, część byłych członków CZMW odeszła do ZML — jeszcze jednej organizacji młodzieży wiejskiej, powstałej w 1926 r. CZMW „Siew”, mimo iż deklarował apolityczność, był postrzegany jako organizacja sympatyzująca z obozem sanacyjnym marszałka Józefa Piłsudskiego⁴⁸.

W 1930 r. CZMW „Siew” prowadził działalność na obszarze następujących województw: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, lwowskiego, łódzkiego, poleskiego, pomorskiego, poznańskiego, warszawskiego i wileńskiego⁴⁹. W skład „Siewu” nie wchodziły: Nowogródzki ZMW i Wołyński ZMW (Nowogródzki i Wołyński ZMW współpracowały z CZMW „Siew”, jednak jako samodzielne związki wojewódzkie nie wchodziły w skład tej organizacji).

W latach następnych liczebność CZMW „Siew” uległa zwiększeniu. W 1933 r. organizacja działała w 7 województwach, w 64 powiatach; liczyła 1943 koła i 51 941 członków; głównie na terenie województw: lubelskiego, warszawskiego, poleskiego i wileńskiego⁵⁰. W ciągu roku w województwie lubelskim przybyło 135 KMW; w województwie warszawskim 70 KMW; w województwie poleskim 16 KMW; w województwie wileńskim — 32; w innych województwach 17⁵¹. W 1934 r. CZMW „Siew” liczył około 60 000 członków.

Wzrost liczebności organizacji był związany nie tylko z powstawaniem nowych kół młodzieży wiejskiej, lecz także z zabiegami natury organizacyjnej. W marcu 1933 r. na zjazdach wojewódzkich podjęto uchwałę o połączeniu Wileńskiego i Nowogródzkiego ZMW (połączony związek wszedł w skład CZMW „Siew”)⁵².

CZMW „Siew” w 1934 r. połączył się z częścią ZML i z częścią Małopolskiego Związku Młodzieży Ludowej. W wyniku połączenia młodzieżowych organizacji

⁴⁸ J. Wypych: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” w latach 1928 – 1934. Zarys rozwoju i działalności*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” nr 20. Warszawa 1979/1980, s. 154. Jak pisze J. Wypych, „choć Związek, według statutu, wyrzekał się działalności partyjno-politycznej, nie powstrzymało to działaczy CZMW od złożenia deklaracji w czasie kampanii przedwyborczej do parlamentu w 1930 r., «iż wobec obecnych wyborów uznaliśmy, że jedynym człowiekiem, który Polskę może wyprowadzić z chaosu, jest pierwszy marszałek Polski — Józef Piłsudski» [...]. W parze z tym szła przysięga związkowa, której tekst brzmiał: «Ślubujemy, że wzorem wodza narodu J. Piłsudskiego, protektora CZMW, dotąd będziemy pracować i walczyć i zmagać się z przeciwnościami, aż damy narodowi takie szeregi ludzi silnych, na których barki będzie można bez wahania włożyć odpowiedzialność za losy kraju [...]»”.

⁴⁹ Archiwum Państwowe w Lesznie (cyt. APLesz.), Starostwo Powiatowe w Gostyniu 1919 – 1939 (cyt. SPG), sygn. 85, Pismo Wojewody Poznańskiego do Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Wydzielonych z dnia 15.07.1929 r., s. 5; J. Wypych: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” w latach 1928 – 1934. Zarys rozwoju i działalności*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” nr 20. Warszawa 1979/1980, s. 159 – 160.

⁵⁰ „Siew”, 1933 nr 23 – 24, s. 13 – 14.

⁵¹ Tamże.

⁵² J. Wypych, dz. cyt., s. 161.

wiejskich, 4 listopada 1934 r. utworzono Centralny Związek Młodej Wsi⁵³. Centralny Związek Młodej Wsi posiadał swoje koła młodzieży wiejskiej w 12 województwach (za wyjątkiem województw: śląskiego, pomorskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego). Procesowi jednoczenia części organizacji młodzieży wiejskiej patronował Centralny Komitet ds. Młodzieży Wiejskiej z prezesem Janem Pohoskim⁵⁴. Warto jednak zaznaczyć, iż proces unifikacji przebiegał z trudnościami. Przykładem może być województwo poznańskie. 14 października 1934 r. w Poznaniu odbył się Krajowy Zjazd Delegatów ZML, na którym jednogłośnie uchwalono decyzję o przystąpieniu Wojewódzkiego ZML w Poznaniu do Centralnego Związku Młodej Wsi⁵⁵. Tymczasem 10 grudnia 1934 r. Zarząd Główny ZML podjął uchwałę uniemożliwiającą akcję unifikacyjną. W efekcie w ZML województwa poznańskiego nastąpił rozłam; część przyłączyła się do Centralnego Związku Młodej Wsi, natomiast druga grupa nie wzięła udziału w akcji połączeniowej⁵⁶.

Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej zachował samodzielność, mimo iż prezes tego związku Mieczysław Zadrozny był członkiem Zarządu Głównego Centralnego Związku Młodej Wsi.

Centralny Związek Młodej Wsi wydawał własne czasopismo pt. „Siew Młodej Wsi”⁵⁷. Prezesem Centralnego Związku Młodej Wsi został Stanisław Sieroszewski (od 1936 r. do wybuchu II wojny światowej funkcję tę sprawował Stanisław Gierat), wiceprezesami — Władysław Bieda i Stanisław Gierat, skarbnikiem — Kazimierz Maj, sekretarzem — Jerzy Ciemniowski, członkami zarządu — Franciszek Jagusztyn i Stefan Pietrzyk⁵⁸.

W II połowie lat trzydziestych Centralny Związek Młodej Wsi był największą organizacją młodzieży wiejskiej w II Rzeczypospolitej (tab. 5). W 1938 r., po połączeniu z Wołyńskim Związkiem Młodzieży Wiejskiej (formalnie połączenie nastąpiło 29 stycznia 1939 r.) liczył 5950 kół i 171 037 członków⁵⁹ (tab. 6). Kół młodzieży wiejskiej nie prowadził jedynie w województwie śląskim.

⁵³ Archiwum Państwowe w Częstochowie (cyt. APCz), Starostwo Powiatowe w Częstochowie 1919 – 1939 (cyt. SPCz), sygn. 52, pismo Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach do Starostwa Powiatowego i Grodzkiego w Częstochowie z dnia 28.12.1934 r., s. 3 – 9; S. Gierat: *Podstawy ruchu młodowiejskiego*. Warszawa 1935, s. 8; M. Słoniewski: *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1984, s. 97.

⁵⁴ R. Olbrychski, *Siew i „Raclawice”...*, s. 51.

⁵⁵ Archiwum Państwowe w Poznaniu (cyt. AAP), Urząd Wojewódzki Poznański 1919 – 1939 (cyt. UWP), sygn. 5953, Unifikacja młodzieżowych organizacji wiejskich, s. 8 – 10.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże, s. 28.

⁵⁸ Tamże, s. 115.

⁵⁹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 3. Nadzwyczajny Zjazd Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej obradujący w Łucku 29.01.1939 r. uchwalił połączenie Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej z Centralnym Związkiem Młodej Wsi; „Młoda Wieś”, 1938 nr 24, s. 2. 18.12.1938 r. odbyło się w Łucku posiedzenie Rady Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej, na którym przyjęto wniosek o połączeniu Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej z Centralnym Związkiem Młodej Wsi.

Tabela 5. Stan organizacyjny związków młodzieży wiejskiej w latach 1935 i 1938

Lp.	Nazwa organizacji	Rok 1935		Rok 1938	
		Liczba kół	Liczba członków	Liczba kół	Liczba członków
1	Centralny Związek Młodej Wsi	4643	129 000	5500	170 000
2	Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej	308	3756	458	9814
3	Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”	2650	90 000	2850	92 000
4	Związek Młodzieży Ludowej	830	29 000	—	—
5	Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej	127	2684	—	—

Źródło: „Społem”, 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8 (dane odnoszące się do Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej dotyczą stanu z 1934 r.); „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17 – 18⁶⁰; „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 17, s. 5; R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 56.

Centralny Związek Młodej Wsi sympatyzował z ówczesnym obozem rządzącym, głosił ideę wychowania państwowego. Stanisław Gierat w pracy *Podstawy ruchu młodowiejskiego* pisze: „Państwo Polskie musi zwrócić szczególną uwagę na zagadnienie wojska. W przeszłości, gdy lekceważyliśmy siłę zbrojną, wówczas traciliśmy swój byt niepodległy. [...] Dzisiaj nasi mężowie stanu muszą czuwać usilnie nad wojskiem, a cały naród obowiązany jest im pomagać. Kiedy zgasły oczy twórcy armii polskiej, marszałka Józefa Piłsudskiego, to ani minuty wojsko nie było bez wodza. Prezydent Rzeczypospolitej natychmiast mianował Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych (wodzem naczelnym) generała Rydza-Śmigłego. On będzie czuwał obecnie nad armią oraz jej potrzebami i warunkami rozwoju”⁶¹.

Na zjeździe ogólnopolskim w 1937 r. w Warszawie uchwalono deklarację ideowo-wychowawczą Centralnego Związku Młodej Wsi, w której czytamy m.in.: „Ruch młodowiejski jest wyrazem świadomych dążeń młodego pokolenia chłopskiego, zmierzającego wspólnie z ogółem młodzieży pracującej do odrodzenia całości życia Rzeczypospolitej i walczącego o dokonanie przebudowy społeczno-gospodarczej w państwie na zasadach sprawiedliwości i demokracji. Centralny

⁶⁰ W numerze 17 – 18 „Młodej Wsi” z 20.09.1936 r. przedstawiono sprawozdanie z działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w roku 1935/1936. Dane w odniesieniu do liczby kół i członków w rubryce za 1935 r. przedstawiają stan tej organizacji młodzieży wiejskiej na dzień 1 kwietnia 1936 r. Czasopismo „Młoda Wieś” („Młodoje Sieło”) było wydawane od 1935 r. w Łucku jako organ prasowy Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej. Czasopismo o tej samej nazwie — „Młoda Wieś” — wydawano w Warszawie jako organ prasowy Związku Młodzieży Ludowej.

⁶¹ S. Gierat, dz. cyt., s. 62 – 63.

Tabela 6. Stan organizacyjny Centralnego Związku Młodej Wsi w latach 1935 i 1938 wg województw

Lp.	Województwo	Rok 1935		Rok 1938	
		Liczba kół	Liczba członków	Liczba kół	Liczba członków
1	Białystok	252	7258	386	10 548
2	Kielce	661	19 962	604	20 032
3	Kraków	30	805	128	3856
4	Lublin	805	20 411	714	17 414
5	Lwów	386	12 578	326	11 090
6	Łódź	405	8657	480	14 336
7	Nowogródek	465	12 792	436	12 980
8	Polesie	345	10 986	360	11 465
9	Pomorze	39	802	389	10 675
10	Poznań	68	1703	298	8320
11	Stanisławów	—	—	138	3865
12	Tarnopol	—	—	86	2230
13	Warszawa	878	23 854	735	22 582
14	Wilno	309	9310	412	11830
15	Wołyń	—	—	458	9814
16	Śląsk	—	—	—	—
Razem		4643	129 118	5950	171 037

Źródło: R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 57.

Związek Młodej Wsi jest formą organizacyjną tego Ruchu, podstawą jego działania jest niezależność i samodzielność. Dąży on do przeprowadzenia jedności chłopskiej w Polsce, aby tą drogą zapewnić wsi należne jej miejsce w narodzie i państwie [...]”⁶².

Na początku 1939 r. nastąpiło połączenie Centralnego Związku Młodej Wsi z Wołyńskim ZMW. W grudniu 1938 r. odbyło się w Łucku posiedzenie Rady Wołyńskiego ZMW, na którym przyjęto wniosek o przystąpieniu Związku do Centralnego Związku Młodej Wsi⁶³. Jak czytamy w uchwale podjętej na Nadzwyczajnym

⁶² R. Olbrychski, *Siew i „Raclawice”*..., s. 55.

⁶³ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 24, s. 2.

czajnym Walnym Zjeździe Wołyńskiego ZMW 29 stycznia 1939 r.: „W dążeniu do zjednoczenia ruchu młodzieży wiejskiej w Polsce, jako części całego ruchu chłopskiego, na którym w sposób odpowiedzialny i świadomy oprze się budowa Polski Ludowej oraz w trosce o zwartość i zwiększenie dorobku ruchu młodzieży wiejskiej, Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej łączy się z Centralnym Związkiem Młodej Wsi, wnosząc swe założenia ideowe i cały dorobek do połączonej organizacji. Zjednoczenie całego, samodzielnego ruchu młodzieży wiejskiej w Polsce jest nadal tą sprawą, w którą Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej wkładać będzie najlepsze swe siły”⁶⁴.

W skład ostatniego zarządu Centralnego Związku Młodej Wsi, który wybrano na Walnym Zjeździe organizacji w Warszawie, w lutym 1939 r. weszli: Stanisław Gierat (Warszawa) — prezes, Kazimierz Banach (Wołyń) — wiceprezes ds. zewnętrznych, Kazimierz Maj (Warszawa) — wiceprezes ds. wychowawczych, Stanisław Miechówka (Warszawa) — wiceprezes ds. organizacyjnych, Kazimierz Kazimierski (Warszawa) — sekretarz, Franciszek Piaścik (Warszawa) — skarbnik, Zygmunt Garstecki (Poznań), Jan Olszewski (Lwów), Władysław Szczerba (Warszawa), Jan Szkop (Wilno), Romuald Tyczyński (Warszawa) — członkowie zarządu⁶⁵.

3. Związek Młodzieży Ludowej i sekcja wiejska Związku Młodej Polski (1926 – 1939)

Związek Młodzieży Ludowej rozwinął działalność w II połowie lat dwudziestych. ZML powstał w 1926 r. z inicjatywy działaczy PSL „Piast”⁶⁶. W 1927 r. ukonstytuował się zarząd ZML, w skład którego weszli: Czesław Jankowski — prezes, Wiktoria Ardasiewiczówna, Zygmunt Czyżewski, Władysław Daab, Adolf Delecki, Józef Klimek, Tomasz Kuźniarz, Kazimierz Mahler — członkowie zarządu⁶⁷. W zakresie organizacyjnym i administracyjnym ZML na terenie danej wsi był oddziałem ZML; na terenie gminy — rejonem ZML; na terenie powiatu — obwodem ZML; na terenie dwu lub więcej powiatów — okręgiem ZML⁶⁸. Statut ZML został zatwierdzony 3 marca 1927 r.⁶⁹

Już w pierwszym okresie działalności ZML, odbyły się zjazdy struktur okręgowych ZML, m.in. 25 września 1927 r. odbył się zjazd okręgu kaliskie-

⁶⁴ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 3.

⁶⁵ R. Olbrychski, *Siew i „Raclawice”...*, s. 116.

⁶⁶ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji...*, s. 29. Według M. Słoniewskiego „pierwsze koła ZML powstały na terenie województw poznańskiego, krakowskiego i lwowskiego”.

⁶⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1928 nr 1. Przy zarządzie utworzono Centralne Biuro ZML, którym kierował Adolf Delecki.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1927 nr 1, s. 11.

go⁷⁰. Okręg kaliski ZML składał się z powiatów: kaliskiego, konińskiego, sieradzkiego, słupeckiego, tureckiego i wieluńskiego.

Na początku lat trzydziestych (1931 – 1932) w skład ZML wszedł Małopolski ZML w Krakowie⁷¹. W listopadzie 1933 r. został wybrany zarząd Małopolskiego ZML, w skład którego weszli: E. Zegadłowicz — prezes, J. Chudy, K. Maj i W. Żyła — wiceprezesa, J. Stożek — sekretarz, M. Baścik — skarbnik, F. Ćwikowski (Nowy Sącz), S. Cisło (Dąbrowa), J. Dróżdź (Limanowa), S. Stożek, W. Twardowski (Bochnia), J. Staszkiwicz (Żywiec), F. Stachnik (Ropczyce), A. Wójcik (Jasło), F. Wrona (Kraków), Zamerlakówna (Biała) — członkowie zarządu⁷².

W 1933 r. koła ZML zorganizowane były w następujących województwach: białostockie, krakowskie, kieleckie, lwowskie, łódzkie, poznańskie, nowogrodzkie, warszawskie⁷³. W 1933 r. na terenie województwa nowogrodzkiego istniało 116 kół ZML. W skład zarządu wojewódzkiego Nowogrodzkiego ZML weszli: Majchrzycki — prezes, Bereśniewicz, Reymont — wiceprezesa, Kozłowski — skarbnik, Mańko — sekretarz⁷⁴.

W październiku 1931 r. odbył się w Białymstoku Walny Zjazd Wojewódzkiego ZML i Wojewódzkiego ZMW, zatwierdzający uchwałę o przyłączeniu Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku do ZML i powstaniu organizacji pod nazwą Zjednoczenie Związków Młodzieży Wiejskiej i Ludowej (ZZMWiL) Województwa Białostockiego⁷⁵. Białostockie ZZMWiL było autonomicznym związkiem wojewódzkim przy ZML. Liczyło w 1933 r. 340 kół i 9000 członków. W 6 powiatach województwa białostockiego zorganizowane były związki na szczeblu powiatu.

We wrześniu 1935 r. odbył się Walny Zjazd ZML⁷⁶. Na zjeździe dokonano wyboru władz związku. Prezesem wybrano Henryka Puziewicza, wiceprezesami — Józefa Górskiego (z woj. poznańskiego), Feliksa Kozłowskiego (warszawskie), Stanisława Pajewskiego (warszawskie), Stanisława Żurawskiego (lwowskie), sekretarzem generalnym — Czesława Tederko (warszawskie), skarbnikiem — Jana Stawiarza (łódzkie), członkami zarządu — Mikołaja Borysławskiego (łódzkie), Władysława Kilimona (białostockie), Mariana Kubickiego (warszawskie), Franciszka Ulatowskiego (pozańskie), Stanisława Reymonta (nowogrodzkie), Irenę Salingerównę (pozańskie), Alojzego Zwolińskiego (śląskie)⁷⁷. Zaszczytą godnością prezesa honorowego ZML obdarzono Karola Polakiewicza. Dokonano wyboru komisji rewizyjnej ZML. W skład tego gremium weszli: Alfons Kulesza, Ka-

⁷⁰ „Młoda Polska” (Poznań, bezpłatny dodatek do „Włościanina”) z 15.09.1927 r., s. 4.

⁷¹ „Młoda Polska” nr z 28.02.1932 r., s. 1 – 2.

⁷² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 20 – 21, s. 4.

⁷³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 11, s. 9 – 21.

⁷⁴ Tamże, s. 20.

⁷⁵ APLesz., SPG, sygn. 85, Unifikacja przerwanych organizacji młodzieży wiejskiej, s. 12;

„Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 15 – 16, s. 19 – 21.

⁷⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1935 nr 16.

⁷⁷ Tamże.

rolina Łukasiewiczówna, Stefan Nagraba, Bolesław Wiśniewski, Bronisław Wałukiewicz.

W trakcie obrad zjazdu delegaci pozytywnie wyrażali się w sprawie zachowania samodzielności Związku i jego obrony przed próbami łączenia z CZMW „Siew”. Zarząd Główny ZML uchwalił m.in. następujący wniosek: „Samodzielność, której broniliśmy i którą uważamy za swoją dumę, a co ważniejsze, najwięcej zasadniczy warunek rozwijania naszej myśli społecznej, nakłada na nas obowiązek utrzymania swoimi siłami bytu organizacji”⁷⁸.

W 1937 r. ZML liczył 628 kół i 23 710 członków (tab. 7)⁷⁹. Prezesami poszczególnych wojewódzkich związków ZML byli: Adam Grochmal — prezes Białostockiego ZML, Antoni Klimczyński — prezes Lwowskiego ZML, Jan Stawiarz — prezes Łódzkiego ZML, Michał Zbirochowicz — prezes Nowogródzkiego ZML, Adam Stachowiak — prezes Poznańskiego ZML, Józef Turski — prezes Warszawskiego ZML⁸⁰. Ponadto w skład ZML wchodził Małopolski Związek Młodzieży Ludowej, który liczył 520 kół i 20000 członków⁸¹. Prezesem Małopolskiego ZML był Wincenty Styrylski.

Tabela 7. Liczba kół i członków ZML w 1937 r.

Lp.	Wojewódzki ZML	Liczba kół	Liczba członków
1	Białostocki ZML	92	3100
2	Lwowski ZML	135	6900
3	Łódzki ZML	103	3640
4	Nowogródzki ZML	111	3200
5	Poznański ZML	57	1870
6	Śląski ZML	9	350
7	Warszawski ZML	121	4650
Razem		628	23 710

Źródło: „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1 – 2.

W październiku 1937 r., w trakcie obrad Zjazdu Walnego ZML podjęto uchwałę o rozwiązaniu ZML i przystąpieniu ZML do Związku Młodej Polski (ZMP)⁸². W arty-

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1 – 2.

⁸⁰ Tamże. W sprawozdaniu organizacyjnym nie podano prezesa Śląskiego ZML.

⁸¹ Tamże. Małopolski ZML, zachowując autonomię, wchodził w skład ZML na zasadzie federacyjnej, na mocy porozumień pomiędzy Związkami, zawartymi 16 czerwca 1932 r. i 15 listopada 1936 r.

⁸² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1. „Młoda Wieś” stała się czasopismem sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski. Na stronie tytułowej „Młodej Wsi” hasło — „Przez Młodą Wieś do Silnej Polski Ludowej” zastąpiono nowym — „Przez Młodą Wieś do Wielkiej i Potężnej Polski”.

kule Henryka Puziewicza pt. *O co nam chodzi* opublikowanym na łamach listopadowego wydania „Młodej Wsi” z 1937 r. czytamy: „Walny Zjazd Związku Młodzieży Ludowej w dniu 24 października 1937 r. to wyraźny drogowskaz dla młodego pokolenia wsi, która chce i musi w Rzeczypospolitej zwyciężyć, która chce wieś wprowadzić z honorem na miejsce jej należne i w rysowaniu oblicza Polski dać swój znak, zdecydować o tym, jak ma ta Polska wyglądać, by stała się wsi bardzo swoja i by w niej wsi polskiej było dobrze żyć i w pełni się rozwijać. W dniu 24 października określił ZML miejsce tej młodej wsi i przekreślając własną formę organizacyjną, opowiedział się bez zastrzeżeń i z pełną wiarą na najwyższy kredyt, jaki można dać — za miejscem młodej wsi przy Marszałku Rydzu-Śmigłym. Członkowie ZML poświęcili własne formy organizacyjne dla celów wyższych, mimo wielkiego do nich przywiązania wytworzonego ofiarną pracą, prowadzoną bez przerwy, mimo kłód rzuconych pod nogi przez tych, dla których prawdziwe oblicze ideowe młodej polskiej wsi było solą w oku [...]”⁸³. W innym fragmencie artykułu H. Puziewicz pisze: „Chcemy Polski nie nędzy i wyzysku, ale Polski sprawiedliwości społecznej, Polski mas pracujących: chłopca, robotnika i inteligenta, dającej pracę i chleb każdemu Polakowi, Polski, gdzie praca będzie prawem do udziału w dochodzie narodowym [...]”⁸⁴.

Fragmety artykułu H. Puziewicza — ostatniego prezesa ZML — wyjaśniają przyczyny przystąpienia ZML do ZMP. ZML właściwie od początku powstania opierał się tendencjom unifikacyjnym w wiejskim ruchu młodzieżowym, aż do października 1937 r. W ostatnim okresie przed wybuchem wojny (1938 – 1939) ZML działał jako sekcja wiejska ZMP.

Sekcja wiejska ZMP posiadała nową strukturę organizacyjną. W miejsce związków wojewódzkich powołano okręgi (okręgi pokrywały się z obszarem województw). W skład sekcji wiejskiej ZMP wchodziły następujące okręgi: śląski — Koroszewski (kierownik okręgu), wielkopolski — Adam Stachowiak, pomorski — Adam Laszuk, mazowiecki — Zbigniew Gawski-Bończa, łódzki — Wojdeł, kielecki — Stanisław Rodkiewicz, krakowski — Stefan Tarnawski, lwowski — Zygmunt Ryżewski, lubelski — Wincenty Janusz, białostocki — Walerian Ryc, wileński — Benedykt Keńć, nowogródzki — Zenon Ławski, poleski — Ryszard Żółkiewski⁸⁵. Na łamach lipcowego numeru „Młodej Wsi” z 1939 r. znajdujemy informację o powołaniu okręgu wołyńskiego⁸⁶. Pod względem organizacyjnym najprężniej działalność sekcji wiejskiej ZMP prowadzona była w powiecie piotrkowskim (okręg łódzki). Na początku 1938 r. w powiecie istniały 32 koła, natomiast w miesiącu lipcu 1938 r. już 84 drużyny wiejskie ZMP⁸⁷. W dniach 14 – 15 sierpnia 1938 r. odbył się w Warszawie ogólnopolski Zlot Młodzieży Wiejskiej ZMP⁸⁸.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 10 – 11, s. 16.

⁸⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1939 nr 14, s. 13.

⁸⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 1 – 2, s. 14; 1938 nr 12 – 13, s. 12.

⁸⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 14, s. 10.

4. Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (1928 – 1939)

Z inicjatywy byłego prezesa CZMW Zygmunta Załęskiego i części działaczy 29 czerwca 1928 r. odbył się w Warszawie zjazd młodzieży wiejskiej, na którym utworzono ZMW RP „Wici”. W zjeździe uczestniczyło ponad 1000 osób, w tym 474 delegatów⁸⁸. W jednym z punktów przyjętego statutu organizacji wiejskiej czytamy: „Związek jest zrzeszeniem (federacją) Związków Wojewódzkich Młodzieży Wiejskiej mającym na celu uzgadnianie i ogniskowanie prac nad podniesieniem duchowego i gospodarczego poziomu oraz poczucia obywatelskiego młodzieży wiejskiej”⁸⁹. Związki wojewódzkie uchwały własne statuty.

Do ZMW RP „Wici” negatywny stosunek miał ówczesny obóz rządzący. Słusznie pisze J. Kowal, iż „władze sanacyjne ustosunkowały się do ZMW RP niechętnie już w początkach jego działalności, mimo że Walny Zjazd w 1928 r. wyraźnie podkreślił lojalny stosunek Związku do państwa, wysyłając depesze do prezydenta Mościckiego i marszałka Piłsudskiego. Traktując Związek podejrzliwie, władze administracyjne zwlekały przeszło pół roku z jego zalegalizowaniem. Statut centrali ZMW RP został zarejestrowany w styczniu 1929 r. i dopiero od tego czasu Związek mógł podjąć normalną pracę organizacyjną w terenie”⁹⁰. ZMW RP „Wici” był organizacją konkurencyjną dla CZMW „Siew”, mającego oparcie w kołach rządzących.

W skład Zarządu Głównego ZMW RP „Wici” wchodziło 12 osób, a od 1931 r. 15 osób⁹¹. Funkcję prezesa Związku w latach 1928 – 1939 pełnili: Zygmunt Załęski (od 29 czerwca 1928 r. do 26 stycznia 1929 r.), Adam Bień (od 26 stycznia 1929 r. do 2 listopada 1931 r.), Kazimierz Banach (od 2 listopada 1931 r. do 9 października 1932 r.), Bolesław Babski (od 9 października 1932 r. do 28 października 1935 r.), Jan Domański (od 28 października 1935 r. do września 1939 r.)⁹². Długoletnim kierownikiem Związku był Józef Niećko.

W 1929 r. do ZMW RP „Wici” wchodziło 6 związków wojewódzkich: kielecki, lubelski, lwowski, łódzki, mazowiecki i nowogródzki⁹³. Na III Walnym Zjeździe delegatów Związku Młodzieży Wiejskiej Ziemi Nowogródzkiej,

⁸⁸ E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska (red.): *Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w walce o postępy i sprawiedliwość społeczną. Wybór dokumentów 1928 – 1948*. Warszawa 1978 (cyt. E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*), s. 47.

⁸⁹ Tamże, s. 49.

⁹⁰ J. Kowal, *W XXX-lecie ZMW RP „Wici”...*, s. 26.

⁹¹ „Wici”, 1931 nr 45 – 46, s. 15; J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 99.

⁹² J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 99; A. Łuczak, *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej (1928 – 1939)*. W: K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 73.

⁹³ „Wici”, 1937 nr 50 – 51; J. Kowal, *W XXX-lecie ZMW RP „Wici”...*, s. 28. Jak pisze J. Kowal, „W połowie tegoż roku (1930 r.) władze sanacyjne zmusiły Nowogródzki ZMW do wycofania z ZMW RP”.

który odbył się 1 czerwca 1930 r., podjęto uchwałę o samodzielności Związku⁹⁴.

Wielkopolski ZMW przystąpił do ZMW RP „Wici” w 1936 r.⁹⁵ Warto nadmienić, iż na początku lat trzydziestych władze ZMW RP „Wici” podejmowały rozmowy o włączeniu do organizacji Wielkopolskiego ZMW. W jednej z uchwał ZMW RP „Wici” podjętej na zjeździe w listopadzie 1931 r. czytamy: „Walny Zjazd ZMW RP wyraża przekonanie, że Wielkopolski ZMW jest bliski nam ideowo i głoszący te same metody pracy — winien się znaleźć w ramach ZMW RP, przeto Walny Zjazd zaprasza ten Związek do swych szeregów”⁹⁶.

ZMW RP „Wici” w 1937 r. zrzeszał siedem związków wojewódzkich, działających na terenie 10 województw i skupiających 93420 członków (tab. 8)⁹⁷. Istniały następujące związki wojewódzkie ZMW „Wici”: kielecki, krakowski, lubelski, lwowski (Związek Lwowski „Wici” prowadził działalność na terenie trzech województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego), łódzki, mazowiecki (województwo warszawskie), wielkopolski (województwo poznańskie)⁹⁸.

Wielkopolski ZMW zrzeszał na dzień 31 marca 1937 r. 140 kół i 3300 członków; na dzień 30 września 1938 r. 131 kół i 2755 członków⁹⁹. Na przełomie lat 1937/1938 w skład Wlkp.ZMW wchodziły następujące okręgi: Gostyń, Kościan, Kępno, Oborniki, Jarocin – Pleszew, Szamotuły, Rawicz, Śrem, Środa, Wągrowiec – Gniezno i Żnin¹⁰⁰.

W połowie 1938 r. powstał wiciowy Wojewódzki ZMW na Pomorzu. Jak pisze J. Kowal: „w 1938 r. wskutek zmian w podziale administracyjnym państwa do województwa pomorskiego przyłączone zostały z województwa warszawskiego powiaty: Lipno, Nieszawa, Rypin i Włocławek, w których działało kilkadziesiąt kół wiciowych. W oparciu o nie utworzony został Pomorski ZMW [...]”¹⁰¹.

12 czerwca 1938 r. odbył się organizacyjny Zjazd Pomorskiego ZMW, który został zwołany przez Mazowiecki ZMW i Wielkopolski ZMW¹⁰². W zjeździe udział wzięła młodzież z kół Wielkopolskiego i Mazowieckiego ZMW z powiatów odłączonych od województwa poznańskiego (powiaty: Inowrocław i Szubin) i warszawskiego, a przyłączonych do województwa pomorskiego, na skutek

⁹⁴ „Siew”, 1930 nr 23, s. 10 – 11. W zjeździe uczestniczyło 130 delegatów Związku Młodzieży Wiejskiej Ziemi Nowogrodzkiej.

⁹⁵ Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej rozpoczął działalność w 1927 r.

⁹⁶ „Wici”, 1931 nr 45 – 46, s. 15.

⁹⁷ „Wici”, 1937 nr 50 – 51.

⁹⁸ „Społem”, 1938 nr 10, s. 5.

⁹⁹ S. Zbierski: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1987, s. 62. Według S. Zbierskiego, w 1939 r. liczba kół Wlkp.ZMW wzrosła do 350, a liczba członków do około 5000 – 7000.

¹⁰⁰ „Społem”, 1937 nr 12, s. 10.

¹⁰¹ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 105.

¹⁰² „Społem”, 1938 nr 6, s. 11.

zmian administracyjnych oraz młodzież z Uniwersytetów Ludowych województwa pomorskiego. W skład zarządu Pomorskiego ZMW weszło 12 członków (4 z WUL województwa pomorskiego, 4 z powiatów odłączonych z województwa poznańskiego i 4 z powiatów odłączonych z województwa warszawskiego¹⁰³. Prezesem Pomorskiego ZMW został Pawłowski.

Tabela 8. Rozwój organizacyjny ZMW RP „Wici” w latach 1929 – 1938

Rok	Liczba kół	Liczba członków
1929	746	22 000
1931	1161	35 000
1933	1900	45 000
1935	2650	90 000
1937	3114	93 420
1938	2850	92 000

Źródło: „Wici”, 1937 nr 50 – 51; A. Łuczak: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej 1928 – 1939*. W: K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 72; R. Olbrychski (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 56.

Koła młodzieży wiejskiej należące do „Wici” istniały także na terenie województwa białostockiego, głównie w powiatach: białostockim, bielskim i sokólskim¹⁰⁴.

Do najprężniej działających związków wojewódzkich „Wici” należały: lubelski, kielecki, łódzki, mazowiecki i krakowski. Kielecki ZMW liczył w 1930 r. 257 czynnych kół młodzieży wiejskiej, w 1933 r. — 282, w 1936 r. — 310, w 1937 r. — 324¹⁰⁵.

5. Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (1919 – 1931)

Małopolski Związek Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym został utworzony w 1919 r.¹⁰⁶ W marcu 1920 r. odbył się Zjazd MZM przy MTR, na którym dokonano wyboru zarządu, w skład którego weszli: Jan Owiński (prezes), K. Rouppert, Albin Jura (wiceprezesi), S. Dobrowolska (sekretarz), Dymek,

¹⁰³ Tamże.

¹⁰⁴ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 95.

¹⁰⁵ „Wici”, 1937 nr 43.

¹⁰⁶ „Młoda Polska”, 1928 nr 13, s. 4.

Kulpa, Pielka, Rachmaciej, W. Styrylski (członkowie)¹⁰⁷. Na zjeździe ustalono główne kierunki pracy Związku, m.in. „dążenie do podniesienia poziomu etycznego i moralnego młodzieży w życiu osobistym i społecznym; teatr ludowy; chóry; orkiestry; biblioteki; organizowanie czytelników i czytelnictwo pism; wydawnictwa; praca oświatowa w zakresie oświaty ogólnej (kursy, referaty); praca nad rozbudzeniem uczuć patriotycznych i narodowych; obchody; budowa domów ludowych; dążenie do budowy domów mieszkalnych i ich urządzenia zgodnie z charakterem narodowym i rodzimego piękna; oświata i praca rolnicza; praca w dziedzinie gospodarczej i społecznej; rozwój fizyczny i higiena; przysposobienie wojskowe; straże pożarne; współpraca w wytwarzaniu kultury narodowej i ogólnoludzkiej; praca na terenie organizacji słowiańskich”¹⁰⁸. Podjęto także decyzję o wydawaniu czasopisma związkowego pod tytułem „Młoda Polska”¹⁰⁹. Pierwszym redaktorem pisma był Jan Owiński (profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie), następnie od października 1921 r. Wincenty Styrylski. Członkiem kół młodzieży wiejskiej MZM przy MTR mogła zostać osoba, która ukończyła 14 rok życia¹¹⁰.

W 1920 r. na terenie Małopolski (głównie Małopolski Zachodniej — obszar województwa krakowskiego) powstało około 200 kół młodzieży wiejskiej. Na początku lat dwudziestych wzrastała ilość kół oraz zasięg terytorialny oddziaływania Związku (w kierunku Małopolski Wschodniej — głównie obszar województwa lwowskiego); w 1922 r. — 527 kół; w 1923 r. — 849 kół¹¹¹. Jak czytamy w artykule W. Styrylskiego, *Małopolski Związek Młodzieży, jego idea i rozwój*: „Terenem pracy Małopolskiego Związku Młodzieży są województwa: krakowskie, lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie, a więc ogromna połać Polski”¹¹².

Piąty Walny Zjazd MZM przy MTR odbył się 29 czerwca 1924 r. w sali TG „Sokół” w Łąncucie (województwo lwowskie)¹¹³. Na zjeździe, w którym uczestniczyło ponad 600 delegatów, wygłoszono dwa referaty. Wincenty Styrylski wygłosił referat odnoszący się do roli młodzieży wiejskiej w życiu wsi, natomiast wystąpienie kapitana Dyszkiewicza dotyczyło sprawności fizycznej i jej znaczenia¹¹⁴. Zjazd dokonał wyboru nowego zarządu MZM przy MTR. W skład tego gremium weszli: Błaszkiwicz, Boksówna, Gulewicz, Juszkiewicz, Stanisław Kulpa, Mazurówna, Jan Owiński, K. Rouppert, W. Styrylski, Franciszek Stachnik, Śło-

¹⁰⁷ Tamże, s. 5.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ „Młoda Polska” — organ prasowy MZM przy MTR był wydawany jako miesięcznik od maja 1920 r. Od 1921 r. wychodził co dwa tygodnie.

¹¹⁰ „Młoda Polska”, 1920 nr 1, s. 6. Jak podaje statut, członkiem „koła może zostać chrześcijanin — Polak lub Polka, po skończeniu 14 roku życia, który postępuje zgodnie z wymaganiami etyki (moralności) chrześcijańskiej i został przyjęty przez Zarząd Koła”.

¹¹¹ „Młoda Polska”, 1928 nr 13, s. 6 – 7.

¹¹² „Młoda Polska”, 1925 nr 13, s. 9.

¹¹³ Tamże, s. 7.

¹¹⁴ Tamże.

sarczyk, Świetlik, Włodyka, Wojdanowski, Żądło¹¹⁵. MZM przy MTR liczył wówczas 847 kół młodzieży wiejskiej oraz 34 związki okręgowe.

W 1925 r. liczba kół MZM przy MTR wzrosła do 935, w skład których wchodziło 37 200 członków (68% chłopców i 32% dziewcząt); w 1926 r. — 1300 kół młodzieży wiejskiej, 45 000 członków, 45 organizacji powiatowych; w 1927 r. — 1312 kół młodzieży wiejskiej¹¹⁶. W ciągu roku (II połowa 1924 r. i I połowa 1925 r.) w kołach młodzieży wiejskiej zorganizowano m.in. 1020 pogadanek, 60 wycieczek, 1972 przedstawienia teatralne; w II połowie 1925 r. i w I połowie 1926 r. zorganizowano 16 kursów jednodniowych, 10 dwudniowych, 9 trzydniowych i 9 kilkudniowych, 4128 odczytów, 4369 przedstawień teatralnych, 90% kół posiadało biblioteki¹¹⁷.

W 1928 r. dokonano wyboru zarządu MZM przy MTR, do którego weszli: Albin Jura — prezes, Wincenty Styrylski i Franciszek Wojdanowski — wiceprezesi, Władysław Błaszczewicz — sekretarz, Rozalia Boduchowa, Roman Gesing, Andrzej Gliniak, Jan Juszkiewicz, Stanisław Kulpa, Józef Marcinkowski, Maria Mazurowa, Mieczysław Mitz, Konstanty Popiel, Kazimiera Rouppert, Antoni Ślosarczyk, Tadeusz Włodyka, Stanisław Zalcman¹¹⁸. W porównaniu z rokiem 1927 zmniejszyła się ilość członków — 34 800, natomiast działalność organizacyjna była nadal prężna — zorganizowano 4840 odczytów, 4320 przedstawień teatralnych, 360 festynów¹¹⁹. Ponadto 422 koła młodzieży wiejskiej prowadziły chóry, w 55 kołach istniały orkiestry, 76% kół prenumerowało czasopismo „Młoda Polska”.

MZM przy MTR wspólnie z CZMW „Siew” i ZML utworzył w 1929 r. Federację Związków Młodzieży Wiejskiej. Jak pisze M. Słoniewski: „Federacja ta praktycznie istniała tylko na papierze. Nigdy nie doszło bowiem do stworzenia wspólnej centrali, ani do jakiegoś poważniejszego skoordynowania prac na odcinku wiejskim”¹²⁰.

W 1930 r. MZM przy MTR liczył 858 kół młodzieży wiejskiej i 33 650 członków (60% stanu osobowego stanowili chłopcy, natomiast 40% dziewczęta). Organizacja działała na terenie ponad 50 powiatów (głównie na obszarze województwa krakowskiego i lwowskiego). W 1931 r. na terenie Małopolski Zachodniej (głównie obszar województwa krakowskiego) istniało 717 kół i 25 921 członków¹²¹. W końcu listopada 1930 r. z kół młodzieży wiejskiej z terenu Małopolski Wschodniej (około 300 kół) utworzono Kresowy Związek Młodzieży Polskiej¹²².

¹¹⁵ Tamże.

¹¹⁶ Tamże, s. 9 – 12.

¹¹⁷ Tamże, s. 9 – 10.

¹¹⁸ „Młoda Polska”, 1928 nr 13, s. 20.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji...*, s. 31.

¹²¹ „Młoda Polska”, 1930 nr 18, s. 6 – 7; „Młoda Polska” nr z dnia 25.10.1931 r. (wydanie specjalne), s. 5.

¹²² „Młoda Polska” nr z dnia 25.10.1931 r. (wydanie specjalne), s. 3.

Na Zjeździe MZM przy MTR w Krakowie 25 października 1931 r. podjęto uchwałę o połączeniu MZM przy MTR ze ZML¹²³. W myśl postanowień MZM przy MTR zmienił nazwę na Małopolski Związek Młodzieży Ludowej (MZML) i zachował samodzielność w ramach ZML; dotychczasowy organ MZM przy MTR — „Młoda Polska” — pozostał, przy czym ze względów praktycznych ukazywał się łącznie z pismem „Młoda Wieś” — organem prasowym ZML; ZML zobowiązał się do pomocy materialnej MZML. Do Zarządu Głównego ZML weszli następujący przedstawiciele MZML: Kulpa, Wincenty Styrylski, Sondel i Szyszko¹²⁴.

6. Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej (1922 – 1939)

Geneza Wołyńskiego ZMW związana jest z działalnością Towarzystwa Straży Kresowej (TSK). TSK na Wołyniu rozpoczęło działalność w latach 1919 – 1920¹²⁵. TSK stało się łącznikiem pomiędzy kołami młodzieży polskiej a kołami młodzieży wiejskiej w byłym Królestwie Kongresowym. W tym okresie powstały dwa ośrodki kół młodzieży wiejskiej na Wołyniu sarneńsko-kostopolsko-rówieński i włodzimierski.

W lutym 1921 r. powstał pierwszy Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej w Równem¹²⁶. Okręgowy ZMW swoją działalnością objął następujące powiaty: rówieński, kostopolski i zdołbunowski. W następnym roku (1922) w Równem odbył się I Zjazd Młodzieży Wiejskiej z terenu województwa wołyńskiego. W związku z faktem, iż koła młodzieży wiejskiej zrzeszały tylko młodzież polską, na zjeździe powzięto następującą uchwałę: „Pragnąc w myśl szczytnych nakazów przeszłości dziejowej oprzeć dzisiejsze życie młodzieży w odrodzonej Polsce na granitowym fundamencie tolerancji przekonań i etyki chrześcijańskiej, pierwszy Zjazd Młodzieży Wiejskiej Ziemi Wołyńskiej wzywa młodzież kresową do organizowania takich Kół, w których by młode pokolenie różnych narodowości zamieszkujących te strony, przy wspólnej pracy i zabawie, pielęgnując swe ojczyste obyczaje i narodowe ideały w bratniej zgodzie wychowywały w sobie typ pełnego człowieka, świadomego i twórczego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej”¹²⁷.

W myśl tej uchwały młodzież ukraińska ze środowisk wiejskich, począwszy od 1928 r., brała udział w działalności Wołyńskiego ZMW. Pod koniec 1928 r. w Wołyńskim ZMW młodzież ukraińska stanowiła 25% członków¹²⁸. Największy udział młodzieży ukraińskiej był w powiecie krzemienieckim. Również od 1928 r. datuje się dość duży wzrost liczby członków (tab. 9).

¹²³ „Młoda Polska” nr z dnia 28.02.1932 r., s. 2.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 5 – 6, s. 11.

¹²⁶ Tamże.

¹²⁷ Tamże, s. 12 – 13.

¹²⁸ Tamże, s. 13.

Tabela 9. Rozwój liczebny Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1928 – 1936

Rok	Liczba kół	Młodzież		
		polska	ukraińska	innych narodowości
1928	36	848	—	—
1929	64	1233	300	—
1930	116	1890	884	—
1931	147	2021	1307	101
1932	207	1922	1731	55
1933	211	1762	2175	50
1934	237	1519	2547	98
1935	260	1297	3310	129
1936	308	1457	3588	118

Źródło: „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 5 – 6, s. 13.

Rolę współpracy młodzieży wiejskiej różnych narodowości określał paragraf 4 statutu Wołyńskiego ZMW z 1934 r.: „Celem WZMW jest dążenie do wyzwolenia twórczych wartości wsi, uprawniających do zajęcia należnego jej stanowiska w całości życia państwowego, przez zespolenie młodzieży wiejskiej wszystkich narodowości zamieszkujących Wołyń w pracy samowychowawczej dla: podniesienia swego poziomu pod względem etycznym i umysłowym przez rozwijanie w sobie wszelkich wartości, uzdolnień, inicjatywy i przedsiębiorczości; wypracowania samodzielnego, krytycznego i sprawiedliwego sądu o sobie i otaczającej rzeczywistości; przygotowanie się do umiejętnego prowadzenia własnej gospodarki; kultywowania i popularyzowania kultury ludowej; zaprawiania siebie do czynnego, odpowiedzialnego i twórczego udziału w życiu gromadzkim i państwowym, zmierzając ku oparciu stosunków między ludźmi na podstawach sprawiedliwości społecznej i wzajemnej pomocy”¹²⁹.

Według stanu organizacyjnego na dzień 1 kwietnia 1936 r. najwięcej młodzieży wiejskiej pochodzenia polskiego było w powiecie łuckim (356 na 490 członków), natomiast młodzieży wiejskiej pochodzenia ukraińskiego w powiatach: krzemienieckim (530 na 683 członków) i rówieńskim (498 na 568 członków)¹³⁰. W II połowie lat trzydziestych młodzież ukraińska stanowiła zdecydowaną większość wśród członków Wołyńskiego ZMW. Najwięcej członków Wołyński ZMW liczył w powiatach: Krzemieniec, Równe i Sarny (tab. 10).

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17 – 18, s. 6.

Tabela 10. Stan organizacyjny Wołyńskiego ZMW w poszczególnych powiatach województwa wołyńskiego (stan na dzień 1 kwietnia 1937 r.)

Powiat	Liczba kół młodzieży wiejskiej		Członków	Narodowość			Płeć	
	Ogółem	Nadeszło sprawozdania		Polska	Ukraińska	Inna	Mężczyźni	Kobiety
Dubno	40	36	772	116	609	47	619	153
Horochów	37	30	760	132	624	4	568	192
Kostopol	24	18	356	131	220	5	296	60
Kowel	29	26	565	173	374	18	450	115
Krzemieniec	62	53	1143	206	937	—	840	303
Luboml	12	11	293	48	245	—	253	40
Łuck	40	34	734	358	352	24	552	182
Równe	40	36	940	88	845	7	665	275
Sarny	55	40	820	212	607	1	581	239
Włodzimierz	38	28	662	130	532	—	504	158
Zdolbunów	16	16	409	36	367	6	300	109
Razem	393	328	7545	1630	5712	112	5628	1826

Źródło: „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 17, s. 4.

W 1937 r. odbył się Walny Zjazd Wołyńskiego ZMW. Na zjeździe wybrano nowe władze Związku: Mieczysław Zadrozny — prezes, Kazimierz Banach — wiceprezes, Leon Kowal — sekretarz, Aleksander Pytel — kierownik działu wydawniczego, Jan Lewkowicz — kierownik działu oświatowego, Władysław Wąchała — kierownik działu społeczno-gospodarczego, Paweł Zaleski, Jan Gipski — kierownik działu artystycznego¹³¹. W październiku 1937 r. władze Wołyńskiego ZMW wydały deklarację ideową, mówiącą o roli, charakterze, znaczeniu i dążeniach Związku. W punkcie VII deklaracji czytamy m.in.: „My młodzież — przyszła wieś wołyńska — wierni będziemy wskazaniom wskrzesiciela Polski i wodza narodu Marszałka Józefa Piłsudskiego. We wzajemnym poszanowaniu i braterskim współdziałaniu społeczeństwa polskiego i ukraińskiego

¹³¹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 21.

widzimy urzeczywistnienie Jego testamentu i najszczytniejszych tradycji Rzeczypospolitej”¹³².

Od 1929 r. Wołyński ZMW rozpoczął wydawanie czasopisma, organu prasowego Związku, „Młoda Wieś” w języku polskim i ukraińskim.

Na przełomie lat 1938/1939 Wołyński ZMW połączył się z Centralnym Związkiem Młodej Wsi (problem połączenia obydwu organizacji omówiono w podrozdziale 2). Stanisław Gierat — prezes Centralnego Związku Młodej Wsi — na krótko przed połączeniem wiejskich organizacji młodzieżowych pisał na łamach „Młodej Wsi”: „krótka dyskusja na Radzie Naczelnej (Centralnego Związku Młodej Wsi — objaśnienie E.M.) potwierdziła konieczność stykania się młodzieży wołyńskiej bezpośrednio z młodzieżą zorganizowaną w całej Rzeczypospolitej, gdyż to będzie dopełnieniem dzisiejszych, słusznie prowadzonych prac wśród młodzieży wołyńskiej. [...] Myśl nasza i zainteresowanie pracą Wołyńskiego Związku tym stają się silniejsze, czym więcej wrogów nacierać zaczyna na naszą wspólną ideę, ideę nierozzerwalnej współpracy ludności polskiej, ukraińskiej czy białoruskiej na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej. W momentach ciężkich zmagania z trudnościami zewnętrznymi niechaj Związek Wołyński pamięta, iż nie jest sam. Serca nasze i umysły przenika bowiem ta sama idea”¹³³. S. Gierat pisze o „trudnościach zewnętrznych”, które można odnieść to sytuacji politycznej, jaka wytworzyła się w Europie w II połowie lat trzydziestych XX wieku. W cytowanym fragmencie artykułu jest także sformułowanie odnoszące się do „wrogów nacierających na naszą wspólną ideę”. Jak należy te słowa wyjaśnić i co ówczesny prezes Centralnego Związku Młodej Wsi miał na myśli? W samym Wołyńskim ZMW trwała dyskusja nad następującymi problemami: czy zachować samodzielność, czy połączyć się z inną organizacją młodzieży wiejskiej. W 1936 r. władze Wołyńskiego ZMW opowiedziały się za samodzielnością, sprzeciwiały się procesowi unifikacji. Już po połączeniu Wołyńskiego ZMW i Centralnego Związku Młodej Wsi działacz młodzieży wiejskiej A. Sokołowski pisał na łamach „Młodej Wsi”: „Cóż więc z tego, że Wołyński Związek przeprowadził unifikację z «Siewem» i będzie tym niemym świadkiem, jak ta wielka rodzina Centralnego Związku Młodej Wsi będzie nadal zwalczać się ze Związkiem Wiciowym — z tym Związkiem, który my szanujemy i uważamy, że on reprezentuje prawdziwy ruch młodzieży wiejskiej. A my będziemy udawać, że nadal «jesteśmy życzliwi» dla ruchu wiciowego. [...] Moim zdaniem, jeżeli unifikacja — zjednoczenie — to prawdziwa, całkowita, całego ruchu młodzieży wiejskiej, a nie tylko Wołyńskiego Związku z Centralnym Związkiem Młodej Wsi”¹³⁴.

¹³² „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 18 – 19.

¹³³ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 16, s. 4.

¹³⁴ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 1, s. 4.

7. Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej (1927 – 1936)

Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej (Wlkp.ZMW) został założony 11 stycznia 1927 r.¹³⁵ Jak pisze S. Zbierski: „1 stycznia 1927 r. ukazała się w «Młodej Polsce» odezwa do młodzieży wiejskiej Wielkopolski z wezwaniem na zjazd organizacyjny do Poznania, który odbył się 11 stycznia tego roku»¹³⁶. W skład pierwszego Zarządu Głównego Wlkp.ZMW weszli: Michał Kopeć — prezes, W. Banaczyk — wiceprezes, W. Gryning — sekretarz, M. Olejniczakówna — skarbnik, Jan Andrzejewski — komendant, S. Cichy (z pow. pleszewskiego), F. Juszcak (z pow. obornickiego), F. Kliber (z pow. pleszewskiego), S. Mikołajczyk (z pow. wągrowieckiego), Miętówna (z pow. poznańskiego), C. Szafran (z pow. średzkiego), F. Łukasik (z pow. gnieźnieńskiego), M. Olkówna, J. Ratajski (z pow. krotoszyńskiego), G. Szulczyński (z pow. śmigielskiego), M. Strzelczyk (z Poznania), P. Tabakówna (z pow. wrzesińskiego), T. Woźny (z pow. szamotulskiego)¹³⁷.

W dniach 9 – 10 lipca 1927 r. odbył się Zlot Młodzieży Wiejskiej, w trakcie którego dokonano poświęcenia sztandaru Wlkp.ZMW¹³⁸. W czasie uroczystości odbył się przemarsz na boisko „Targów Poznańskich”, msza św., obrady oraz złożenie wieńca pod pomnikiem Juliusza Słowackiego. W trakcie obrad referat ideowo-programowy przedstawił Antoni Kowalski, a referaty oświatowe Michał Kopeć i Stanisław Mikołajczyk.

W pierwszym okresie działalności Wlkp.ZMW, najaktywniej działały KMW w powiatach: jarocińskim, pleszewskim, leszczyńskim, odolanowskim, średzkim i poznańskim¹³⁹. W latach 1928 – 1930 funkcję prezesa Wlkp.ZMW pełnił Stanisław Mikołajczyk¹⁴⁰. Po 1930 r. S. Mikołajczyk był prezesem honorowym Wlkp.ZMW.

VI Walny Zjazd Wlkp.ZMW odbył się 29 listopada 1931 r.¹⁴¹ W zjeździe brało udział 92 delegatów z 42 KMW. Wybrano nowe władze Związku. Prezesem został Władysław Banaczyk. Oprócz niego w skład zarządu weszli: E. Fietz, F. Kasperski, A. Łażewski, A. Mocek, F. Szelağ, J. Tylka, J. Resztak, A. Wiatr i P. Tabakówna¹⁴².

¹³⁵ „Społem”, 1932 nr 1, s. 1 – 2.

¹³⁶ S. Zbierski: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1987, s. 27. „Młoda Polska” była czasopismem wydawanym w Poznaniu w latach 1926 – 1929. Czasopismo o tej samej nazwie wydawano również w Krakowie.

¹³⁷ Tamże, s. 28 – 29.

¹³⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (cyt. AAP), Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej (cyt. KSMM), sygn.412, Zlot Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w dniach 9 – 10.07.1927 r., b. pag.

¹³⁹ S. Zbierski, dz. cyt., s. 31.

¹⁴⁰ APLesz., SPG, sygn. 85, Pismo Wojewody Poznańskiego do Starostów Powiatowych i Prezydentów Miast Wydzielonych z 15.07.1929 r., s. 5; „Społem”, 1930 nr 1, s. 1 – 2; S. Zbierski, dz. cyt., s. 204. Stanisław Mikołajczyk mieszkał wówczas w Międzyzlesiu, w powiecie wągrowieckim.

¹⁴¹ „Społem”, 1931 nr 12, s. 2 – 6.

¹⁴² Tamże.

Tabela 11. Stan liczebny KMW i członków Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej w latach 1927 – 1936

Rok	Liczba KMW	Liczba członków
1927	50	1000
1932	106	3700
1934	127	2684
1936	.	2500

Źródło: „Społem”, 1933 nr 1, s. 6; 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8; S. Zbierski: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1987, s. 61 – 62.

W latach 1930 – 1939 z inicjatywy Wlkp.ZMW ukazywało się czasopismo „Społem”. Było ono organem prasowym Wlkp.ZMW, miesięcznikiem oświatowym, społecznym i rolniczym. Redaktorem gazety był W. Banaczyk, od grudnia 1936 r. Jan Wojkiewicz, a od września 1938 r. Michał Jagła¹⁴³. Nakład pisma wynosił od 1200 do 2000 egzemplarzy.

Liczba członków Wlkp.ZMW w latach 1927 – 1936 wynosiła od około 1000 do 3700 (tab. 11). Dość duża liczba KMW i członków była w powiecie śremskim. W roku sprawozdawczym 1932/1933 na tym terenie działało 17 kół i 425 członków¹⁴⁴. W 1934 r. Wlkp.ZMW posiadał koła w 19 powiatach województwa poznańskiego (na 25 powiatów wchodzących w skład województwa poznańskiego, w tym 2 grodzkie powiaty)¹⁴⁵.

W myśl uchwał zjazdowych „każdy członek zobowiązany był nosić odznakę związkową (zieloną koniczynkę) i czapkę”¹⁴⁶.

Na IX Walnym Zjeździe Wlkp.ZMW, który odbył się w Poznaniu 25 listopada 1934 r., Zarząd Związku został upoważniony przez zjazd do rozmów ze ZMW RP „Wici” w sprawie połączenia wiejskich organizacji młodzieżowych¹⁴⁷. Rozmowy te zostały zakończone sukcesem. Na zjeździe Wlkp.ZMW w listopadzie 1936 r. delegaci podjęli decyzję o połączeniu ze ZMW RP „Wici”¹⁴⁸. Wlkp.ZMW stał się autonomiczną organizacją wojewódzką w ramach ZMW RP „Wici”. Wlkp.ZMW był członkiem Słowiańskiego Związku Młodzieży Wiejskiej (SZMW)¹⁴⁹. Przedstawicielami Wielkopolskiego ZMW w ramach SZMW byli Władysław Banaczyk i Stanisław Mikołajczyk.

¹⁴³ S. Zbierski, dz. cyt., s. 47.

¹⁴⁴ „Społem”, 1934 nr 1, s. 10 – 11.

¹⁴⁵ „Społem”, 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8.

¹⁴⁶ „Społem”, 1932 nr 6 – 7, s. 2 – 3.

¹⁴⁷ „Społem”, 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8.

¹⁴⁸ S. Zbierski, dz. cyt., s. 49.

¹⁴⁹ „Społem”, 1932 nr 4 – 5, s. 5.

W 1936 r. w skład Wlkp.ZMW wchodziły następujące okręgi: gnieźnieński, gostyński, kępiński, kościański, ostrowski, poznański, rawicki, śremski, średzki, szamotulski, wągrowiecki, żniński¹⁵⁰.

¹⁵⁰ „Społem”, 1936 nr 8, s. 11 – 12.

Rozdział III

Polityka władz II Rzeczypospolitej wobec kultury fizycznej na wsi

1. W okresie 1918 – 1926

Po zakończeniu I wojny światowej w odradzającym się państwie polskim działacze wychowania fizycznego i sportu występowali z postulatami, inicjatywami oraz koncepcjami tworzonymi w obrębie tych struktur organizacyjnych. 27 listopada 1918 r. uczestnicy Dzielnicowego Zjazdu Lekarzy z Wielkopolski, Prus i Śląska uznali, iż główną podstawą bytu narodu i państwa jest jego siła liczebna oraz zdrowie fizyczne. Jednocześnie Zjazd wezwał ówczesny rząd do szybkiego opracowania programu pracy nad „fizycznym rozwojem społeczeństwa polskiego”¹.

Odbywający się w kilka miesięcy później (kwiecień 1919 r.) w Warszawie Zjazd Nauczycielski podjął jeszcze bardziej daleko idące wnioski i postanowienia. Obrady Zjazdu odbywały się w szeregu sekcjach, wśród których była aktywna Sekcja Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego. Skupiała ona głównie lekarzy szkolnych oraz nauczycieli wychowania fizycznego. Uchwała tej sekcji podkreślała znaczenie i rolę wychowania fizycznego w ogólnym procesie wychowawczym. Wychowanie fizyczne uznano za równorzędny względem wychowania umysłowego składnik procesu wychowawczego dzieci i młodzieży. Postulowano również rozszerzenie wychowania fizycznego w programach szkolnych oraz rozbudowę i właściwe wyposażenie szkolnych obiektów sportowych². Powyższe wnioski i postanowienia nie doczekały się pełnej realizacji w praktyce ze względu na brak środków.

W 1918 r. przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) powołano Referat Wychowania Fizycznego, na czele którego stanął W. Osmolski. W rok później przy tymże Ministerstwie utworzono Wydział Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego, w skład którego wszedł uprzednio powołany referat³. Podstawowym celem działalności Referatu Wychowania Fizycz-

¹ M. Słoniewski: *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna”, 1988 nr 9, s. 299.

² R. Wroczyński: *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985, s. 336 – 337.

³ H. Jakubowska: *Kształtowanie się struktury organizacyjnej wychowania fizycznego i sportu w Polsce w latach 1918 – 1925*. „Kultura Fizyczna”, 1960 nr 7 – 8, s. 499 – 500.

nego, a następnie Wydziału Higieny Szkolnej i Wychowania Fizycznego było dążenie do ugruntowania pozycji wychowania fizycznego w tworzących się programach szkolnych.

W pierwszych latach niepodległości opieka nad wychowaniem fizycznym i sportem znajdowała się także w kompetencji Ministerstwa Zdrowia Publicznego. W ramach ministerstwa utworzono referat wychowania fizycznego, którym kierował Henryk Jeziorowski⁴. Obok referatu wychowania fizycznego, przy ministerstwie powołano do życia Radę do Spraw Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej (RdSWFiKC)⁵. RdSWFiKC, działająca w latach 1919 – 1922, była organem opiniotwórczym i doradczym w sprawach wychowania fizycznego i sportu dwóch ministerstw: Ministerstwa Zdrowia Publicznego oraz MWRiOP. W pierwszych latach powojennych władze państwowe problemu kultury fizycznej na wsi nie podejmowały. Według H. Mierzwińskiego, „na posiedzeniu RdSWFiKC [...] w roku 1921 działacz turystyczny i sportowy, Mieczysław Orłowicz, zaproponował, by zagadnienie sportu wiejskiego realizować za pośrednictwem wiejskich straży pożarnych i poprzez ustanowienie instruktorów wędrownych”⁶. Propozycja M. Orłowicza nie doczekała się realizacji.

Należy zgodzić się z L. Nowakiem, który pisze: „Analizując politykę państwa w zakresie wychowania fizycznego i sportu, na początku lat dwudziestych okresu międzywojennego należy uwzględnić różnice jakie dzieliły założenia teoretyczne od praktyki życia codziennego. Nakłady na kulturę fizyczną były niewielkie. [...] Ze względu na brak funduszy ani resort zdrowia, ani MWRiOP nie zajęły się szerzej wychowaniem fizycznym dzieci i młodzieży”⁷.

W latach 1923 – 1925 podjęto dalsze próby tworzenia struktur zarządzania i organizacji w dziedzinie wychowania fizycznego i sportu. Po likwidacji wspomnianej już RdSWFiKC, 25 kwietnia 1925 r. rozporządzeniem Rady Ministrów została powołana przy MWRiOP Rada Naczelna Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego (RNWFiPW) z jej odpowiednikami terenowym (na szczeblu wojewódzkim i powiatowym)⁸. W artykule 2 rozporządzenia, doty-

⁴ Tamże, s. 500.

⁵ L. Szymański: *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*. Wrocław 1995, s. 14; tenże: *Przyczynki do studiów nad polityką II Rzeczypospolitej w kulturze fizycznej w latach 1918 – 1926*. W: L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 21 – 23; J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 80 – 81.

⁶ H. Mierzwiński: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992, s. 8 – 9; T. Osmulski: *Problemy kultury fizycznej na wsi w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym*. „Kultura Fizyczna”, 1960 nr 4, s. 249.

⁷ L. Nowak: *Wychowanie fizyczne i sport w państwowym szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce w latach 1918 – 1939*. Poznań 1996, s. 36.

⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1925 r. w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. W: *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysto-*

czącym zadań RNWFiPW, czytamy m.in.: „szerzenie idei wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego do obrony Państwa; samodzielna inicjatywa w dziedzinie organizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego; udzielanie dyrektyw Wojewódzkim Komitetom Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego oraz sprawowanie kontroli nad czynnościami tychże Komitetów”⁹. W artykule 12 i 16 wspomnianego rozporządzenia znajdujemy informacje odnoszące się do celów i zadań Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PKWFiPW): „rozwijanie na terenie powiatu względnie miasta samodzielnej działalności w dziedzinie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego; przedstawianie Wojewódzkiemu Komitetowi Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego corocznych sprawozdań ze swej działalności oraz o stanie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w powiecie; Powiatowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego mogą powoływać miejscowe Komitety Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w celu realizowania zamierzeń Powiatowych komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego na obszarze poszczególnych miejscowości lub gmin”¹⁰. Przytoczone artykuły dotyczące zadań działalności RNWFiPW świadczyły o zainteresowaniu władz państwowych problematyką wychowania fizycznego, sportu i szeroko pojętej aktywności fizycznej także w odniesieniu do środowisk wiejskich. Ponadto we wspomnianym rozporządzeniu Rady Ministrów można dostrzec pewne teoretyczne rozwiązania problemu kultury fizycznej na wsi w oparciu o PKWFiPW i jego gminne odpowiedniki.

W Warszawie 28 marca 1926 r. odbyło się pierwsze posiedzenie plenarne RNWFiPW¹¹. Jednym z uczestników obrad był Tadeusz Łopuszański, który przedstawił referat nt. „Zadania Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego”. T. Łopuszański w swoim wystąpieniu odniósł się m.in. do działalności wojewódzkich i powiatowych KWFIPW, natomiast pominął

sobienia Wojskowego. Warszawa 1926, s. 52 – 57; T. Łopuszański: *Zadania Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*. W: *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*. Warszawa 1926, s. 5 – 10; L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce...*, s. 18 – 22, 27; L. Szymański, *Przyczynek do studiów nad polityką...*, s. 29 – 33; J. Chełmecki: *Próba zmonopolizowania wychowania fizycznego i sportu w Polsce przez wojsko w latach 1922 – 1925*. W: L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 42 – 34; M. Słoniewski, *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu...*, s. 296.

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1925 r. w sprawie utworzenia Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego oraz Wojewódzkich i Powiatowych Komitetów Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego. W: *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*. Warszawa 1926, s. 52.

¹⁰ Tamże, s. 55 – 57.

¹¹ *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*. Warszawa 1926.

zupełnie problem wychowania fizycznego i sportu na wsi¹². Inny z prelegentów — gen. bryg. Stanisław Burhardt-Bukacki — w referacie pt. „Przysposobienie wojskowe” uważał za „dodatni objaw [...], że organizacje przysposobienia wojskowego, które istniały dotąd przeważnie w miastach i miasteczkach, powstają również na wsi. Należyte postawienie sprawy przysposobienia wojskowego w ośrodkach o mniejszym skupieniu ludności ma dla przyszłości przysposobienia wojskowego ogromne znaczenie. Tutaj działalność uświadomionych narodowo jednostek, rywalizacja poszczególnych gmin, dotychczas prawie nie istniejąca, może stworzyć podstawy całkowitej realizacji programu prac przysposobienia wojskowego”¹³. Zainteresowanie przedstawicieli wojska sprawami przysposobienia wojskowego na wsi było związane z faktem, iż większość żołnierzy służby czynnej w wojsku polskim rekrutowała się ze wsi. Armii potrzebni byli rekruci cechujący się odpowiednią sprawnością i tężyzną fizyczną. Wnioski S. Burhardt-Bukackiego miały charakter przyszłościowy i zmierzały do szerszego wprowadzenia przysposobienia wojskowego do środowisk wiejskich.

Działalność RNWFiPW trwała niespełna dwa lata. Została zlikwidowana w styczniu 1927 r.

Ważną rolę w rozwoju kultury fizycznej spełniało wojsko, które od początku zainteresowane było wychowaniem fizycznym i sportem. W 1924 r. rozporządzeniem III oddziału Sztabu Generalnego powołano przy Dowództwach Okręgów Korpusów (DOK), społeczne komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Każde DOK posiadało referat WF i PW¹⁴.

W latach 1918 – 1926 zbudowane zostały zręby wychowania fizycznego i sportu. Dziedziny te znajdowały się w kompetencji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Zdrowia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wojskowych. Oprócz założeń teoretycznych, dotyczących powołań powiatowych i gminnych KWF i PW przez RNWFiPW (w latach 1925 – 1926), w sensie systemowym nie rozwiązano problemu wychowania fizycznego i sportu na wsi.

2. W latach 1927 – 1939

W ostatnich miesiącach 1926 r. stworzone zostały podwaliny pod reorganizację struktury kultury fizycznej i przysposobienia wojskowego. Bezpośredni wpływ na przemiany zachodzące w tych dziedzinach miał przewrót majowy

¹² T. Łopuszański, dz. cyt., s. 5 – 10. Tadeusz Łopuszański był wówczas podsekretarzem stanu w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

¹³ S. Burhardt-Bukacki: *Przysposobienie wojskowe*. W: *Referaty wygłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*. Warszawa 1926, s. 13. Gen. bryg. Stanisław Burhardt-Bukacki był wówczas szefem oddziału III Sztabu Generalnego.

¹⁴ E. Małolepszy: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 1996, s. 29.

(1926) i dojście do władzy obozu legionowego skupionego wokół marszałka Józefa Piłsudskiego.

Na posiedzeniu 10 listopada 1926 r. Prezydium Rady Ministrów pozytywnie odniosło się do wspólnego wniosku ministrów Resortu Spraw Wojskowych, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Spraw Wewnętrznych, podejmując uchwałę w sprawie podniesienia poziomu wychowania fizycznego, której wykonanie powierzono Ministrowi Spraw Wojskowych¹⁵. Jednocześnie zalecono utworzenie urzędu państwowego przy tym ministerstwie. Owocem tych przedsięwzięć stało się utworzenie 28 stycznia 1927 r. Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego (PUWFiPW)¹⁶. PUWFiPW stał się naczelnym organem kierującym wychowaniem fizycznym i przynależeniem wojskowym w Polsce.

Do zadań PUWFiPW należało koordynowanie działalności w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przynależenia wojskowego, a w szczególności ustalanie wytycznych, przedstawianie wniosków i opinii, sprawowanie nadzoru nad instytucjami i organizacjami wychowania fizycznego i przynależenia wojskowego, składanie propozycji budżetu państwa na powyższe dziedziny, a także wydawanie czasopism i wydawnictw¹⁷. Na czele PUWFiPW stał dyrektor, bezpośrednio podległy Ministrowi Spraw Wojskowych. W latach 1927 – 1939 funkcję tę pełnili kolejno: ppłk J. Ulrych, płk W. Kiliński, gen. J. Olszyna-Wilczyński i gen. K. Sawicki. W skład Urzędu wchodziły wydziały: ogólny, społeczny, wyszkolenia i zaopatrzenia oraz dwa referaty: wychowania fizycznego kobiet i dzieci i przynależenia wojskowego kobiet.

W ramach wydziału ogólnego istniał referat komitetów i prasy, który „koordynował współdziałanie PUWFiPW z komitetami wojewódzkimi i powiatowymi, udzielał im wskazówek i dyrektyw oraz sporządzał sprawozdania”¹⁸. Źródłem informacji o działalności referatu była prasa¹⁹.

Zarządzenie Rady Ministrów z 28 stycznia 1927 r. powołało jednocześnie do życia Radę Naukową Wychowania Fizycznego (RNWF), jako organu doradczego PUWFiPW. W skład RNWF wchodził z urzędu: przedstawiciele Ministerstwa

¹⁵ H. Jakubowska-Młodzianowska: *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego w Polsce do 1939 r.* „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”, 1963 t. 2, s. 359; L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce...*, s. 27.

¹⁶ *Rocznik Sportowy 1934*. Warszawa 1934, s. 3; *Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”*, 1927 nr 8; P. Rozwadowski: *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego 1927 – 1939*. Warszawa 2000, s. 25.

¹⁷ M. Słoniewski: *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu...*, s. 299.

¹⁸ P. Rozwadowski, dz. cyt., s. 29.

¹⁹ Według P. Rozwadowskiego, część tytułów prasowych była wspierana przez PUWFiPW. Do czasopism subwencjonowanych przez PUWFiPW należała m.in. prasa wiejskich organizacji młodzieżowych — „Młoda Wieś” (organ prasowy Związku Młodzieży Ludowej), „Siew” (organ prasowy Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew”), „Wici” (organ prasowy Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”).

Spraw Wojskowych, MWRiOP, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz członkowie Rady z nominacji: pracownicy naukowcy z zakresu kultury fizycznej, wojskowi, lekarze, przedstawiciele oświaty²⁰.

Na posiedzeniach RNWF zajmowano się m.in. problemami kultury fizycznej na wsi. Zwracano uwagę na zróżnicowanie programu wychowania fizycznego i sportu w mieście i na wsi, zastanawiano się nad sprawami rozpowszechnienia i rozpropagowania kultury fizycznej na wsi poprzez zatrudnienie kadry instruktorskiej i budowę obiektów i urządzeń sportowych. W sprawozdaniu z działalności PUWFIPW za rok 1928/1929 czytamy m.in.: „W programie uwzględnione jest zróżnicowanie metod pracy dla wsi i miasta, wychodząc z założenia, że miasto chwyta młodzież do różnych towarzystw gimnastycznych i sportowych, wieś zaś daje element przeważnie surowy. Dla młodzieży wiejskiej przeto kładziemy główny nacisk na gimnastykę, odpowiednie gry i zabawy sportowe oraz niektóre elementy lekkiej atletyki, aby wrodzonej sile rolnika dać konieczną giętkość. Pracę tę prowadzą obwodowi i powiatowi komendanci wf i pw, na wsi pierwsi i często jedyni pionierzy ruchu wychowania fizycznego, jego organizatorzy i instruktorzy”²¹.

O problemach aktywności fizycznej dzieci i młodzieży szkolnej na wsi wywiał się na posiedzeniach RNWF, ówczesny przewodniczący Rady — marszałek Józef Piłsudski. W trakcie posiedzenia plenarnego RNWF w 1929 r. J. Piłsudskiego powiedział: „Drugim rodzajem indywidualizacji, na którą szczególnie zwróciłbym uwagę, jest niejednakowość typu wychowania fizycznego w wielkich miastach, miasteczkach i wsiach. Zupełnie inne są warunki na wsi, gdzie dziecko samo nieraz musi robić znaczne wysiłki fizyczne. [...] Jeżeli dziecko wiejskie przebrnie po zaspach śnieżnych codziennie dwa kilometry, to ono tę pracę, która jest podstawą wychowania fizycznego już wykonało, podczas gdy dziecko w mieście codziennie do tak wielkiego wysiłku nie jest zmuszone. I kto wie czy dobrze jest te same metody stosować tu i tam”²².

Marszałek Józef Piłsudski był konsekwentny w poglądach dotyczących wychowania fizycznego i sportu w środowisku wiejskim. Świadczą o tym jego wystąpienia w trakcie dyskusji nad sprawozdaniem z działalności PUWFIPW na posiedzeniu plenarnym RNWF, odbytym w Warszawie 22 maja 1932 r.²³ J. Piłsudski powiedział m.in.: „Stwierdzam, że wieś ma swoje «wychowanie fizyczne», ludzie na wsi mają stale ćwiczenia fizyczne, czy to w orce, czy w bronowaniu, czy w jakiegokolwiek innej pracy fizycznej na roli. Wobec czego dostosowanie wychowania fizycznego do wsi jest rzeczą bardzo trudną. Praca ta zawsze przybiera cha-

²⁰ *Protokół pierwszego posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1927, s. 3 – 4.

²¹ *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1929, s. 9.

²² Tamże, s. 40 i 47.

²³ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1932, s. 51 – 52, 54 – 55.

rakter ćwiczeń fizycznych, stale wykonywanych. Być może, że nie odpowiadają one programowi. [...] Na wsi co innego szkodzi fizycznemu stanowi zdrowia: mieszkanie bardzo ciasne i brudne i niedostateczne odżywianie”²⁴. J. Piłsudski był przeciwny jednolitemu programowi w mieście i na wsi w zakresie aktywności fizycznej. Stwierdził, że „przy tym umiastowieniu wsi — więcej się przegra niż wygra. [...] Ja nie mogę zgodzić się na to [...] żeby przenosić całość programowości wychowania fizycznego na wieś. [...] Dlatego ja nie bardzo dobrze rozumiem ten marsz na wieś z wychowaniem fizycznym. [...] Ja się obawiam. Jest to umiastowienie wsi. Ona się i tak umiastawia, a zniesienie różnic doprowadzi do pozbawienia jej spokoju wewnętrznego”²⁵. Jak pisze J. Gaj: „Chodziło zapewne J. Piłsudskiemu o spokój społeczny, który mógł być zburzony, szczególnie w latach kryzysu gospodarczego z tragicznymi skutkami dla poziomu życia ludności na wsi”²⁶.

Poglądy marszałka J. Piłsudskiego w odniesieniu do aktywności fizycznej dzieci i młodzieży wiejskiej były dość jednostronne i konserwatywne. Dlatego też nie może dziwić fakt, że z tymi poglądami polemizowało kilku członków RNWF. Profesor Stanisław Ciechanowski w trakcie posiedzenia RNWF w 1929 r. powiedział: „Nie wiem, czy gdziekolwiek w Europie wymyślono osobne formy wychowania fizycznego dla środowiska miejskiego, a osobne dla wiejskiego. Jakieś odbłyśki może i są. Taki materiał jest u pana Buka pod Kopenhagą, który dostał do nauki parobków wiejskich”²⁷.

Dyrektor PUWFIPW — płk Władysław Kiliński — wyrażając pogląd, że „kultura fizyczna ma iść do wsi, musi mieć zupełnie inny charakter, niż ta, która trafia do fabryk”, był jednocześnie zdania, że „w tym ruchu fizycznym, któremu wieś się oddaje, nie znajduje czynnika wychowawczego. [...] Ruch fizyczny jest tam w pewnej mierze jednostronny i wymaga korektywy. [...] Ruch wychowania fizycznego na wsi spotyka się z bardzo wielkim uznaniem i chętnie przyjmuje się z miejsca. [...] Jako jedyny czynnik, ułatwiający robotę wychowania fizycznego na wsi w tej chwili, znajduje tylko; powiększenie tego sprzętu, który chłopci ciągnie. Jego ciągnie piłka, a mniej natomiast sprzęt lekkoatletyczny, bo on w swej pracy ma dużo i biegu i skoku, i rzucania, które zastępują dysk czy oszczep. Mniej natomiast znajduje się w pracach wiejskich tych elementów wychowawczo-zespołowych, które są w grze”²⁸. Uwagi i spostrzeżenia W. Kilińskiego w odniesie-

²⁴ Tamże, s. 51 – 52.

²⁵ Tamże, s. 54 – 55.

²⁶ J. Gaj, *Kultura fizyczna na wielkopolskiej wsi...*, s. 159 – 160.

²⁷ *Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1929, s. 46; K. Toporowicz: *Listy Eugeniusza Piaseckiego do Stanisława Ciechanowskiego (1918 – 1939)*. Kraków 1994, s. 133. Jak pisze K. Toporowicz, „Stanisław Witalis Ciechanowski (1869 – 1945) był lekarzem, profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, założycielem Studium Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, znanym działaczem społecznym i państwowym w dziedzinie kultury fizycznej w Polsce międzywojennej”. Niels Bukh (1880 – 1950) był twórcą gimnastyki kompensacyjnej.

²⁸ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1932, s. 52 – 53.

niu do kultury fizycznej mieszkańców wsi należy uznać za słuszne. W podobnym tonie wypowiadał się profesor Eugeniusz Piasecki: „Młodzieży na wsi w wieku pozaszkolnym potrzebne są zabiegi wychowawcze dla moralnego podtrzymania. Otóż ze stanowiska czysto fizycznego uważałbym, że zima nie nadaje się na wsi na gimnastykę. [...] Tu pozostaniemy długo jeszcze w tyle za Szwajcarami, gdzie towarzystwa strzeleckie docierają do każdej wsi. [...] Co do lata, to ta sama młodzież, gdy jest wolna od zajęć na roli, a zwłaszcza w niedziele po południu zamiast waleśać się, będzie z wielkim pożytkiem pociągnięta do gier. [...] Takie gry, jak palant, koszykówka, siatkówka itd. mogą dobrze służyć. Za grami przemawia i to jeszcze, że są tradycyjne i są nadal kultywowane. [...] Z tym wszystkim najzupełniej uznają zasadnicze motywy Pana marszałka, że nie trzeba dążyć do [...] jakiegoś zrównania wsi z miastem. Ale zrównanie to powinno odbywać się i odbywa się na odwrót, tzn. miasto winno upodabniać się do wsi. Powinniśmy coraz częściej mieszkać i przebywać na wsi”²⁹.

Na posiedzeniu plenarnym RNWF 22 maja 1932 r. Rada pozytywnie zaopiniowała „wniosek w sprawie instruktorów powiatowych”³⁰. Treść wniosku była następująca: „Ze względu na propagandę i organizację wychowania fizycznego po wsiach wśród dziatwy i młodzieży szkolnej i pozaszkolnej konieczna jest instytucja instruktorów powiatowych we wszystkich powiatach. Instruktorami byłiby ci nauczyciele szkół powszechnych, którzy ukończyli Wyższy Kurs Nauczycielski lub ci absolwenci Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego i Studiów Wychowania Fizycznego, którzy by się na to stanowisko specjalnie nadawali. Do obowiązków instruktorów powiatowych przy inspektoratach szkolnych należałoby również społeczna praca na polu wychowania fizycznego również nad młodzieżą pozaszkolną”. Osoba instruktora powiatowego wpływałaby na rozwój i upowszechnianie aktywności fizycznej na wsi w sposób zorganizowany.

W sprawozdaniu z działalności PUWFiPW za lata 1932 – 1936, znalazł się również fragment odnoszący się do problemów wychowania fizycznego i sportu na wsi. „PUWFiPW, jak czytamy w sprawozdaniu, przeprowadził w szeregu gmin propagandowe zawody sportowe dla stwierdzenia skuteczności oraz ustosunkowania się wsi do sportu, szkolił na kursach przodowników, udzielał organizacjom subwencji na akcje obozów i cele wyszkoleniowe”³¹. Niewątpliwie takie przedsięwzięcia były realizowane na wsi. Autor w dalszej części niniejszego rozdziału podaje przykłady takich rozwiązań w odniesieniu do działalności PKWFiPW oraz Gminnych Komitetów WFiPW. Świadczyć to może nie tylko o kwestiach teoretycznych rozwiązań w zakresie kultury fizycznej wsi polskiej, lecz również o jej popularyzacji i upowszechnianiu w praktyce³².

²⁹ Tamże, s. 55 – 56.

³⁰ Tamże, s. 105 – 106.

³¹ *Piąte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1937, s. 82.

³² Tamże, s. 81. Według sprawozdania, w latach 1932 – 1936 przeprowadzono dwa centralne kursy instruktoerek wychowania fizycznego dla środowisk wiejskich.

Problemy wychowania fizycznego i sportu w środowisku wiejskim były podnoszone w trakcie V plenarnego posiedzenia RNWF, które odbyło się w Warszawie 12 grudnia 1936 r.³³ W dyskusji nad tymi problemami głos zabrali m.in.: gen. Józef Olszyna-Wilczyński — ówczesny dyrektor PUWFiPW, gen. Stanisław Rouppert — wiceprzewodniczący RNWF, Zygmunt Wyrobek — wizytator szkolny, dr Maria Uklejska, Jadwiga Lechicka — wizytator szkolny, Adam Dobrodzicki — przedstawiciel MWRiOP, dr Zofia Zabawska-Domosławska. Zwraça duży udział kobiet w omawianiu zagadnień aktywności fizycznej w środowisku wiejskim. W swoich wypowiedziach poruszyły one nowe problemy w wiejskiej kulturze fizycznej, np. Z. Zabawska-Domosławska odniosła się do braku wychowania fizycznego w szkołach zawodowych oraz uważała, że w realizacji kultury fizycznej na wsi powinna być nawiązana współpraca z Kołami Gospodyń Wiejskich, „które propagują na terenie wsi zasady higieny osobistej i kultury życia codziennego”. W ten sposób kobieta wiejska otrzymałaby wiedzę praktyczną, „a nie teorie w postaci pogadarek i odczytów”³⁴. Był to niezwykle cenny głos w dyskusji, gdyż dotyczył problemów wychowania zdrowotnego i higieny mieszkańców wsi, jak również poruszał rolę, jaką mogły odegrać kobiety w propagowaniu i upowszechnianiu tych aspektów.

Jak wynika z przytoczonych fragmentów dyskusji na posiedzeniach plenarnych RNWF, problematyka wychowania fizycznego i sportu na wsi nie była traktowana marginalnie. Członkowie Rady starali się wypracować racjonalny program i system upowszechniania kultury fizycznej na wsi.

PUWFiPW posiadał swoje odpowiedniki na szczeblu wojewódzkim i powiatowym, na których czele stali wojewodowie i starostowie. W późniejszym okresie podejmowano próby tworzenia i organizowania gminnych komitetów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Jak pisze L. Szymański: „W kwietniu 1928 r. powołano w każdym Dowództwie Okręgów Korpusów (DOK) Okręgowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego podporządkowany PUWFiPW, a w Korpusie Ochrony Pogranicza — Inspektorat Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego [...]”³⁵. Obszar działania DOK nie pokrywał się z obszarem województwa (w latach trzydziestych było 10 DOK, podczas gdy obszar II Rzeczypospolitej pod względem administracyjnym podzielony był na 16 województw). Pod względem administracyjnym, w ramach organizacji pw, każdy DOK podzielony był na rejony pułkowe, np. X DOK z siedzibą w Przemyśle obejmował działalnością część województwa kieleckiego — rejon 7 — 2 pp. Legionów Pińczów (powiaty: Pińczów, Stopnica, Staszów, Sandomierz); rejon 9 — 4 pp. Legionów Kielce (powiaty: Kielce, Jędrzejów, Iłża, Opatów)³⁶. Część obszaru województwa kie-

³³ Tamże, s. 119 – 129.

³⁴ Tamże, s. 128.

³⁵ L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce...*, s. 28.

³⁶ APK, SPK, sygn. 2230, pismo DOK nr X z 10.02.1927 r., b. pag.

leckiego, np. powiat częstochowski, podlegała Okręgowemu Urzędowi WFiPW zlokalizowanemu przy DOK nr IV z siedzibą w Łodzi.

Wcześniej, bo już w lutym 1927 r., DOK wydały „wytyczne prace dla Komitetów Powiatowych Wychowania Fizycznego i Przynasobienia Wojskowego”³⁷. Według wytycznych „praca przynasobienia wojskowego i wychowania fizycznego będzie miała za zadanie wyrobienie tęgich fizycznie i silnych moralnie i duchowo obywateli, którzy w czasie pokoju będą z pożytkiem pracować dla Ojczyzny, a w czasie wojny potrafią skutecznie ją bronić”³⁸. Powinna mieć charakter apolityczny i państwowy.

W zadaniach dla PKWFiPW w zakresie wychowania fizycznego i przynasobienia wojskowego przewidziano m.in.: „Komitety miały uzyskać tereny ćwiczeń — boiska, pływalnie, strzelnice i sale gimnastyczne — na użytek stały lub czasowy, bezpłatnie lub za odszkodowaniem; Komitety miały nabyć na własność przybory i przyrządy do gier i ćwiczeń; Komitety miały zorganizować pomoc dla szkolnictwa w sprawie ćwiczeń wychowania fizycznego (wf) młodzieży szkolnej oraz propagandę wf przez wykłady, popisy, pokazy; Komitety miały zorganizować wf młodzieży pozaszkolnej oraz ćwiczenia wf dla dorosłych; Komitety miały zorganizować doroczne zawody lokalne; szerzenie idei przynasobienia wojskowego w słowie i piśmie i w ten sposób przygotowanie gruntu do rozwoju pracy; urządzenie zawodów strzeleckich, dorocznych «Świąt WFiPW» oraz większych ćwiczeń polowych połączonych oddziałów przynasobienia wojskowego (pw); współpracę z władzami państwowymi, samorządowymi, zarządami stowarzyszeń i klubami sportowymi; organizację komitetów lokalnych we wszystkich miasteczkach i wsiach powiatu; udzielanie pomocy instruktorom pw, budowę boisk i strzelnic dla pw, organizowanie kursów dla instruktorów pw”³⁹.

W skład PKWFiPW wchodziłi (najwyżej 20 osób): starosta, komendant garnizonu znajdującego się w siedzibie Komitetu lub inny delegat wojskowy, inspektor szkolny, przedstawiciele szkolnictwa, lekarz powiatowy, po 1 – 2 przedstawiciele stowarzyszeń, upoważnionych do prowadzenia prac pw, oficer pw, przedstawiciel Rady Powiatowej lub sejmiku powiatowego, przedstawicielka Koła Przynasobienia Rezerw Kobiecych do służby pomocniczej, osoby powołane przez Komitet WFiPW.

Niektóre Komitety WFiPW na szczeblu wojewódzkim i powiatowym utworzone zostały jeszcze przed powołaniem PUWFiPW⁴⁰. Pierwsze plenarne posiedzenie Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przynasobienia Wojskowego (WKWFiPW) w Łodzi odbyło się 29 kwietnia 1926 r.⁴¹ Obradom,

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ P. Rozwadowski, dz. cyt., s. 35. Pierwszy Komitet Wojewódzki WF i PW powstał w 1922 r. w Bydgoszczy (województwo pomorskie).

⁴¹ Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim (cyt. APPT), Wydział Powiatowy w Piotrkowie Trybunalskim 1917 – 1950 (cyt. WPPT), sygn. 456, Protokół posiedzenia Wojewódzkiego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przynasobienia Wojskowego w Łodzi w dniu 29.04.1927 r., b. pag.

w których uczestniczyli przedstawiciele wojska, władz województwa łódzkiego, organizacji i towarzystw sportowych, przedstawiciele starostwa w Radomsku, Łasku, Łodzi i Turku, przewodniczył gen. dyw. Jung. W trakcie posiedzenia omówiono regulamin WKWFiPW w Łodzi, tworzenie zrębów organizacyjnych powiatowych KWFiPW.

Posiedzenie organizacyjne PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim odbyło się 1 października 1926 r.⁴² W PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim utworzono następujące referaty: organizacyjny i ewidencyjny, propagandy i wychowania moralnego, finansowy, wychowania fizycznego, przysposobienia wojskowego⁴³. Przewodniczącym PKWFiPW został Stanisław Kaczyński (starosta piotrkowski), zastępcą przewodniczącego — Marian Hudec, skarbnikiem — Czesław Zygmanski, sekretarzem — Władysław Miller. W skład wydziału wykonawczego weszli: mjr Stanisław Styrczula, Edward Rudnicki, Czesław Zygmanski, Aleksander Habinia⁴⁴.

PKWFiPW w Wieluniu został zorganizowany we wrześniu 1927 r. Pierwsze zebranie tego gremium odbyło się 10 września 1927 r.⁴⁵ W skład komitetu weszli

⁴² APPT, WPPT, sygn. 456, Protokół posiedzenia organizacyjnego Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Piotrkowie Trybunalskim w dniu 1.10.1926 r., b. pag.

⁴³ Do zadań referatu organizacyjnego i ewidencyjnego należało: organizacja miejscowych komitetów WFiPW, ewidencja i statystyka liczbowa organizacji PW i hufców szkolnych, klubów sportowych itp., ewidencja instruktorów i wychowawców na polu WFiPW, ustalenie ogólnego programu, terminu świąt, zawodów, konkursów itp., przygotowywanie na ogólne zebrania wniosków współpracy z władzami państwowymi i samorządowymi, organizacjami sportowymi i współpracy między stowarzyszeniami PW; do zadań referatu propagandy i wychowania moralnego należało: wydawanie wszelkiego rodzaju publikacji, urządzenie odczytów i wykładów, utrzymanie łączności z prasą miejscową i zamiejscową i wykorzystywanie wszelkich środków do szerzenia idei WFiPW, uzupełnianie i dobór wychowawców dla szkół WFiPW, wykorzystywanie miejscowych sił do uświadomienia społeczeństwa o potrzebie WFiPW, układ programów, wykładów w szkołach WFiPW i ich realizacja, uzupełnianie i ewidencja środków kulturalno-oświatowych i uzupełnianie bibliotek, ewidencja świetlic w oddziałach WFiPW; do zadań referatu finansowego należało: czynienie zabiegów o uzyskanie subwencji od władz rządowych, samorządowych, miejskich, gmin, instytucji finansowych, przemysłowych i handlowych, urządzenie imprez dochodowych, loterii, koncertów, zabaw, kwest itp., ogólna ewidencja inwentarza i zarządzanie majątkiem PKWFiPW; do zadań referatu wychowania fizycznego należało: propagowanie gimnastyki i sportów oraz czuwanie nad jego rozwojem, organizowanie zawodów sportowych, uzupełnianie i ewidencja instruktorów w zakresie gimnastyki i sportów, ewidencja i statystyka rozwoju fizycznego, uzupełnianie i ewidencja sprzętu sportowego, budowa boisk sportowych; do zadań referatu przysposobienia wojskowego należało: budowa i urządzenie strzelnic, urządzenie zawodów strzeleckich, uzupełnianie i ewidencja sprzętu wyszkolenia strzeleckiego.

⁴⁴ APPT, WPPT, sygn. 456, Protokół posiedzenia organizacyjnego Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Piotrkowie Trybunalskim w dniu 1 października 1926 r., b. pag.

⁴⁵ Archiwum Państwowe w Łodzi, oddział w Sieradzu (cyt. APŁOS), Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Wieluniu 1927 – 1939 (cyt. PKWFiPW), sygn. 1, Protokół posiedzenia organizacyjnego Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Wieluniu z dnia 10.09.1927 r., b. pag.

m.in.: Bogdan Kaczorowski (starosta wieluński, przewodniczący PKWFiPW w Wieluniu), mjr Sosabowski (dowódca 31 pp Strzelców Kaniowskich), por. Aleksander Ogrodnik (sekretarz), ks. dziekan Wincenty Przygodzki, Bolesław Peretia-kiewicz, Józef Kasiński, Bolesław Szelest, Bolesław Wocalewski, Stefan Łukawski, Ludwik Bergier, Władysław Burchaciński, Stanisław Domagalski, Ignacy Bąkowski, Władysław Modrzejewski, Michał Panaszek, Ludwik Ładziński, Marian Rozmarnowski, Wincenty Pieszkowski, Maria Grzankowska. W PKWFiPW utworzo-no pięć sekcji: propagandy, finansową, sanitarną, techniczną oraz sportową.

W województwie kieleckim pierwsze PKWFiPW powstały w latach 1926 – 1927. PKWFiPW w Kozienicach został zorganizowany w 1926 r.⁴⁶ W ciągu trzech lat na placu o powierzchni 225 m x 125 m (teren pod boisko sportowe oddały władze miejskie Kozienic) prowadzono prace budowlane boiska sportowego. Te- ren ogrodzono, urządzono strzelnicę małokalibrową oraz zapoczątkowano budo- wę boiska do piłki nożnej i kortu tenisowego. W Zwoleniu obok szkoły rolniczej wybudowano strzelnicę. Na terenie powiatu zorganizowano 24 oddziały pw, które liczyły 560 członków⁴⁷.

PKWFiPW w Częstochowie swoją działalnością obejmował obszar powiatu częstochowskiego (bez Częstochowy). Pracami Komitetu kierował starosta po- wiatowy, od 1927 r. Kazimierz Kuhn, następnie od 29 listopada 1934 r. Bazyl Rogowski. W PKWFiPW w Częstochowie istniały sekcje: administracyjno-gospo- darcza, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, wychowania społecznego i propagandy.

Do zarządu PKWFiPW w Kielcach wchodził m.in.: Stanisław Borysowicz (starosta) — przewodniczący, ppłk Stefan Jażdźński — zastępca, kpt. Józef Len- da — komendant powiatowy pw., sekretarz i skarbnik, Konstanty Jurkowski, Ma- riusz Kwiatkowski, Władysław Michalski, Walentowski, Jan Wojciechowski⁴⁸. W Komitecie Powiatowym w Kielcach nie uwzględniono podziału na sekcje robo- cze. Każdorazowo do wykonania określonych przedsięwzięć Komitet wylaniał komisję. Komitet w celach propagandowych prenumerował dla wszystkich od- działów dwutygodnik „Naród i Wojsko” oraz „Stadion”.

W składach PKWFiPW obecni byli członkowie-instruktorzy powiatowi kół młodzieży wiejskiej. Członkiem PKWFiPW w Hrubieszowie (województwo lu- belskie), powołanym na okres od 5 kwietnia 1930 r. do 31 marca 1932 r., został Jan Stachurski⁴⁹.

⁴⁶ Jednodniówka poświęcona PW i WF w Radomiu. Radom 1930, s. 13.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ APK, SPK, sygn. 2231, Sprawozdanie z działalności Powiatowego Komitetu WFIPW w Kiel- cach z 1.10.1929 r., b. pag.

⁴⁹ Archiwum Państwowe w Lublinie (cyt. APL), Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego w Hrubieszowie 1927 – 1939 (cyt. PKWFiPWH), sygn. 1, pismo WKKFiPW w Lublinie do Jana Stachurskiego z 30.04.1930 r., s. 1. Jan Stachurski był Instrukto- rem Powiatowym Kół Młodzieży Wiejskiej w Hrubieszowie.

Gminne KWFiPW miały m.in. współpracować z miejscowymi stowarzyszeniami wf i pw, zaopatrywać gminę w urządzenia sportowe oraz sprzęt sportowy, dostarczać pomocy w zakresie kadry instruktorskiej, organizować święta wf i pw, organizować opiekę lekarską w dziedzinach wychowania fizycznego i sportu, przeprowadzać kontrolę organizacji wf i pw na terenie gminy⁵⁰. Na fundusze komitetu składały się subsydia władz państwowych, związków komunalnych, poszczególnych stowarzyszeń i osób, ofiary, darowizny i zapisy oraz dochody z urządzanych na cele komitetu imprez i zawodów sportowych. Komitety Gminne WFIPW składały się z członków z urzędu — m.in. wójt gminy — i członków zwyczajnych, powoływanych spośród miejscowych działaczy na polu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego⁵¹.

Rozporządzenia i wnioski o propagowaniu wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego w środowiskach wiejskich PKWFiPW w Wieluniu podjął już w trakcie zebrania 17 listopada 1927 r.⁵² Na wniosek mjra Sosabowskiego uchwalono wydać odezwę do mieszkańców wsi, która wyjaśniałaby cele pracy dotyczące wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego i ich szerzenia w środowisku wiejskim. Ważną rolę we wdrażaniu tych dziedzin mieli odgrywać nauczyciele szkół powszechnych. Ponadto zgłoszono wniosek, aby jak najszybciej powstawały Gminne Komitety WFIPW⁵³. Realizacja tych celów była bardzo ambitna i natrafiała w realizacji na trudności natury bazy sprzętowej, jak i szczupłości odpowiedniej kadry do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego.

Pierwsze Gminne Komitety WFIPW w gminach wiejskich powiatu wieluńskiego powstały jeszcze w grudniu 1927 r., m.in. w gminie Skrzywno⁵⁴. Na czele GKWFiPW w gminie Skrzywno stanął Józef Drabiński (wójt gminy). Oprócz niego w skład komitetu weszli: Edward Białczak (nauczyciel), Antoni Czyszek (rolnik), Zygmunt Haladin (rolnik), Stanisław Idzikowski (rolnik), Bolesław Kapica (rolnik), Józef Kura (nauczyciel), Emil Lewicki (nauczyciel), Antoni Muszyński (krawiec), Adam Marciniak (rolnik), Stanisław Nowak (nauczyciel), Józef Plaszczyk (rolnik), Stanisław Sobociński (nauczyciel).

Według źródeł archiwalnych, w 1930 r. zostały utworzone i rozpoczęły działalność wszystkie GKWFiPW na terenie powiatu wieluńskiego (25 komitetów gminnych oraz 3 komitety miejskie)⁵⁵. Świadczyć to może o skutecznej działalności PKWFiPW w Wieluniu.

⁵⁰ „Kurier Łódzki” z 29.08.1928 r.

⁵¹ Tamże.

⁵² APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 1, Protokół posiedzenia PKWFiPW w Wieluniu w dniu 18.11.1927 r., b. pag.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 2, Protokół posiedzenia GKWFiPW przeprowadzony 20.12.1927 r., b. pag.

⁵⁵ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 3, Sprawozdanie z działalności Powiatowego Komitetu Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Wieluniu, b. pag.

W powiecie radomszczańskim (województwo łódzkie) jednym z pierwszych komitetów był GKWFiPW w Wielgomłynach. Powstał w październiku 1927 r.⁵⁶ Przewodniczącym GKWFiPW w Wielgomłynach został Ignacy Jezierski, zaś członkami zarządu: Józef Bartoniewicz, Franciszek Brzezowski, Edward Frymus, Stanisław Łuszcz, Stefan Sułgut, Antoni Więckowski.

W powiecie piotrkowskim pierwsze GKWFiPW powołano w 1928 r. Zebranie organizacyjne GKWFiPW w Rozprzy odbyło się 30 kwietnia 1928 r.⁵⁷ W skład zarządu komitetu weszli: Edmund Szymański — przewodniczący, ks. Jan Wójcicki — zastępca przewodniczącego, Maria Sęczkowska — sekretarz, Jan Krasoń — skarbnik, Władysław Świstak — zastępca skarbnika⁵⁸.

Rolnicy jako grupa zawodowa brali udział w pracach GKWFiPW, także jako członkowie tego gremium. Przewodniczącym GKWFiPW w Uchaniach (powiat Hrubieszów, województwo lubelskie) został wójt Paweł Zając, sekretarzem Marian Błaszowski, Stanisław Karczewski (kierownik szkoły w Uchaniach), Marian Lipecki (nauczyciel), Stanisław Momot (rolnik), Waław Mroczek, Feliks Popek (nauczyciel), Michał Szykuła (rolnik) — członkowie⁵⁹.

Problemem równie istotnym były nakłady finansowe na działalność PKWFiPW. Analizując dane dotyczące budżetu PKWFiPW w Wieluniu, należy podkreślić, iż nakłady finansowe w poszczególnych latach ulegały zmniejszeniu. Budżet na rok 1928/1929 wynosił 25 080 zł 96 gr, na rok 1930/1931 — 20 580 zł, natomiast w roku 1937/1938 wyniósł 16 680 zł⁶⁰. Zapewne w kolejnych latach budżetowych fundusze PKWFiPW miały podobną tendencję. Można zrozumieć spadek nakładów finansowych na przełomie lat trzydziestych i w I połowie lat trzydziestych okresu międzywojennego, gdyż były to lata kryzysu ekonomicznego. Natomiast w II połowie lat trzydziestych nakłady te były jeszcze mniejsze. Budżet PUWFiPW oraz wydatki samorządów na kulturę fizyczną i przysposobienie wojskowe były stosunkowo najwyższe w latach 1928 – 1930, natomiast w latach następnych wykazywały tendencję zniżkową⁶¹.

Głównym źródłem dochodów Komitetów WFiPW były kredyty, przydzielane przez samorządy powiatowe, gminne i wiejskie⁶².

⁵⁶ APPT, Akta Gminy Wielgomłyn 1864 – 1944 (cyt. AGW), sygn. 353, Pismo PKWFiPW w Radomsku do Urzędu Gminy w Wielgomłynach z 6.11.1927 r., b. pag. Przewodniczącym PKWFiPW w Radomsku był Chyliński.

⁵⁷ APPT, Akta Gminy Rozprza (cyt. AGR), sygn. 53, Protokół zebrania organizacyjnego Gminnego Komitetu Sportowego w Rozprzy przeprowadzonego w dniu 30.04.1928 r., b. pag.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ APL, PKPWFiWFH, sygn. 6, wykaz członków Komitetu Gminnego WFiPW w Uchaniach, s. 3.

⁶⁰ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 2, Zatwierdzony budżet PKWFiPW na rok 1928/1929, b. pag.; sygn. 3. Sprawozdanie Powiatowego Komitetu Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Wieluniu z dnia 30.10.1930 r., bp.; sygn. 14, Budżet Powiatowego Komitetu WFiPW w Wieluniu na rok 1937/1938, b. pag.

⁶¹ Problematykę tę porusza Leonard Szymański w pracy pt. *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*. Wrocław 1995, s. 39 – 50.

⁶² *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1932, s. 7.

Troskę w zakresie powstawania, organizacji i budżetu GKWFiPW wyrażała RNWF, m.in. w sprawozdaniu Rady za lata 1929/1930 – 1931/1932 czytamy: „Podkomitety gminne po wsiach i komisje sportowe w małych miasteczkach tworzą się dopiero w ostatnich czasach. Gminy te zdradzają coraz żywszą skłonność do uchwalania pewnych sum na cele wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, o ile kwoty te są przez nie konsumowane. Organizacja podkomitetów i komisji wymaga bardzo ostrożnego podejścia, ponieważ małym gminom brak jeszcze poważniejszych osób, przygotowanych do racjonalnego administrowania tak specjalnym budżetem. Rozumna kuratela przewodniczących i komitetów powiatowych jest tu bardzo pożądana. Uspołeczni i usportowi chłopa”⁶³. Należy podkreślić, iż RNWF wyraziła zadowolenie z faktu organizacji GKWFiPW w województwach kresowych — nowogródzkie, poleskie, stanisławowskie, tarnopolskie, wileńskie i wołyńskie.

W roku budżetowym 1928/1929 przewidziano następujące wydatki (z budżetu PKWFiPW w Wieluniu): opłata kadry instruktorskiej, zakup i konserwacja sprzętu do realizacji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, organizacja strzeleckich zawodów powiatowych, organizacja kursów wf i pw, inwestycje (budowa strzelnic), urządzenie Świąt WFiPW, środki lokomocji dla kadry instruktorskiej oraz fundusz dyspozycyjny⁶⁴. Stosunkowo najwięcej funduszy przeznaczono na opłatę kadry instruktorskiej (3432 zł), organizację kursów wf i pw (4200 zł) oraz inwestycje (6000 zł).

W planach działalności PKWFiPW w Wieluniu na rok 1937/1938 zamierzano m.in. konserwację obiektów i urządzeń wf i pw, inwestycje w zakresie infrastruktury (budowa przystani kajakowej w Osjakowie, rozbudowę parku rekreacyjnego i obiektów sportowych, urządzenie lodowisk w okresie zimowym), pomoc dla poradni sportowo-lekarskiej, organizację kursów wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego, organizację Świąt WFiPW, przeprowadzanie prób w celu zdobywania Państwowej Odznaki Sportowej (POS) i Odznaki Strzeleckiej (OS)⁶⁵.

Budżet PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim w roku 1932/1933 wynosił 10 111 zł; w roku 1933/1934 — 11 550 zł; w roku 1934/1935 — 11 839 zł; na rok 1935/1936 planowano budżet 12 800 zł; natomiast na rok 1936/1937 — 9000 zł (na podstawie uchwały WKWFiPW w Łodzi oraz PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim na rok 1936/1937 zatwierdzono budżet PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim na sumę 7500 zł)⁶⁶. W zakresie realizacji budżetu PKWFiPW w Piotrk-

⁶³ Tamże, s. 8.

⁶⁴ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 2, Zatwierdzony budżet PKWF i PW na rok 1928/1929, b. pag.

⁶⁵ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 14, Budżet Powiatowego Komitetu WFiPW w Wieluniu na rok 1937/1938, b. pag.

⁶⁶ APPT, Starostwo Powiatowe Piotrkowskie 1918 – 1939 (cyt. SPP), sygn. 1872, budżety PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim. Kwoty przeznaczane na działalność PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim były mniejsze niż PKWFiPW w Wieluniu z uwagi na działalność Miejskiego Komitetu WFiPW w Piotrkowie Trybunalskim.

kowie Trybunalskim na rok 1932/1933 środki finansowe wydatkowano na: podręczniki i regulaminy — 12,95 zł; rozbudowę, konserwację i administrację urzędzeń WFiPW — 341,70 zł; zaopatrzenie w sprzęt, amunicję i broń 1468 zł; środki lokomocji i koszty przejazdów — 2524,09 zł; opłatę kadry instruktorskiej — 3463, 51 zł; lokale i świetlice — 500 zł; zawody i święta WFiPW — 917,70 zł; wydatki administracyjne — 883,45 zł⁶⁷. Wpływy do budżetu PKWFiPW na rok 1932/1933 pochodziły z subwencji Wydziału Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim (10 000 zł) oraz ze sprzedaży znaczków na cele inwestycyjne (111,40 zł).

Budżet PKWFiPW w Hrubieszowie na rok 1936/1937 wynosił 7820,60 zł (przychody: z Wydziału Powiatowego 6245 zł, z zarządów gmin 1575,60 zł)⁶⁸.

Ważnym ogniwem działalności PKWFiPW były posiadane obiekty i urządzenia sportowe. Na łamach „Wychowania Fizycznego”, w numerze 3 – 4 z 1935 r. ukazał się artykuł pt. *Stan urzędzeń wychowania fizycznego w Polsce*⁶⁹. We fragmencie artykułu czytamy: „Wieś różni się pod względem stanu urzędzeń wychowania fizycznego, jeśli się weźmie pod uwagę zachód i wschód Rzeczypospolitej. [...] Nieliczne są na razie wsie, które dla własnego użytku poczyniły inwestycje sportowe, nurt ten rozpoczyna swój bieg od zachodu, przy czym prym wiodą województwa: śląskie i krakowskie. [...] Całą energię wyteżamy na zagospodarowanie miast w urządzenia sportowe, a wieś pozostawiamy na razie samą sobie — wieś, która stanowi wprawdzie 3/4 ludności, nie odczuwa jednak jeszcze pędu do ruchu sportowego”⁷⁰. W zakresie stanu urzędzeń wf i sportu na wsi istniały dysproporcje. Pod tym względem lepsza sytuacja panowała w województwach zachodnich. Czynniki państwowe większą uwagę przykładały do stanu urzędzeń wf i sportu w środowisku miejskim. Należy się nie zgodzić ze stwierdzeniem o braku ruchu sportowego na wsi.

W 1936 r. na posiedzeniu RNWF powołano komisję pod kierownictwem gen. Stanisława Roupperta. Komisja odbyła dwa posiedzenia i skierowała postulaty do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dotyczące wprowadzenia w szkołach „wiejskich gier rodzimych”, rozszerzenia czasu przeznaczanego na gry i zabawy w szkolnictwie oraz ćwiczenia cielesne w szkołach rolniczych, seminariach duchownych i Uniwersytetach Ludowych⁷¹. Opracowany został program szerokiego wprowadzenia tych zmian odnoszący się do elementów usportowienia wsi, szkolenia kadry i instruktorów, wytyczne do prac kadry instruktorskiej

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ APL, PKWFiPWH, sygn. 1, Protokół posiedzenia PKWFiPW w Hrubieszowie z 11.02.1936 r., s. 173 – 175.

⁶⁹ „Wychowanie Fizyczne”, 1935 nr 3 – 4, s. 86 – 94.

⁷⁰ Tamże, s. 87 – 93.

⁷¹ H. Mierzwiński: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992, s. 9; T. Osmulski: *Problemy kultury fizycznej na wsi w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym*. „Kultura Fizyczna”, 1960 nr 4, s. 249 – 250.

i jej organizację, budowę nowych obiektów sportowych — 31 boisk sportowych — po jednym w każdej gminie. Zamierzenia te miały być wprowadzone w jednym tylko powiecie (piotrkowskim) w latach 1938 – 1941. Ze względu na problemy finansowe i wybuch II wojny światowej program ten wdrożono tylko w kilku gminach powiatu piotrkowskiego.

Wydział Powiatowy w Piotrkowie Trybunalskim w porozumieniu z PKWFiPW postanowił w roku 1938 częściowo zrealizować plan budowy boisk i strzelnic na terenie powiatu piotrkowskiego. Plan inwestycyjny przewidywał, że w pierwszym rządzie powstaną boiska i strzelnice w ośrodkach gminnych i miejskich, a następnie w innych miejscowościach⁷². W 1938 r. do realizacji budowy boisk i strzelnic sportowych przystąpiono w gminach: Bełchatów, Chabielice, Grabica, Kamięnsk, Kleszczów, Łęka, Sroć, Sulejów, Szydłów, Wadlew, Wolbórz. W gminach wyznaczono grunty pod budowę obiektów sportowych i wykonano projekty, m.in. plan gminnego boiska sportowego i strzelnicy małokalibrowej przy szkole w Drużbicach, Ręcznie, Suchcicach, Szydłowie, Sroć, Sulejowie i gminnego boiska sportowego w Gorzkowicach i Wolborzu. Przewidywanym terminem zakończenia niektórych inwestycji był listopad 1938 r., m.in. do 1 listopada 1938 r. zrealizowane miały być prace przy budowie boiska sportowego i strzelnicy w Drużbicach.

Czynnikiem istotnym w działalności PKWFiPW, w zakresie upowszechniania aktywności fizycznej wśród społeczeństwa wiejskiego, było przeprowadzanie prób w celu zdobywania POS. Jak czytamy w instrukcji, w sprawie organizacji masowych prób na POS na terenie Obwodu Szkolnego Piotrkowskiego, „Państwowa Odznaka Sportowa, jako miernik i sprawdzian poziomu sprawności fizycznej obywateli, winna być jak najszerzej propagowana, wśród całego społeczeństwa, nie wyłączając wsi i w ogóle najmniejszych osiedli”⁷³. W szkolnictwie, na terenie Obwodu Szkolnego Piotrkowskiego, w roku szkolnym 1934/1935 próby POS planowano przeprowadzić: na terenie powiatu piotrkowskiego w Bełchatowie, Drużbicach, Gorzkowicach, Kamińsku, Klukach, Rozprzy, Ręcznie, Suchcicach, Wolborzu; na terenie powiatu radomszczańskiego — w Brzeźnicy, Dobryszycach, Gidlach, Kietlinie, Kłomnicach, Kobielach, Koniecpolu, Pajęcznie, Rzejowicach, Żytnie⁷⁴.

Ważnym elementem w propagowaniu i popularyzowaniu wychowania fizycznego, sportu i innych form aktywności fizycznej przez PKWFiPW było przeprowadzanie Powiatowych Świąt WFiPW oraz Rejonowych Świąt WFiPW.

⁷² APPT, WPPT, sygn. 1495, Pismo Wydziału Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim do zarządów miasta Bełchatowa i Sulejowa oraz gmin wiejskich powiatu piotrkowskiego z dnia 9.04.1938 r., b. pag.

⁷³ APPT, SPP, sygn. 1587, Instrukcja w sprawie organizacji masowych prób na POS na terenie Obwodu Szkolnego Piotrkowskiego, b. pag. Obwód Szkolny Piotrkowski swoją działalnością obejmował powiaty: piotrkowski i radomszczański.

⁷⁴ Tamże.

W 1930 r., tego rodzaju imprezy sportowe zostały zorganizowane w 9 województwach, 222 starostwach, 110 miastach i 277 gminach⁷⁵.

W 1937 r. z inicjatywy PKWFiPW w Wieluniu zorganizowano Rejonowe Święta WFiPW w Bolesławcu, Czajkowie, Czarnożyłach, Osjakowie, Skomlinie, Siemkowicach⁷⁶.

W powiecie piotrkowskim w 1937 r. Rejonowe Święta WFiPW miały być przeprowadzone w okresie od 15 maja do 15 czerwca w następujących miejscowościach: Bełchatów, Gorzkowice, Kamieńsk, Rozprza, Ręczno, Sulejów, Kluki, Kleszczów, Moszczenica, Szydłów, Wolbórz, Wadlew i Wola Krzysztoporska⁷⁷.

Program Gminnego Święta WFiPW w Nekli (powiat Środa Wielkopolska, województwo Poznań), przeprowadzonego 30 czerwca 1935 r. składał się m.in. z zawodów lekkoatletycznych, kolarstwa, strzelectwa oraz gier sportowych⁷⁸.

Działalność PUWFiPW przyniosła wiele korzystnych zmian w odniesieniu do kultury fizycznej na wsi w II Rzeczypospolitej. Zmiany te nie tylko odnosiły się do zagadnień teoretycznych, lecz również szły w kierunku realizacji celów i zadań w praktyce. Problemy kultury fizycznej na wsi były żywo dyskutowane na posiedzeniach plenarnych RNWF. Głos w dyskusji nad zagadnieniami wychowania fizycznego i sportu na wsi zabierali m.in. marszałek Józef Piłsudski, profesorowie Eugeniusz Piasecki i Stanisław Ciechanowski.

PUWFiPW realizował te zadania poprzez własne struktury administracyjne, głównie powiatowe i gminne KWFiPW. Powiatowe i gminne KWFiPW odegrały ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechniania wychowania fizycznego i sportu na terenach wiejskich. Działalność tych struktur ożywiła aktywność fizyczną mieszkańców wsi.

⁷⁵ *Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego*. Warszawa 1932, s. 23.

⁷⁶ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 11, Obchody Świąt WFiPW — 1937 r., b. pag.

⁷⁷ APPT, Akta Gminy Gorzkowice (cyt. AGG), sygn. 425, Pismo PKWFiPW w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 20.04.1937 r., b. pag.

⁷⁸ APP, Starostwo Powiatowe w Środzie Wielkopolskiej (cyt. SPŚW), sygn. 222, Pismo Lokalnego Komitetu Obchodu Święta WFiPW w Nekli do Przewodniczącego PKWFiPW w Środzie Wielkopolskiej z 26.04.1935 r., b. pag.

Rozdział IV

Kultura fizyczna w programach i działalności centralnych związków młodzieży wiejskiej

1. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej (1919 – 1928)

W popularyzacji i upowszechnianiu wychowania fizycznego i sportu na wsi w okresie II Rzeczypospolitej ważną rolę odegrał CZMW (od 1928 r. CZMW „Siew”, a od listopada 1934 r. Centralny Związek Młodej Wsi).

Według projektu regulaminu Sekcji Młodzieży przy Okręgowym Związku Kółek Rolniczych (OZKR), Wydział Kół Młodzieży przy OZKR dążył do ujednoczenia i organizacyjnego współdziałania KMW, m.in. w celu „współdziałania w pracach młodzieży nad wyrobieniem fizycznym przez ćwiczenia gimnastyczne, organizowanie wycieczek, organizowanie straży ogniowych, gier i zabaw ruchowych itp.”¹

W dniach 21 – 23 czerwca 1919 r. odbył się Zjazd Delegatów Kół i Związków Młodzieży, podczas którego A. Janowski miał wygłosić referat nt. „Krajoznawstwo na wsi”, miał odbyć się również pokaz zabaw i gier ruchowych².

W czerwcu 1921 r. odbył się zjazd delegatów CZMW, który zlecił poszczególnym kołom młodzieży wprowadzenie wychowania fizycznego i sportu oraz organizowanie zawodów sportowych³. Uczestnicy zjazdu wystąpili z wnioskiem „bacznego zwrócenia uwagi w swej pracy na wychowanie fizyczne, a Zarządowi Kół i Okręgów poleca uwzględnić ten dział w programie prac na rok następny przez urządzenie odpowiednich gier i zabaw, wprowadzenie gimnastyki, organizowanie zawodów sportowych i popisów. Zarazem wyraża życzenie, by każdy Okręgowy Zjazd Młodzieży był połączony z zawodami sportowymi”. Ponadto uczestnicy zjazdu podjęli jeszcze jeden wniosek dotyczący aktywności fizycznej, „celem wytworzenia pogotowia i przygotowania woj-

¹ „Drużyna”, 1919 nr 10, s. 6; 1919 nr 17, s. 2 – 4. Artykuł P. Olewińskiego nt. *Zasady naszej organizacji*.

² „Drużyna”, 1919 nr 23, s. 1 – 2.

³ „Drużyna”, 1921 nr 25 – 26; M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 90.

skowego Związek ma podjąć usilną pracę w kierunku wyszkolenia obywatel-sko-wojskowego”⁴.

Po posiedzeniu Rady Naczelnej CZMW w 1922 r. władze centralne zaczęły wprowadzać na kursach związkowych ćwiczenia gimnastyczne i sportowe. Na problemy wf i sportu zwracano uwagę podczas zjazdów wojewódzkich CZMW, m.in. podczas Zjazdu Wojewódzkiego ZMW w Lublinie, „zwrócono uwagę na zaniedbaną dotychczas w Kołach Młodzieży stronę wychowania fizycznego”⁵.

W 1918 r. przy kołach młodzieży wiejskiej istniało 16 zespołów wychowania fizycznego, które liczyły 318 osób oraz KMW zorganizowały 36 wycieczek, w których uczestniczyło 3323 osób⁶. Najwięcej, bo aż 5, zespołów znajdowało się na ziemi kaliskiej (tab. 12).

Tabela 12. Zespoły wychowania fizycznego przy CZKR w 1918 r.

Lp.	Ziemie	Zespoły wychowania fizycznego	
		Liczba kół	Liczba członków
1	warszawska	2	58
2	płocka	—	—
3	kaliska	5	105
4	radomska	2	40
5	łomżyńska	—	—
6	lubelska	1	18
7	siedlecka	1	18
8	piotrkowska	3	47
9	kielecka	2	32
Razem		16	318

Źródło: „Drużyna”, 1919 nr 47/48, s. 8.

W latach dwudziestych XX wieku nastąpił wzrost kół oraz liczby młodzieży CZMW uczestniczącej w zajęciach wychowania fizycznego i sportu. W 1919 r. było 5 zespołów wychowania fizycznego i 111 ćwiczących osób; w 1920 r. było 19 zespołów wychowania fizycznego i 316 osób ćwiczących, 78 KMW przeprowadziło 731 razy gry i zabawy ruchowe, w których uczestniczyło 3550 osób⁷.

⁴ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 25 – 26, s. 9; „Młoda Polska”, 1921 nr 13 – 14, s. 25 – 26.

⁵ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 30, s. 15 – 16.

⁶ „Drużyna”, 1919 nr 47 – 48, s. 7 – 8.

⁷ *Sprawozdanie Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej przy Centralnym Związku Kółek Rolniczych za rok 1920.* „Nasza Drużyna”, 1921 nr 34, s. 8.

W sprawozdaniu CZMW za 1923 r., na 191 KMW, które nadesłały sprawozdania, w 38 Kołach istniały zespoły sportowo-gimnastyczne, składające się z 658 osób, które odbyły 514 razy ćwiczenia fizyczne⁸. Spośród KMW, prowadzących sekcje sportowe, 21 posiadało drużyny piłki nożnej. W komentarzu do sprawozdania czytamy: „Do warunków sprzyjających rozwojowi sportu na wsi można by zaliczyć spory procent młodzieży wracającej z wojska, dla której już sprawa sportu nie jest obca, oraz obecność przy każdej PKU oficerów przysposobienia rezerw, którzy i w tym zakresie zawsze mogą nieść pomoc instruktorską. Istnieje jednakże jeden warunek konieczny dla rozwoju sportu — to posiadanie możliwego boiska. Tymczasem na wsi pomimo rozległych łąnów, pól i łąk skrawka placu trudno znaleźć. [...] Bez boiska sportowego trudno myśleć o rozwoju sportu. Najpierw trzeba walkę stoczyć o skrawek ziemi na boisko”⁹.

W 1925 r. na ogólną liczbę 447 kół 92 posiadały zespoły sportowo-gimnastyczne, a liczba czynnych zawodników wynosiła wówczas 1654 osoby¹⁰ (w tabeli 13 przedstawiono ilość sekcji i członków CZMW uczestniczących w zajęciach wychowania fizycznego w latach 1919 – 1922). Zespoły wychowania fizycznego odbyły 1863 zajęcia z zakresu aktywności fizycznej. Ponadto spośród 92 zespołów sportowo-gimnastycznych 53 prowadziły jednocześnie ćwiczenia przysposobienia wojskowego. Kurs przysposobienia wojskowego ukończyło 341 członków CZMW¹¹.

Tabela 13. Liczba zespołów i członków CZMW uczestniczących w wychowaniu fizycznym w latach 1919 – 1922

Lata	Liczba kół i młodzieży CZMW		Zespoły i członkowie uczestniczący w zajęciach wychowania fizycznego	
	Liczba kół	Członkowie	Zespoły wychowania fizycznego	Osoby uczestniczące w wychowaniu fizycznym
1919	470	20 000	5	111
1920	616	30 000	19	316
1921	960	50 000	40	712
1922	1358	65 000	46	790

Źródło: „Siew”, 1923 nr 24, s. 21.

W sprawozdaniu Związku Młodzieży Wiejskiej za 1925 r. w rozdziale „Wychowanie fizyczne” czytamy m.in.: „Jest to nowy dział pracy zbiorowej, który świeżo

⁸ „Siew”, 1924 nr 24 – 25, s. 19 – 20.

⁹ Tamże.

¹⁰ *Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925*. Warszawa 1925, s. 49; „Młoda Polska”, 1920 nr 4, s. 2 – 3; M. Słoniewski, *Wychowanie i sport w działalności polskich organizacji...*, s. 91.

¹¹ *Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925*. Warszawa 1925, s. 49.

zaczął się stawać bardziej powszechniejszym dopiero w 1924 roku i w okresie sprawozdawczym. W porównaniu z 1924 rokiem daje się zauważyć duży postęp — pomimo to sprawa wyrabiania w sobie sprawności cielesnej nie zyskała jeszcze w pracach zbiorowych należytego stanowiska w porównaniu z innymi pracami. [...] W tej chwili sport na wsi bywa uprawiany na gościńcach (biegi, skoki, rzuty oszczepem i dyskiem) lub na pastwiskach gromadzkich, które nie w każdej jednak wsi się znajdują i jeżeli się znajdują, to najczęściej poza wsią¹². Autor sprawozdania zwrócił również uwagę na utrudnienia i przeszkody, które nie pozwalały na szerszą działalność w zakresie wychowania fizycznego i sportu. Otóż oprócz braku obiektów i urządzeń sportowych, „przyczyn tych jednak jest o wiele więcej, takich chociażby tylko jak na przykład: brak pomocy instrukcyjnych czy to w postaci żywego człowieka — instruktora, czy też słowa drukowanego ujmującego sport ze stanowiska warunków wiejskich; brak specjalnych kursów instruktorskich, które by stwarzały kadry kierowników zespołów sportowych w Kołach”¹³.

W programie rozwoju aktywności fizycznej CZMW zwrócił także uwagę na przysposobienie wojskowe, współpracując w tym zakresie z władzami wojskowymi, „[...] obok wychowania fizycznego, postawiliśmy w swym programie pracy i przysposobienie wojskowe. Z tym jednak zastrzeżeniem, że wychowanie fizyczne, poprzez które jednostka zyskuje bardzo wiele dla zdrowia, ciała i ducha, uważamy za ściśle programowy dział naszej pracy, który we własnym zakresie organizujemy i którym sami bezpośrednio kierujemy. Przystosowanie wojskowe, które drogą specjalnych ćwiczeń sprawność cielesną uzupełnia i przystosowuje do celów obrony granic, [...] znajduje się w naszym programie pracy jako zjawisko, z którym współdziałamy oraz dla którego na terenie wiejskim poprzez organizowanie wychowania fizycznego przygotowujemy ramy organizacyjne i warunki jego rozwoju. Stronę fachową pozostawiamy władzom wojskowym i specjalnym organizacjom o charakterze wojskowo-strzeleckim”¹⁴. KMW w zakresie przysposobienia wojskowego otrzymywały pomoc władz wojskowych (przykładem może być uczestnictwo członków KMW w kursach pw), m.in. Związek Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego otrzymywał pomoc ze strony DOK nr II¹⁵.

Na łamach „Siewu” ukazywały się materiały pełniące rolę informacyjną i dydaktyczną w zakresie przysposobienia wojskowego, m.in. w numerze 14 z 1924 r. ukazał się artykuł nt. *W sprawie przysposobienia wojskowego*¹⁶.

¹² Tamże, s. 48.

¹³ Tamże. Autorem *Sprawozdania Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925* był Józef Niećko — kierownik CZMW „Siew”.

¹⁴ Tamże, s. 93.

¹⁵ Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie (cyt. AZHRL), Ludowy Ruch Młodzieżowy Przedwojenny przed 1939 r. (cyt. LRM), sygn. RM/I – 9, Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego za rok 1926 z uwagami o latach 1921 – 1926 oraz obrazami z pracy kół i okręgów, s. 18.

¹⁶ „Siew”, 1924 nr 14, s. 9 – 10; 1924 nr 17, s. 8; 1926 nr 13, s. 11; 1926 nr 22, s. 14. Wojewódzki ZMW w Lublinie wysłał na kurs instrukcyjny — wojskowy — w 1925 r. 29 osób.

Praca w zakresie przysposobienia wojskowego była realizowana w CZMW. Przykładem może być praca oficera instrukcyjnego por. Studzińskiego na terenie powiatów mińskomazowieckiego i Radzymin¹⁷. Oddziały przysposobienia wojskowego na tym terenie w 70% składały się z młodzieży wiejskiej. CZMW był organizacją uprawnioną do prowadzenia prac pw¹⁸.

Władze CZMW przykładały dużą wagę do wychowania fizycznego i sportu i jednocześnie miały świadomość trudności w zakresie realizacji tych dziedzin w środowisku wiejskim. W połowie lat dwudziestych okresu międzywojennego podjęto działania, zmierzające do rozwoju i popularyzacji aktywności fizycznej w środowisku wiejskim. CZMW utworzył składnicę przyborów sportowych, której zadaniem było dostarczanie kołom przedmiotów sportowych na dogodnych warunkach finansowych, kolportowano wydawnictwa instrukcyjne z dziedziny wychowania fizycznego. Ponadto do programu kursów organizowanych przez CZMW wprowadzono zajęcia z zakresu teorii i praktyki wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego; kurs instruktorski z zakresu strzelectwa ukończyły 2 osoby. Pod wpływem propagandy, prowadzonej na łamach „Siewu”, na kursach oświatowych i na zjazdach organizacyjno-programowych, przedstawiciele CZMW brali udział w obozach i kursach przysposobienia wojskowego. W ten sposób koła młodzieży wiejskiej pozyskiwały osoby do prowadzenia zespołów sportowych. Prowadzono także przygotowania do utworzenia komisji wychowania fizycznego, a następnie referatu wychowania fizycznego¹⁹. Władze CZMW, jak również związki wojewódzkie apelowały i starały się upowszechnić w KMW materiały metodyczno-teoretyczne do realizacji wf i sportu oraz kompletować sprzęt sportowy. Instruktoriat Wychowania Fizycznego Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego był zdania, że w każdej sekcji wf i sportu „winny być niezbędne podręczniki, które bardzo ułatwią pracę: Kurletto — *Gry sportowe*, Baran — *Lekka atletyka, Gry ruchowe dla wojska*, W. Sikorski — *Boiska*; starać się w sekcjach skompletować sprzęt sportowy [...]: piłka ręczna, kosze do koszykówki, dysk, kula, oszczep, stojaki do skoków, piłki do palanta”²⁰. Przy CZMW ist-

¹⁷ „Siew”, 1926 nr 11, s. 10 – 11.

¹⁸ APPT, WPPT, sygn. 456, Pismo PKWFiPW w Radomsku z dnia 3.09.1926 r., b. pag.

¹⁹ *Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za 1925 rok*. Warszawa 1925, s. 93 – 94. Organem prasowym CZMW „Siew” było czasopismo „Siew”, wydawane w Warszawie w latach 1922 – 1934; zob. też S. Stepień: *Prasa ludowa w Polsce. Zarys historyczny*. Warszawa 1984, s. 165 – 167. W programie kursów 10 – 14-dniowych dla pracowników w kołach w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego uwzględniono: cele i zadania wychowania fizycznego; organizację wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w Polsce; gry i zabawy ruchowe w sali i na wolnym powietrzu; sport i gimnastykę.

²⁰ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin luty 1928, s. 11; Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin listopad 1928, s. 18. W źródłach są wymieniane inne podręczniki: L. Lutyk: *Gimnastyka jako przygotowanie do sportu*; Starzyński, Olendzki, Kinder: *Gry sportowe*; Sikorski: *Kwadrant, piłka latająca i koszykowa*.

niała składnica przyborów sportowych i wydawnictw sportowych²¹. KMW, które były zarejestrowane w Centrali CZMW, mogły zakupić przybory sportowe w systemie ratalnym.

W pierwszym okresie działalności ważnym czynnikiem dla rozwoju wf i sportu była realizacja kursów wf i sportu oraz obecność dziedzin wf i sportu na innych kursach, organizowanych przez CZMW.

W latach 1919 – 1920 na łamach czasopisma „Drużyna” publikowano artykuły, materiały i informacje o mających się odbyć lub już odbytych kursach, m.in. o kursach gimnastycznych, kursach dla kierowników kół, kursach dla kierowników teatralnych, kursach ogólnokształcących i innych²². W zakresie dwutygodniowych kursów dla kierowników KMW przewidziano wykłady nt. pracy sekcji sportowej oraz praktyczne ćwiczenia gier i zabaw ruchowych oraz wycieczki²³. Kursy dla kierowników kół organizowała nie tylko centrala CZMW, ale także poszczególne związki wojewódzkie i powiatowe, m.in. w dniach 12 – 16 maja 1921 r. kurs dla kierowników kół odbył się w Wilnie; w styczniu 1927 r. miał odbyć się kurs dla kierowników kół w województwie lubelskim²⁴.

W okresie od 1 do 15 grudnia 1921 r. w Warszawie zorganizowano kurs dla pracowników okręgowych ZMW²⁵. Jednym z tematów kursu było wychowanie fizyczne w Kołach Młodzieży Wiejskiej. W ramach zajęć popołudniowych kursanci realizowali gimnastykę, gry i zabawy ruchowe. Zajęcia te prowadzili instruktorzy Związku Młodzieży Chrześcijańskiej w Polsce. Kursy dla pracowników w KMW organizowano w latach następnych²⁶. W programach tych kursów przeważnie kilka lub kilkanaście godzin przeznaczano na teorię i praktykę wf i sportu²⁷. W kursie przeprowadzonym w dniach 25 stycznia – 8 lutego 1925 r. na wychowanie fizyczne przypadło 16 godzin zajęć, na przysposobienie wojskowe — 1 godz. i szkołę strzelca — 6 godz., higienę — 1 godz.²⁸

W marcu 1922 r. w Lublinie odbył się kurs kulturalno-oświatowy dla przedstawicieli KMW z terenu województwa lubelskiego²⁹. W latach 1919 – 1922 przeprowadzono 5 kursów (104 słuchaczy) przygotowanych przez centralę CZMW

²¹ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 1, Składnica Przyborów Sportowych Związku Młodzieży Wiejskiej, s. 52.

²² „Drużyna”, 1919 nr 33, s. 1 – 3, 1919 nr 47 – 48, s. 13; 1920 nr 4, s. 10 – 12; 1920 nr 5, s. 7 – 8.

²³ „Drużyna”, 1919 nr 40, s. 8 – 9.

²⁴ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin 15 grudnia 1926, s. 3; „Siew”, 1922 nr 4, s. 62. W programie kursu przewidziano gimnastykę.

²⁵ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 43, s. 8; „Siew”, 1922 nr 1, s. 10 – 12. Jak informuje „Siew”, w numerze 24 z 17.06.1923 r. w programie kursów było około 6 godzin wykładów z zakresu wychowania fizycznego.

²⁶ „Siew”, 1925 nr 7, s. 9; 1926 nr 22, s. 14. Kurs dla kierowników KMW zorganizowany został w Krasnymstawie, w dniach 27 – 31 grudnia 1924 r. i Lublinie w grudniu 1925 r.

²⁷ „Siew”, 1925 nr 2, s. 7 – 8.

²⁸ „Siew”, 1925 nr 10, s. 8.

²⁹ „Siew”, 1922 nr 16, s. 14.

i 49 kursów (905 słuchaczy) przygotowanych przez okręgowe i wojewódzkie ZMW³⁰.

Młodzież wiejska należąca do Związku uczestniczyła w kursach instruktorskich wychowania fizycznego. Pierwszy kurs wychowania fizycznego dla 40 osób odbył się w Centralnej Szkole Wojskowej Gimnastyki i Sportów (CSWGiS) w Poznaniu w październiku i listopadzie 1926 r.³¹ Program kursu obejmował część teoretyczną i praktyczną, m.in. gimnastykę, sporty, gry i zabawy sportowe, sędziowanie na zawodach oraz kurs budowy strzelnic małokalibrowych. W kursie wzięli udział członkowie CZMW z powiatów: augustowskiego, będzńskiego, białostockiego, Bielska Podlaskiego, garwolińskiego, grodzieńskiego, konińskiego, krasnostawskiego, lidzkiego, lubartowskiego, łowickiego, opatowskiego (województwo kieleckie), Ostrowa Wielkopolskiego, Ostrów Mazowiecka, puławskiego, sokólskiego, sandomierskiego i siedleckiego³². Kursy wychowania fizycznego dla członków CZMW realizowane były w latach 1927 – 1928³³.

W dniach 1 – 15 lutego 1928 r. odbył się w Warszawie kurs wf dla instruktorów wojewódzkich ZMW³⁴. Na kurs przedstawiciele przysłały następujące wojewódzkie ZMW: Białystok, Brześć n. Bugiem, Kielce, Lublin, Lwów, Łódź, Nowogródek, Pomorze, Warszawa i Wołyń. Program kursu wf przewidywał wykłady i ćwiczenia wf. Codziennie realizowano 9 godzin zajęć dydaktycznych. Kandydaci chcący wziąć udział w kursach wf, organizowanych przez CZMW musieli spełnić pewne warunki: musieli posiadać dobry stan zdrowia, odznaczać się sprawnością fizyczną, mieć ukończony 18 rok życia, posiadać zdolności organizacyjne³⁵.

CZMW, korzystając z pomocy PUWFiPW, planował w 1928 r. przeprowadzenie (w terminie od połowy maja do połowy czerwca) obozów wf, w których uczestniczyłyby 200 osób oraz czterotygodniowego kursu wf dla 50 uczestników³⁶. Planowane obozy i kurs wf nie odbyły się. Instruktoriat Wychowania Fizycznego przy CZMW zalecił, aby młodzież wiejska była kierowana przez oficerów instrukcyjnych na obozy wf, organizowane przez PUWFiPW w poszczególnych DOK³⁷.

Z inicjatywy wojewódzkich ZMW organizowano dwudniowe kursy wf. W województwie lubelskim kursy takie przeprowadzono w następujących powiatach: janowskim, lubelskim i radzyńskim³⁸. W programach kursów dwudniowych

³⁰ „Siew”, 1923 nr 24, s. 17.

³¹ „Młoda Polska”, 1926 nr 16, s. 15; „Siew”, 1926 nr 30, s. 8; 1926 nr 35, s. 4; 1926 nr 48, s. 4 – 5. Chętnych do udziału w kursie instruktorskim wychowania fizycznego było 200 osób.

³² „Siew”, 1926 nr 41, s. 8.

³³ „Siew”, 1927 nr 43, s. 10 – 11; 1927 nr 46, s. 9 – 10.

³⁴ „Siew”, 1928 nr 10, s. 8.

³⁵ „Siew”, 1927 nr 43, s. 10 – 11.

³⁶ „Siew”, 1928 nr 15, s. 14; 1928 nr 17, s. 13.

³⁷ „Siew”, 1928 nr 21, s. 13.

³⁸ „Siew”, 1928 nr 19, s. 11. W 1928 r. w województwie lubelskim planowano przeprowadzić jeszcze kursy dwudniowe wf w następujących powiatach: lubartowskim, puławskim i krasnostawskim.

wf umieszczono wykłady i zajęcia nt.: znaczenie wf w kole; rodzaje sportów; higiena sportu i życia codziennego: organizacja sekcji sportowej w kole; gry ruchowe; gry sportowe; lekkoatletyka. Kursy dwudniowe wf zawierały podstawy pracy wf i sportu w KMW.

Przy zarządzie CZMW powołano cztery komisje: oświatową, kulturalną, rolną i wychowania fizycznego. W skład tej ostatniej komisji wchodził: Leon Lutyk, A. Miłobędzki, Ignacy Mularak, Adam Zieliński. Osobą odpowiedzialną za kontakty CZMW w obrębie prac wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego z innymi organizacjami i towarzystwami został Adam Zieliński.

Komisja Wychowania Fizycznego wysunęła na obradującym w Warszawie w dniach 27 – 28 czerwca 1926 r. Walnym Zeździe CZMW m.in. następujące wnioski: „Zjazd poleca Centrali ZMW oraz innym kierowniczym organom zająć się organizacją kursów instruktorskich w Centrali, w województwach i okręgach dla przygotowania instruktorów wychowania fizycznego w Kołach Młodzieży; Zjazd poleca, aby każde Koło wysłało na powyższe kursy przynajmniej jednego członka w ciągu roku; Zjazd poleca Kołom przedsięwziąć starania o place do ćwiczeń sportowych, które należy urządzić według planu jako boiska; poleca się Województwom i Okręgom poczynić starania celem zaangażowania specjalnych referentów sportowych, którzy kierowaliby pracami wychowania fizycznego na terenie tych Województw i Okręgów; Zjazd wyraża opinię, że Komisja Wychowania Fizycznego winna rozporządzać samodzielnie pod kontrolą Prezydium CZMW funduszem przeznaczonym na wychowanie fizyczne [...]; Zjazd poleca Zarządowi Głównemu poczynić starania celem wydania broszury, zawierającej zbiór gier ruchowych i zabaw sportowych, najbardziej odpowiednich dla Kół Młodzieży; Zjazd żąda od redakcji «Siewu» prowadzenia stałego działu sportowego; Wzywa się Koła Młodzieży do urządzania we wsiach strzelnic broni małokalibrowej, do których miałyby dostęp ogół mieszkańców wsi³⁹. Wnioski i postulaty Komisji Wychowania Fizycznego przygotowane zostały sumiennie i solidnie. Problem polegał na tym, że nie wszystkie wnioski można było wprowadzić do praktyki od razu, np. budowa boisk sportowych czy strzelnic małokalibrowych.

Komisje Wychowania Fizycznego powoływano przy wojewódzkich i powiatowych Związkach Młodzieży Wiejskiej, m.in. w pracach Komisji Wychowania Fizycznego Puławskiego Powiatowego Związku Młodzieży Wiejskiej uczestniczyli: Kukliński, Michalec i Werner⁴⁰. W grudniu 1926 r. został zatwierdzony regulamin Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego. Regulamin uwzględniał powołanie Komisji Wychowania Fizycznego, w skład której weszli: Kazimierz Grochowski — przewodniczący, Stanisław Sikorski — sekretarz,

³⁹ „Siew”, 1926 nr 27 – 28, s. 13.

⁴⁰ Tamże.

mjr H. Zins, por. Z. Nowosielska, por. E. Nowosielski⁴¹. KMW w województwie lubelskim miały złożyć do Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego informacje dotyczące, jaki rodzaj sportu jest uprawiany w kole, ilu członków zajmuje się sportem, kto prowadzi zespół wf i sportu i jakie są rezultaty prac w tych dziedzinach⁴².

W powiecie opatowskim (województwo kieleckie) przewodniczącym Komisji Wychowania Fizycznego został Władysław Soja⁴³. Jak podaje „Siew”, z jego inicjatywy utworzono w KMW powiatu opatowskiego „12 sekcji sportowych męskich i 12 sekcji sportowych żeńskich”⁴⁴.

W 1926 r. został utworzony w CZMW Instytut Wychowania Fizycznego i Przeprosobienia Wojskowego, na czele którego stanął Adam Miłobędzki⁴⁵. Świadczyło to o wzroście rangi wychowania fizycznego i sportu w działalności Związku. Począwszy od 1927 r., powoływano instruktorów wychowania fizycznego przy wojewódzkich ZMW. Jak podaje redakcja „Siewu” w numerze 22 z 1928 r., „wszystkie województwa zostały obsadzone” instruktorami wychowania fizycznego⁴⁶. Pierwszym instruktorem został Florian Wardas, obejmując stanowisko instruktora wychowania fizycznego w województwie warszawskim⁴⁷. F. Wardas 7 października 1927 r. był kierownikiem zawodów lekkoatletycznych w Łowiczu, zorganizowanych przez okręgowy ZMW⁴⁸. 1 listopada 1928 r. funkcję instruktora wf w województwie warszawskim CZMW, w miejsce F. Wardasa, objął Stanisław Lipiński⁴⁹. W innych wojewódzkich Związkach Młodzieży Wiejskiej CZMW funkcję instruktora pełnili m.in.: Białystok — M. Ludertowicz, Lublin — Józef Ciszek, Wilno — Tuchański, a następnie Jerzy Suchański.

W 1926 r. został ustalony przez Komisję Wychowania Fizycznego strój sportowy CZMW. Jak piszą S. Pawłowski i A. Zieliński, „[...] dla chłopców składał się z zielonych spodenek z żółtym lampasem u dołu oraz białej trykotowej koszulki ze znakiem Związku Młodzieży Wiejskiej na piersiach. Kostium dla dziewcząt

⁴¹ AZHRL, LRM, sygn. RM/I-9, Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego za rok 1926 z uwagami o latach 1921 – 1926 oraz obrazami z pracy kół i okręgów, s. 14; sygn. RM/I-10, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin 15 grudnia 1926, s. 2 – 3; „Siew”, 1927 nr 4, s. 6; M. Mioduchowska: *Geneza i rozwój organizacyjny Związku Młodzieży Wiejskiej na Lubelszczyźnie (1912 – 1928)*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, 1982 nr 22, s. 87.

⁴² AZHRL, LRM, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin 15 grudnia 1926, s. 2 – 3.

⁴³ „Siew”, 1927 nr 4, s. 6.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ „Siew”, 1927 nr 15.

⁴⁶ „Siew”, 1928 nr 22, s. 14.

⁴⁷ „Siew”, 1927 nr 42, s. 10.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ „Siew”, 1928 nr 47, s. 13. Zmiana ta nastąpiła w wyniku przejścia F. Wardasa do ZMW RP „Wici”. Stanisław Lipiński był I wiceprezesem zarządu Warszawskiego Związku Lekkoatletycznego, członkiem Komisji Rewizyjnej Polskiego Związku Lekkoatletyki i Polskiego Związku Pływackiego.

składał się z zielonej, plisowanej spódniczki, krótkiej do kolan, z żółtym lampasem u dołu i krótkich zielonych spodenek pod spodem oraz białej bluzki z krótkimi rękawami, z haftem na kołnierzu i na zakończeniu rękawów oraz znakiem ZMW na piersi⁵⁰. Leon Lutyk pisze: „Gdy mamy już kostium Związkowy, łatwiej będzie przewyciężyć ten fałszywy wstyd — nosimy mundur przepisany przez wyższe władze organizacji i koniec! Uwolni nas to od oczekiwania na to, że ktoś odważy się zrobić początek — ten początek zrobiła Komisja Wychowania Fizycznego, wprowadzając strój sportowy”⁵¹.

W marcu 1927 r. odbyła się w Warszawie konferencja wychowania fizycznego CZMW⁵². W trakcie konferencji wygłoszono dwa referaty. Pierwszym prelegentem był Adam Miłobędzki, którego odczyt dotyczył wychowania fizycznego na wsi (szczególnie w aspekcie działalności CZMW), natomiast wystąpienie Szyszko-Bohusza dotyczyło prowadzenia ruchu sportowego na wsi. Adam Miłobędzki zwrócił uwagę na trudności, z jakimi borykały się koła młodzieży wiejskiej w pracy wychowania fizycznego, m.in. brak kadry instruktorskiej, brak boisk, sal i przyrządów sportowych, zajęcie młodzieży wiejskiej pracą na roli w okresie najbardziej odpowiednim na sport. W tym okresie, zdaniem A. Miłobędzkiego, „prace wychowania fizycznego przybierają coraz żywszy charakter, zwłaszcza na terenie powiatów: białostockiego, opatowskiego, pińczowskiego; województw: łódzkiego i lubelskiego i na Wołyniu”⁵³. Po wysłuchaniu referatów i dyskusji, uczestnicy konferencji wystąpili m.in. z następującymi wnioskami:

- „1. Przy wszystkich Wojewódzkich i Powiatowych ZMW winny być zorganizowane komisje wychowania fizycznego;
2. Ćwiczenia fizyczne powinny być obowiązkowe dla wszystkich członków ZMW;
3. Przy urządzaniu kursów należy zwracać uwagę, aby czas przeznaczony na wychowanie fizyczne był wykorzystywany przede wszystkim na zajęcia praktyczne. W wykładach zaś, którym powinna być poświęcona tylko nieznaczna część czasu, uwzględniać bardziej znaczenie wychowawcze sportu i jego stronę moralną;
4. Na wszelkich kursach uwzględniać możliwie obszernie wychowanie fizyczne przez: codzienną lekcję systematycznie prowadzonej gimnastyki, codzienną lekcję gier i zabaw ruchowych oraz lekkiej atletyki, cykl wykładów o wychowaniu fizycznym”⁵⁴.

Komisja Wychowania Fizycznego, obradująca w Warszawie, zwróciła uwagę na fakt, iż w terenie poszczególne KMW prowadzą działalność w zakresie wf

⁵⁰ „Siew”, 1926 nr 34, s. 5. Cena kostiumu miała nie być droższa niż 9 zł dla kostiumu męskiego i 12 zł dla kostiumu kobiecego; „Siew”, 1926 nr 45 – 46, s. 2 – 3; 1927 nr 42, s. 10; 1927 nr 43, s. 10; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 163.

⁵¹ „Siew”, 1926 nr 45 – 46, s. 2 – 3.

⁵² „Siew”, 1927 nr 5, s. 10; 1927 nr 15, s. 6 – 8.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

i sportu, natomiast władze wojewódzkie i okręgowe ZMW nie zadają sobie wiele trudu, aby skorzystać z informacji o zamierzeniach centrali CZMW⁵⁵.

Spostrzeżenia Komisji Wychowania Fizycznego były słuszne. W poszczególnych powiatach i województwach zwiększała się ilość sekcji wf i sportu w KMW, np. w powiecie lubelskim, według sprawozdania ze Zjazdu OZMW, w 1927 r. aż 50 KMW prowadziło sekcję sportową⁵⁶. Liczba tych kół wydaje się przesadzona — w 1926 r. w województwie lubelskim 40 KMW prowadziło sekcję wf i sportu: w powiecie lubelskim 4; w powiecie krasnostawskim — 6; w powiecie puławskim — 7 (KMW odbyły 64 razy ćwiczenia gimnastyczne, 20 członków uczestniczyło w kursach wf i pw; w okresie sprawozdawczym od 1 stycznia 1927 r. do 1 kwietnia 1928 r. były 4 zespoły sportowe liczące 100 osób, odbyto 17 razy ćwiczenia, z przyborów sportowych koła posiadały 4 piłki nożne, krykiet, dysk, przybory do koszykówki i „kołobieg”); w powiecie garwolińskim — 4; w powiecie lubartowskim — 5; w powiecie janowskim — 4; w powiecie zamojskim — 1; w powiecie hrubieszowskim — 1; w powiecie włodawskim — 2; w powiecie radzyńskim — 2; w powiecie siedleckim — 3; w innych powiatach — 1⁵⁷. W 1928 r. ilość KMW prowadzących sekcje sportowe w województwie lubelskim zmniejszyła się do 28⁵⁸.

Przy CZMW powołano 21 października 1927 r. Komisję Krajoznawczą⁵⁹. Celem i zadaniem komisji miało być uporządkowanie działalności w zakresie krajoznawstwa w CZMW, opracowanie programu krajoznawstwa oraz nadanie im właściwego kierunku. W skład Komisji Krajoznawczej weszli: Danysz-Fleszarowa — przewodnicząca i Adam Zieliński — sekretarz.

Obradujący w Warszawie w czerwcu 1928 r. IX Walny Zjazd CZMW podjął uchwały w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego: „1. Walny Zjazd wzywa te wszystkie koła, które dotąd prac wychowania fizycznego nie prowadzą do natychmiastowego ich rozpoczęcia; 2. Walny Zjazd wzywa sekcje wychowania fizycznego w kołach młodzieży wiejskiej do intensywniejszego zajęcia się pracami przysposobienia wojskowego; 3. Zjazd wzywa Zarządy Wojewódzkie i Powiatowe ZMW do intensywnego poparcia prac wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego na własnych terenach”⁶⁰. Powyższe uchwały Walnego Zjazdu świadczyły o ważnej roli aktywności fizycznej w działalności organizacji. Stwarzały możliwości do rozwoju tej dziedziny wśród młodzieży wiejskiej.

⁵⁵ „Siew”, 1927 nr 51 – 52, s. 11.

⁵⁶ „Siew”, 1927 nr 22, s. 10.

⁵⁷ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 9, Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego za rok 1926 z uwagami o latach 1921 – 1926 oraz obrazami z pracy kół i okręgów, s. 31; sygn. RM/I – 17, Sprawozdanie Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej w Puławach za czas od 1.01.1927 r. do 1.04.1928 r., s. 9.

⁵⁸ Spadek liczby KMW, prowadzących sekcje wf i sportu do 28 w Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego, związany był z rozłamem związku wojewódzkiego na dwa związki: jeden — wchodzący w skład CZMW „Siew”, drugi — wchodzący w skład ZMW RP „Wici”.

⁵⁹ „Siew”, 1927 nr 46, s. 11.

⁶⁰ „Siew”, 1928 nr 29, s. 12 – 13.

Działacze CZMW wielokrotnie podnosili problem tworzenia sekcji i drużyn sportowych w KMW. Michał Cis na łamach czerwowego wydania „Naszej Drużyny” z 1921 r. pisał: „Sport powinien być uprawiany przez wszystkich, w pierwszym rzędzie powinien zająć naczelne stanowisko w Kołach Młodzieży Wiejskiej. [...] Powinniśmy bardzo energicznie zakrzętnąć się koło stworzenia drużyn sportowych w Kołach Młodzieży Wiejskiej”⁶¹. Adam Miłobędzki w taki sposób zachęcał młodzież wiejską do uprawiania sportu: „W sporcie zyskacie bardzo silnego sprzymierzeńca Waszych poczynań. Ułatwicie sobie zadanie scementowania organizacji, jeżeli członków Koła, niejednokrotnie nudzących się na zebraniu wyprowadzicie na boisko”⁶². W momencie powstania sekcji sportowej przy KMW należało ją zgłosić do centrali CZMW⁶³.

W początkach lat dwudziestych XX wieku znajdujemy informacje dotyczące tworzenia przy KMW pierwszych Ludowych Klubów Sportowych (LKS). Przy pomocy Związku Polskich Związków Sportowych (ZPZS) i staraniem CZMW został utworzony w 1922 r. Nadwieprzański LKS⁶⁴. Nadwieprzański LKS składał się z członków KMW w Rykach. Przewidywano wstąpienie do LKS sekcji sportowych przy KMW w Dąbiu, Niwie Babickiej, Rossoszy i Sarnach⁶⁵. Nadwieprzański LKS był członkiem ZPZS i w roku 1922 zorganizował dwa razy zawody lekkoatletyczne i raz zawody pływackie. Projektowano utworzenie dwóch dalszych LKS. Pierwszy z nich obejmowałyby sekcje sportowe KMW w Drażgowie, Sobieszynie i Ułężu, drugi natomiast sekcje sportowe KMW w Bobrownikach, Dęblinie i Steżycy⁶⁶. 3 czerwca 1922 r. miały zostać rozegrane „Ludowe Zawody Sportowe”, składające się z konkurencji lekkoatletycznych i pływackich.

Dość silna sekcja sportowa działała przy KMW w Milanowie⁶⁷. Posiadała drużynę piłki nożnej i lekkoatletyki. Sekcja sportowa KMW w Milanowie nie tylko rywalizowała z młodzieżą wiejską, lecz także rozgrywała zawody sportowe

⁶¹ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 23, s. 11 – 12. Autor artykułu, w numerze 17 – 18 „Siewu” z 1922 r. w materiale pt. *Jak urządzić zawody sportowe*, przedstawił program zawodów sportowych dla KMW, na który składał się: bieg na dystansie 400 m, rzut oszczepem, bieg na dystansie 110 m przez płotki, skok w dal, bieg na dystansie 1000 m, skok wzwyż, bieg pocztowy 4 x 100 m lub 3 x 200 m, skok o tyczce, bieg na dystansie 100 m, pięciobój młodzieży wiejskiej, bieg na przełaj. Aleksander Zaleski (pseudonim „Orkacz”) w numerze 32 „Siewu” z 12.07.1923 r. w artykule pt. *Organizujcie sport na wsi* przedstawił problem tworzenia klubów sportowych. Jego zdaniem, sekcje sportowe KMW z pobliskich wsi powinny tworzyć klub sportowy. Następnie powinien być wybrany zarząd klubu sportowego, składający się z przewodniczącego, sekretarza, skarbnika i kierownika sportowego. Artykuły o podobnej treści ukazywały się w „Siewie” w latach następnych, m.in. w numerze 9 z 1925 r. pt. *O prowadzeniu pracy w Kołach MW. Potrzeba sportu*; „Siew”, 1927 nr 1, s. 3.

⁶² „Siew”, 1927 nr 6, s. 9.

⁶³ „Siew”, 1925 nr 20, s. 2 – 3. Artykuł Leona Lutyka: *Co nam daje sport i jak go wprowadzić na wieś?*

⁶⁴ „Siew”, 1923 nr 16, s. 13.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ „Siew”, 1923 nr 51 – 52, s. 10 – 11.

z innymi drużynami, m.in. 26 kwietnia 1924 r. odbył się mecz piłki nożnej KMW w Milanowie z reprezentacją Szkoły Rzemieślniczej w Lublinie; 8 grudnia 1924 r. strzelcy KMW w Milanowie rywalizowali ze sportowcami Związku Strzeleckiego, Straży Pożarnej i KMW z Woli Przewłockiej o Mistrzostwo powiatu radzyńskiego w strzelectwie⁶⁸.

Sekcja sportowa KMW w Częstocicach (pow. opatowski, województwo kieleckie) prowadziła drużyny: lekkoatletyki, pływania, kolarstwa i łyżwiarstwa⁶⁹. Odbywała ćwiczenia 3 razy w tygodniu. Kierownikiem sekcji był Wincenty Wojciechowski.

W celu popularyzacji ruchu sportowego wśród młodzieży wiejskiej podczas Walnego Zjazdu CZMW w Warszawie, w dniach 24 – 25 czerwca 1923 r. rozegrano zawody sportowe (lekkoatletyczne) pomiędzy klubami: Warszawianką, Polonią Warszawa i połączoną drużyną sportową Nadwieprzańskiego LKS i sportowców Szkoły Rolniczej w Sobieszynie⁷⁰. W rywalizacji sportowej lepsi okazali się sportowcy klubów z Warszawy. Sportowcom wiejskim udało się zrealizować cel nadrzędny, jakim była popularyzacja sportu wśród delegatów zjazdu.

Zapewne w celach popularyzacji aktywności fizycznej CZMW podejmował jeszcze inne akcje, np. dla KMW, które zaprenumerowały na 1925 r. dużą ilość czasopisma „Siew”, ufundował sprzęt sportowy: 10 piłek nożnych, 20 kompletów palanta i 2 pary łyżew⁷¹. Ponadto centrala CZMW zwróciła się na początku 1926 r. o nadsyłanie przez KMW fotografii przedstawiających działalność sportową⁷².

Według materiałów źródłowych, rozgrywki sportowe organizowano przy okazji różnych uroczystości wiejskich i organizacyjnych, np. dożynek, konkursów rolniczych, wystaw rolniczych, zjazdów okręgowych (powiatowych) ZMW, „Święta Wiosny”⁷³.

KMW organizowały zawody sportowe z okazji uroczystości kościelnych⁷⁴. KMW w Klewinowie, przy aprobacie Instruktoriatu Wychowania Fizycznego CZMW w Białymstoku, zorganizowało 10 kwietnia 1928 r. zawody sportowe w trójboju lekkoatletycznym, w którym uczestniczyły KMW w Bielach, Juchnowcu i Klewinowie. W zawodach wzięło udział 64 mężczyzn i 44 kobiety. W konkurencji drużynowej zwyciężyła drużyna KMW w Juchnowcu, przed Klewinowem i Bielem. W województwie białostockim wyróżniającym się w sporcie KMW były

⁶⁸ „Siew”, 1924 nr 22, s. 14 – 15; 1925 nr 5, s. 10.

⁶⁹ „Siew”, 1926 nr 36, s. 9 – 10; 1927 nr 14, s. 9 – 10.

⁷⁰ „Siew”, 1923 nr 21, s. 1 – 2; 1923 nr 30 – 31, s. 8.

⁷¹ „Siew”, 1924 nr 49, s. 9.

⁷² „Siew”, 1926 nr 19, s. 2.

⁷³ „Siew”, 1924 nr 44, s. 9; 1927 nr 18, s. 8 – 9; 1927 nr 47, s. 11. W trakcie rozdania nagród na konkursie rolniczym w Białyszewie (powiat sieradzki), 23 października 1927 r. przeprowadzono zawody lekkoatletyczne KMW z Białyszewa i Gorzewa; „Siew”, 1927 nr 42, s. 10; 1928 nr 1, s. 10; 1928 nr 32, s. 14; 1928 nr 41, s. 14.

⁷⁴ „Siew”, 1928 nr 17, s. 13.

Klepacze. Na zawodach lekkoatletycznych w Barszczewie, rozegranych 20 maja 1928 r., KMW w Klepaczach okazało się lepsze od KMW w Barszczewie⁷⁵.

OZMW powiatu błońskiego urządził 29 sierpnia 1926 r. Rejonowe Zawody Sportowe KMW w Nadarzynie w lekkoatletyce⁷⁶. W zawodach wzięły udział KMW z Nadarzyna, Wolicy, Starej Wsi i Paroli.

29 maja 1927 r. rozegrane zostały zawody sportowe w Grodzisku Mazowieckim w lekkoatletyce pomiędzy KMW z Bronowa, Bacieczek, Chlewni, Franciszkowa, Czubina, Huty Żabiowskiej i Płochocina⁷⁷. W ogólnej punktacji zwyciężyli Maria Kowalewska (Franciszków) i Kazimierz Baraniak (Huta Żabiowska).

W KMW uprawiano sport strzelecki. W rozegranych w dniach 27 – 29 maja 1928 r. zawodach strzeleckich w Sarnach (województwo poleskie) dobre wyniki osiągnęli strzelcy KMW w Klesowie⁷⁸. Kazimierz Januszkiewicz w jednej z konkurencji strzeleckich zajął II miejsce. W zawodach, oprócz młodzieży wiejskiej, udział wzięło 180 zawodników, reprezentujących wojsko, policję, Związek Strzelecki, CZMW, Hufce szkolne, TG „Sokół” i Towarzystwa Myśliwskie.

Lekkoatleci CZMW udanie wystartowali na zawodach sportowych, przeprowadzonych z okazji „Dożynek Prezydenckich” w Spale 28 sierpnia 1927 r.⁷⁹ Do wyróżniających się lekkoatletów na zawodach należy zaliczyć: Reginę Radwańską (Franciszków), Irenę Kwiatkowską (Franciszków), Irenę Wertlównę (Retkinia), Stanisławę Ściborkówną (Będzelin), Stanisławę Bobrówną (Huta Stepańska), Kazimierza Rejnera (Skaradka), Stanisława Weinbergera (Częstocice), Jana Marchlewskiego (Bronów), Jana Cywka (Karcz), Stanisława Gomółkę (Karcz), Edwarda Okłe (Ostromezczew), Pawła Walickiego (Ostromezczew), Kazimierza Woźniakowskiego (Ostromezczew). W programie zawodów sportowych w Spale rozegrano konkurencje lekkoatletyczne: bieg sztafetowy, bieg na dystansie 1000 m mężczyzn, bieg na dystansie 200 m kobiet, skok wzwyż i rzut oszczepem⁸⁰. Oprócz zawodów lekkoatletycznych miały być przeprowadzone gry ruchowe i sportowe oraz przygotowany wcześniej pokaz gimnastyczny⁸¹.

Podobne zawody zostały przeprowadzone w Spale w 1928 r.⁸² Program zawodów sportowych składał się z lekkoatletyki i gier sportowych. W biegu sztafetowym (9 x 1000 m) zwyciężyła drużyna Wojewódzkiego ZMW z Białegostoku; w dwuboju lekkoatletycznym kobiet (skok w dal i bieg na dystansie 60 m) I miejsce zajęła Kołodczenko (Wojewódzki ZMW w Białymstoku, II i III miejsce także

⁷⁵ „Siew”, 1928 nr 27, s. 15.

⁷⁶ „Siew”, 1926 nr 40, s. 13 – 14.

⁷⁷ „Siew”, 1927 nr 28, s. 12 – 13.

⁷⁸ „Siew”, 1928 nr 28, s. 14.

⁷⁹ „Siew”, 1927 nr 39, s. 8; „Młoda Polska” (Poznań) z 14.08.1927 r., s. 2.

⁸⁰ „Młoda Polska” (Poznań) z 14.08.1927 r., s. 2.

⁸¹ AZHRL, LRM, RM I – 1, Pismo CZMW do KMW z dnia 27.06.1927 r., s. 16.

⁸² APPT, WPPT, sygn. 541, Program Igrzysk Sportowych na Dożynkach w Spale w 1928 r., b. pag.; „Siew”, 1928 nr 22, s. 14 – 15; 1928 nr 35, s. 35.

przypadło zawodniczkom CZMW); w trójboju lekkoatletycznym mężczyzn (skok w dal, pchnięcie kulą i bieg na dystansie 100 m) I miejsce zajął Edward Lukhaus (Wojewódzki ZMW w Białymstoku), II miejsce zajął Prokopowicz (Wojewódzki ZMW w Lublinie); w koszykówce mężczyzn II miejsce zajęła drużyna Wojewódzkiego ZMW w Lublinie; w piłce siatkowej zwyciężył zespół Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku⁸³. Uzupełnieniem zawodów był pokaz gimnastyczny, przygotowany przez młodzież wiejską CZMW⁸⁴. Z okazji „Dożynek Prezydenckich”, KMW w Radomsku zorganizowało sztafetę kolarską z Radomska do Spały⁸⁵. Zadaniem kolarzy radomszczańskich było zawiezenie życzeń dla Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej — Ignacego Mościckiego, od młodzieży wiejskiej i Spółdzielni Handlowo-Rolniczej „Rolnik” w Radomsku.

Warto nadmienić, iż reprezentacje poszczególnych wojewódzkich ZMW miały trudności finansowe, związane z przygotowaniem i uczestnictwem na zawodach sportowych w Spale. Wojewódzki ZMW w Łodzi zwrócił się o subwencję do Wydziału Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim na zakup ubiorów i sprzętu sportowego oraz ulgi w przejazdach kolejowych⁸⁶.

17 czerwca 1928 r. rozegrano po raz pierwszy w Lublinie, na stadionie sportowym Wojskowego Klubu Sportowego (WKS) „Unia”, zawody sportowe CZMW województwa lubelskiego. W zawodach wzięło udział 65 osób z pięciu powiatów: Janów Lubelski, Lubartów, Lublin, Puławy, Radzyń⁸⁷. Młodzież wiejska rywalizowała w lekkoatletyce, piłce ręcznej oraz piłce koszykowej⁸⁸. W wieloboju lekkoatletycznym mężczyzn zwyciężył H. Woźniak (Księżomiesze) przed P. Chmielewskim (Milanów) i S. Chmielewskim (Milanów). W wieloboju lekkoatletycznym kobiet najlepszą okazała się S. Szpilówna (Kopina), drugie miejsce zajęła J. Głósówna (Szkoła Rolnicza w Krasieninie), trzecie M. Maciąszkówna (Milanów). W grach sportowych, w piłce ręcznej mężczyzn zwyciężyła drużyna KMW z Milanowa, natomiast w piłce koszykowej dziewcząt pierwsze miejsce zajęła drużyna

⁸³ „Siew”, 1928 nr 36 – 37, s. 8 – 10.

⁸⁴ „Siew”, 1928 nr 22, s. 14. Jak podaje czasopismo, w programie „Dożynek Prezydenckich” miały być jeszcze rozegrane gry ruchowe. Każdy wojewódzki ZMW miał przygotować jedną grę ruchową: Warszawa — grę ruchową „Szczur”; Białystok — „Koszenie trawy”; Wilno — „Trzeciak”; Brześć — „Dzień i noc”; Wołyń — „Wyścig piłek w rzędach”; Lublin — „Wyścig małych piłek w kole”; Kielce — „Wyścig rzędów z pałeczkami”; Łódź — „Lawina”; Pomorze — „Kret”; „Siew”, 1928 nr 23, s. 19.

⁸⁵ „Siew”, 1928 nr 40, s. 14.

⁸⁶ APPT, WPPT, sygn. 541, Pismo Wojewódzkiego ZMW w Łodzi do Wydziału Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 5.07.1928 r., b. pag. Brak materiałów źródłowych nie pozwolił na wyjaśnienie problemu, dotyczącego udzielenia subwencji Wydziału Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim dla Wojewódzkiego ZMW w Łodzi.

⁸⁷ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Lublin 1928, s. 13; „Siew”, 1928 nr 38, s. 13 – 15. Sport uprawiano także w KMW innych powiatów województwa lubelskiego. Silnymi sekcjami lekkoatletyki dysponowały KMW w powiecie hrubieszowskim.

⁸⁸ „Siew”, 1928 nr 29.

z Puław⁸⁹. Zawody zostały zorganizowane głównie z inicjatywy Floriana Wardasa oraz instruktora wychowania fizycznego ZMW Województwa Lubelskiego — Józefa Ciszka.

Wojewódzki ZMW w Lublinie zorganizował 9 września 1928 r. bieg sztafetowy na trasie Kurów – Puławy (16 km)⁹⁰. W zawodach uczestniczyli zawodnicy z KMW w Bnorowskim, Kurowie i Płonkach. Najlepszą okazała się drużyna KMW w Bnorowskim, wyprzedzając Płonki i Kurów.

W województwie lubelskim w II połowie 1928 r. KMW przeprowadziły szereg zawodów sportowych na poziomie sąsiedzkim i rejonowym, m.in. w Mełgwi, Milanowie, Uchaniach i Trzeszczanach (rywalizowano w lekkoatletyce i grach sportowych)⁹¹.

Wojewódzkie zawody sportowe przeprowadził także ZMW Ziemi Wileńskiej. Zawody zostały rozegrane 8 września 1928 r. w Wilnie⁹². W zawodach strzeleckich, w konkurencji indywidualnej zwyciężył Wiktor Chałkowski (Kiwiszki), natomiast w zawodach drużynowych — KMW z Kiwiszek. W wyścigu kolarskim, rozegranym na trasie Antowil – Wilno (długość wyścigu wynosiła 15 km), I miejsce zajął Jan Mackiewicz, wyprzedzając Kazimierza Zawadzkiego i Juliana Mackiewicza. W konkurencjach lekkoatletycznych, w trójboju mężczyzn zwyciężył Stefan Katieszczenko (Kiwiszki), wyprzedzając Gurija Katieszczenko i Wiktora Chałkowskiego; w trójboju lekkoatletycznym kobiet I miejsce zajęła Zofia Rybakówna (Kiwiszki), przed Anną Mackiewiczówną (Pieczuki) i Stanisławą Mackiewiczówną; w biegu sztafetowym mężczyzn 4 x 100 m zwyciężył zespół KMW z Kiwiszek przed KMW z Wilna.

W działalności na polu aktywności fizycznej najbardziej liczącym elementem był udział jak największej ilości członków CZMW. Warto jednak zaznaczyć, iż przedstawiciele młodzieży wiejskiej uzyskiwali bardzo dobre wyniki sportowe. W konkurencjach lekkoatletycznych wśród dziewcząt najlepsze rezultaty na zawodach sportowych w 1928 r. uzyskały; w biegu na dystansie 60 m — Łazowska (Klepacze, województwo białostockie) — 9,1 s, w biegu na dystansie 100 m — Bieńdzianka (Szczytno, województwo warszawskie) — 16,4 s, w skoku w dal — Tupalska (województwo białostockie) — 3,38 m, w skoku wzwyż — Kuźnicka (województwo białostockie) i Bieńdzianka — 1,10 m, w pchnięciu kulą (4 kg)

⁸⁹ „Siew”, 1928 nr 29, s. 13 – 14. W skład wieloboju lekkoatletycznego mężczyzn wchodziły następujące konkurencje: bieg na dystansie 100 m, bieg na dystansie 1200 m, skok w dal, skok wzwyż, pchnięcie kulą. W skład wieloboju lekkoatletycznego kobiet wchodziły następujące konkurencje: bieg na dystansie 60 m, skok w dal, rzut oszczepem.

⁹⁰ „Siew”, 1928 nr 40, s. 13 – 14; AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 15, Pismo Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej w Puławach do poszczególnych KMW na terenie powiatu z 2.10.1929 r., s. 105. Bieg sztafetowy Kurów – Puławy miał odbyć się 13 października 1929 r. z okazji Rady Prezesów, Sekretarzy i Kierowników Sekcji Rolnych KMW.

⁹¹ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 11, Komunikat Sportowy Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego, s. 15.

⁹² „Siew”, 1928 nr 40, s. 14 – 15.

— Skoblewska (Barszczewo, województwo białostockie), w pchnięciu kulą (5 kg) — Kalocianka (Szczytno, województwo warszawskie)⁹³. W konkurencjach męskich, w biegu na dystansie 100 m — H. Woźniak (Księżomiesze, województwo lubelskie) uzyskał 12,2 s, w biegu na dystansie 400 m — Kazimierz Kuźmicki (Klepacze, województwo białostockie) — 56,6 s, w biegu na dystansie 800 m — Kazimierz Kuźmicki — 2,09 min, w biegu na dystansie 1500 m — Kazimierz Kuźmicki — 4,28 min, w skoku w dal — H. Woźniak — 5,75 m, w skoku wzwyż — Gagół (Kępce, województwo lubelskie) — 1,40 m, w pchnięciu kulą Chmielewski — (Milanów, województwo lubelskie) — 9,23 m⁹⁴. Najlepsze rezultaty w lekkoatletyce odnosiła młodzież wiejska CZMW z województwa białostockiego, lubelskiego i warszawskiego.

Członkowie CZMW brali udział w zawodach rangi wojewódzkiej i ogólnopolskiej, a także powiatowych i wojewódzkich świątkach WFIPW. W rozegranych we wrześniu 1928 r. Mistrzostwach Okręgowego Związku Lekkiej Atletyki w Lublinie pierwsze miejsce w dziesięcioboju zajął Prokopowicz przed Wolańczykiem⁹⁵.

W mistrzostwach województwa białostockiego w lekkoatletyce w 1928 r. bardzo dobre wyniki osiągnął Kazimierz Kuźmicki (Klepacze). Zajął I miejsca w konkurencjach biegowych: na dystansie 400, 800 i 1500 m⁹⁶. Inny zawodnik KMW w Klepaczach — Konstanty Kuźmicki, zajął IV miejsce w biegu na dystansie 5000 m. W tym samym roku członkowie CZMW startowali w Mistrzostwach Polski w lekkoatletyce. Kazimierz Kuźmicki (Wojewódzki Związek Młodzieży Wiejskiej w Białymstoku) został wicemistrzem Polski w biegu na dystansie 1500 m, natomiast Edward Lukhaus (Wojewódzki Związek Młodzieży Wiejskiej w Białymstoku), uczestnicząc w rzucie oszczepem, skoku w dal i biegu na dystansie 100 m zajął dalsze miejsca⁹⁷.

Drużyna Białostockiego ZMW zwyciężyła w rozegranym 15 kwietnia 1928 r. drużynowym biegu na przełaj na dystansie 3200 m i zdobyła nagrodę Wojewódzkiego Komitetu WFIPW w Białymstoku⁹⁸. Białostocki ZMW w tych zawodach reprezentowali: Józef Ciupa, Konstanty Kuźmicki, Mieczysław Kudzinowski, Władysław Klepacki, Antoni Kudzinowski, Stanisław Kulesza, Edward Mieńko, Leon Mieńko, Feliks Prokop, Czesław Roszkowski, Władysław Roszkowski, Dominik Woroszyło, Bronisław Woroszyło i Józef Woroszyło.

Redakcja „Siewu” w numerze 22 z 1928 r., z okazji 10-lecia CZMW w następujący sposób oceniła dorobek prac w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego: „Duże postępy zrobił związek w dziedzinie wy-

⁹³ „Siew”, 1928 nr 31, s. 15 – 16.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ „Siew”, 1928 nr 41, s. 13 – 14.

⁹⁶ „Siew”, 1928 nr 29, s. 14.

⁹⁷ „Siew”, 1928 nr 36 – 37, s. 18.

⁹⁸ „Siew”, 1928 nr 20, s. 14.

chowania fizycznego. Znacznie powiększył swoje szeregi sportowe dzięki umiejętnemu propagowaniu znaczenia sportu dla prawidłowego rozwoju ciała człowieka. Obecnie możemy się poszczycić dużym dorobkiem. Nasi dzielni sportowcy wiejscy mogą stawać w zawody z miejskimi i zajmują poczytne miejsce. Dodać jeszcze należy, że sport u nas rozwija się wszechstronnie. Ważną również rolę odgrywa w kołach młodzieży przysposobienie wojskowe, zdajemy sobie bowiem sprawę, że młodzież wiejska stanowi główny rezerwuar armii, oraz w razie napadu wrogów zewnętrznych będzie podstawą obrony kraju. [...] Podejmując zadanie pułatwiamy państwu szkolenie rekruta oraz przyczyniamy się do zmniejszenia wydatków”⁹⁹.

2. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” (1929 – 1934)

W wyniku rozłamu CZMW na ZMW RP „Wici” i CZMW „Siew” prace na polu wf, sportu, a także przysposobienia wojskowego wymagały wzmożonej działalności organizacyjnych. Szczególnie ten fakt odnosi się do funkcjonowania struktur wojewódzkich i okręgowych i przejścia części działaczy wf i sportu do ZMW RP „Wici”.

Obradujący w Warszawie X Walny Zjazd CZMW „Siew” (1929) podjął wnioski w dziale wf i pw: „Walny Zjazd wzywa zarządy Wojewódzkie i Okręgowe do współpracy z Komitetami WFIPW. W każdym Komitecie winien znajdować się przedstawiciel ZMW; W działalności Komitetów WFIPW należy zwrócić uwagę na większe zainteresowanie pracami na terenie wiejskim przez obsadzenie stanowisk instruktorów specjalnie przeznaczonych dla wsi, budowanie boisk, strzelnic, sal gimnastycznych po wsiach, nasycenie terenu wiejskiego sprzętem sportowym i strzeleckim, organizowanie lokalnych kursów i obozów WF”¹⁰⁰. Wnioski przyjęte na Walnym Zjeździe w zakresie wf i pw, w sytuacji, w jakiej znalazł się CZMW „Siew”, były pragmatyczne. Aktywny udział członków CZMW w działalności administracyjnych struktur PUWFIPW (powiatowych i gminnych KWFiPW) był zaleceniem słusznym. Tym bardziej, że te lokalne struktury stworzyły lepsze możliwości do rozwoju kultury fizycznej w środowisku wiejskim.

Sprawy aktywności fizycznej podnoszono na Zjeździe Delegatów Wojewódzkich ZMW, który odbył się 30 października 1932 r.¹⁰¹ Zwrócono uwagę

⁹⁹ „Siew”, 1928 nr 45, s. 2; Centralne Archiwum Wojskowe (cyt. CAW), Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (cyt. PUWFIPW), sygn. I.300.69.13. Pismo redakcji czasopisma „Siew” z 17.10.1928 r. w sprawie zgłaszania oddziałów pw CZMW u oficerów instrukcyjnych, s. 43.

¹⁰⁰ „Siew”, 1929 nr 28.

¹⁰¹ „Siew”, 1932 nr 23, s. 2 – 3.

szczególnie na przysposobienie wojskowe: „Ruch młodowiejski widzi w przysposobieniu wojskowym o cechach powszechności, prowadzonym również w organizacjach wiejskich, jedyną możliwość przygotowania szerokich mas wiejskich do wzięcia odpowiedzialności nie tylko za utrzymanie poczucia narodowego, ale i wolności”¹⁰².

Problemy wf, sportu i przysposobienia wojskowego były podnoszone w trakcie wojewódzkich i okręgowych (powiatowych) zjazdów CZMW „Siew”. 26 maja 1929 r. odbył się w Białymstoku Zjazd Wojewódzki, na którym Stanisław Gierat wygłosił referat o założeniach ideowych CZMW, zwracając uwagę na ważną rolę, jaką pełni wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe w życiu organizacji¹⁰³. Referaty nt. wf i pw wygłosili inni uczestnicy zjazdu — M. Ludertowicz i kap. Skwarnicki. Ten ostatni oświadczył, że „stosunek władz wojskowych do akcji wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego młodzieży wiejskiej jest pod każdym względem przychylny. [...] Podkreślił silnie te wartości, jakie można zdobyć w pracy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego”¹⁰⁴.

Okręgowy Zjazd ZMW w Słupcy odbył się 12 marca 1929 r.¹⁰⁵ Zagadnienia wychowania fizycznego referował instruktor wf Wojewódzkiego ZMW w Łodzi — Jaskólski. Na Zjeździe OZMW we Włodawie 6 stycznia 1929 r. referat nt. „O wychowaniu fizycznym i sporcie” wygłosił Józef Cizek¹⁰⁶.

Na zjeździe Rady Wojewódzkiej ZMW województwa warszawskiego, który odbył się 19 lutego 1933 r., Tyczyński przedstawił problemy wf, sportu i przysposobienia wojskowego w działalności Wojewódzkiego ZMW w Warszawie¹⁰⁷. Przybliżył cele i zadania działalności Związku w zakresie wf, sportu i pw oraz jak dział wf i pw powinien być zorganizowany w pracach kół, okręgów i związków wojewódzkich. Problemy aktywności fizycznej omawiano na kolejnym zjeździe Rady Wojewódzkiej ZMW województwa warszawskiego 12 czerwca 1934 r., w ramach komisji wf i pw¹⁰⁸. W trakcie obrad komisji wf i pw, której przewodniczył Michał Szewczyk, zwrócono uwagę na „konieczność opracowania programu w tej dziedzinie dla okręgów i kół”. Postulowano, „aby wystąpić do odpowiednich czynników (rządowych) o subwencjonowanie [...] prac WFiPW na równi z innymi organizacjami”¹⁰⁹.

Z okazji dożynek OZMW w Kutnie, które odbyły się we wrześniu 1933 r., Marczak w referacie poruszył zagadnienia wf, sportu i pw¹¹⁰. Marczak w przemówieniu podkreślił, że „tegoroczne «dożynki» odbywają się pod hasłem zdobywa-

¹⁰² Tamże, s. 3.

¹⁰³ „Siew”, 1929 nr 25.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ „Siew”, 1929 nr 16.

¹⁰⁶ „Siew”, 1929 nr 8.

¹⁰⁷ „Siew”, 1933 nr 5.

¹⁰⁸ „Siew”, 1934 nr 10, s. 112 – 113.

¹⁰⁹ Tamże.

¹¹⁰ „Siew”, 1933 nr 18, s. 9.

nia Odznaki Strzeleckiej i Państwowej Odznaki Sportowej, abyśmy przygotowani z bronią w ręku mogli odeprzeć wszelkie zakusy wrogów na granice Macierzy”. Marczak w wystąpieniu wezwał wszystkie inne organizacje młodzieżowe do rywalizacji w zakresie zdobywania odznak sportowych¹¹¹.

W pracy KMW na polu wf i sportu ważnym zagadnieniem były sprawy organizacyjne, jak np. planowanie pracy sekcji wf w KMW. W planach pracy na I półrocze uwzględniano w poszczególnych miesiącach: styczeń — początek zaprawy zimowej, biegi na przełaj, gimnastyka, ślizgawka, zawody; luty — zajęcia jak w styczniu oraz kursy i zawody narciarskie; marzec — biegi na przełaj, przygotowanie boiska sportowego; kwiecień — trening 2 – 3 razy w tygodniu, lekkoatletyka, rozpoczęcie pływania; maj — zawody sportowe w kołach i między kołami, pływanie; czerwiec — do 15 zawody sportowe w kołach, od 15 zawody powiatowe, pływanie, trening lekkoatletyczny, wycieczki¹¹². W miesiącach letnich (od czerwca do września) zalecano głównie gry sportowe (koszykówkę, siatkówkę), lekkoatletykę, przeprowadzanie zawodów sportowych, ćwiczenia przysposobienia wojskowego¹¹³.

W wykazie prac sekcji wf koleżanek uwzględniono: rozpowszechnienie gier i zabaw towarzyskich, pogadanki na temat wf, wycieczki, ćwiczenia gimnastyczne, gry ruchowe, organizowanie lekkoatletyki, popisy sekcji sportowych na zjazdach, urządzenie zawodów między sekcjami kół, szkolenie przodowniczek ćwiczeń cielesnych, współpraca z „Siewem”¹¹⁴. Redakcja „Siewu” zwróciła się z apelem do koleżanek, że „mało robią w dziedzinie sportu i jeżeli w ogóle coś robią — to przy usilnej pracy kolegów. Należy z tym bezwzględnie zerwać i pójść w ślady wf i sportu kobiecego w Polsce”¹¹⁵.

Przysposobienie wojskowe w KMW prowadzono wówczas, jeżeli oddział pw liczył przynajmniej 13 osób¹¹⁶. Oddział pw musiał być zarejestrowany w powiatowej komendzie WFIPW, która dostarczała sprzętu, broni i amunicji oraz instruktora.

Dla upowszechnienia wf, sportu i pw władze Związku ustanowiły w 1929 r. Brązową Odznakę Sprawności Fizycznej Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej¹¹⁷. Aby zdobyć odznakę, należało uzyskać określone minima w zakresie następujących dziedzin: lekkoatletyka, pływanie, strzelectwo. Odznakę mógł uzyskać członek CZMW „Siew”, należący do sekcji wf i pw¹¹⁸.

W 1929 r. powołano Federację Związków Młodzieży Wiejskiej (FZMW), w skład której weszły następujące wiejskie organizacje młodzieżowe: CZMW

¹¹¹ Tamże.

¹¹² „Siew”, 1929 nr 1.

¹¹³ „Siew”, 1932 nr 13, s. 6 – 7.

¹¹⁴ „Siew”, 1930 nr 6.

¹¹⁵ „Siew”, 1930 nr 3.

¹¹⁶ „Siew”, 1934 nr 19, s. 250.

¹¹⁷ „Siew”, 1929 nr 31, s. 12 – 13.

¹¹⁸ Tamże.

„Siew”, ZML i MZM przy MTR¹¹⁹. 16 listopada 1929 r. odbyła się konferencja zwołana przez PUWFiPW, na której obecni byli przedstawiciele wiejskich organizacji młodzieżowych¹²⁰. W konferencji wzięli udział: mjr Ignacy Wądołkowski — szef Wydziału Społecznego PUWFiPW, mjr Paweł Piskozub — kierownik referatu stowarzyszeń pw, Józef Marszałek — kierownik CZMW, Stanisław Gierat — prezes CZMW, Adam Miłobędzki — kierownik działu WFiPW w CZMW, Bolesław Piątek — wiceprezes ZML, Henryk Dzendzel — Komendant Główny ZML, Adolf Delecki — zastępca Komendanta Głównego ZML, Stanisław Kulpa — sekretarz MZM przy MTR, Tadeusz Łaszcz — instruktor wf i pw MZM przy MTR¹²¹. Na konferencji przyjęto „Regulamin współpracy Federacji ZMW z PUWFiPW”, ustalono kwestię powołania Komendanta Głównego WFiPW FZMW oraz sprawy organizacyjne wychowania fizycznego na wsi.

Regulamin współpracy FZMW z PUWFiPW zawierał 14 punktów¹²². Według regulaminu, „na czele prac wf i pw Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej staje «Komendant Główny WFiPW Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej», mianowany przez Pana Ministra Spraw Wojskowych na wniosek Prezydium Federacji, zaś po całkowitym zunifikowaniu organizacji młodzieży wiejskiej, Komendant Główny będzie wybierany przez odnośne władze zunifikowanej organizacji”¹²³. Pozycja Komendanta Głównego WFiPW FZMW w zakresie prac na polu wf, sportu i pw w organizacjach wiejskich była znacząca. Podlegali mu kierownicy prac wf i pw w poszczególnych wiejskich organizacjach młodzieżowych wchodzących w skład FZMW. Wnioskował on budżet WFiPW zatwierdzany przez Prezydium FZMW. Ponadto personel wf i pw trzech sfederowanych związków został oddany do dyspozycji Komendanta Głównego WFiPW. Zarządy sfederowanych związków zostały zobligowane do wytypowania po jednym przedstawicielu do współpracy z Komendantem Głównym WFiPW. Bardzo kontrowersyjny był ostatni, 14 punkt regulaminu: „wszelkie inne organizacje Młodzieży Wiejskiej prawa prowadzenia prac wf i pw nie otrzymują”¹²⁴.

Poza FZMW działały inne organizacje młodzieży wiejskiej, m.in. ZMW RP „Wici”, czy też WZMW, który w trakcie rozłamu CZMW w 1928 r. zachował neutralność. PUWFiPW dyskryminował te organizacje na polu wf i pw. Ta uwaga odnosiła się przede wszystkim do ZMW RP „Wici”.

Jak pisze M. Słoniewski: „Na skutek tarć pomiędzy organizacjami, wchodzącymi w skład Federacji ZMW, wspólna akcja wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego zakończyła się fiaskiem. W związku z tym władze pań-

¹¹⁹ „Siew”, 1929 nr 16. Czasopismo informowało o zatwierdzeniu przez zarząd główny CZMW umowy z MZM przy MTR i ZML w sprawie powołania FZMW.

¹²⁰ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13. Protokół konferencji zwołanej przez PUWFiPW w dniu 16.11.1929 r., s. 72.

¹²¹ Tamże.

¹²² Tamże, s. 71.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ Tamże.

stwowe przestały udzielać Komendzie Głównej WFiPW FZMW pomocy finansowej, co spowodowało (czy też przyspieszyło) jej likwidację w październiku 1931 r.¹²⁵ Potwierdzenie takiego wniosku znajduje się w materiałach źródłowych. Na łamach „Siewu” z lipca 1930 r. ukazał się obszerny artykuł, dotyczący zjazdu delegatów związków wojewódzkich wchodzących w skład CZMW „Siew”. We wniosku komisji programowej zjazdu czytamy: „XI Zjazd Delegatów CZMW wyraża postulat pod adresem Komendy WFiPW Federacji — większego pogłębienia węzłów łączności z Centralą i wszystkimi ogniwami Organizacji Związków. Zjazd stwierdza, że praca WFiPW na terenie Związku po stworzeniu Komendy pogorszyła się. W związku z tym Zjazd wzywa nowo wybrany Zarząd Związku do usunięcia wszystkich tych usterek. W przeciwnym razie Zjazd poleca Zarządowi wycofać się z Komendy przy równoczesnym prowadzeniu tego działu pracy w Związku”¹²⁶.

Pierwszym Komendantem Głównym WFiPW FZMW został kpt. Stanisław Lis-Błoński¹²⁷. Funkcję komendanta sprawował przez kilka miesięcy, do maja 1930 r. Po ustąpieniu kpt. S. Lisa-Błońskiego nowym komendantem został Adam Miłobędzki¹²⁸. Oprócz Komendanta Głównego powołano komendantów okręgowych i powiatowych: Białystok — Maksymilian Ludertowicz, Brześć n. Bugiem — Longin Kozłowski, Kielce — Stefan Pietrzyk, Kraków — Tadeusz Wilk, Lwów — Tadeusz Dziedzic, Łódź — Zygmunt Matuszewski, Poznań — Jan Bartecki, Toruń — Piotr Majczyzna, Śląsk — Teofil Kobylański, Warszawa — Sokołowski¹²⁹. W niektórych okręgach powołano komendantów powiatowych: w okręgu lubelskim — Lublin — Władysław Muszyński, Lubartów — Bolesław Rudko, Chełm — Piotr Iracki, Hrubieszów — Jan Stachurski, Janów Lubelski — Jerzy Urbański; w okręgu krakowskim — Kraków — Rosiewicz, Dąbrowa Tarnowska — Franciszek Dojek; w okręgu warszawskim — Płock — Stanisław Bartnik, Sierpc — Piotr Mikita, Gostyń — Stanisław Galbus¹³⁰.

O rosnącej roli wychowania fizycznego i sportu w działalności CZMW „Siew” świadczy fakt zorganizowania głównie przez Związek w Warszawie, w dniach 26 – 28 października 1929 r. I Zlotu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego FZMW¹³¹. Na zlot przybyło 1400 osób, wśród których było 700 człon-

¹²⁵ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 96.

¹²⁶ „Siew”, 1930 nr 30, s. 6 – 7.

¹²⁷ „Siew”, 1930 nr 1, s. 12 – 14.

¹²⁸ „Siew”, 1930 nr 18, s. 12.

¹²⁹ „Siew”, 1930 nr 16, s. 14; 1931 nr 39 – 40, s. 511.

¹³⁰ Tamże.

¹³¹ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Pismo FZMW do PUWFiPW z dnia 7.10.1929 r., s. 74; Pismo FZMW do wszystkich ogniw związkowych Federacji z dnia 30.09.1929 r., s. 77. Komendantem Zlotu został Adam Miłobędzki (CZMW „Siew”), zastępcami komendanta — Adolf Delecki (ZML) i Tadeusz Łaszcz (MZM przy MTR); Pismo CZMW „Siew” do Ministra Spraw Wojskowych z 6.11.1929 r., s. 169; „Siew”, 1929 nr 21. Początkowo Zlot WFiPW FZMW miał odbyć się 29.09.1929 r. J. Wypych, dz. cyt., s. 177.

ków CZMW. W tym samym czasie władze FZMW zatwierdziły Brązową Odznakę Sprawności Fizycznej FZMW, a także wprowadziły hierarchię stopni instruktorskich wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego: instruktor główny WFiPW, instruktor WFiPW oraz przodownik WFiPW¹³². Adam Miłobędzki w artykule pt. *U progu nowego sezonu*, opublikowanym na łamach 20 numeru „Siewu” z 1931 r., stwierdził, że w okresie istnienia Komendy Głównej WFiPW (po ponad rocznym okresie działalności), „szeregi młodzieży wiejskiej, ćwiczącej wf i pw ilościowo wzrosły trzykrotnie”¹³³. Ten fakt dynamicznego rozwoju wf, sportu i pw na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych oraz na początku lat trzydziestych XX wieku nie może dziwić. W preliminarzu budżetowym CZMW „Siew” na rok 1929/1930 przeznaczono 207 485 zł 45 gr¹³⁴. Brak materiałów źródłowych nie pozwala ustalić budżetu działu wf w latach następnych. W porównaniu z innymi organizacjami młodzieży wiejskiej (podane są przykłady w rozdziale V), środki finansowe na działalność wf, sportu i pw CZMW „Siew” były duże. Środki finansowe przeznaczono głównie na działalność kierownictwa Centrali WFiPW; opłaty 14 instruktorów wojewódzkich (Warszawa — 1, Wilno — 2, Brześć n. Bugiem — 1, Białystok — 2, Wołyń — 1, Lublin — 2, Kielce — 1, Łódź — 1, Pomorze — 2, Nowogródek — 1); realizację kursów wf o zasięgu centralnym, wojewódzkim i kursów propagandowych oraz opłatę kadry instruktorskiej; nagrody dla zwycięzców w zawodach sportowych¹³⁵. Na zakup sprzętu sportowego przeznaczono tylko 5000 zł, natomiast na wydawnictwa wf 6580 zł.

W działalności poszczególnych wojewódzkich Związków Młodzieży Wiejskiej (wchodzących w skład CZMW „Siew”) widoczny był rozwój wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, np. w województwie wileńskim w roku 1928 było 5 kół prowadzących wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe; w 1929 r. — 23, a w 1930 już 41 kół¹³⁶. Wśród dyscyplin sportowych najbardziej popularną była lekkoatletyka. W 1928 r. uprawiało tę dziedzinę sportu 76 osób; w 1929 r. — 100 osób (w tym 15 kobiet); w 1930 r. — 226 osób (w tym 28 kobiet)¹³⁷. Więcej osób uczestniczyło w ćwiczeniach pw: w 1928 r. — 76 osób, w 1929 r. — 408, w 1930 r. — 726¹³⁸. W następnym roku (1931) w zajęciach wf i pw uczestniczyło 800 osób¹³⁹.

¹³² „Siew”, 1931 nr 20, s. 294 – 295. W 1930 r. „Brązową Odznakę Sprawności Fizycznej FZMW” zdobyło 500 członków.

¹³³ „Siew”, 1931 nr 20, s. 294. Uwaga ta odnosi się do wszystkich 3 organizacji młodzieży wiejskiej, wchodzących w skład FZMW.

¹³⁴ AZHRL, LRM, RM I – 1, Preliminarz budżetowy Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej na rok 1929/1930, s. 45 – 48.

¹³⁵ Tamże.

¹³⁶ „Siew”, 1932 nr 23, s. 9. W zawodach sportowych w 1928 r. wzięło udział 21 osób, w 1929 r. — 43, a w 1930 r. — 82.

¹³⁷ Tamże.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ „Siew”, 1934 nr 24, s. 341.

W województwie wileńskim aktywnie w pracach wf, sportu i pw uczestniczyła młodzież wiejska z kół powiatu święciańskiego¹⁴⁰. W 1933 r. 12 członków ukończyło kurs pw. Ponadto wychowanie fizyczne rozwijano poprzez ćwiczenia, gry sportowe, narciarstwo, udział w zdobywaniu POS, np. KMW w Kołtupianach zorganizowało rejonowe próby na POS i OS oraz pracowało nad uporządkowaniem własnego boiska sportowego¹⁴¹. Na terenie powiatu postawskiego (województwo wileńskie) 4 KMW prowadziły sekcje wf¹⁴². Odznakę POS posiadało 26 członków, natomiast 16 osób legitymowało się uzyskaniem brązowych OS.

W tabeli 14 przedstawiono liczbę oddziałów WFIPW, członków oraz uczestników zawodów sportowych CZMW „Siew” województwa lubelskiego w latach 1928 – 1934. W 1930 r. w różnych kursach instruktorskich wf w województwie lubelskim wzięło udział 115 osób¹⁴³. Jednym z wyróżniających się powiatów w pracach wf i pw w KMW był powiat włodawski. W roku 1928 w powiecie działało 6 oddziałów wf i pw; w 1929 r. — 10; w latach 1930 – 1931 — 10 oddziałów męskich i 10 oddziałów żeńskich, w których ćwiczyło 540 osób¹⁴⁴. Na terenie powiatu zamojskiego w 1931 r. działało 11 oddziałów pw, z których 5 prowadziło pracę II stopnia; zorganizowanych było 12 sekcji wf i sportu, w których ćwiczyło 205 osób; 68 osób zdobyło Brązową Odznakę Sprawności Fizycznej FZMW w 1930 r.; okręg zamojski przeprowadził w KMW kursy 1-dniowe i 2-dniowe wf i pw, w których uczestniczyło 250 osób¹⁴⁵.

W roku sprawozdawczym 1933/1934 w województwie lubelskim w poszczególnych powiatach działała następująca ilość oddziałów WFIPW: Biała Podlaska — 7, Biłgoraj — 1, Chełm — 6, Garwolin — 7, Hrubieszów — 6, Janów Lubelski — 4, Krasnystaw — 6, Lublin — 6, Lubartów — 3, Puławy — 7, Radzyń — 7, Sokołów — 5, Siedlce — 8, Węgrów — 2, Włodawa — 5, Zamość — 7¹⁴⁶. W powiecie hrubieszowskim w 1933 r. istniały 3 oddziały PW CZMW „Siew”; pod koniec 1934 r. 12 KMW posiadało sekcję wf, przy 4 kołach prowadzono oddziały pw¹⁴⁷. W 1929 r. przy Zarządzie Wojewódzkiego ZMW w Lublinie utworzono Komisję Wychowania Fizycznego i Przystosowania Rolniczego¹⁴⁸.

¹⁴⁰ „Siew”, 1933 nr 23 – 24, s. 13 – 14.

¹⁴¹ Tamże.

¹⁴² „Siew”, 1934 nr 21, s. 287 – 288.

¹⁴³ „Siew”, 1931 nr 3, s. 46. Kursy te odbyły się m.in. w Brześciu n. Bugiem, Gostyninie, Krakowie, Lublinie, Skolem, Sulejowie i Warszawie.

¹⁴⁴ „Siew”, 1931 nr 15 – 16, s. 233, 237 – 238.

¹⁴⁵ „Siew”, 1931 nr 15 – 16, s. 237; 1932 nr 2, s. 11. Sekcje pw prowadziły m.in. KMW w Brodach Dużych, Jatutowie, Łabuńkach, Mokrem, Wierzbii, Udryczach, Wólce Wieprzeckiej i Żurawicy. Oddziały pw liczyły 165 osób.

¹⁴⁶ APL, UWŁ, sygn. 2225, Sprawozdanie Cyfrowe Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” Województwa Lubelskiego za rok 1933/1934. Zestawienie prac Kół Młodzieży Wiejskiej na podstawie sprawozdań za rok 1933/1934, s. 10.

¹⁴⁷ APL, PKWFiPWH, sygn. 1, pismo PKWFiPWH w Hrubieszowie do Urzędu Wojewódzkiego w Lublinie z 28.02.1933 r., s. 156 – 157; „Siew”, 1934 nr 24, s. 337.

¹⁴⁸ „Siew”, 1929 nr 23.

Tabela 14. Działalność CZMW „Siew” województwa lubelskiego na polu wychowania fizycznego i sportu w latach 1928 – 1934¹⁴⁹

Rok	Liczba oddziałów WF i PW	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Liczba uczestniczących w zawodach sportowych
1928	28	112	366	450
1929	77	217	1994	—
1930	153	339	2287	1300
1933/1934	87	.	.	.

Źródło: APL, UWL, sygn. 2225, Sprawozdanie cyfrowe Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” Województwa Lubelskiego za rok 1933/1934. Zestawienie prac Kół Młodzieży Wiejskiej na podstawie sprawozdań za rok 1933/1934, s. 10; „Siew”, 1931 nr 3.

Jak pisze M. Słoniewski, „w latach trzydziestych nastąpił jednak znaczny spadek zainteresowania CZMW sprawami wychowania fizycznego i sportu. Głęboki impas organizacyjny, w jakim znalazł się CZMW, odbił się również na zagadnieniach wychowania fizycznego i sportu w tej organizacji [...]”¹⁵⁰. Z tym wnioskiem można się zgodzić tylko częściowo. Rzeczywiście ukazał się artykuł w organie związkowym „Siew”, w numerze 3 z 1932 r., pt. *Prace PW i WF w Związku*¹⁵¹. We fragmentach artykułu czytamy: „Jednak od pewnego czasu daje się zauważyć niedoceniające prac naszych przez czynniki powołane do prowadzenia wśród młodzieży pw i wf. Pracy naszej jakby nie chciano widzieć lub starano się obniżyć jej wartość. [...] Zawężenie zakresu prac pw i wf w naszym Związku jest konsekwentnym zawężeniem tych prac w Polsce, tym bardziej zawężenie prac tych w Związku Młodzieży Wiejskiej, który bezsprzecznie jest najżywotniejszym i najaktywniejszym w Polsce ruchem młodej wsi i jako taki ma nie tylko prawo, lecz obowiązek prace pw i wf prowadzić. My młodzi związkowcy winniśmy wiedzieć o tym i nie ustawać w pracy tej, mimo wszelkich trudności. [...] Koła napotykające w pracy swej pw i wf takie, czy inne trudności, trudności spowodowane przez czynniki zewnętrzne, winny o tym napisać do «Siewu», by ustrzec innych i wspólnie zastanowić się nad usunięciem tych trudności. Należy się nie zniechęcać trudnościami, ale je przezwyciężyć”¹⁵². Autor artykułu (pod artykułem znajduje się podpis „Związkowiec”) ma zapewne częściowo rację. Należy jednak zwrócić uwagę, że w środowisku wiejskim konkurowały ze sobą liczne organizacje. Nie

¹⁴⁹ „Siew”, 1931 nr 41 – 42, s. 522. Na łamach „Siewu” został opublikowany artykuł J. Mazurkiewicza, w którym znajduje się informacja o 2509 osobach uprawiających wf i pw w 1930 r.

¹⁵⁰ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 96.

¹⁵¹ „Siew”, 1932 nr 3, s. 8 – 9.

¹⁵² Tamże.

tylko organizacje młodzieży wiejskiej, lecz także Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej i Związek Strzelecki. Wychowanie fizyczne, sport czy przysposobienie wojskowe dzięki swojej atrakcyjności były czynnikiem przyciągającym młodzież do organizacji. Następnym czynnikiem była likwidacja Komendy Głównej WFiPW FZMW.

O trudnościach i problemach w realizacji wf, sportu i pw w CZMW „Siew”, czytamy również w innych publikacjach, które ukazały się na łamach organu związkowego. W marcowym wydaniu „Siewu” został opublikowany materiał nt. *Nasze zamierzenia w dziale WF i PW*¹⁵³. W początkowym fragmencie artykułu czytamy: „Od kilku miesięcy obserwujemy odprężenie organizacyjne, jeśli chodzi o pracę w zakresie WF i PW. Dzisiaj już zrozumieliśmy, że dobrze rozwijająca się praca sportowa, czy to stale wzrastająca liczba oddziałów Siewowych PW nie jest na rękę pewnym organizacjom czy osobom. Zostaliśmy zostawieni sami sobie, odjęto nam wszystkie środki na prowadzenie prac, a w wielu wypadkach, kiedy nawet przystosowaliśmy się do nowych warunków i prowadziliśmy pracę własnymi siłami, rzucają nam kłody pod nogi, aby całkowicie sparaliżować nasze wysiłki”¹⁵⁴. Z tego cytatu wynika, że CZMW „Siew” nie otrzymywał (najprawdopodobniej od roku 1933) środków finansowych ze strony państwa na działalność w zakresie aktywności fizycznej¹⁵⁵. W dalszej części artykułu redakcja „Siewu” pisze: „Do tego jednak nie dopuścimy i jeszcze raz Związek nasz wykaże, że przywykliśmy do spełnienia naszej roli na wsi nawet przy największych trudnościach i zawiści organizacji konkurencyjnych. [...] Nie mamy chwilowo złudzeń, że nasza praca znajdzie oparcie w płatnych instruktorach WF, gdyż zostaliśmy ich całkowicie pozbawieni — trzeba nam sięgnąć po pracowników społecznych, których nie brak i w tym dziale”¹⁵⁶. W pracach na rzecz rozwoju aktywności fizycznej największy nacisk miał być położony na lekkoatletykę i gry sportowe; zorganizowanie i przeprowadzenie kursów wf; przygotowanie członków do wzięcia udziału w próbach POS; udział w zawodach międzykołowych i powiatowych; udział w Biegu Narodowym¹⁵⁷.

CZMW „Siew” na początku lat trzydziestych nadal się rozwijał. W poszczególnych ZMW, wchodzących w skład „Siewu”, wzrastała liczba członków, m.in. Wojewódzki ZMW w Łodzi liczył w 1931 r. — 218 kół, w 1932 r. — 307 kół i 17 000 członków; prowadził 68 sekcji wf i pw, w których ćwiczyło 1326 osób (1150 mężczyzn i 176 kobiet)¹⁵⁸. Praca w zakresie wychowania fi-

¹⁵³ „Siew”, 1933 nr 6, s. 10.

¹⁵⁴ Tamże.

¹⁵⁵ Zaprzestanie finansowania CZMW „Siew” przez czynniki państwowe odnosiło się do wf, sportu i pw lub do zaprzestania finansowania całej działalności Związku. Zapewne było krótkotrwałe, gdyż powstały w listopadzie 1934 r. Centralny Związek Młodej Wsi otrzymywał fundusze na działalność.

¹⁵⁶ „Siew”, 1933 nr 6, s. 10.

¹⁵⁷ Tamże.

¹⁵⁸ „Siew”, 1932 nr 24, s. 6–7.

zycznego i sportu wśród młodzieży wiejskiej najlepiej była prowadzona w powiecie piotrkowskim, m.in. silna sekcja wf i pw kobiet działała w KMW w Ręcznie¹⁵⁹.

Na łamach „Siewu”, w numerze 27 z 1929 r., znajduje się artykuł *Prace WF w powiecie kolskim*, w którym czytamy: „Powoli wysuwamy się w dziedzinie prac WF na czoło w województwie łódzkim. A pomyśleć tylko, że bardzo jeszcze niedawno nie śniło się nawet naszej młodzieży, że będzie skakać, rzucać, biegać. Sekcje WF i PW powstają przy kołach jak grzyby po deszczu. Odbywają się zawody sportowe, które dają sposobność porównania sprawności fizycznej członkom sekcji”¹⁶⁰.

W województwie warszawskim w 1930 r. w sekcjach wf i pw uczestniczyło 1286 osób, przeprowadzono 64 razy zawody sportowe; w 1933 r. działało 140 sekcji wf (60 sekcji żeńskich i 80 sekcji męskich), w których ćwiczyło 524 kobiety i 882 mężczyzn¹⁶¹. Ponadto CZMW „Siew” na terenie województwa warszawskiego w 1933 r. posiadał 94 sekcje pw (992 członków), które systematycznie — 2 razy w tygodniu — prowadziły ćwiczenia wojskowe¹⁶².

W komentarzu do oceny dorobku wf i pw przez CZWM „Siew” z terenu województwa warszawskiego redakcja „Siewu” pisze: „Przede wszystkim przełamany został pogląd, że sport na wsi się nie rozwinie. Umiejętne sposoby prowadzenia ćwiczeń i zawodów sportowych, oparcie roboty na sportowcach z zamiłowaniem, «wyszłych» ze wsi i znających wieś dało dobre rezultaty. [...] Związek poszedł własnymi siłami i to jest dobrze. W samych Kołach znaleźli się ludzie, którzy zorganizowali codzienną pracę, ujęli w swe ręce kierownictwo sportowe na wsi, organizując zawody między poszczególnymi Kołami, przystępując do pracy w skali gminnej i powiatowej”¹⁶³.

W powiecie nieszawskim w 1931 r. istniało 21 KMW i wszystkie prowadziły sekcje sportowe¹⁶⁴.

Na Polesiu istniało na początku lat trzydziestych 30 sekcji wf i pw¹⁶⁵. Działacze Wojewódzkiego ZMW na Polesiu stawiali sobie za cel założenie 75 sekcji wf i pw¹⁶⁶. Tego ambitnego planu nie udało się zrealizować. Dobrze pracujące sekcje wf i pw posiadały KMW w Zapolu (powiat Kosów Poleski) i w Kruhelu (powiat Brześć n. Bugiem)¹⁶⁷.

¹⁵⁹ APPT, AGR, sygn. 769, Sprawozdanie KMW w Ręcznie za czas od 1.01.1930 do 31.12.1930 r., b. pag.

¹⁶⁰ „Siew”, 1929 nr 27.

¹⁶¹ „Siew”, 1930 nr 31, s. 6; 1933 nr 10, s. 11; J. Wypych, dz. cyt., s. 178.

¹⁶² „Siew”, 1933 nr 10, s. 11.

¹⁶³ Tamże.

¹⁶⁴ „Siew”, 1932 nr 13, s. 7 – 10.

¹⁶⁵ „Siew”, 1932 nr 22, s. 8.

¹⁶⁶ „Siew”, 1931 nr 18 – 19, s. 279.

¹⁶⁷ „Siew”, 1930 nr 39, s. 16 – 17; 1934 nr 16, s. 206.

W województwie poznańskim, w powiatach: Mogilno, Kościan, Inowrocław, Oborniki oraz Poznań, CZMW „Siew” pracę na polu wf, sportu i pw prowadził przy pomocy gminnych KWFiPW¹⁶⁸.

W celu pełnego przedstawienia stanu liczebnego CZMW „Siew” w pracy wf i pw, W. Gołębicki przygotował kwestionariusz dla KMW, który został opublikowany na łamach „Siewu”¹⁶⁹. W kwestionariuszu znalazły się pytania: 1. Czy koło ma sekcję WF i PW (ile chłopców, ile dziewcząt)?; 2. Kto prowadzi WF i PW?; 3. Co robiono w sekcji WF i PW (piłka nożna, kolarstwo, gimnastyka, gry sportowe)?; 4. Jaki jest program pracy?; 5. Ilu członków zdobyło POS?; Na jakie trudności napotyka sekcja WF i PW w pracy WF i PW?¹⁷⁰ Odpowiedzi na pytania w kwestionariuszu KMW miały kierować przez okręgowe i wojewódzkie ZMW do Komendy Głównej CZMW „Siew”.

Ogółem CZMW „Siew” w 1933 r. liczył 283 sekcje wychowania fizycznego (3234 osób) i 164 sekcje przysposobienia wojskowego (1697 osób ćwiczących)¹⁷¹. Ponadto aktywność fizyczną realizowano w sekcji koleżanek. Pod koniec 1933 r. istniało 190 sekcji koleżanek.

W dalszym ciągu elementem istotnym w działalności na polu wf, sportu i pw było organizowanie kursów wf i innych kursów, w programie których znajdowały się dziedziny wf i sportu.

W Warszawie w 1929 r. został przeprowadzony kurs wf, w którym uczestniczyło 26 kobiet z Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku¹⁷². Na zakończenie kursu uczestniczki przygotowały pokaz gimnastyczny. W 1930 r. w Gostyninie został zorganizowany przez FZMW kurs dla instruktorek CZMW¹⁷³.

Wojewódzki ZMW w Lublinie w okresie 24 lutego – 12 maja 1929 r. zorganizował w różnych powiatach województwa 12 kursów wf¹⁷⁴. W miesiącu czerwcu 1929 r. miał być zorganizowany kurs pw dla koleżanek¹⁷⁵.

Kursy wf organizowały inne wojewódzkie ZMW, m.in. w dniach 18 – 30 maja 1931 r. z inicjatywy Kazimierza Bartkiewicza OZMW w Radomsku urządził

¹⁶⁸ APLeśz., SPG, sygn. 85, Sprawozdanie ze stanu organizacyjnego ZMW województwa poznańskiego z dnia 6.06.1929 r., s. 6.

¹⁶⁹ „Siew”, 1933 nr 14, s. 9 – 10.

¹⁷⁰ Tamże.

¹⁷¹ „Siew”, 1933 nr 23 – 24, s. 13 – 14; J. Wypych, dz. cyt., s. 178.

¹⁷² „Siew”, 1929 nr 27.

¹⁷³ „Siew”, 1930 nr 18, s. 12. Kandydatki na kurs musiały spełnić następujące wymogi: wypełniać regulamin obozu, przybyć punktualnie na kurs i pozostać do chwili ukończenia, pracować w dziedzinie wychowania fizycznego przynajmniej w ciągu jednego roku na terenie swojej organizacji, zwrócić koszty utrzymania w razie opuszczenia obozu samowolnie lub w drodze dyscyplinarnej, przywieźć sprzęt sportowy, m.in. pantofle gimnastyczne, kostium lekkoatletyczny, kostium kąpielowy.

¹⁷⁴ „Siew”, 1929 nr 23.

¹⁷⁵ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego. Lublin, kwiecień 1929, s. 21.

w Dobryzycach kurs wf¹⁷⁶. W kursie wzięło udział 16 osób z KMW i Związku Strzeleckiego.

W Warszawie w dniach 11 – 14 kwietnia 1929 r. miał odbyć się kurs informacyjny dla instruktorów wf i pw CZMW¹⁷⁷. Program kursu składał się z zagadnień: Znaczenie PW w Polsce; Nowe metody w pracach PW; Praca PW w CZMW; PW dla kobiet; Plan pracy na sezon letni 1929 r.; Sprawy organizacyjne WF i PW; Powszechna Wystawa Krajowa — nasz udział; Metoda prac wychowawcy fizycznego; Sporty letnie — zastosowanie dla młodzieży wiejskiej; Wycieczki i obozownictwo; WF dla kobiet; Plany i zamierzenia w pracach WF w Polsce; Zamierzenia Polskiego Związku Lekkoatletyki na bieżący sezon (razem 17 godzin realizowanych w ciągu 2 dni); w 3 dniu przewidziano konferencję instruktorów CZMW; w 4 dniu zwiedzanie Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie. Kursy informacyjne dla instruktorów wf miały charakter dokształcający w zakresie wf, sportu i pw.

Nowością w zakresie kształcenia i dokształcania instruktorów wf i pw był tzw. kurs korespondencyjny¹⁷⁸. Tego rodzaju kurs był obowiązkowy dla wszystkich instruktorów. Polegał na nadsyłaniu opracowanych odpowiedzi na szereg zagadnień organizacyjnych i ogólnych przez instruktorów. Kurs składał się z 6 serii po 5 pytań. Opracowaniem pytań i oceną odpowiedzi zajmowała się komisja w składzie: A. Miłobędzki — przewodniczący, Białas, J. Ciemniwski, J. Mazurkiewicz, Podgórska i J. Sawicki.

W materiałach źródłowych znajdujemy informacje na temat organizowania przez CZMW „Siew” tzw. lotnych kursów propagandowych¹⁷⁹. Kursy takie miały być realizowane w okresie od grudnia 1928 r. do 1 kwietnia 1929 r. przez instruktorów wojewódzkich wf i pw i miały trwać nie dłużej niż 2 dni. Program kursów składał się z realizacji następującej tematyki: cele, zadania i potrzeba wf i pw wśród młodzieży wiejskiej; stosunek państwa i rządu do spraw wf i pw; środki z zakresu wf, sportu i pw; organizacja wf i pw w Polsce, pokazy sportów i gier na świeżym powietrzu; ewentualne pokazy świetlne (przezrocza)¹⁸⁰. Wydaje się, że tego typu informacja dotyczy, szczególnego uaktywnienia prac na polu wf i pw przez CZMW „Siew”, dokonanego w wyniku rozłamu CZMW w 1928 r. i odejścia części działaczy wiejskich pracujących w tych dziedzinach do ZMW RP „Wici”. CZMW „Siew” przez takie działania chciał zatrzymać jak najwięcej KMW i członków przed odejściem do ZMW RP „Wici” i przyciągnąć młodzież do organizacji. Sugerują taki wniosek materiały źródłowe, m.in. przez prowadzenie

¹⁷⁶ „Siew”, 1931 nr 23 – 24, s. 346.

¹⁷⁷ „Siew”, 1929 nr 14 – 15.

¹⁷⁸ „Siew”, 1929 nr 10.

¹⁷⁹ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13. Pismo CZMW „Siew” do instruktorów wojewódzkich WFiPW z grudnia 1928 r., s. 41.

¹⁸⁰ Tamże.

w KMW, „gdzie jest to możliwe gimnastyki, narciarstwa, łyżwiarstwa; zorganizowanie prac wf i pw w szkołach rolniczych”¹⁸¹.

Oprócz kursów wf organizowano kursy narciarskie. W dniach 20 stycznia – 4 lutego 1929 r. odbył się w Tatrach Zachodnich, w schronisku sekcji narciarskiej Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego na Hali Pysznej, kurs narciarski dla 20 instruktorów wojewódzkich WFiPW CZMW¹⁸². Kadre kursu narciarskiego stanowili: kierownik działu WFiPW Centrali CZMW — A. Miłobędzki, Lipiński — instruktor WFiPW CZMW w województwie warszawskim, kpt. Mazurek — lekarz z Centralnej Wojskowej Szkoły Gimnastyki i Sportów w Poznaniu. W trakcie kursu zrealizowano program tzw. niższego kursu narciarskiego, „polegającego na opanowaniu ogólnym nart, łukach, jeździe w terenie dosyć trudnym, biegach płaskich oraz łatwiejszych ewolucjach”¹⁸³. Oprócz zajęć praktycznych były także wykłady, które dotyczyły teorii narciarstwa, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, problemów ogólnorganizacyjnych i taternictwa (razem 30 godz.). Kurs narciarski II stopnia został przeprowadzony w Bukowinie na Podhalu w okresie 29 grudnia 1929 r. – 15 stycznia 1930 r.¹⁸⁴ Kierownikiem kursu, w którym uczestniczyło 20 osób, był Adam Miłobędzki. Na zakończenie kursu odbyły się zawody narciarskie.

W samym tylko województwie lubelskim w 1929 r. przeprowadzono 7 kursów narciarskich: w powiecie lubelskim (w KMW w Dominowie, Krępcu i Mełgwi); w powiecie lubartowskim (w KMW w Ciechankach-Łęczyńskich, Karolinie, Trębaczowie, Witaniowie i Ziółkowie); w powiecie janowskim (w KMW w Dąbinu i Wierzchowiskach)¹⁸⁵. W kursach narciarskich uczestniczyło 150 osób. Kursy narciarskie organizowane były przez Wojewódzki ZMW w Wilnie¹⁸⁶.

Elementy teorii i praktyki wf były obecne na kursach dla kierowników i przewodników pracy w KMW. W latach 1929 – 1934 kursy takie odbyły się m.in. w Kutnie i Lublinie¹⁸⁷.

Wychowanie fizyczne znajdowało się w programie kursów świetlicowych¹⁸⁸. Kurs świetlicowy dla członków CZMW „Siew” został zorganizowany w Radzyminie w dniach 27 marca – 4 kwietnia 1933 r. Jeden z uczestników w artykule opublikowanym na łamach „Siewu”, będącym relacją z kursu, uważał, że „dość pobeżnie potraktowano sprawę wf. Jest to bardzo ważna sprawa, a tak mało o nim dowie-

¹⁸¹ Tamże.

¹⁸² „Siew”, 1929 nr 4; 1929 nr 9.

¹⁸³ Tamże.

¹⁸⁴ „Siew”, 1930 nr 5, s. 14.

¹⁸⁵ „Siew”, 1929 nr 14 – 15. „Lubelski Wojewódzki Związek, jak czytamy na łamach «Siewu», celem przekonania kół o tym, że jazda na nartach nie jest trudna i że same narty to nie jest jakaś bardzo skombinowana maszyna, a tylko zwykły przyrząd sportowy [...] urządził na terenie szeregu propagandowych kursów”.

¹⁸⁶ „Siew”, 1931 nr 12 – 13, s. 198.

¹⁸⁷ „Siew”, 1929 nr 7; 1934 nr 3, s. 34 – 35.

¹⁸⁸ „Siew”, 1933 nr 9.

dzieliśmy się. Teraz wszystko stoi pod znakiem sportu i wychowania fizycznego. Więc myślę, że o tym należałoby więcej mówić”¹⁸⁹. Przemyslenia uczestnika kursu świadczą o przywiązywaniu dużego znaczenia do aktywności fizycznej przez młodzież wiejską. Młodzież wiejska uczestniczyła w kursach wf, które były organizowane przez PUWFiPW, czy też okręgowe urzędy WFiPW. W 1929 r. Okręgowy Urząd WFiPW nr 1 zorganizował 4-tygodniowy kurs wf, w którym brało udział 25 kobiet, z województw: białostockiego, lubelskiego, łódzkiego, poleskiego, pomorskiego, warszawskiego i wołyńskiego¹⁹⁰. Program kursu zawierał dość obszerną ilość zagadnień z teorii i praktyki wf. W części teoretycznej i praktycznej przewidziano: część teoretyczna — organizacja wf i sportu w Polsce — 1 godz.; higiena i ratownictwo — 6 godz.; wychowanie fizyczne dzieci — 4 godz.; znaczenie wf dla kobiet i dzieci — 1 godz.; teoria lekkoatletyki — 4 godz.; organizacja zawodów sportowych — 4 godz.; sprzęt sportowy, boisko do gier — 4 godz.; Igrzyska Olimpijskie — 1 godz. (razem 31 godz.); część praktyczna — gimnastyka — 21 godz.; gry ruchowe — 21 godz.; gry sportowe — 12 godz.; lekkoatletyka — 12 godz.; sędziowanie gier sportowych i organizacja rozgrywek — 6 godz.; instruowanie gier ciekawych — 6 godz. (razem 78 godz.)¹⁹¹. W „Siewie” w numerze 3 z 1929 r. ukazała się informacja propagująca aktywność fizyczną kobiet na wsi: „Koleżanki, pracujcie w swych domach, w swych gospodarstwach na równi z młodzieżą męską, więc i wam potrzeba uodpornić i szkolić ciało przez ćwiczenia fizyczne, odpowiednio stosowane wychowanie fizyczne, dające moc zadowolenia i radości życia, spokoju i pogody ducha”¹⁹².

Osoba instruktora musiała wykazać się dużym poziomem sprawności fizycznej, np. instruktor OZMW w Kosowie Poleskim (województwo poleskie), opiekujący się 14 KMW w powiecie, w ciągu roku sprawozdawczego „przebył ponad 5 tysięcy kilometrów, w tym 4 tysiące rowerem”¹⁹³.

Ogromną rolę w zakresie popularyzacji, propagowania i upowszechniania aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej spełniało współzawodnictwo sportowe. Jeden z działaczy sportowych CZMW „Siew”, był zdania, że „obowiązkiem każdego Koła winna być łączność sportowa z innymi ogniwami [...] organizacji. W ciągu bieżącego sezonu (1934 r.) w każdym Okręgu będą zorganizowane zawody sportowe, które będą legitymacją naszej pracy w dziale wychowania fizycznego”¹⁹⁴.

W latach 1929 – 1930 przeprowadzono szereg zawodów sportowych KMW o charakterze rejonowym i powiatowym w województwie lubelskim, m.in. w Łęcznej i Mełgwi (powiat lubelski), Laskach (powiat włodawski), Wochyniu

¹⁸⁹ Tamże.

¹⁹⁰ „Siew”, 1929 nr 3; 1929 nr 10; 1929 nr 13.

¹⁹¹ „Siew”, 1929 nr 9.

¹⁹² „Siew”, 1929 nr 3.

¹⁹³ „Siew”, 1934 nr 16, s. 206 – 207.

¹⁹⁴ „Siew”, 1934 nr 11, s. 138.

(powiat radzyński), w Smolance (powiat łukowski), Włodawie, Dęblinie i Puławach¹⁹⁵. „Celem rozszerzenia i pogłębienia prac Wychowania Fizycznego wśród naszej gromady Związkowej, jak czytamy w komunikacie sportowym Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, Wojewódzki Związek w porozumieniu z Okręgami postanowił odbyć w szeregu punktach zawody sportowe. Schemat zawodów jest ułożony tak, by jak największa ilość Kół mogła w nich wziąć czynny udział [...]. Jeśli któremu z Kół przygotowania nastreczą dużo trudności, niech zażądamy pomocy z Okręgowego lub Wojewódzkiego Związku”¹⁹⁶. Młodzież wiejska rywalizowała w lekkoatletyce, grach sportowych oraz w strzelectwie. W informacjach z zawodów sportowych podkreślano pomoc przy organizacji zawodów Powiatowych KWFIPW¹⁹⁷.

Zawody sportowe w zakresie rywalizacji wewnętrznej — mistrzostwa KMW, zawody sąsiedzkie, rejonowe i powiatowe — przeprowadzano w innych województwach, m.in. w powiecie łaskim, kutnowskim (województwo łódzkie), w Karczewie i Zaciszu (powiat warszawski), w Mickunach (województwo wileńskie)¹⁹⁸. Zawody gminne KMW przeprowadzono w lipcu 1933 r. w gminie Lemieszowiec (powiat Pińsk)¹⁹⁹. W zawodach udział wzięło 39 zawodników z 8 KMW. W poszczególnych konkurencjach zwyciężyli: bieg na dystansie 100 m — Adam Rybczyński, skok wzwyż — Stefan Lemieszewski, rzut granatem — Michał Garańczuk, pchnięcie kulą — Andrzej Markowicz, strzelanie z broni małokalibrowej — Nikifor Barewicz²⁰⁰. Nagrodami w zawodach były dyplomy i książki o tematyce sportowej.

OZMW we Włodawie zorganizował 25 maja 1931 r. zawody powiatowe KMW²⁰¹. Program zawodów sportowych był dość obszerny. Składał się z gier sportowych (piłka siatkowa kobiet, piłka ręczna mężczyzn), lekkoatletyki (trójboju męskiego — bieg na dystansie 100 m, pchnięcie kulą i skok w dal, trójboju żeńskiego — bieg na dystansie 60 m, pchnięcie kulą i skok w dal), pokazu gimnastycznego i wyścigu kolarskiego na dystansie 5 km. W zawodach sportowych, które odbyły się 7 czerwca 1931 r. w Starym Brześciu, wzięli udział uczniowie miejscowej Szkoły Rolniczej oraz młodzież z KMW powiatu nieszawskiego²⁰².

¹⁹⁵ „Siew”, 1929 nr 21; 1929 nr 23; 1929 nr 25; 1929 nr 27; 1930 nr 25, s. 15. AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Sportowy Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, s. 23.

¹⁹⁶ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 10, Komunikat Sportowy Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego, s. 21. W celu przygotowań do zawodów sportowych KMW powinny: „Ustalić i zdecydować, ile koleżanek i kolegów weźmie udział; Przygotowywać zespoły koszykówki i siatkówki; Ćwiczyć już koleżanki i kolegów w biegach i skokach”.

¹⁹⁷ Tamże.

¹⁹⁸ „Siew”, 1930 nr 21, s. 13 – 14; 1930 nr 24, s. 14 – 15; 1930 nr 27, s. 22; 1934 nr 19, s. 248 – 249; 1934 nr 20, s. 269 – 270.

¹⁹⁹ „Siew”, 1933 nr 14, s. 10.

²⁰⁰ Tamże.

²⁰¹ „Siew”, 1931 nr 20, s. 291; 1931 nr 26, s. 370 – 371.

²⁰² „Siew”, 1931 nr 28, s. 395.

OZMW w Pińsku 18 września 1932 r. przeprowadził zawody powiatowe w Pińsku na stadionie miejskim²⁰³. W zawodach uczestniczyło 27 zawodników z 5 KMW w lekkoatletyce i strzelectwie.

7 maja 1933 r. odbyły się zawody sportowe (lekkoatletyczne) z okazji otwarcia sezonu sportowego w KMW w Zaciszu (powiat warszawski)²⁰⁴. W poszczególnych konkurencjach zwyciężyli: w biegu na dystansie 100 m — Madej; w skoku w dal — Szymański; w pchnięciu kulą — Wasiak; w rzucie dyskiem — Ługowski; w biegu na dystansie 100 m — Grzybowski; w biegu („propagandowym”) na dystansie 2000 m — Ruszlewski²⁰⁵. W komentarzu do przeprowadzonych zawodów sportowych w Zaciszu, opublikowanym na łamach „Siewu”, czytamy: „Na specjalne wyróżnienie zasługuje kolega Stańczyk, który jako słabszy fizycznie, otrzymywał niższe rezultaty, lecz ambicją przyszłego sportowca imponował silniejszym od siebie kolegom”²⁰⁶.

W ramach zawodów sportowych KMW organizowane były próby na zdobywanie „Brązowej Odznaki Sprawności Fizycznej FZMW”. Zawody takie przeprowadzono w 1931 r. m.in. w Woli Rakowej (województwo łódzkie), w Sienkiewiczach (pow. łuniniecki, województwo poleskie)²⁰⁷. Akcja zdobywania Brązowej „Odznaki Sprawności Fizycznej” została szeroko przeprowadzona w KMW Wojewódzkiego ZMW w Lublinie. W 1931 r. przeprowadzono zawody sportowe na terenie województwa lubelskiego z udziałem 75 sekcji wf i 800 uczestników²⁰⁸. Zawody sportowe odbyły się w powiatach: chełmskim, hrubieszowskim, lubelskim, lubartowskim, puławskim, włodawskim i zamojskim. W wyniku przeprowadzonych zawodów 170 osobom przyznano odznaki sportowe. Aktywność na polu pw wykazywały KMW z powiatu zamojskiego²⁰⁹.

Drugie zawody sportowe o Mistrzostwo CZMW „Siew” województwa lubelskiego odbyły się 8 czerwca 1930 r.²¹⁰ W zawodach uczestniczyło ponad 350 osób z siedmiu powiatów: Chełm, Lublin, Lubartów, Łuków, Puławy, Włodawa i Zamość. Program współzawodnictwa sportowego składał się z następujących dyscyplin i konkurencji: trójbój lekkoatletyczny mężczyzn (bieg na dystansie 100 m, skok w dal, pchnięcie kulą); trójbój lekkoatletyczny kobiet (bieg na dystansie 60 m, skok w dal, pchnięcie kulą); pokazy gimnastyczne grup żeńskich i męskich; gry sportowe (piłka koszykowa, piłka ręczna)²¹¹. W trójboju lekkoatletycznym mężczyzn zwyciężył Z. Adamczyk (OZMW Zamość), przed T. Chórskim (Lubar-

²⁰³ „Siew”, 1932 nr 21, s. 7–8; 1932 nr 22, s. 8–9. Sekcje sportowe Wojewódzkiego ZMW na Polesiu brały udział w zawodach międzyorganizacyjnych, powiatowych, marszach nadbużańskich.

²⁰⁴ „Siew”, 1933 nr 13, s. 11.

²⁰⁵ Tamże.

²⁰⁶ Tamże.

²⁰⁷ „Siew”, 1931 nr 30, s. 419; 1931 nr 39–40, s. 511–512.

²⁰⁸ „Siew”, 1932 nr 1, s. 9.

²⁰⁹ Tamże.

²¹⁰ „Siew”, 1931 nr 3, s. 46.

²¹¹ „Siew”, 1930 nr 33, s. 11–13.

tów) i J. Podgórnym (Zamość); w trójboju lekkoatletycznym kobiet najlepszą okazała się Beccarówna (Zamość), II miejsce zajęła Sałkówna (Puławy), III miejsce zajęła L. Stankiewiczówna (Puławy); w piłce koszykowej kobiet zwyciężył zespół KMW z Krasienina, II miejsce zajął Kurów, III miejsce Puławy; w zawodach piłki ręcznej mężczyzn zespół OZMW Lublin pokonał drużynę OZMW Puławy. Najwyższe oceny w pokazach gimnastycznych otrzymały zespoły: Krasienin, Puławy (w klasyfikacji zespołów żeńskich), Zamość, Chełm, Dęblin (w klasyfikacji zespołów męskich)²¹².

Sukcesem zakończył się udział sportowców CZMW „Siew” w zawodach sportowych rozegranych 27 października 1929 r. z okazji I Zlotu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego FZMW²¹³. W poszczególnych konkurencjach zawodnicy CZMW „Siew” osiągnęli następujące wyniki: w biegu na przełaj na dystansie 2 km — I miejsce zajął Kazimierz Kuźmicki, wyprzedzając Jana Muszyńskiego i Konstantego Kuźmickiego; w rzucie granatem I miejsce zajął Gorej Kocieszczenko; w trójboju lekkoatletycznym mężczyzn (skok w dal, pchnięcie kulą i bieg na dystansie 400 m) I miejsce zajął Szydłowski przed Edwardem Lukhaussem i Kazimierzem Kuźmickim; w biegu na dystansie 800 m kobiet zwyciężyła Timoszochna przed Skowrońską; w trójboju lekkoatletycznym kobiet (bieg na dystansie 200 m, pchnięcie kulą, skok w dal) I miejsce zajęła Skowrońska przed Naumowiczówną i Janiną Łozowską. W biegu sztafetowym 9 x 1000 m wzięły udział tylko sztafety CZMW „Siew”. Zwyciężyła drużyna Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku, wyprzedzając zespoły z Wilna i Lublina.

W 1930 r. podczas „Dożynek Prezydenckich” w Spale rozegrano zawody sportowe. Znaczący sukces odnieśli sportowcy Wojewódzkiego ZMW z Białegostoku. Sportowcy z Białostoczczyzny zwyciężyli w trójboju lekkoatletycznym mężczyzn (Lukhaus, Paszkiewicz, Szydłowski), w trójboju lekkoatletycznym kobiet (Kudaszewiczówna, Pieniżkówna), w strzelectwie w klasyfikacji indywidualnej — Izydor Wysocki, w strzelectwie w klasyfikacji drużynowej (Kacieszczenko, Girulski, Wysocki), w piłce siatkowej²¹⁴. Natomiast sportowcy ZMW z Lublina zajęli III miejsce w trójboju lekkoatletycznym mężczyzn (Nidecki, Prokopowicz, Waleńczuk) i II miejsce w trójboju lekkoatletycznym kobiet (Kicińska, Węclawikówna)²¹⁵.

Oprócz zawodów sportowych organizowanych przez CZMW „Siew”, młodzież wiejska częściej uczestniczyła w rywalizacji z przedstawicielami innych stowarzyszeń, organizacji czy klubów sportowych. W rozegranym w 1933 r. meczu lek-

²¹² Tamże.

²¹³ CAW, PUWFiPW, sygn. I300.69.13, Wyniki zawodów sportowych rozegranych w Warszawie, s. 170; APPT, WPPT, sygn. 619, Pismo Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” do Starosty Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim z 6.11.1929 r., b. pag.; „Siew”, 1929 nr 45, s. 13 – 14.

²¹⁴ „Siew”, 1930 nr 37, s. 22.

²¹⁵ Tamże

koatletycznym pomiędzy KMW Zacisze a TG „Sokół” w Markach zwycięstwo odniosła drużyna „Sokoła”²¹⁶. Silną sekcję piłki nożnej posiadało KMW w Pustelniku (pow. warszawski). W meczach rozegranych w 1933 r. drużyna piłki nożnej KMW w Pustelniku pokonała zespoły warszawskie: Zetpeowiankę Praga, Siłę, Jur, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej²¹⁷. Wyróżniającymi się piłkarzami KMW w Pustelniku byli: Borowski, Cichocki, Kosmowski, Onisk, Zarębski.

KMW w Sycewie (powiat kolski) wzięło udział 3 czerwca 1929 r. w zawodach sportowych zorganizowanych przez Powiatowy KWFIPW w Kole²¹⁸. W Świącie WFiPW zorganizowanym przez PKWFIPW we Włodawie uczestniczyło 60 osób z KMW z powiatu włodawskiego²¹⁹.

Drużyna Białostockiego ZMW zdobyła 21 kwietnia 1929 r. nagrodę przechodnią Wojewódzkiego KWFIPW w Białymstoku, zwyciężając w drużynowym biegu na przełaj²²⁰. Drugie miejsce zajął zespół WKS 42 pp., III — drużyna żydowska, IV miejsce zespół Związku Strzeleckiego. W biegu kobiet dwa pierwsze miejsca zajęły zawodniczki Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku — I miejsce zajęła Halina Kołodczenko, II miejsce Jadwiga Cimoszochówna (startowało 12 zawodniczek). Wśród 48 startujących mężczyzn członkowie ZMW uplasowali się w pierwszej dwudziestce. Sukces ten powtórzyli białostoczanie w następnym roku (1930). Wygrali drużynowy bieg na przełaj na dystansie 2500 m, wyprzedzając zespoły Lechii, Policyjnego Klubu Sportowego z Grodna, Kolejowego Przystosobienia Wojskowego z Białegostoku, Żydowskiego Klubu Sportowego i Klubu Sportowego „Sparta”²²¹. W konkurencji indywidualnej I miejsce zajął Konstanty Kuźmicki.

W zawodach sportowych Wojewódzkiego Komitetu WFiPW w Wilnie, rozegranych w 1934 r., I miejsce w klasyfikacji drużynowej zajęli sportowcy Wojewódzkiego ZMW Ziemi Wileńskiej²²².

Dwaj zawodnicy Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku — Kozłowski i Edward Lukhaus — wystartowali w międzynarodowych zawodach lekkoatletycznych (startowali lekkoatleci Czechosłowacji, Finlandii, Polski i Węgier), rozegranych w dniach 14 – 15 czerwca 1930 r.²²³ Kozłowski zajął II miejsce w rzucie dyskiem, natomiast Edward Lukhaus był III w skoku w dal. W meczu lekkoatle-

²¹⁶ „Siew”, 1933 nr 14, s. 9 – 10. Drużyna TG „Sokół” Marki pokonała zespół KMW w Zaciszu w meczu lekkoatletycznym 139 : 85. M. Szewczyk (komendant okręgu warszawskiego WF i PW) po meczu stwierdził, „że wyniki indywidualne naszych zawodników świadczą, że praca nad wychowaniem fizycznym wsi polskiej wre w całej pełni”.

²¹⁷ „Siew”, 1933 nr 14, s. 10; 1933 nr 21, s. 9. KMW w Pustelniku wraz z sekcją sportową powstało z inicjatywy okręgowego komendanta ZMW powiatu warszawskiego — Michała Szewczyka.

²¹⁸ „Siew”, 1929 nr 27.

²¹⁹ „Siew”, 1931 nr 15 – 16, s. 233.

²²⁰ „Siew”, 1929 nr 18; 1929 nr 21.

²²¹ „Siew”, 1930 nr 18, s. 11.

²²² „Siew”, 1934 nr 24, s. 341.

²²³ „Siew”, 1930 nr 25, s. 15.

tycznym Polska – Japonia, przeprowadzonym 31 sierpnia 1930 r., E. Lukhaus ustanowił rekord Polski w rzucie oszczepem (58,05 m)²²⁴. E. Lukhaus reprezentował barwy Polski w innych meczach lekkoatletycznych, m.in. z Czechosłowacją, zajmując II miejsce w skoku wzwyż (170 cm) i III miejsce w rzucie oszczepem (54 m 42 cm)²²⁵.

E. Lukhaus i Kozłowski wystartowali w Mistrzostwach Polski w lekkoatletyce, które odbyły się 12 – 13 lipca 1930 r. w Warszawie²²⁶. E. Lukhaus zajął II miejsce w rzucie oszczepem (54 m 10 cm) i w trójskoku (12 m 27 cm), natomiast Kozłowski wywalczył tytuł wicemistrza Polski w rzucie dyskiem (40 m 7 cm). W klasyfikacji klubowej mistrzostw drużyna Wojewódzkiego ZMW w Białymstoku zajęła 5 miejsce (sklasyfikowano 16 klubów sportowych)²²⁷.

Sukcesem zakończył się udział drużyny CZMW „Siew” w zawodach Biegu Narodowego, przeprowadzonych w Warszawie w 1933 r.²²⁸ Wśród 70 drużyn wydających się z klubów cywilnych i wojskowych oraz stowarzyszeń zespół CZMW „Siew” zajął 5 miejsce. Do wyróżniających się zawodników „Siewu” w zawodach należy zaliczyć: Markowca (Polesie), Henryka Szrankowskiego i Antoniego Woszczyka (Warszawa).

Sekcja narciarska ZMW w Warszawie była zarejestrowana w Warszawskim Okręgowym Związku Narciarskim²²⁹.

CZMW „Siew” wykazywał szczególną aktywność na polu wf, sportu, a także w mniejszym zakresie pw w latach 1929 – 1932. W dwóch następnych latach można zaobserwować zmniejszenie natężenia prac w zakresie aktywności fizycznej.

3. Kultura fizyczna w programach i działalności Centralnego Związku Młodej Wsi (1935 – 1939)

W jednym z punktów statutu Centralnego Związku Młodej Wsi w odniesieniu do wf, sportu i pw czytamy: „Związek dąży do organizowania i prowadzenia pracy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (gry, zawody sportowe i uzyskanie odznak sprawności sportowej POS i OS, gimnastyka, zakładanie boisk sportowych, zakładanie obozów męskich i żeńskich, organizowanie wycieczek, szerzenie higieny życia codziennego itp.)”²³⁰.

W statutach związków wojewódzkich również są fragmenty odnoszące się do wf i pw, m.in. w artykule 6 statutu Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej

²²⁴ „Siew”, 1930 nr 37, s. 20. Na liście rekordzistów Polski w lekkoatletyce (1934) był E. Lukhaus w trójskoku (14,24 m).

²²⁵ „Siew”, 1930 nr 38, s. 15.

²²⁶ „Siew”, 1930 nr 30, s. 15.

²²⁷ Tamże.

²²⁸ „Siew”, 1933 nr 9.

²²⁹ Rocznik Sportowy 1934. Warszawa 1934, s. 422.

²³⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 47, s. 747 – 748.

czytamy: Związek „buduje, organizuje i prowadzi domy ludowe, świetlice, sale teatralne i gimnastyczne, boiska sportowe [...]; organizuje i prowadzi prace WF i PW, gry, zawody sportowe i uzyskiwanie odznak sprawności sportowej, gimnastykę, zakładanie boisk, szerzenie higieny życia codziennego, zakładanie obozów, organizowanie wycieczek [...]”²³¹.

W czerwcu 1937 r. odbył się Kongres Centralnego Związku Młodej Wsi. W ramach kongresu przewidziano pokazy zespołów wiejskich z zakresu wf i pw²³².

W tym okresie działalność Związku na polu aktywności fizycznej znacznie osłabła. Dopiero pod koniec lat trzydziestych widoczny był postęp w zakresie wychowania fizycznego i sportu. Świadczyły o tym uchwały Zjazdu Delegatów Centralnego Związku Młodej Wsi, który odbył się 19 grudnia 1937 r. w Warszawie, jak również w pracy na rzecz wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego poszczególnych wojewódzkich związków Młodej Wsi²³³.

W ramach wyżej wymienionego Zjazdu działała Komisja WFiPW. Członkowie Komisji w toku posiedzeń wypracowali następujące formy pracy, dzięki którym miał nastąpić rozwój wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w Centralnym Związku Młodej Wsi: „wypracowanie programów i metod dostosowanych do warunków wiejskich; wciągnięcie do tej pracy wszystkich oficerów i podoficerów rezerwy, członków Centralnego Związku Młodej Wsi; szkolenie kadry instruktorskiej na wszystkich szczeblach organizacyjnych; organizowanie kursów; urządzenie wszelkiego rodzaju zawodów; wyjednywanie środków na prowadzenie tych prac; uzgadnianie pracy i działalności z zainteresowanymi organizacjami i instytucjami”²³⁴. Większość z wymienionych form pracy była realizowana wcześniej, chodziło głównie o spopularyzowanie prac na rzecz wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego.

Zagadnienia aktywności fizycznej na wsi były omawiane w trakcie zjazdów delegatów wojewódzkich Centralnego Związku Młodej Wsi, m.in. zjazd taki odbył się 19 grudnia 1937 r.²³⁵ W czasie zjazdu obradowały komisje WF sekcji młodych i koleżanek.

Problemy wf, sportu i pw były poruszane na zjazdach wojewódzkich, powiatowych i sąsiedzkich Centralnego Związku Młodej Wsi, jak również na posiedzeniach zarządów poszczególnych ogniw związkowych. Walny Zjazd delegatów Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego, obradujący w Lublinie, 29 września 1935 r. powziął rezolucję odnośnie do wf na wsi w programach radiowych²³⁶. „Wychodząc z założenia — jak czytamy w rezolucji — że na wsi

²³¹ APP, UWP, sygn. 5952, Statut Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej, s. 4 – 9.

²³² APPT, SPP, sygn. 1988, Program Kongresu Centralnego Związku Młodej Wsi, b. pag.

²³³ „Siew Młodej Wsi”, 1938 nr 27, 37.

²³⁴ „Siew Młodej Wsi”, 1938 nr 2; s. 19 – 20; 1938 nr 1, s. 10. W zakresie form ruchu młodzieżskiego stwierdzono, że „oddziały wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego zaprawiają młodzież do służby wojskowej i wzmacniają jej tężyznę fizyczną”.

²³⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 49, s. 781.

²³⁶ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 42, s. 676.

idea wychowania fizycznego znajduje coraz żywsze zrozumienie i zainteresowanie wśród młodzieży, a obecne komunikaty sportowe w radio są niesłyszane, wyrozumowane i zbyt abstrakcyjne, jeżeli idzie o wieś, Zjazd prosi władze wojewódzkie związku, aby za pośrednictwem Centralnego Związku Młodej Wsi zwróciły się do Polskiego Radia z propozycją utworzenia w programie radiowym stałego kącika wychowania fizycznego na wsi²³⁷. Relacje radiowe miałyby odnosić się do następujących tematów: podawanie wyników sportowych z zawodów i imprez sportowych oraz ich omówienie; referat o idei wychowania fizycznego na wsi, warunkach technicznych i metodycznych realizacji wychowania fizycznego na wsi; urządzaniu placów — boisk sportowych; higieny sportu. Brak materiałów źródłowych nie pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy takie programy w Polskim Radio były realizowane. Obradująca na zjeździe w Lublinie Komisja Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego podjęła wniosek w sprawie zdobywania przez członków POS. W myśl tego wniosku, „każdy członek koła winien przystąpić do zawodów o Państwową Odznakę Sportową”²³⁸. KMW prowadzące sekcje sportowe powinny we własnym zakresie przygotować zawody sportowe o POS. Dla KMW, które posiadały słabą sekcję sportową lub jej nie posiadają, zawody sportowe o POS powinny przygotować zarządy związków sąsiedzkich.

O tym, iż władze Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego przywiązywały ważną rolę do zagadnień wf i pw świadczy kolejny przykład. Zebranie zarządu wojewódzkiego 11 lipca 1936 r. było poświęcone sprawom wf i pw²³⁹.

Związek Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej na zjeździe 8 listopada 1936 r. podjął rezolucję odnoszącą się do wf i pw: „Zjazd stwierdza, że wobec wyścigu zbrojeń i zaborczych dążeń naszych sąsiadów konieczne jest przygotowanie najszerzych mas młodzieży do obrony Państwa przez czynny udział w pracach PW i WF”²⁴⁰.

13 grudnia 1936 r. odbyło się w Łodzi zebranie Zarządu i Rady Wojewódzkiego Związku Młodej Wsi województwa łódzkiego, z udziałem prezesa Centralnego Związku Młodej Wsi — Stanisława Gierata²⁴¹. Obrady były głównie poświęcone sprawom przysposobienia samorządowego i wychowania fizycznego młodzieży wiejskiej. Podjęto wniosek, iż prace w tych dziedzinach będą prowadzone intensywniej, „ze względu na zaniedbania wsi pod względem przygotowania samorządowego i wychowania fizycznego”²⁴².

²³⁷ Tamże.

²³⁸ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 13, Komunikat Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego. Lublin, lipiec 1936 r., s. 10.

²³⁹ Tamże, s. 11.

²⁴⁰ APP, UWP, sygn. 5953, Pismo Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 19.11.1936 r., s. 21 – 26.

²⁴¹ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 1, s. 12.

²⁴² Tamże.

Obradujący 23 maja 1937 r. w Kielcach Walny Zjazd Młodej Wsi województwa kieleckiego upoważnił Zarząd Wojewódzki do wystąpienia do PUWFiPW z wnioskiem o przywrócenie pełnych praw do prowadzenia WF i PW na terenie wszystkich powiatów na równych prawach ze Związkiem Strzeleckim²⁴³. Z podobnym wnioskiem zwrócili się uczestnicy I Zjazdu Związku Młodej Wsi województwa stanisławowskiego (zjazd odbył się 19 czerwca 1938 r. w Stanisławowie)²⁴⁴.

Działacze Związku Młodej Wsi województwa białostockiego na zjeździe wojewódzkim w Białowieży w 1938 r. zwrócili się do Okręgowego Urzędu WF w Grodnie o otoczenie opieką instruktorską wszystkich KMW w dziale WF²⁴⁵.

Delegaci Związku Młodej Wsi województwa poleskiego na zjeździe w Kobryniu 19 czerwca 1938 r. uznali „przysposobienie wojskowe za nieodzowne uzupełnienie przygotowania do obrony Kraju”²⁴⁶. Zjazd zalecił zarządowi wojewódzkiemu starania w celu stworzenia odpowiednich warunków do realizacji pw przez KMW.

Zjazd Okręgowego Związku Młodej Wsi w powiecie piotrkowskim, który odbył się 17 lutego 1935 r., nakreślił plan pracy Związku na rok 1935/1936²⁴⁷. W dziale wf i pw przewidziano: organizowanie przy kołach sekcji wf i pw oraz koła Ligi Morskiej i Kolonialnej (LMiK); propagowanie POS i OS; urządzenie zawodów sportowych między kołami, związkami sąsiedzkimi i w okręgu; zorganizowanie sekcji wf i pw przy Okręgowym Związku Młodej Wsi²⁴⁸.

Na Zjeździe KMW Związku Młodej Wsi powiatu sieradzkiego 17 marca 1935 r. dział wychowania fizycznego w kołach omówił Teofil Kaczor²⁴⁹. Pomoc KMW przyrzekł obecny na zjeździe delegat PKWFiPW w Sieradzu — Kowalczyk.

Problemy wf, sportu i pw omawiano na Zjeździe Okręgowym Związku Młodej Wsi powiatu opoczyńskiego w Radzicach, który odbył się 6 – 7 lipca 1935 r.²⁵⁰ Wśród 5 komisji zjazdowych powołanych na zjeździe pracowała Komisja WFiPW. Nieco wcześniej, bo w kwietniu 1935 r., odbyła się w Opocznie konferencja prezesów kół i przodowników przysposobienia rolniczego z terenu powiatu opoczyńskiego²⁵¹. Uczestnicy konferencji debatowali również nad kwestiami wf i pw w KMW.

Sprawy wf i sportu omawiano w trakcie posiedzeń Zarządu Powiatowego Związku Młodej Wsi w Lidzie (15 I 1937 r.); Powiatowego Zjazdu Koleżanek

²⁴³ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 23, s. 360.

²⁴⁴ „Siew Młodej Wsi”, 1938 nr 26 – 27, s. 428.

²⁴⁵ Tamże, s. 424.

²⁴⁶ Tamże, s. 426.

²⁴⁷ APPT, WPPT, sygn. 1252, Plan pracy Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej w Piotrkowie Trybunalskim na rok 1935/1936, b. pag.

²⁴⁸ Tamże.

²⁴⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 14, s. 222.

²⁵⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 30, s. 486.

²⁵¹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 25, s. 407.

Związku Młodej Wsi w Nowogrodku (13 VI 1937 r.); Powiatowego Zjazdu Związku Młodej Wsi w Częstochowie (24 X 1937 r.)²⁵².

Według źródeł archiwalnych, Centralny Związek Młodej Wsi był subsydiowany i korzystał z pomocy państwa. Jak czytamy w piśmie Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu, „wszelkie formy pomocy z jakich korzystały dotychczas CZMW «Siew» i ZML oraz szereg regionalnych, prorządowych organizacji młodzieży wiejskiej, winien przejąć z dniem 1 stycznia 1935 r. Centralny Związek Młodej Wsi”²⁵³.

Nowym elementem w działalności na polu wf, sportu i pw były zjazdy działaczy sekcji wf. Jeden z pierwszych takich zjazdów odbył się w Warszawie 11 listopada 1937 r.²⁵⁴ Przybyli na niego działacze sportowi ze Związku Młodej Wsi województwa warszawskiego. Uczestnicy zjazdu dyskutowali nad następującymi tematami: plan pracy w sekcjach wf w KMW, organizacja wojewódzkiej sekcji wf, rola oficerów i podoficerów chłopów w wychowaniu fizycznym młodzieży wiejskiej. Na zjeździe powołano zarząd wojewódzkiej sekcji WF, w skład którego weszli: R. Dąbrowski — kierownik sekcji wojewódzkiej, Z. Łukasik — kierownik działu gimnastyki i gier ruchowych, M. Szewczyk — kierownik działu gimnastyki, T. Więckowski — kierownik działu przygotowań przedpoborowych, K. Ciok — dział wystąpień zewnętrznych, H. Mistewiczówna i H. Kamińska — dział koleżanek²⁵⁵.

Przy wojewódzkich i powiatowych zarządach Związku Młodej Wsi powoływano kierowników sekcji WFiPW, np. w powiecie gostyńskim funkcję tą objął M. Męcarski z Luzinowa²⁵⁶.

W sprawach wf, sportu i pw wypowiadał się ówczesny wiceprezes Stanisław Gierat. S. Gierat w pracy *Podstawy ruchu młodowiejskiego* pisał: „Ważnym warunkiem rozwoju wojska jest jego zdrowie fizyczne. Żołnierz nie może być cherlakiem fizycznym, a musi tryskać zdrowiem i siłą. [...] Cały naród musi być dobrze odżywiony, musi ćwiczyć swe mięśnie, by tą drogą mógł się zaprawiać do trudów wojennych. Wszelkie wysiłki państwa winny iść w kierunku stworzenia warunków, sprzyjających rozwojowi tężyzny fizycznej w narodzie. Sport i wychowanie fizyczne muszą znaleźć propagatorów we wszystkich komórkach władz państwowych i organizacji społecznych”²⁵⁷.

W podobnym tonie wypowiadał się Kazimierz Radwański w artykule pt. *Wychowanie fizyczne na wsi*: „Mimo wiejskiej pracy na roli i kłopotów codziennych, chłop nie powinien zapomnieć o pracy obywatelskiej. [...] Rękojmię w tej mierze da nam niewątpliwie dobrze podjęta akcja PW na wsi. [...] Potrzeba nie tylko ludzi,

²⁵² „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 7, s. 107; 1937 nr 33, s. 533; 1937 nr 45, s. 725.

²⁵³ APLesz., SPG, sygn. 85, Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu z dnia 24.12.1934 r., s. 10.

²⁵⁴ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 45, s. 724.

²⁵⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 47, s. 749.

²⁵⁶ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 46, s. 733.

²⁵⁷ S. Gierat, dz. cyt., s. 62 – 63.

którzy by się zajęli jej organizacją, ale przede wszystkim chęci i zapału samej młodzieży. Koła Młodzieży Wiejskiej mają tu piękne pole do popisu i wykazania inicjatywy. W ślad za przysposobieniem wojskowym podąża praca czysto zdrowotno-wychowawcza, praca prowadzona w myśl zasady «W zdrowym ciele zdrowa myśl»²⁵⁸. Coraz większą uwagę w realizacji aktywności fizycznej zwracano na pw. Jednym z kolejnych takich przykładów było popularyzowanie przez „Siew Młodej Wsi” zdobywania przez młodzież wiejską Odznaki Strzeleckiej²⁵⁹.

W pracy upowszechniającej aktywność fizyczną w KMW Centralnego Związku Młodej Wsi dużą rolę odegrało czasopismo „Siew Młodej Wsi”. Na jego łamach publikowano liczne artykuły, doniesienia, komunikaty dotyczące wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Większość z nich odnosiła się do zakładania, organizacji i planu pracy sekcji wychowania fizycznego w kołach Centralnego Związku Młodej Wsi, do działalności sekcji kobiet w zakresie wf, sportu i pw²⁶⁰.

Niezwykłe ciekawy artykuł *Sport na wsi* Feliksa Witulskiego (pow. turecki) zamieścił „Siew Młodej Wsi” w numerze 28 z 1935 r. Był on odpowiedzią na pytanie: jaka aktywność fizyczna powinna być propagowana w KMW? F. Witulski uważał, że sport, „jaki uprawiają Koła Młodzieży Wiejskiej, jest przeważnie przeniesiony z miasta ze wszystkimi dobrymi i niedobrymi zwyczajami”²⁶¹. Był przeciwny tzw. rekordomanii. Jego zdaniem, w wychowaniu fizycznym i sporcie powinna być przyjęta zasada „sport dla życia. Bowiem nie ten jest sportowcem, który w zawodach bierze pierwsze miejsce, a jak przyjdzie iść 15 – 20 km w wycieczce lub w pochodzie i potem jeszcze bawić się w gry różne lub też zagrać w piłkę siatkową itp., to nie ma już siły. Dla mnie sportowcem jest ten, co się nie boi wiatru, deszczu, mrozu, jeżeli chodzi o przyjscie na zebranie Koła, czy na Zjazd Powiatowy itd.”²⁶² Feliks Witulski miał rację, dopominając się o to, aby w KMW realizować aktywność fizyczną dla wszystkich. Nie można bowiem — jego zdaniem — dojść do wniosku, że nadrzędnym celem w pracy KMW na polu wf i sportu było osiągnięcie jak najlepszych wyników sportowych.

W pracy sekcji wf i sportu w KMW ważną rolę odgrywał kierownik sekcji. Kierownik „powinien należycie znać się na sprawach wychowania fizycznego. [...] Musi pamiętać, że ćwiczenia cielesne mogą odbywać się tylko w czystym powietrzu. [...] Musi pamiętać o tym, że my uprawiamy wychowanie fizyczne dla zdrowia uczestników, a nie dla nagród i zwycięstw. Zawody między Kołami mają być sprawdzianem postępu naszej pracy”²⁶³. Ponadto zadaniem kierownika sekcji

²⁵⁸ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 15, s. 239.

²⁵⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 19, s. 308.

²⁶⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 1, s. 11 – 12; 1935 nr 8, s. 123 – 124; 1937 nr 1; 1937 nr 2; 1937 nr 48.

²⁶¹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 28, s. 452 – 453.

²⁶² Tamże, s. 452.

²⁶³ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 1, s. 10 – 11.

sportowej było dobieranie ćwiczeń cielesnych w zależności od możliwości i uwarunkowań KMW.

Według „Siewu Młodej Wsi”, w planach pracy sekcji wychowania fizycznego w kołach w okresie jesiennym powinno być przewidziane „opracowanie i przyjęcie własnego planu pracy sekcji na cały rok; skompletowanie działu wychowania fizycznego w bibliotece, wysłanie jednego przedstawiciela na kurs wychowania fizycznego, wysłanie jednego przedstawiciela na kurs wyrobu nart; podjęcie inicjatywy budowy łaźni wspólnie ze starszym społeczeństwem, zorganizowanie zbiorowej gimnastyki na wolnym powietrzu; spowodowanie, by członkowie uprawiali codzienną osobistą gimnastykę; trenowanie biegu na przełaj”²⁶⁴. W okresie zimowym praca sekcji sportowej winna obejmować: właściwe zajęcia praktyczne, przygotowanie do sezonu wiosennego i letniego²⁶⁵. W ramach właściwych zajęć praktycznych należało przeprowadzić: kurs domowego wyrobu nart, narciarstwo, лыżwiarstwo, gimnastykę, tańce, tenis stołowy. W okresie letnim preferowano siatkówkę, lekkoatletykę i gimnastykę oraz kolarstwo, pływanie, koszykówkę, piłkę ręczną i piłkę nożną²⁶⁶.

W 1935 r. w Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego, w KMW istniało 89 sekcji wf, 30 drużyn pw²⁶⁷. Ponadto 415 osób uzyskało POS. W związku pracował instruktor wojewódzki wf i pw. W roku następnym (1936) działalność prowadziło 81 sekcji wf i 22 sekcje pw²⁶⁸. Wśród sekcji sportowych, które wyróżniały się w pracy na polu wf i sportu w województwie lubelskim, była sekcja KMW w Krzczonowie²⁶⁹. Liczyła 23 osoby. Przedstawiciele i sportowcy koła brali udział w kursach wf i zawodach sportowych.

W Związku Młodej Wsi Ziemi Kieleckiej w 1938 r. sekcje wf liczyły 458 członków, sekcje sportowe 403 członków, a sekcje przysposobienia wojskowego 156²⁷⁰. W sprawozdaniu wojewody kieleckiego czytamy, „że jakkolwiek Związek Młodej Wsi przyznane ma prawo prowadzenia w swych komórkach działu przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego, to jednak w dalszym ciągu faworyzowany jest wyłącznie Związek Strzelecki i pomimo zgłoszeń

²⁶⁴ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 48, s. 769 – 770.

²⁶⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1936 nr 9, s. 136 – 137; 1937 nr 2, s. 28 – 29. Tenis stołowy, jak pisze „Siew Młodej Wsi”, „jest to gra świetlicowa, niezmiernie ciekawa i pociągająca. [...] Wpływa dodatnio na rozwój uwagi oraz szybkość orientacji i decyzję. Obok tych zalet cechuje każdego gracza wysoka ambicja wygrania partii”.

²⁶⁶ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 2, s. 28.

²⁶⁷ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 41, s. 659 – 661.

²⁶⁸ AZHRL, LRM, sygn. RM/I – 13, Komunikat Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego. Lublin, lipiec 1936 r., s. 8.

²⁶⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1936 nr 7 – 8, s. 118 – 119; 1937 nr 13, s. 204. Nie wszystkie KMW w województwie lubelskim, posiadające sekcje wf i sportu, realizowały aktywność fizyczna w sposób systematyczny, m.in. w KMW w Turzowie. Członkowie koła zdobyli w zawodach sportowych 10 POS, w tym 6 osób zdobyło odznakę bez żadnego treningu.

²⁷⁰ APK, SPK, sygn. 254, Sprawozdanie półroczne wojewody kieleckiego za okres 1.04.1938 – 30.09.1938 r., b. pag.

ze strony kół Młodej Wsi do przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego, odnośnie władze i komendy sprawą tą zupełnie się nie interesują²⁷¹. Z takim wnioskiem można się zgodzić tylko częściowo. Związek Młodej Wsi Ziemi Kieleckiej, podobnie jak Centralny Związek Młodej Wsi, był organizacją uważaną za prostanacyjną i w odróżnieniu np. od ZMW RP „Wici” posiadał lepsze warunki rozwoju²⁷².

Rok 1937 jest przełomowym w działalności Centralnego Związku Młodej Wsi w pracach na rzecz wf, sportu i pw, m.in. w 1937 r. następuje powstawanie i reaktywowanie sekcji sportowych w KMW, np. sekcję wf reaktywowano w Brzezinkach (powiat kielecki)²⁷³. W powiecie włoszczowskim Związek Młodej Wsi Kieleckiej czynnie uczestniczył w pw i pod względem ilości zespołów pw ustępował tylko Związkowi Strzeleckiemu²⁷⁴. Ponadto w 1938 r. przy Zarządzie Głównym Centralnego Związku Młodej Wsi została utworzona Komenda WFiPW²⁷⁵. Centralny Związek Młodej Wsi otrzymał upoważnienie od PUWFiPW do dostarczania członków do formacji Obrony Narodowej²⁷⁶. Udział w pracach pw miał być określony wytycznymi szkolenia pw na rok ćwiczebny 1937/1938.

Związek Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej w 1936 r. posiadał 30 zespołów pw i wf oraz 20 sekcji koleżanek; w 1938 r. działalność na polu wf i pw prowadził w 4 powiatach województwa poznańskiego: Jarocin, Kalisz, Koło, Turek²⁷⁷. Warto jednak zaznaczyć, iż 3 z nich (Kalisz, Koło, Turek) zostały przyłączone do województwa poznańskiego 31 marca 1938 r. W powiecie tureckim przy KMW istniało 6 oddziałów wf i pw²⁷⁸.

W planach pracy Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej na rok 1937/1938, dział pracy WFiPW miał zostać rozpowszechniony na wszystkie powiaty²⁷⁹. We

²⁷¹ Tamże.

²⁷² Zob. też E. Małolepszy: *Kultura fizyczna na wsi w województwie kieleckim w latach 1919 – 1939 (zarys problematyki)*. W: M. Adamczyk (red.): „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej” nr 13. Kielce 2001, s. 136 – 137.

²⁷³ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 33, s. 533.

²⁷⁴ Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział w Jędrzejowie (cyt. APKOJ), Starostwo Powiatowe Włoszczowskie (cyt. SPW), sygn. 6, Pismo starosty włoszczowskiego z dnia 31.03.1938 r., s. 423.

²⁷⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1938 nr 52, s. 823. Oprócz Komendy WFiPW utworzono jeszcze inne działy: organizacyjny, oświatowy, zawodowo-gospodarczy, współpracy z innymi organizacjami, kobiece, prawny, młodocianych, propagandowo-prasowy, akademicki, zagraniczny, sztuki.

²⁷⁶ APP, SPŚW, sygn. 224, Pismo PUWFiPW z dnia 30.06.1937 r., b. pag.

²⁷⁷ APP, UWP, sygn. 5953, Pismo Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 19.11.1936 r., s. 21 – 26; Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu do DOK nr VII w Poznaniu z 29.11.1938 r. w sprawie Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej, s. 191 – 193.

²⁷⁸ Tamże, pismo starosty tureckiego do Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu z 21.10.1938 r., s. 147 – 148.

²⁷⁹ Tamże, wycinek z prasy, s. 188.

wszystkich KMW miały być zorganizowane sekcje: wf, koleżanek, kolarzy i młodzieży (tzw. młodzików w wieku od 14 do 18 lat)²⁸⁰.

Centralny Związek Młodej Wsi na terenie powiatu piotrkowskiego w 1937 r. liczył 96 KMW i 2150 członków. Praca w KMW prowadzona była w 3 działach (sekcjach): rolniczej, wf i kulturalno-oświatowej²⁸¹.

Z inicjatywy Centralnego Związku Młodej Wsi oraz związków wojewódzkich i powiatowych Młodej Wsi (podobnie jak wcześniej CZMW i CZMW „Siew”) organizowano kursy instruktorskie wf i inne z zakresu aktywności fizycznej. W okresie od 19 do 31 sierpnia 1935 r. w Puławach odbył się kurs przodowników gier sportowych, przygotowany przez Związek Młodej Wsi województwa lubelskiego²⁸². W kursie wzięło udział 30 osób z 12 powiatów województwa lubelskiego. Program kursu obejmował: 62 godziny zajęć praktycznych (na które składały się lekkoatletyka — biegi, skoki i rzuty), gry sportowe (siatkówka, koszykówka, szczypiorniak) i różne gry ruchowe; 20 godzin gimnastyki i zaprawy gimnastycznej; 17 godzin zajęć teoretycznych (historia wychowania fizycznego, znaczenie wychowania fizycznego na wsi, organizacja wychowania fizycznego w Kole Młodzieży Wiejskiej, jak zaopatrzyć się w sprzęt sportowy, jak zdobyć boisko sportowe, organizacja zawodów sportowych na wsi, teoria gier sportowych)²⁸³. Program kursu był wszechstronny. Nie tylko nacechowany elementami gier sportowych, lecz także w ramach zajęć teoretycznych przybliżano młodzieży wiejskiej specyfikę realizacji aktywności fizycznej w tym środowisku. Ponadto na kursie przeprowadzono próby na POS. Kilkunastu członków Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego spełniło minima na POS. W lutym i marcu 1936 r. Związek Młodej Wsi województwa lubelskiego przeprowadził kurs wf w Lublinie²⁸⁴. Kurs gier sportowych zorganizował Związek Młodej Wsi województwa łódzkiego w 1937 r.²⁸⁵ W kursie wzięło udział 30 członków związku z 10 powiatów (na kurs nie zgłosiły swoich przedstawicieli KMW z powiatu brzezińskiego i kolskiego). Świadectwa ukończenia kursu otrzymali: Anuszczyk, Bartuzel, Czyżewski, Fałek, Giermaziak, Graczyk, Jabłoński, Jagodziński, Janikowski, Jankowski, Kamiński, Karolewski, Kidula, Kryczkowski, Kryst, Odważny, Pęcherzewski, Szymczyk, Siła, Spaleniak, Tomczyk, Szklarek, Szymański, Sitek, Walisiak, Woźny, Zatoń, Zieliński²⁸⁶.

²⁸⁰ APP, UWP, sygn. 5953, Plan pracy Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej na czas od 10.12.1937 r. do 1.04.1938 r., s. 95.

²⁸¹ APCz, SPCz, sygn. 35, Sprawozdanie sytuacyjne Starostwa Powiatowego w Piotrkowie Trybunalskim z 1.10.1937 r. za okres od 1.04.1937 r. do 30.09.1937 r., s. 135.

²⁸² „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 39, s. 626.

²⁸³ Tamże.

²⁸⁴ AZHRL, LRM, RM/I – 13, Komunikat Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego. Lublin, lipiec 1936 r., s. 8; „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 7, s. 107 – 108.

²⁸⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 15, s. 234 – 235.

²⁸⁶ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 32, s. 517. Jeden z uczestników kursu, Władysław Szymański, założył w KMW w Silnicy sekcję wf. Wspólnie z Kazimierzem Sztabińskim ukończył kurs wf w Kurnędzu.

Oprócz kursów dwutygodniowych wf, Związek Młodej Wsi województwa lubelskiego zorganizował w 1936 r. szereg kursów propagandowych wf w KMW²⁸⁷. Miały one „charakter praktycznego zbliżenia członków do sportu”. W programie kursów na plan pierwszy wysunięto gry ruchowe i sportowe oraz prace sekcji koleżanek w wf i sporcie. Kursy propagandowe wf odbyły się w 30 KMW, w powiatach: lubelskim, siedleckim i lubartowskim.

Centralny Związek Młodej wsi organizował kursy dla przodowników pracy w KMW²⁸⁸. W zorganizowanym przez Wielkopolski Związek Młodej Wsi 15 – 30 czerwca 1936 r. kursie dla przodowników wzięło udział 20 członków z województwa poznańskiego i pomorskiego²⁸⁹. Gminne Związki Młodej Wsi przygotowywały tzw. kursy nieinternatowe, trwające około 4 dni. W programie takich kursów na prowadzenie sekcji wf i pw przeznaczano 1 godzinę. Kursy internatowe, trwające od 7 do 10 dni, przeprowadzały powiatowe Związki Młodej Wsi. Realizowanie teorii i praktyki aktywności fizycznej ograniczono do tematu — prace sekcji KMW — na które przeznaczono 10 – 20 godzin²⁹⁰.

Zagadnienia wf i sportu były obecne w programie innych kursów. W trakcie kursu ideowo-społecznego, który odbył się 28 – 31 grudnia 1935 r. w powiecie radzyńskim (województwo lubelskie), wykłady i zajęcia praktyczne nt. „Wychowanie fizyczne wśród młodzieży wiejskiej” przeprowadził J. Zygar²⁹¹. Wychowanie fizyczne, sport i pw realizowano na kursach dla koleżanek, m.in. kurs dla koleżanek odbył się w Nowogródku 12 – 15 listopada 1937 r.²⁹²

Nieodłączną formą popularyzacji, upowszechniania i propagowania aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej były zawody sportowe. W Wichertowie zorganizowano 3 maja 1935 r. zawody sportowe Związku Młodej Wsi powiatu tureckiego²⁹³. Młodzież wiejska z 5 kół (Aleksandrowa, Ewinowa, Przykony, Radczyna i Smulska) rywalizowała w pięcioboju lekkoatletycznym (bieg na dystansie 100 m, pchnięcie kulą, rzut dyskiem, skok w dal i skok wzwyż) oraz w kolarstwie (wyścig kolarski na dystansie 15 km).

Koordynowaniem pracy wf i sportu w obrębie kilku KMW zajmowały się związki sąsiedzkie. Ten wniosek odnosi się przede wszystkim do przeprowadza-

²⁸⁷ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 1, s. 13.

²⁸⁸ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 49, s. 776 – 778; 1936 nr 20, s. 319. Kurs przodowników odbył się w Opatowie w dniach 22 – 24.03.1936 r. Na kursie realizowano wychowanie fizyczne; nr 7 z 14.02.1937 r., s. 108. Na kursie przodowników w Sochaczewie (kurs odbył się w dniach 7 – 21 stycznia 1937 r.) 2 godziny dziennie przeznaczano na wf.

²⁸⁹ APP, UWP, sygn. 5953, Pismo Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 19.11.1936 r., s. 21 – 26. W okresie od 10.12.1937 r. do 1.04.1938 r. Związek Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej przewidywał organizację kursu wojewódzkiego dla przodowników dla 30 osób. Ponadto kursy dla przodowników miały być przeprowadzone w powiatach: Gniezno, Jarocin, Mogilno, Oborniki oraz w KMW.

²⁹⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 49, s. 776 – 779.

²⁹¹ „Siew Młodej Wsi”, 1936 nr 3, s. 44 – 45.

²⁹² „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 49, s. 781 – 782; 1937 nr 50, s. 804 – 805.

²⁹³ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 22, s. 357 – 358.

nia rozgrywek sportowych, np. w Związku Sąsiedzkim w Ćmielowie istniały 2 drużyny koszykówki (Brzóstowa, Jastków), 4 drużyny siatkówki (Brzóstowa, Buszkowice, Jastków, Krzczonowice), 3 drużyny piłki nożnej (Brzóstowa, Jastków, Krzczonowice)²⁹⁴. Współzawodnictwo sportowe w różnych dziedzinach sportu organizowano między KMW oraz z innymi organizacjami (m.in. z zespołami sportowymi KSMŻiM). Kierownikiem wf w Związku Sąsiedzkim KMW w Zawadzie (w skład związku wchodziły KMW w Gowarzowie, Jackowie, Pustkowi Jackowskim Zawadzie, Zberezce i Zdrowie — pow. radomszczański) był Musiał²⁹⁵.

Zawody sportowe przewidziano w programie „Wojewódzkich uroczystości dożynkowych” w Łodzi, które miały zostać przeprowadzone 25 – 26 września 1937 r.²⁹⁶ W programie zawodów były konkurencje lekkoatletyczne i gry sportowe (koszykówka, siatkówka, hazena).

W ramach działalności KMW (dotyczy to tylko niektórych kół) tworzone były tzw. sekcje młodych, do których należała młodzież od 14 do 18 roku życia, m.in. taka sekcja działała w KMW w Łomiankach²⁹⁷. Przy sekcjach młodych działały drużyny sportowe. W dziale wf i sportu sekcje młodych powinny realizować: poznanie kilku gier towarzyskich w domu i świetlicy (warcaby, szachy itp.), poznanie kilku gier sportowych (siatkówka, koszykówka, dwa ognie itp.), nauka tańca (polka i oberek), realizacja różnych dyscyplin sportu (m.in. narciarstwo, łyżwiarstwo), organizacja wycieczki (z realizacją aktywności fizycznej), przejść sprawność organizatora 4 gier sportowych i 6 zabaw towarzyskich²⁹⁸. W listopadzie 1937 r. odbył się w Warszawie Zjazd Sekcji Młodych Związku Młodej Wsi województwa warszawskiego²⁹⁹. Na kierownika działu WF i PW wybrano Tadeusza Brzóska³⁰⁰.

²⁹⁴ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 36, s. 581.

²⁹⁵ „Siew Młodej Wsi”, 1938 nr 20, s. 325.

²⁹⁶ APPT, SPP, sygn. 1988, Program Wojewódzkich uroczystości dożynkowych w dniu 25 i 26.09.1937 r., b. pag.

²⁹⁷ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 15, s. 242; 1935 nr 40, s. 635 – 636.

²⁹⁸ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 51 – 52, s. 812 – 813.

²⁹⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 45, s. 724.

³⁰⁰ „Siew Młodej Wsi”, 1937 nr 48, s. 771 – 772.

Rozdział V

Kultura fizyczna w działalności wiejskich organizacji młodzieżowych o zasięgu krajowym

1. Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Ludowej i sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski w latach 1926 – 1939

a) Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926 – 1937)

ZML posiadał własny organ prasowy, jakim była „Młoda Wieś”. W lipcu 1928 r. na łamach „Młodej Wsi” opublikowano zasady ideowe ZML. Wśród nich poruszono także problematykę wychowania fizycznego i sportu: „ZML [...] zdając sobie sprawę, że rozwój fizyczny jest dla jednostki i państwa niemniej ważnym od duchowego, poświęcać będzie równą uwagę krzewieniu własnych szeregów wychowania fizycznego przez sport i gimnastykę, aby w ten sposób przez całość swej działalności wychowywać obywateli zdolnych i gotowych do oddania na usługi państwa i wsi, wszystkich swoich sił fizycznych i duchowych. Wychodząc z tych założeń ZML wychowywać będzie młodzież w kierunku wysokiej etyki, pełnego poczucia godności i karność, państwowym, narodowym, zawodowym, kulturalnym oraz sprawności fizycznej”¹. Aktywność fizyczna była jednym z celów i zadań wychowania i kształcenia w ZML.

Jak czytamy w statucie ZML, w zakresie celów i zadań, zamieszczono m.in. następujący zapis: „rozszerzenie i pogłębienie prac przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego przy pomocy Komendy, specjalnie dla związków młodzieży utworzonej z ramienia Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, nadto przez prowadzenie kursów pożarniczych, gazowych itp. w porozumieniu ze strażami pożarnymi, Ligą Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej [...]”².

¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1928 nr 8–9, s. 2. „Młoda Wieś” była wydawana w Warszawie jako organ Związku Młodzieży Ludowej. Czasopismo o tej samej nazwie — „Młoda Wieś” wydawano od 1929 r. w Łucku jako organ Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej.

² CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Statut ZML, s. 70. Pierwszy statut ZML został zatwierdzony 3.03.1927 r.; AZHRL, Statut Związku Młodzieży Ludowej, s. 2–3. Statut ZML został zatwierdzony w Warszawie w dniu 1.07.1930 r. Sformułowanie „rozszerzenie i pogłębienie prac przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego przy pomocy Komendy” odnosi się do Komendy Głównej WF i PW Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej.

Problemy wf, sportu i pw podejmowały w swoich statutach organizacje wojewódzkie. Zjednoczony Związek Młodzieży Województwa Kieleckiego w celach i zadaniach ujmował m.in. „rozszerzenie i pogłębienie przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego przy pomocy powiatowych Komend PW, nadto prowadzenie kursów pożarniczych, gazowych itp. w porozumieniu ze strażami pożarnymi, Ligą Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej itp.”³

Wśród 5 sekcji, które powołał Zarząd Główny ZML w 1927 r., znalazła się sekcja wychowania fizycznego i sportu (istniały jeszcze inne sekcje: organizacyjna, ogólnooświatowa, rolniczo-zawodowa i gospodarcza)⁴.

Sprawy programowe i organizacyjne były omawiane na zjazdach ZML. Na Zjeździe Delegatów Okręgu Kaliskiego ZML 25 września 1927 r. referat organizacyjny i na temat wychowania fizycznego przedstawił Aleksander Bartecki⁵.

Zjazd Delegatów ZML z województwa śląskiego odbył się 4 listopada 1934 r.⁶ W trakcie zjazdu omawiano sprawy kulturalno-oświatowe, wf, sportu i pw w kołach ZML województwa śląskiego.

Jedną z komisji pracujących na Zjeździe Województwa Lwowskiego ZML w Łąncucie w 1935 r. była Komisja WFiPW⁷.

W sprawozdaniu ze zjazdu powiatowego ZML w Kielcach, który odbył się 19 października 1930 r. znajdujemy informację o wystąpieniu komendanta okręgowego WFiPW w powiecie kieleckim Pietrzyka z referatem zjazdowym omawiającym problemy wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego⁸. Pietrzyk poruszył cele i zadania wf i pw, prowadzenie prac wf i pw na wsi i omówił organizacje wf i pw. Kończąc wystąpienie, zwrócił się do uczestników zjazdu, „aby dołożyli wszelkich starań, by praca wf i pw w oddziałach ZML wydawała dobre rezultaty”⁹. Zagadnienia wf i pw omawiał Józef Musiał — powiatowy kierownik ZML — na Zjeździe Prezesów i Delegatów Kół ZML powiatu wieluńskiego 21 grudnia 1930 r.¹⁰

Na Zjeździe Prezesów i Skarbników Kół ZML w Grodzisku Mazowieckim (powiat błoński) w czerwcu 1933 r. podjęto następującą rezolucję: „Zjazd prezesów Kół Związku Młodzieży Ludowej powiatu Błońskiego wzywa Zarządy Kół do zorganizowania prac, zmierzających do uzyskania przez największą ilość członków Państwowej Odznaki Sportowej”¹¹. Skoro Zjazdy Powiatowe ZML po-

³ AZHRL, Statut Zjednoczonego Związku Młodzieży Województwa Kieleckiego, zatwierdzony w dniu 3.11.1931 r. przez wojewodę kieleckiego A. Bratkowskiego (wicewojewoda), s. 4 – 5. Zjednoczony Związek Młodzieży Wiejskiej Województwa Kieleckiego powstał z połączenia CZMW „Siew” i ZML z terenu województwa kieleckiego.

⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1928 nr 1, s. 11.

⁵ „Młoda Polska” (Poznań) z 15.09.1927 r., s. 4.

⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 21 – 22.

⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1935 nr 5, s. 17 – 18.

⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 1, s. 10 – 11.

⁹ Tamże, s. 10.

¹⁰ Tamże, s. 11.

¹¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 11, s. 17.

dejmowały rezolucje w sprawie POS, może to świadczyć o tym, jak ważne miejsce wśród tej organizacji młodzieży wiejskiej posiadały zagadnienia wf i sportu.

Podczas Zjazdu Powiatowego ZML w Odolanowie (pow. ostrowski, województwo poznańskie) 21 maja 1933 r. delegat zarządu wojewódzkiego Kudła wygłosił referat organizacyjny, w którym przedstawił znaczenie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego¹².

Program Zjazdu Powiatowego ZML w Rakszawie (powiat łańcucki, województwo lwowskie), przeprowadzony 20 maja 1934 r., przewidywał omawianie zagadnień wf i pw¹³.

W trakcie Zjazdu Powiatowego ZML powiatu brzezińskiego, odbytego w 1936 r., prezes Jan Lewandowski w wystąpieniu zjazdowym stwierdził: „Pomiędzy ciężkich warunków, w jakich żyjemy, pracę swoją posuwamy naprzód, dowodem naszej pracy jest kurs społeczno-wychowawczy, który własnymi siłami zorganizowaliśmy, prowadzimy we wszystkich kołach system sprawności, sekcje wychowania fizycznego [...]”¹⁴.

W pracach wf, sportu i pw, ZML współpracował z powiatowymi komitetami wf i pw, komendantem powiatowym WFiPW¹⁵.

W 1936 r. nawiązano współpracę pomiędzy Zarządzeniem Głównym ZML a Polskim Związkiem Łuczniczym¹⁶. Efektem współpracy było przyjęcie regulaminu dla Koła Łuczników ZML oraz popularyzacja i upowszechnienie łucznictwa wśród kół ZML.

Przy Zarządzeniu Głównym ZML powołano stanowisko referenta WF. Referentem WF i kierownikiem działu WFiPW przy Zarządzeniu Głównym ZML został w 1936 r. Stanisław Krocak¹⁷. Zarządy wojewódzkie i powiatowe ZML do 20 stycznia 1937 r. miały powołać referenta WF¹⁸.

Przed powołaniem referentów wf i pw przy zarządzie głównym, zarządach wojewódzkimi i powiatowymi ZML, działały komisje WFiPW. Przewodniczącym Komisji WFiPW w powiecie łowickim został wybrany 26 kwietnia 1931 r. por. Pawłowski; w powiecie Rawa Mazowiecka 27 sierpnia 1933 r. został wybrany Pączkowski¹⁹.

W II połowie lat trzydziestych XX wieku coraz większą uwagę zaczęto przywiązywać do pw. W artykule pt. *Wstępujemy do szeregów Obrony Narodowej*, opublikowanym na łamach „Młodej Wsi”, czytamy: „Doceniając ważność gotowości bojowej Narodu Polskiego Związek Młodzieży Ludowej z całym wysiłkiem przyczynia się do usprawnienia oddziałów Obrony Narodowej przez branie czynnego

¹² Tamże, s. 18.

¹³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 11 – 12, s. 26.

¹⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 9, s. 9.

¹⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 10 – 11, s. 6 – 7.

¹⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 23 – 24, s. 19.

¹⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 19 – 20, s. 9; 1937 nr 1 – 2, s. 7.

¹⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 23 – 24, s. 12.

¹⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 10, s. 13 – 14; 1933 nr 18, s. 19 – 20.

udziału w dostarczaniu najwartościowszych jednostek znajdujących się w naszych szeregach. Wszystkie Zarządy Kół, Powiatowe, Wojewódzkie muszą zwrócić na akcję powyższą szczególną uwagę i w miejscu gdzie będą tworzone oddziały Obrony Narodowej nawiązać z władzami wojskowymi ścisły kontakt od których otrzymają odpowiednie instrukcje²⁰. Żeńska młodzież wiejska miała brać udział w przysposobieniu kobiet do obrony kraju²¹. Przepisowanie wojskowe było szeroko omawiane na Zjeździe Małopolskiego Związku Młodzieży Ludowej w Krakowie 12 września 1932 r.²² Gen. Łuczyński wygłosił referat nt. *Znaczenie społeczne przysposobienia wojskowego*.

Jeden z działaczy ZML, Stefan Piątek — instruktor wf i pw w ZML, w artykule opublikowanym na łamach „Młodej Wsi” omawiał korzyści i znaczenie prac wf i pw w ZML: „Wychowanie fizyczne, które stanowi jeden z niesłychanie ważnych odcinków pracy nad wychowaniem obywatelskim młodzieży winno znaleźć oddźwięk w najszerszych masach wsi, gdyż przez wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe stworzymy lud zdrowy ciałem i duchem, przygotowujemy do obrony naszych granic. [...] Każdy członek należący do ZML-u zdaje sobie jasno sprawę i wie, że tylko ten naród istnieć może, który jest zdrowy fizycznie, moralnie i duchowo, który coś czynić może i jest zdolny do tego — a osiągnięcie tego celu jest właśnie droga przez sport, gimnastykę, przysposobienie wojskowe i wychowanie fizyczne²³”.

W ZML, podobnie jak w innych organizacjach młodzieży wiejskiej, planowano prace wf i pw, np. w miesiącu maju skompletowanie zespołu sportowego zabiegającego o POS; w miesiącu wrześniu przewidziano: zorganizowanie oddziału wf i pw przy kole (tam, gdzie jeszcze nie istniała sekcja); nadesłanie wykazu imiennego członków oddziału wf i pw w terminie do dnia 20 września; urządzenie w miarę możliwości boiska sportowego na wsi; ćwiczenia z zakresu wf i pw według nadesłanych programów przez oficerów PW²⁴. Oddział (sekcja) wf i pw powinien składać się co najmniej z 13 osób.

Sekcje wf i pw ZML obowiązywał strój sportowy. Strój sportowy dla „kolegów” składał się z: zielonej czapki, białej trykotowej koszulki, zielonych spodnek z białym lampasem, obuwia sportowego, z przodu na koszulce odznaka ZML w kształcie owalu z wyszytymi białymi literami napisem ZML; strój sportowy dla „koleżanek” składał się z: zielonej czapki, białej sportowej bluzeczki, spódnicy zielonej typu „hajdawerów”, obuwia sportowego²⁵.

ZML dysponował w latach 1931 – 1932 środkami finansowymi na działalność wf, sportu i pw: w roku 1931 — 5000 zł; w roku 1932 — 6630 zł; w roku 1933

²⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 15 – 18, s. 10.

²¹ Tamże.

²² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 19, s. 10 – 11.

²³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 3 – 4, s. 9.

²⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 16 – 17, s. 24 – 25; 1935 nr 9, s. 5.

²⁵ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Strój członków ZML, s. 96; „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 7 – 8, s. 7.

— 5520 zł²⁶. Były to środki znacznie mniejsze od tych, które przeznaczal na cele wf, sportu i pw CZMW „Siew”, oraz znacznie większe od środków przeznaczanych na aktywność fizyczną przez ZMW RP „Wici”.

Obok środków finansowych, ważnym elementem w pracach wf, sportu i pw były obiekty i urządzenia sportowe. ZML miał trudności z pozyskaniem terenów pod boiska sportowe. ZML z terenu województwa krakowskiego zwrócił się o przeznaczenie placów w gminach pod boiska sportowe. Władze gminne (w województwie krakowskim), np. gminy w Mościcach (powiat tarnowski), przydzieliły ZML odpowiedni plac na „gminnym błoni” na ten cel²⁷. Pod boisko sportowe „wybrano część pastwiska najgorszą dla wypasania bydła, nierówną i pokrytą kretowiskami, którą Koło Sportowe doprowadziło do porządku”²⁸. Miejscowi rolnicy, z pobudek politycznych lub z niezrozumienia problemów wf i sportu, wystosowali protest do władz Gminy w Mościcach, w którym oświadczyli: „że urządzenie boiska sportowego na błoni gminnym uszczupla ich prawa do wypasania na błoni gminnym i żądali usunięcia boiska z błonia gminnego”²⁹. Spór rozstrzygnął starosta powiatu tarnowskiego Doollinger, który w piśmie do zarządu miasta Tarnowa i władz gminnych w powiecie pisze: „W związku z intensywną pracą Związku Młodzieży Ludowej odnośnie wychowania fizycznego, [...] prosi [...] o skuteczną interwencję na posiedzeniach gminnych w kierunku uzyskiwania przez pracujące na terenie tamtejszej gminy Koła tego Związku, bezpłatnej dzierżawy niewielkich obszarów z pastwisk gminnych na place sportowe”³⁰.

W 1929 r. w zakresie prac na polu wychowania fizycznego i sportu powołano Komendę Główną WFIPW Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej³¹. Ważnym zagadnieniem, które Komenda Główna WFIPW Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej realizowała w zakresie popularyzacji i upowszechniania aktywności fizycznej, było zdobywanie przez młodzież wiejską Brązowej Odznaki Sprawności Fizycznej Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej. W 1930 r. minima na odznakę uzyskało około 500 członkiń i członków Federacji ZMW. W 1931 r. Komenda Główna przewidywała zdobycie 6000 odznak³². Posiadacze Brązowej Odznaki

²⁶ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 102.

²⁷ Archiwum Państwowe w Krakowie, Oddział w Tarnowie (cyt. APKOT), Akta Gminy Mościce 1848 – 1954 (cyt. AGM), sygn. 57, Pismo Gminy w Mościcach do Starostwa Powiatowego w Tarnowie z 12.04.1934 r., s. 583 – 585.

²⁸ Tamże, s. 583.

²⁹ Tamże, Pismo 51 rolników do władz Gminy w Mościcach z 28.03.1934 r., s. 595.

³⁰ Tamże, Pismo starosty powiatowego w Tarnowie do zarządu miasta Tarnowa i władz gminnych w powiecie z dnia 10.01.1934 r., s. 591.

³¹ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 95.

³² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 10. Według informacji podanej w „Młodej Wsi”, „na poszczególne okręgi Federacji ZMW przeznaczono do zdobycia następujące liczby odznak: warszawski 500, lubelski 1000, białostocki 1000, łódzki 600, krakowski 500, lwowski 300, poznański 300, pomorski 200, poleski 300, kielecki 1000, wileński 300, wołyński 200, śląski 200”.

Sprawności Fizycznej mieli pierwszeństwo przy zgłaszaniu się na obozy instruktorskie organizowane z inicjatywy Komendy Głównej. Następnym etapem podnoszenia poziomu w zakresie wychowania fizycznego i sportu młodzieży wiejskiej było zdobywanie POS. Jeden z punktów regulaminu Brązowej Odznaki Sprawności Fizycznej Federacji ZMW głosił, iż „członek Federacji ZMW, który w ciągu dwóch lat po zdobyciu Brązowej Odznaki Sprawności Fizycznej nie zdobędzie POS, traci prawo noszenia Brązowej Odznaki”³³.

Członkowie ZML brali udział w kursach instruktorskich wychowania fizycznego i sportu, m.in. w okresie od 29 maja do 11 czerwca 1932 r. Zarząd Wojewódzki ZML Ziemi Wielkopolskiej w porozumieniu z Okręgowym Urzędem Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego przeprowadził kurs dla przodowników gier sportowych i sędziów sportowych³⁴. Program kursu, obok zajęć z zakresu teorii i praktyki wychowania fizycznego, był uzupełniony wykładami o następującej problematyce: nauka obywatelska i samorządowa, higiena ciała i wsi, pożarnictwo, prace świetlicowe, oszczędnościowe i gospodarcze. Podobny kurs (dla przodowników gier sportowych) zorganizowano dla młodzieży wiejskiej ZML w Poznaniu w styczniu i lutym 1934 r.³⁵

Członkowie ZML uczestniczyli w kursach wychowania fizycznego, organizowanych przez Federację Związków Młodzieży Wiejskiej. Kursy przeprowadzono w 1930 r. dla młodzieży żeńskiej w Gostyninie, dla młodzieży męskiej w Sulejowie³⁶. W programie kursów prowadzono zajęcia z zakresu gimnastyki, zabaw i gier ruchowych, lekkiej atletyki, pływania, gier sportowych. W lipcu 1931 r. członkowie ZML uczestniczyli w kursie wychowania fizycznego w Sierakowie, przeprowadzonym z inicjatywy Dowództwa Okręgu Korpusu VII (Poznań)³⁷.

W 1933 r. został zorganizowany kurs strzelecki dla młodzieży ZML na terenie Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie. Pierwsze zawody strzeleckie ZML odbyły się w tym samym roku w Mościskach k. Pszczyny.

W czerwcu i lipcu 1936 r. odbył się 5-tygodniowy kurs wychowania fizycznego i społeczno-oświatowy w Suchodole (pow. Krosno, województwo łwowskie)³⁸. Spośród uczestników kursu 7 osób należało do ZML województwa łódzkiego (w kursie uczestniczyło 29 osób)³⁹. Jak pisał Stanisław Starzyński — instruktor kursu wychowania fizycznego w Suchodole — na łamach „Młodej Wsi”: „Sam kurs jest dobrą szkołą dla [...] młodego pokolenia i widzę, że będzie to bardzo dobry materiał dla przodowników do pracy budowniczej — przyszłej silnej wsi pol-

³³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 10. Na łamach „Młodej Wsi” publikowano artykuły i materiały poświęcone akcji zdobywania POS, m.in. artykuł Zbigniewa Skoczka pt. *Halo, zdobywamy POS*, który ukazał się w numerze 5 czasopisma z 15.03.1933 r.

³⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 10 – 11, s. 20.

³⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 5, s. 11 – 12.

³⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 14, s. 10 – 12; 1930 nr 17, s. 9.

³⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 18 – 19, s. 16.

³⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 9, s. 8; 1936 nr 13 – 14, s. 8.

³⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 23 – 24, s. 18; 1937 nr 1 – 2, s. 2.

skiej, która musi nareszcie dźwignąć się — przy pomocy tych młodych rąk i pełnych zapału ludzi młodego pokolenia. Im to powinna wieś oddać swoje bolączki w ręce i oni powinni kierować polityką wsi. Takich kursów — no i takich pełnych zapału słuchaczy powinno być w Polsce więcej”⁴⁰.

W 1936 r. Koło Młodzieży Ludowej w Chojnach wysłało 7 członków na kurs pływacko-luczniczy, który odbył się w Rudzie pod Skierniewicami, oraz dwie członkinie na kurs gier ruchowych w Sulejowie k. Piotrkowa Trybunalskiego⁴¹.

W kwietniu 1937 r. odbył się czterotygodniowy kurs przodowników wychowania fizycznego w Przemyśle dla młodzieży wiejskiej ZML z województwa lwowskiego⁴². Na kursie prowadzono zajęcia z gimnastyki, gier sportowych, lekkiej atletyki, boks, zabaw i gier ruchowych, pływania, zajęcia teoretyczne z wychowania fizycznego oraz wychowanie obywatelskie.

Zajęcia z praktyki i teorii wychowania fizycznego realizowano na kursach społeczno-oświatowych ZML, m.in. kursy społeczno-oświatowe odbyły się w 1936 r. w powiecie piotrkowskim i sieradzkim (województwo łódzkie), a w 1937 r. w województwie nowogrodzkim⁴³.

W kursie instruktorskim narciarstwa nizinnego, realizowanym w Wilnie w dniach 22 lutego – 8 marca 1937 r., organizowanym przez Okręgowy Urząd WF i PW (DOK nr III), uczestniczyli członkowie ZML⁴⁴.

Według M. Słoniewskiego, w 1933 r. ZML liczył 12 670 członków, natomiast w roku następnym 13 496⁴⁵. W województwie warszawskim wśród 316 kół ZML 112 posiadało oddziały wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, w których ćwiczyło 1622 członków (na 7563 członków, tab. 15)⁴⁶.

W województwie białostockim, w okresie sprawozdawczym od 18 października 1931 r. do 20 sierpnia 1933 r., 127 kół ZML prowadziło sekcje wf i sportu, w których brało udział 1469 uczestników⁴⁷. Młodzież wiejska uprawiała przede wszystkim lekką atletykę (głównie biegi, skoki, pchnięcie kulą). Do najlepszych KMW prowadzących wf i pw należały: Kościewicz, Oleksin i Zelwa⁴⁸. KMW w Oleksinie było jedynym w powiecie Bielsk Podlaski kołem prowadzącym sekcję wf i pw. Miało drużynę pw liczącą 19 osób, siatkówki — 6 osób, lekką atletykę

⁴⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 13 – 14.

⁴¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 23 – 24, s. 18.

⁴² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 9 – 10, s. 9.

⁴³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1 – 2, s. 14; 1937 nr 15 – 18, s. 14. W województwie nowogrodzkim kurs społeczno-oświatowy odbył się w kole ZML w Olchowicach. Wykłady na kursie prowadził B. Boniszewski. Zajęcia dydaktyczne dotyczyły działu ogólnorganizacyjnego i spółdzielczo-oświatowego w kole, wf i pw, historii wsi i państwa oraz spraw świetlicowych.

⁴⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 23 – 24, s. 12; 1937 nr 1 – 2, s. 7.

⁴⁵ M. Słoniewski, *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych...*, s. 49. Liczba członków wydaje się zaniżona.

⁴⁶ Tamże, s. 101.

⁴⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 15 – 16, s. 21. ZML w województwie białostockim liczył w tym okresie 340 kół, z których 250 prowadziło aktywną działalność (9000 członków).

⁴⁸ Tamże.

ki — 9; członkowie zdobyli 26 POS (kobiety uzyskały 9 POS) i 14 OS⁴⁹. W zawodach sportowych brali udział członkowie z 14 KMW.

Tabela 15. Liczba kół i członków ZML uprawiających wf i pw w województwie warszawskim w 1933 r.

Powiat	Liczba kół	Liczba członków	Liczba oddziałów wf i pw	Liczba członków uprawiających wf i pw
Błonie	26	689	12	238
Ciechanów	16	432	2	29
Kutno	36	985	12	200
Łowicz	38	872	5	72
Płońsk	48	1121	11	285
Pułtusk	41	349	14	232
Rawa Mazowiecka	22	517	4	57
Rypin	9	201	—	—
Sochaczew	38	863	17	92
Warszawa	26	897	26	242
Włocławek	18	537	9	175
Razem	316	7563	112	1622

Źródło: M. Słoniewski: *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1984, s. 101.

Jeśli chodzi o województwo kieleckie, w 1932 r. dokładne informacje na temat liczby sekcji wf i pw pochodzą jedynie z powiatu kieleckiego i opoczyńskiego. Sekcje wf i pw w powiecie kieleckim były prowadzone w 14 kołach — Bieliny, Chęciny, Górno, Łączna, Łopuszno, Mniów, Miedziana Góra, Piekoszów, Samsónów, Skorzeszyce, Tumlin, Wyrowce, Widelki i Zagnańsk⁵⁰. W powiecie opoczyńskim w 11 kołach prowadzono sekcje wf i pw; w powiecie jędrzejowskim większość z 11 kół prowadziło wf i pw (najbardziej prężnymi kołami były Małogoszcz i Złotniki)⁵¹. Oddziały ZML, według sprawozdania kwartalnego starosty powiatowego częstochowskiego (województwo kieleckie) za okres 1 października 1934 r. — 31 grudnia 1934 r., „kontynuowały w dalszym ciągu rozpoczęte prace w kierunku przysposobienia rolniczego oraz wychowania fizycznego, poza tym prowa-

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 5, s. 14 – 15.

⁵¹ Tamże.

dziły pracę kulturalno-oświatową⁵². W zakresie wf aktywną działalność prowadziło koło ZML w Wierchowiskach.

W powiecie wadowickim (województwo krakowskie) w 1934 r. było zorganizowanych 26 sekcji sportowych (34 koła ZML — 1160 członków)⁵³.

W źródłach dotyczących działalności powiatowych związków ZML województwa nowogródzkiego za 1933 r. znajdujemy informacje z działalności kół, w których istniały sekcje wf i pw, jak również o zakładaniu sekcji wf i pw w kołach i uczestnictwie członków w kursach wf (powiaty stołpecki, szczuczynski, wołożyński)⁵⁴.

W powiecie wieluńskim (województwo łódzkie) silną sekcję wf i pw prowadziło koło ZML w Turowie⁵⁵. Na terenie powiatu wieluńskiego w 1930 r. 10 kół ZML miało oddziały (sekcje) wf i pw⁵⁶.

Sekcje wf i sportu posiadały koła ZML w powiecie kościańskim (województwo poznańskie). Wśród nich na wyróżnienie zasługuje koło w Bielewie. Organizowało ono zabawy i gry sportowe oraz ćwiczenia gimnastyczne⁵⁷. W kwietniu 1934 r. kierownik Szkoły Powszechnej w Bielewie (pełniący jednocześnie funkcję prezesa ZML w Bielewie) — Bolesław Kowalczyk, na zebraniu koła wystąpił z referatem nt. gier i zabaw towarzyskich. W tym samym roku członkowie ZML w Bielewie przygotowywali się do uczestnictwa w „Wiosennym Świącie WF i PW”⁵⁸.

Według materiałów źródłowych w 1936 r. w 250 kołach ZML prowadzono wf i pw⁵⁹.

ZML popularyzował aktywność fizyczną poprzez współzawodnictwo sportowe. Młodzież ZML najczęściej brała udział w zawodach sportowych organizowanych przez własne koła. Przykładem może być koło ZML w Henrykowie (pow. warszawski), prowadzące sekcje piłki siatkowej, tenisa stołowego, łyżwiarstwa i narciarstwa⁶⁰. Sportowcy ZML w Henrykowie rozgrywali zawody sportowe

⁵² APK, UWK, sygn. 2717, Sprawozdanie kwartalne starostów powiatowych z życia legalnych związków i stowarzyszeń za rok 1934 (Będzin, Częstochowa), Sprawozdanie kwartalne starosty powiatowego częstochowskiego za okres 1.10.1934 – 31.12.1934 r., s. 42; E. Małolepszy: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 1996, s. 115 – 116; tenże: *Kultura fizyczna na wsi w województwie kieleckim w latach 1919 – 1939 (zarys problematyki)*. W: M. Adamczyk (red.): *Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej* nr 13. Kielce 2001, s. 137.

⁵³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 11 – 12, s. 21.

⁵⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 11, s. 20 – 21.

⁵⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 11 – 12, s. 16.

⁵⁶ APŁOS, PKWFiPWW, sygn. 3, Sprawozdanie z działalności PKWFiPW w Wieluniu za rok 1930/1931, b. pag.

⁵⁷ APŁesz., Starostwo Powiatowe Kościan 1919 – 1939 (cyt. SPKoš.), sygn. 148, Sprawozdanie ZML w powiecie kościańskim, s. 10 – 11. Koło ZML w Bielewie powstało w styczniu 1931 r. W 1932 r. zrzeszało około 30 członków.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1 – 2, s. 2.

⁶⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 1.

z okolicznymi klubami: m.in. KS „Jutrznia” Jabłonna, KS „Ordon” Warszawa. Prężnie działającą sekcję wf i pw miało koło ZML w Mędrzechowie⁶¹. Prowadzono drużynę piłki nożnej, lekkoatletyki i gier sportowych. Członkowie koła posiadali 10 POS i 14 OS.

Wewnętrzne zawody sportowe zorganizowało koło ZML we wsi Wrząca (pow. łaski) w 1934 r.⁶² W październiku 1934 r. koło przeprowadziło próby na POS i OS, które uzyskało 12 mężczyzn i 4 kobiety.

Koła ZML przeprowadzały „Święta Sportowe ZML”. Zawody takie odbywały się przeważnie raz w roku. ZML powiatu stołpeckiego (województwo nowogródzkie) zorganizował zawody sportowe w Rubieżewiczach, w których brali udział sportowcy ZML z województwa nowogródzkiego, jak również z innych towarzystw i organizacji, m.in. Związku Strzeleckiego i Korpusu Ochrony Pogranicza (KOP)⁶³. W zawodach lekkoatletycznych, rozegranych 28 czerwca 1931 r., sportowcy ZML okazali się lepsi od zawodników KOP i Związku Strzeleckiego⁶⁴. Wśród sportowców ZML z powiatu stołpeckiego wyróżnili się Grocholski i Stanisław Janczewski. Po zakończeniu zawodów prezes Nowogródzkiego ZML J. Płatos udekorował 7 zawodników ZML Brązową Odznaką Sportową FZMW. Podobne zawody sportowe przeprowadził 27 lipca 1930 r. ZML powiatu rypińskiego (województwo warszawskie)⁶⁵.

„Święto WF” urządziło koło ZML w Dzierżąni (pow. płoński) 15 maja 1932 r.⁶⁶ Na program zawodów sportowych złożyły się konkurencje lekkoatletyczne i wyścig kolarski. „Dzień WF i Pieśni” zorganizowano 6 czerwca 1937 r. w Szydłowie przez ZML powiatu piotrkowskiego⁶⁷. Uroczystość składała się z defilady oddziałów, popisów i pokazów dzieci szkolnych i organizacji społecznych, zawodów sportowych (konkurencje lekkoatletyczne i wyścig kolarski na dystansie 14 km). W imprezie uczestniczyło 8 kół ZML z gminy Szydłów: Grabica, Kamocin, Kamocinek, Majków Duży, Michałów, Papieże, Szydłów i Wola Kamocka.

ZML przeprowadzał zawody o zasięgu rejonowym i powiatowym. Podczas obchodów „Święta Wiosny” 26 czerwca 1932 r. rozegrano w Rudce zawody lekkoatletyczne kół ZML z powiatu Bielsk Podlaski⁶⁸. Najlepszym sportowcom zawodów dyplomy i nagrody wręczył starosta powiatu bielskiego.

⁶¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 19, s. 11.

⁶² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 21 – 22.

⁶³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 6, s. 13 – 14. Miejsce rozgrywania zawodów sportowych w Rubieżewiczach było oddalone około 200 m od granicy ze Związkiem Radzieckim. Jak relacjonuje czasopismo „Młoda Wieś”, zawodom sportowym, rozgrywanym 11 maja 1930 r., przypatrywali się żołnierze radzieccy. „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 14 – 15, s. 11 – 12.

⁶⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 14 – 15, s. 11 – 12.

⁶⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 11 – 12, s. 13.

⁶⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 12 – 13, s. 25.

⁶⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 11 – 14, s. 12.

⁶⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 14 – 15, s. 9 – 10.

W Michałowie 30 lipca 1933 r. z inicjatywy Zarządu Powiatowego Warszawskiego ZML zostały zorganizowane zawody sportowe o zasięgu rejonowym⁶⁹. Na ich program złożyły się konkurencje lekkoatletyczne: bieg na 60 m kobiet, bieg na 100 m mężczyzn, pchnięcie kulą, rzut granatem (dla mężczyzn), skok wzwyż, bieg na 800 m kobiet, bieg na 3000 m mężczyzn. W rywalizacji uczestniczyły koła z Dziekanowa Niemieckiego, Henrykowa, Łajska, Michałowa, Wiązowny i Zegrza. Kierownikiem zawodów był L. Przybysz, sędziami: działacze ZML oraz żołnierze z garnizonu w Zegrzu.

Staraniem kierownika Powiatowej Sekcji WF ZML na powiat turecki, Józefa Stefczyka, odbyły się 3 maja 1933 r. w Kawęczynie eliminacyjne zawody sportowe⁷⁰. W punktacji drużynowej zwyciężyło koło ZML z Tokar, wyprzedzając Marianów, Kowale Pańskie, Marcjanów i Kawęczyn.

Z okazji Zjazdu Rejonowego kół ZML w Krośniewicach w powiecie kutnowskim 14 maja 1933 r. przeprowadzono zawody sportowe⁷¹. Zawody sportowe służyły podczas zjazdów celom propagowania i upowszechniania aktywności fizycznej.

W 1934 r. przeprowadzono zawody rejonowe (sąsiedzkie) ZML w Malcanowie i Ząbkach⁷².

Zawody powiatowe w strzelectwie zorganizowano 21 października 1934 r. dla kół ZML w powiecie warszawskim⁷³. Silną sekcję strzelecką miały koła ZML w Mościskach i Pniówku (pow. pszczyński, województwo śląskie)⁷⁴. 18 września 1932 r. zawody strzeleckie, zorganizowane z okazji poświęcenia i otwarcia świetlicy, o odznakę II i III klasy Związku Strzeleckiego przeprowadziło koło ZML w Bielewie⁷⁵.

W powiecie Bielsk Podlaski, w miejscowości Widźgowo, odbyły się 9 lipca 1933 r. zawody sportowe (lekkoatletyczne) o nagrodę przechodnią, ufundowaną przez GKWFIPW⁷⁶. W zawodach udział wzięły 2 drużyny straży pożarnej, 4 drużyny Związku Strzeleckiego i koło ZML w Oleksinie. Pierwsze miejsce zajęła młodzież wiejska z Oleksina, a jej najlepszym zawodnikiem okazał się Edward Mucha (w skoku w dal uzyskał wynik 5,19 m, w skoku wzwyż — 1,45 m, w rzucie granatem — 62,90 m i w biegu na dystansie 1200 m — 4 min 3 s). Podczas zawodów o POS w 1931 r. członkowie koła ZML z Oleksina zdobyli 19 POS⁷⁷.

⁶⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 15 – 16, s. 30 – 31. Zawody sportowe o mistrzostwo powiatu warszawskiego ZML miały zostać rozegrane jesienią 1933 r.

⁷⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 11, s. 16.

⁷¹ Tamże, s. 17.

⁷² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 11 – 12, s. 11 – 12.

⁷³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 23 – 24.

⁷⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 18, s. 13 – 14.

⁷⁵ APLeś., SPKoś., sygn. 97 a, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich związków i stowarzyszeń za rok 1932.

⁷⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa) nr 15/16 z 31.08.1933 r., s. 22 – 23. Prezesem GKWFIPW w Widźgowie był Feliks Kozłowski.

⁷⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 24, s. 25.

W zawodach o zdobycie lepszej sprawności fizycznej w Niedźwiedzicach, przeprowadzonych 11 października 1936 r., wzięło udział 120 osób, z których 52 uzyskały POS⁷⁸. Na zawodach sportowych był obecny przedstawiciel PKWFiPW z Brześcia n. Bugiem.

Sportowcy ZML uczestniczyli w innych zawodach sportowych, np. powiatowych i gminnych „Świątkach Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego”. W latach 1930 – 1933 koła ZML brały udział w „Świątkach WF i PW” w powiatach województwa poznańskiego (pow. odolanowski i międzychodzki), pomorskim i łódzkim (pow. łęczycki)⁷⁹. W powiatowym „Świątku WF i PW” w Międzychodzie brało udział 50 członkiń ZML z kół w Gralewie, Mokrzcu i Skrzydlewie i 150 członków z kół w Bielsku, Chalinie, Gralewie, Kamionnej, Muchocinie, Mokrzcu, Mierzynku, Skrzydlewie, Prusimie, Roźbitce, Radogoszczy i Zatomiu⁸⁰. W komentarzu do zawodów, opublikowanym na łamach „Młodej Wsi”, czytamy: „Podczas Świątku dorocznego PWiWF Związek Młodzieży Ludowej dał dowód, że organizacja ta ma widoki silnego rozrostu i skupienia w szeregach swych całej młodzieży wiejskiej”⁸¹.

Do wyróżniających się sportowców ZML należy zaliczyć Zdzisława Wąsowicza (kierownika działu WF i Strzelectwa przy Zarządzie Głównym ZML), który na zawodach strzeleckich o mistrzostwo Warszawy zwyciężył w 5 konkurencjach strzeleckich⁸². Inny sportowiec ZML, Seweryn Szusterowski (Wolbórz), zwyciężył w biegu przełajowym zorganizowanym przez Miejski Komitet WF i PW w Piotrkowie Trybunalskim w 1934 r.⁸³

Zespoły ZML rokrocznie, począwszy od 1929 r., brały udział w marszu drużynowym na trasie Sulejówek – Belweder⁸⁴. Zespoły składały się z 19 osób.

Sportowcy ZML uczestniczyli w zawodach sportowych odbytych w Spale 27 października 1929 r. i 16 sierpnia 1930 r. z okazji „Dożynek Prezydenckich”⁸⁵. Podczas zawodów sportowych, rozegranych 27 października 1929 r., III miejsce w biegu na dystansie 800 m zajęła Dubska (ZML), a w konkursie rzutu granatem III miejsce zajął Zdzisław Brodaska (ZML)⁸⁶. Ponadto drużyny kolarskie ZML z po-

⁷⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 21.

⁷⁹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 6; 1930 nr 9, s. 7 – 8. ZML uczestniczył w 1930 r. m.in. w „Świątku WF i PW” w Sulmierzycach, Czarnym Lesie, Sośniach i Raszkowie (powiat odolanowski) i w Dobrzyniu nad Drwęcą; „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 14 – 15, s. 12; 1933 nr 11, s. 16 – 17. W „Świątku WF i PW” w 1933 r. uczestniczyły koła ZML z powiatu łęczyckiego. Przygotowały pokaz tańca ludowego.

⁸⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 14 – 15, s. 12.

⁸¹ Tamże.

⁸² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 19, s. 11.

⁸³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 7, s. 13.

⁸⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 7, s. 14 – 15; 1932 nr 3 – 4, s. 1; 1932 nr 7, s. 6; 1934 nr 1, s. 15 – 16; 1934 nr 7, s. 13.

⁸⁵ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Wyniki zawodów sportowych w Spale, rozegranych 27.10.1929 r., s. 170; „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 11 – 12, s. 20 – 21.

⁸⁶ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Wyniki zawodów sportowych w Spale, rozegranych 27.10.1929 r., s. 170.

szczególne okręgi (powiatów — kaliskiego, warszawskiego, rawsko-mazowieckiego, lwowskiego, poznańskiego, kieleckiego, łżeckiego, katowickiego, kolskiego, sieradzkiego, wołkowyskiego, sochaczewskiego, białkopodlaskiego) miały przywieźć do Spały „adresy hołdownicze” prezydentowi i marszałkowi Rzeczypospolitej⁸⁷.

Członkowie ZML rywalizowali w zawodach sportowych, których organizatorami były inne organizacje społeczne, m.in. 16 członków ZML 3 maja 1937 r. wzięło udział w zawodach sportowych w Ostrołęce⁸⁸. Zawody zostały przygotowane przez Zarząd Powiatowy Związku Strzeleckiego.

Sekcja lekkoatletyczna Zjednoczenia Związku Młodzieży Wiejskiej i Ludowej była zarejestrowana w Białostockim Okręgowym Związku Lekkoatletycznym⁸⁹.

W II połowie lat trzydziestych władze ZML dążyły w dalszym ciągu do upowszechniania aktywności fizycznej, m.in. według wytycznych Związku każdy członek ZML „powinien uprawiać jedną z następujących gier sportowych: piłka siatkowa, piłka koszykowa, palant, piłka ręczna lub nauczyć się jeździć na nartach. Ponadto musiał znać przynajmniej pięć gier ruchowych, które mogą być przeprowadzone w pokoju lub na wolnym powietrzu”⁹⁰. Ważne miejsce w działalności członków ZML było zdobywanie OS.

Oprócz wychowania fizycznego i sportu ważnym elementem była działalność na polu przysposobienia wojskowego. ZML otrzymał od PUWFiPW upoważnienie do dostarczania swych członków do formacji Obrony Narodowej⁹¹. Udział ZML w pracach pw miał być określony wytycznymi szkolenia pw na rok ćwiczebny 1937/1938. PUWFiPW w tym celu wydał w 1937 r. „Rozdzielnik instrukcji i zarządzeń” w sprawach wf i pw i przesłał do ZML⁹².

Stanisław Krocak w artykule *Wychowanie fizyczne czy rekordomania*, który ukazał się na łamach „Młodej Wsi”, pisał: „Celem wychowania fizycznego jest utrzymanie zdrowia, przez hartowanie ciała, rozwijanie i pomnażanie sprawności ruchowej, wyrobienie dzielności duchowej przez kształcenie, szybkość orientacji, przytomność umysłu, zaufanie we własne siły, panowanie nad sobą, parcie do zwycięstwa i nieustępliwość, pracę w zespole i przyzwyczajenie do wysiłku zbiorowego. [...] Ćwiczenia i zawody sportowe — potęgują ambicję, przejawiającą się w długim i cierpliwym przygotowywaniu się do zawodów; zaś współzawodnictwo ograniczone przepisami i koleżeństwem sportowym potęguje kulturę towarzyską

⁸⁷ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Pismo ZML do PUWFiPW z 21.10.1929 r., s. 80. ZML prosił na ten cel o dotację finansową — 1000 zł. APPT, WPPT, sygn. 619, Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi do starostów powiatowych województwa łódzkiego z 19.10.1929 r., b. pag.

⁸⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 9 – 10, s. 10.

⁸⁹ Rocznik Sportowy 1934. Warszawa 1934, s. 411.

⁹⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 1 – 2, s. 2 – 3.

⁹¹ APP, SPŚW, sygn. 224, Pismo PUWFiPW z dnia 30.06.1937 r., b. pag.

⁹² APPT, SPP, sygn. 2123, Rozdzielnik instrukcji i zarządzeń PUWFiPW z 1937 r., b. pag.

i współzycie”⁹³. S. Kroczak utożsamiał się ze stwierdzeniem marszałka Józefa Piłsudskiego, „że nie zgadza się, aby wychowanie fizyczne gwałtem wprowadzać na wieś, a z młodzieży robić sportowców specjalistów. Młodzież wiejska psychicznie różni się od młodzieży miejskiej, jest bardziej powolna, nie przejawia się u niej zbyt nerwowość. [...] Marszałek cenił ją bardziej, bo jest zdolna do wykonania o wiele cięższej pracy i pokonania dłuższego wysiłku fizycznego opartego na mocnym i nie starganym systemie nerwowym”⁹⁴.

ZML popularyzował i prowadził działalność w zakresie wychowania fizycznego, sportu oraz przysposobienia wojskowego, przede wszystkim wśród młodzieży wiejskiej. Organizował kursy wychowania fizycznego. Wśród dyscyplin sportowych najbardziej popularnymi dziedzinami były: strzelectwo, tenis stołowy, lekka atletyka oraz zespołowe gry sportowe.

b) Kultura fizyczna w programach i działalności sekcji wiejskiej Związku Młodej Polski (1938 – 1939)

Sprawy realizacji wf, sportu i pw w sekcji wiejskiej ZMP regulowały wytyczne PUWFiPW⁹⁵. Według nich prawo prowadzenia prac wf i pw powinny mieć wszystkie sekcje wf i pw ZMP, które zgłosiły udział w komendach powiatowych WF i PW; w pracach pw członkowie ZMP traktowani byli na równi z innymi organizacjami młodzieżowymi; członkowie ZMP korzystali w porozumieniu ze Związkiem Strzeleckim z wspólnych zajęć wychowania obywatelskiego i wychowania fizycznego, przeprowadzanych dla członków Związku Strzeleckiego; przy wystąpieniach zewnętrznych obowiązywało członków ZMP, „umundurowanie przewidziane dla hufców pw pozaszkolnego. [...] Swą przynależność organizacyjną mogą uzewnętrznić na lewym rękawie bluzy przez umieszczenie odznaki swego Związku i białej wstążeczki z napisem «Związek Młodej Polski»”⁹⁶.

Wychowanie fizyczne, sport i pw realizowano w sekcji koleżanek. „Sekcja Koleżanek, jak czytamy w «Młodej Wsi», stanowić będzie zarazem oddział wychowania fizycznego i przysposobienia do obrony kraju. Oddziały te zaczną pracę systematyczną po przeszkoleniu przodownic przysposobienia do obrony kraju i wychowania fizycznego. Kursy takie są przeprowadzane przez Okręgowe Urzędy WF i PW oraz będą prowadzone przez Sekcję Sportową ZMP”⁹⁷. W zakresie Regulaminu Sekcji Koleżanek: „kierowniczką sekcji jest jednocześnie kierowniczką oddziału wf i przysposobienia do obrony kraju; prowadzi oddział wf w sekcji lub powierza przodownicy wf i przysposobienia do obrony kraju; oddział wf i przysposobienia do

⁹³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1936 nr 13 – 14, s. 3. Autor artykułu, Stanisław Kroczak, był członkiem ZML z województwa lwowskiego.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 8 – 9, s. 10 – 11. Począwszy od 30 listopada 1937 r. „Młoda Wieś” była organem prasowym sekcji wiejskiej ZMP.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 2, s. 8 – 9.

obrony kraju w Sekcji Sportowej ZMP⁹⁸. PUWFiPW zatwierdził 27 stycznia 1939 r. programy kursów dla zespołów wf i przysposobienia do obrony kraju na wsi⁹⁹.

Zdaniem działacza ZMP Antoniego Baczewskiego w każdej drużynie (kole) ZMP, oprócz działu ideowo-wychowawczego, kulturalno-oświatowego, przysposobienia rolniczego i gospodarczego, prac koleżanek, prac realizacyjnych, powinien być prowadzony dział WFiPW¹⁰⁰. Każdy członek ZMP „musi być dobrym, dzielnym i wytrzymałym żołnierzem”.

Prace w zakresie wf i sportu aktywnie prowadził ZMP w powiecie konińskim¹⁰¹. Koła ZMP w Dziedzicach i Piotrowie urządziły boisko sportowe i kupiły sprzęt sportowy.

Koła ZMP w województwie łódzkim uprawiały wf i sport. Członkowie koła ZMP w Krężnej przygotowali 3 tańce (walc angielski, kujawiak, walczyk figurowy), ćwiczili lekkoatletykę, 6 członków uzyskało POS; członkowie koła ZMP w Grabicy zdobyli 7 POS¹⁰². Wychowanie fizyczne i pw prowadziły koła ZMP w powiecie opoczyńskim. Młodzież wiejska z tych kół uczestniczyła w Narodowym Biegu na przełaj¹⁰³.

Warto jednak zauważyć, że działalność na polu aktywności fizycznej nie we wszystkich kołach na terenie województwa łódzkiego była prowadzona. Na odprawie kursu kierowników grup i działaczy wiejskich w Piotrkowie Trybunalskim 16 kwietnia 1939 r. stwierdzono, że „młodzież wiejska bardzo odczuwa brak prowadzenia Przysposobienia Wojskowego i że nadchodzi konieczność nacisku na władze PWiWF, aby w przyszłym roku szkolnym zwerbowały dostateczną ilość instruktorów i przyjęły zgłoszenia ZMP w powiecie”¹⁰⁴.

W okręgu warszawskim (województwo warszawskie) w 1939 r. istniało 70 sekcji wf w kołach ZMP oraz 1 kompania pw w powiecie błońskim¹⁰⁵.

Młodzież sekcji wiejskiej ZMP wyjeżdżała na kursy i obozy, na których realizowane było wf, sport, pw. Obóz dla działaczy sekcji wiejskiej ZMP miał odbyć się nad morzem (Hel) w okresie od 1 do 31 lipca 1938 r.¹⁰⁶

15 maja 1938 r. zespół sportowy koła ZMP z Likca wziął udział w zawodach gminnych w Rogowie (województwo pomorskie)¹⁰⁷. I miejsce w pchnięciu kulą i w skoku wzwyż zajął zawodnik ZMP — Jeliński.

Dobre wyniki sportowe odnosiła drużyna piłki nożnej koła ZMP w Garwolinie, m.in. w 1939 r. wygrała z reprezentacją miasta Żelechowa i z reprezentacją Ryk¹⁰⁸.

⁹⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1937 nr 1, s. 13 – 15.

⁹⁹ APPT, SPP, sygn. 2477, Pismo PUWF i PW z dnia 27.01.1939 r., b. pag.

¹⁰⁰ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 15, s. 18.

¹⁰¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 14, s. 13.

¹⁰² „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 10 – 11, s. 14.

¹⁰³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1939 nr 9, s. 15.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1939 nr 13, s. 14.

¹⁰⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1938 nr 10 – 11, s. 9.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1939 nr 14, s. 13.

W okresie funkcjonowania sekcji wiejskiej ZMP działalność kół na polu wf i sportu uległa osłabieniu. Natomiast większą uwagę zwrócono na sprawy pw.

2. Kultura fizyczna w programach i działalności Związku Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” (1928 – 1939)

Problematyka kultury fizycznej była obecna na Walnych Zjazdach ZMW RP „Wici”. W sprawach programowych wychowania fizycznego i sportu Walny Zjazd ZMW RP „Wici”, obradujący w Warszawie w czerwcu 1928 r., przyjął następujące uchwały: „IX Walny Zjazd ZMW, doceniając znaczenie wychowania fizycznego dla dobra i potęgi państwa, wzywa wszystkie koła do tworzenia sekcji wychowania fizycznego i prowadzenia w nich wydatnej pracy; Walny Zjazd ZMW poleca Zarządowi Głównemu oraz zarządom wojewódzkim, powiatowym i kół ZMW zwrócić się do odpowiednich władz państwowych, urzędów i Komitetów Wychowania Fizycznego o pomoc na prowadzenie pracy wychowania fizycznego; IX Walny Zjazd ZMW poleca Zarządowi Głównemu, aby po uzyskaniu u władz państwowych funduszy na pracę wf stworzył Instruktoriat WF w Centrali oraz w województwach; IX Walny Zjazd ZMW poleca Zarządowi Głównemu, aby w miarę uzyskiwania funduszy na wf tworzył specjalne kursy wf dla członków Kół Młodzieży Wiejskiej”¹⁰⁹.

O tym, że wychowanie fizyczne, sport i inne przejawy aktywności fizycznej miały ważne znaczenie w działalności ZMW RP „Wici”, świadczą uchwały Walnego Zjazdu, który odbył się w czerwcu 1929 r.: „Zjazd [...] wzywa wszystkie koła do tworzenia sekcji wf i prowadzenia w nich wydatnej pracy oraz zgłaszania zespołów pw za pośrednictwem Powiatowych Związków Młodzieży Wiejskiej do oficerów pw, przy czym należy zwrócić uwagę, by zespoły te nie zatraciły charakteru organizacyjnego; Zjazd wzywa Związki powiatowe i sąsiedzkie do urządzania kursów wf i pw oraz uwzględnienia wf na wszelkiego rodzaju kursach oświatowych, rolniczych i innych; Do szerzenia propagandy sportu na jak najszerszym terenie wiejskim Zjazd wzywa Związki powiatowe do urządzania w okresie letnim związkowych świąt sportowych, mających być również przeglądem dorobku wf na danych terenach [...]”¹¹⁰. Zjazd podjął uchwałę, która miała wpływ na działalność kół ZMW RP „Wici” na danym terenie i ich współpracę z powiatowymi i gminnymi KWF i PW: „Celem ujednoczenia akcji wf z taką akcją, prowadzoną

¹⁰⁹ „Wici”, 1928 nr 16; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 51 – 52. Numeracja Walnego Zjazdu (IX zjazd) była dokonana w nawiązaniu do tradycji ruchu młodzieży wiejskiej, w rzeczywistości był to I Walny Zjazd ZMW RP „Wici”. *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej 1911 – 1981*. Warszawa 1986, s. 95 – 96.

¹¹⁰ „Wici”, 1929 nr 26 – 27, s. 10; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 58.

przez czynniki państwowe Zjazd przypomina Związkom Powiatowym o konieczności nawiązania przez nie i utrzymywania stałego kontaktu z powiatowymi i gminnymi komitetami wf i pw [...]”¹¹¹. Ponadto Zjazd wezwał władze związkowe do nawiązania w zakresie wychowania fizycznego i sportu kontaktów organizacyjnych ze Związkiem Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych (ZRSS) oraz zwrócił uwagę na znaczenie higieny na wsi.

We wnioskach Komisji Wychowania Fizycznego Walnego Zjazdu ZMW RP „Wici”, który odbył się w listopadzie 1931 r., czytamy m.in.: „Konieczne jest prowadzenie prac sportowych we wszystkich komórkach organizacyjnych Związku. Wobec tego, że czynniki urzędowe nie zapewniają masom młodzieży wiejskiej możliwości brania udziału w ruchu sportowym, Zjazd w trosce o tężyznę fizyczną i duchową najszerzych mas obywateli Rzeczypospolitej, oraz w trosce o całość Polski popiera uchwałę Zjazdu Związku w Poznaniu w 1929 r., wzywając wszystkie Koła do prowadzenia prac sportowych i wkłada na Zarządy Związków moralny obowiązek organizowania tych prac. [...] Zjazd stwierdza z ubolewaniem, że Państwowy Urząd WFiPW, odmawiając Związkowi poparcia w prowadzeniu działalności wf nie spełnia swoich zadań [...]”¹¹². Jednocześnie stwierdzono, że „nieprzychylnie ustosunkowanie się czynników urzędowych do działalności wf Związku nie powinno wpływać hamująco na rozwój tej działalności mas wiejskich”¹¹³. Jeden z wniosków Komisji Wychowania Fizycznego dotyczył pw: „Widząc w przysposobieniu wojskowym dążenie do ideału bezpieczeństwa Rzeczypospolitej na zasadach organizacji milicji obywatelskiej, która jest formą najoszczędniejszą i noszącą wybitnie obronny charakter, ZMW RP popiera tę akcję, zastrzegając się przeciwko wykorzystaniu pw dla celów partyjno-politycznych”¹¹⁴.

Komisja Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego opracowała „Wytyczne sportu wiciowego”¹¹⁵. W zakres wytycznych, który obejmował 21 punktów, wchodziły następujące elementy: zasady ogólne, zawody sportowe, kursy sportowe, podział drużyn, program zawodów. Komisja uznała, iż przyszłość sportu w KMW uzależniona będzie głównie od pracy Zarządów Związków Sąsiedzkich nad tworzeniem jak największej ilości zespołów sportowych¹¹⁶. W zakresie rozgrywania zawodów sportowych postulowano, aby „ze względów wychowawczych i sportowych położyć nacisk na zawody o charakterze drużynowym”. Słusznie uznano, że sportowcy powinni być starannie przygotowani do za-

¹¹¹ Tamże.

¹¹² „Wici”, 1931 nr 45 – 46, s. 13 – 14; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 77 – 78; *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 104 – 105.

¹¹³ „Wici”, 1931 nr 45 – 46, s. 13.

¹¹⁴ „Wici”, 1931 nr 45 – 46, s. 14; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 77 – 78; *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 104 – 105.

¹¹⁵ „Wici”, 1932 nr 1, s. 6; 1932 nr 2, s. 6 – 7.

¹¹⁶ Związki Sąsiedzkie stanowiły strukturę pośrednią pomiędzy KMW a Związkiem Powiatowym (Okręgowym). Najczęściej w skład Związku Sąsiedzkiego wchodziło kilka KMW leżących blisko siebie.

wodów. Dokonano podziału drużyn sportowych: na grupę A (mocniejszą, bardziej wyrobioną sportowo) i grupę B (słabszą, osoby, które rozpoczynają uprawianie wf i sportu)¹¹⁷. Podział na grupy sportowe miał dotyczyć tylko jednej dyscypliny — lekkoatletyki. Poszczególne drużyny miały składać się z członków jednego KMW, natomiast mogły się ze sobą łączyć organizacyjnie w drużyny rejonowe, odpowiadające terenowo Związkom Sąsiedzkim. Akcją sportową rejonów powinna kierować Komisja Sportowa przy Zarządzie Związku Sąsiedzkiego¹¹⁸. Opracowanie „Wytycznych sportu wiciowego” przez Komisję Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego odnosiło się do wzrostu poziomu organizacyjnego w działalności wf i sportu ZMW RP „Wici”.

Uchwały w dziedzinie aktywności fizycznej zostały podjęte na kolejnym Walnym Zjeździe ZMW RP „Wici”, który odbył się w dniach 22 – 23 października 1933 r. w Warszawie. Oprócz tradycyjnie podniesionych kwestii wychowania fizycznego i sportu, zwrócono uwagę na problemy higieny, turystyki i krajoznawstwa¹¹⁹. Ponadto Zarząd Główny ZMW RP „Wici” miał opracować instrukcję sportową ze szczególnym uwzględnieniem gier i zabaw ruchowych dla potrzeb sekcji wf i sportu w KMW.

Działacze ZMW RP „Wici” na Zjeździe Walnym, który odbył się w październiku 1935 r. w Warszawie, „zwrócili uwagę związkom wojewódzkim na konieczność prowadzenia systematycznej i kontrolowanej przez organizację pracy wychowania fizycznego”¹²⁰. Zauważali zagrożenia w pracy w dziedzinie aktywności fizycznej, zapewne ze strony innych organizacji i towarzystw działających w środowisku wiejskim¹²¹. Jak czytamy w uchwale: „Akcja wychowania fizycznego winna być bardziej intensywna także i ze względu na to, że różne instytucje niechętnie, albo nawet wrogo ruchowi ludowemu, używają wychowania fizycznego jako środka jednoczącego młodzież wiejską dla swoich celów”¹²². Uczestnicy zjazdu dużo miejsca poświęcili aspektom higieny, m.in. wskazali na zwiększenie liczby godzin higieny w programach szkół powszechnych i zawodowych, organizowanie w całym kraju licznych kursów i pokazów z higieny, propagowanie i zakładanie łaźni po wsiach.

Walny Zjazd Delegatów ZMW RP „Wici”, który odbył się w grudniu 1937 r. w Warszawie, podjął w zakresie wychowania fizycznego i sportu następującą

¹¹⁷ „Wici”, 1932 nr 1, s. 6; 1932 nr 2, s. 6 – 7.

¹¹⁸ „Wici”, 1932 nr 2, s. 6.

¹¹⁹ „Wici”, 1933 nr 43 – 44, s. 9; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 91; *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 118.

¹²⁰ „Wici”, 1935 nr 44 – 45; 1935 nr 46; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 111.

¹²¹ Oprócz różnych organizacji młodzieży wiejskiej w pracach na rzecz aktywności fizycznej na wsi zaangażowane były inne organizacje i towarzystwa, m.in. Związek Strzelecki i Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej i Żeńskiej.

¹²² „Wici”, 1935 nr 44 – 45; 1935 nr 46; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 111; *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 123.

uchwałę: „Zjazd uznając wychowanie fizyczne i sport za jeden z ważnych czynników w rozwoju jednostki, jak i ruchu ludowego, jako też w zapewnieniu Rzeczypospolitej Polskiej podstaw obrony — uważa za konieczne zwrócenie większej niż dotychczas uwagi na sprawy wychowania fizycznego i sportu w pracach poszczególnych ogniw organizacyjnych, a przede wszystkim Zarządu Głównego. Prowadzenie działalności w tej dziedzinie winno być sprawdzianem aktywności kół młodzieży”¹²³. Działacze Związku byli zdania, że należy przy Zarządzie Głównym w jak najkrótszym czasie powołać Komisję Zdrowia i Wychowania Fizycznego, której zadaniem byłoby opracowanie planu akcji zdrowotnej na wsi¹²⁴.

Działalność i prace Komisji Wychowania Fizycznego w czasie walnych zjazdów ZMW RP „Wici” świadczyły o dużej roli, jaką młodzież wiejska przywiązywała do zagadnień aktywności fizycznej.

Problemy wychowania fizycznego i sportu poruszane były na wojewódzkich zjazdach młodzieży wiejskiej. Jedną z uchwał Mazowieckiego Zjazdu ZMW RP „Wici” w sprawie kultury fizycznej dotyczyła nawiązania współpracy pomiędzy związkami powiatowymi a powiatowymi i gminnymi KWF i PW¹²⁵. Ponadto uczestnicy Zjazdu podjęli jeszcze inne uchwały w zakresie szeroko pojętej aktywności fizycznej, m.in. „Zjazd zobowiązuje wszystkie Związki powiatowe do prowadzenia na swych terenach akcji wf i przysposobienia wojskowego; zaleca Związkom powiatowym urządzenie kursów wf oraz uwzględnienie wf na wszelkiego rodzaju kursach (oświatowych, rolniczych itp.)”¹²⁶. Postulaty związków wojewódzkich ZMW RP „Wici” w dziedzinie wychowania fizycznego były bardzo ważne. Przybliżały one problematykę aktywności fizycznej związkom powiatowym (okręgowym), jak również poszczególnym KMW. Uchwały i zalecenia zjazdów walnych, jak również powiatowych (okręgowych) były wdrażane do praktyki.

Zagadnienia wychowania fizycznego i sportu wpisane były do statutów wojewódzkich Związków Młodzieży Wiejskiej, wchodzących w skład ZMW RP „Wici”. W statucie ZMW Województwa Kieleckiego, w artykule 5 m.in. znajdujemy następujący zapis: „Zachowując obowiązujące przepisy prawne, Związek zgodnie ze swym celem organizuje członków dla różnego rodzaju prac, w szczególności zaś: organizuje i prowadzi czytelnice, biblioteki, odczyty, zebrania dyskusyjne, wieczornice, chóry śpiewacze, orkiestry, przedstawienia teatralne, zawody sportowe, doświadczenia rolne, ogrodnicze i hodowlane, konkursy, pokazy i [...] wszelkiego rodzaju działalność kulturalno-oświatową, społeczną i gospodarczą,

¹²³ „Wici”, 1938 nr 3; E. Gołębiowski, S. Jarecka-Kimłowska, *Związek Młodzieży Wiejskiej...*, s. 154; *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 163.

¹²⁴ Tamże.

¹²⁵ „Wici”, 1929 nr 11; E. Małolepszy: *Problematyka kultury fizycznej na łamach czasopisma „Wici” w latach 1928 – 1939*. w: E. Małolepszy, M. Ponczek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce i wśród Polaków na obczyźnie w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 2001, s. 9.

¹²⁶ „Wici”, 1929 nr 11, s. 11.

buduje, organizuje i prowadzi domy ludowe, świetlice, sale zajęć, sale teatralne i gimnastyczne, boiska sportowe [...]”¹²⁷.

W statucie Lubelskiego ZMW, w artykule 3 czytamy m.in.: Związek „nabywa, wytwarza [...] przybory sportowe [...]; organizuje zawody sportowe i gimnastyczne; buduje sale gimnastyczne i boiska sportowe”¹²⁸.

W statucie Łódzkiego ZMW, w artykule 5 znajdujemy następujący zapis: Związek „organizuje i prowadzi zawody sportowe; buduje, organizuje i prowadzi sale gimnastyczne i sportowe”¹²⁹.

W 1928 r. przy Zarządzie Głównym ZMW RP „Wici” powołano Komisję Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego¹³⁰. Oprócz komisji działał również referat wf, którego pracami kierował Florian Wardas¹³¹. Świadczyć to może o wadze, jaką ta organizacja przykładła do działalności w sferze aktywności fizycznej młodzieży wiejskiej.

Zgodnie z uchwałami walnych zjazdów, ZMW RP „Wici” usiłował realizować zalecenia w zakresie wf i sportu. Na łamach organu prasowego Związku, czasopisma „Wici” prowadzono specjalną kolumnę pt. „Wychowanie fizyczne”. Poprzez czasopismo zwrócono się w 1928 r. do poszczególnych organizacji wojewódzkich, wchodzących w skład Związku ze specjalną ankietą¹³². Ankieta miała na celu odpowiedzieć na główny problem, dotyczący potencjału wf i sportu w ZMW RP „Wici”. Podobną ankietę Komisja Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego ZMW RP „Wici” przygotowała w końcu 1929 r. i 1930 r.¹³³ Ponadto czasopismo publikowało materiały dydaktyczne, m.in. tzw. „Instrukcje wychowania fizycznego”¹³⁴.

Działacz ZMW RP „Wici” Leon Lutyk pisał na łamach „Wici” o podobieństwach i wspólnych celach sportu wiejskiego i sportu robotniczego, szczególnie

¹²⁷ AZHRL, Statut Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Kieleckiego, s. 2. Statut został zatwierdzony przez wojewodę kieleckiego W. Korsaka na zasadzie postanowienia z dnia 29 października 1928 r.

¹²⁸ APL, UWL, sygn. 2240, Statut Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej w Lublinie, s. 43; AZHRL, LRM, sygn. RM I – 9, Statut Lubelskiego Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej Spółdzielni z Odpowiedzialnością Udziałami w Lublinie, s. 50 – 52.

¹²⁹ APP, Urząd Wojewódzki Poznański 1919 – 1939 (cyt. UWP), sygn. 5950, Statut Łódzkiego ZMW, s. 10 – 17. Statut Łódzkiego ZMW został zatwierdzony przez Wojewodę Łódzkiego w dniu 21.11.1928 r.

¹³⁰ „Wici”, 1929 nr 25, s. 12; J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 143.

¹³¹ Florian Wardas był członkiem Zarządu Głównego ZMW RP „Wici”, m.in. w 1931 r. został wybrany na skarbnika Związku.

¹³² „Wici”, 1928 nr 28, s. 10. Ankieta składała się z 6 pytań: 1. Jak się przedstawia sprawa wychowania fizycznego na Waszym terenie?, 2. Czy istnieje zorganizowana sekcja wychowania fizycznego i przynależenia wojskowego i jaka ilość członków do niej należy?, 3. Czy koło posiada sprzęt sportowy?, 4. Kto prowadzi ćwiczenia sportowe?, 5. Na jakich terenach odbywają się ćwiczenia (boisko, łąki, drogi itp.)?, 6. Kiedy i jakie urządzono dotychczas imprezy sportowe?

¹³³ „Wici”, 1929 nr 52, s. 12; 1930 nr 50, s. 10 – 11.

¹³⁴ „Wici”, 1929 nr 23, s. 12.

w odniesieniu do ZMW RP „Wici” i Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych (TUR): „Nas z ruchem TUR-a łączą nici sympatii, [...] jesteśmy tym dla młodzieży wiejskiej, czym TUR dla młodzieży robotniczej. Toteż winniśmy korzystać z wszelkich okazji, które nam pozwolą nawiązać współpracę. [...] I taką współpracę najłatwiej nawiązać w tych działach pracy, które u nich i u nas mało się różnią — a więc najbardziej w dziedzinie wychowania fizycznego. [...] W naszej pracy wychowania fizycznego odniesiemy też z tego ogromne korzyści, bo nauczymy się wychodzić na szersze pole [...]”¹³⁵. Wnioski i przemyślenia L. Lutyka były słuszne. Współzawodnictwo sportowe przedstawicieli młodego pokolenia z środowisk wiejskich i robotniczych służyłoby podniesieniu i upowszechnieniu wychowania fizycznego i sportu. Należy się zgodzić z J. Gajem, że „ZMW podobnie, jak OMTUR nie spotkał się z życzliwą aprobatą władz państwowych [...]. Sprawa może o tyle dziwić, że OMTUR i ZMW «Wici» trudno było posądzić o jakiegokolwiek filiacje komunistyczne, a ich opcje ideowo-polityczne należy wiązać z legalnie istniejącymi wówczas partiami — Polską Partią Socjalistyczną i Polskim Stronnictwem Ludowym, a później Stronnictwem Ludowym. Trzeba również dodać, że te właśnie organizacje działały na rzecz najbardziej zaniedbanych środowisk młodzieży pod względem oświaty, kultury, wychowania fizycznego, sportu i turystyki”¹³⁶.

Aleksander Zaleski (pseudonim „Orkacz”) pisał na łamach lutowego wydania „Wici” z 1932 r.: „Skoro sport wychowuje według zasad wiciowych, to należy stąd wyciągnąć logiczny wniosek i wykorzystać sport jako jedną z podstaw wychowania wiciowego”¹³⁷. Uwaga A. Zaleskiego była cenna i słuszna. W działalności ZMW RP „Wici” starano się ten postulat wdrożyć do praktyki.

ZMW RP „Wici” na działalność w zakresie wf i sportu nie otrzymywał lub otrzymywał niewielkie środki z PUWFiPW. We wrześniu 1928 r. zwrócił się z prośbą o subwencję w wysokości 4100 zł do PUWFiPW¹³⁸. Kwota ta miała być przeznaczona na wynagrodzenie dla kierownika wf w Związku, 5 instruktorów wf, koszty wyjazdów instruktorów wf w teren oraz założenie biblioteki, wydawnictwa, nagrody i ogłoszenia w ramach wf i pw¹³⁹.

Przede wszystkim nieduże sumy pomocy dla ZMW RP „Wici” mogły pochodzić od administracyjnych struktur PUWFiPW (powiatowych i gminnych KWFiPW)¹⁴⁰. Według materiałów źródłowych ZMW RP „Wici” przeznaczył na wf

¹³⁵ „Wici”, 1929 nr 15, s. 15.

¹³⁶ J. Gaj: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003, s. 68.

¹³⁷ „Wici”, 1932 nr 6, s. 6.

¹³⁸ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Pismo ZMW RP do PUWFiPW z dnia 29.09.1928 r., s. 44 – 45.

¹³⁹ Tamże, s. 45.

¹⁴⁰ „Wici”, 1928 nr 27, s. 10; 1929 nr 25, s. 12; 1929 nr 42. W numerze 42 z 1929 r. na łamach „Wici” czytamy: W zakresie wychowania fizycznego i sportu „uderza [...] upośledzenie wsi w stosunku do miast. Bije to w oczy tak wyraźnie, że mimo woli uprzytomniamy sobie nie życzliwy stosunek PUWF i PW do naszej organizacji, która jest przecież jednym z najżywszych pionierów wycho-

w okresie od 1 marca 1928 r. do 31 marca 1929 r. — 1591 zł 39 gr; w okresie od 1 kwietnia 1929 r. do 31 marca 1930 r. — 2830 zł 94 gr; w okresie od 1 kwietnia do 30 listopada 1930 r. — 1155 zł 96 gr¹⁴¹. Większość pieniędzy przeznaczano na pensje i świadczenia pracowników, tylko nieliczne środki finansowe zostały spożytkowane na zakup sprzętu sportowego. Przykładem takiego stanu rzeczy może być ZMW RP „Wici” w województwie kieleckim. W 1932 r. KMW na terenie województwa kieleckiego posiadały sprzęt sportowy: 4 dyski, 5 kul, 3 piłki do palanta, 3 skocznie, 1 parę nart, 1 łyżwy, 1 buty do biegów (kolce), 1 piłkę, 1 kostium sportowy, 1 granat, 1 stojak do skoków, 1 stół tenisowy i rakiетки, 1 pałeczka i 1 drażek¹⁴². Wyposażenie w sprzęt sportowy KMW na terenie województwa kieleckiego było niedostateczne.

O powodzeniu akcji upowszechniania wychowania fizycznego i sportu w kołach ZMW RP „Wici” w dużej mierze decydowała kadra instruktorska. Braki w tym zakresie organizacji były znaczne. F. Wardas na łamach czasopisma „Wici” w artykule pt. *Organizujemy kursy wychowania fizycznego* pisał, że „[...] najlepszym wyjściem (dla upowszechniania i organizacji wychowania fizycznego i sportu w kołach — objaśn. E.M.) są kursy wychowania fizycznego. Dla początkujących wystarczy 2-dniowy kurs informacyjny, na którym zapoznają się uczestnicy z szeregiem gier i zabaw ruchowych, częściowo z lekką atletyką i urządzaniem rozgrywek sportowych, w wykładach zaś dowiedzą się o znaczeniu ćwiczeń cielesnych dla młodzieży wiejskiej, o organizowaniu prac sportowych na wsi, o sportach wiejskich, o przestrzeganiu zasad zdrowotnych w sporcie oraz o urządzaniu zawodów i rozgrywek sportowych. Koła czy Związki, prowadzące już dawniej prace sportowe, urządzają sobie kursy dłuższe o nieco wyższym poziomie”¹⁴³.

Kursy wf i sportu były organizowane przede wszystkim w okresach, kiedy nie było pilnych prac polowych¹⁴⁴. Przykładem jest informacja o kursie mającym się odbyć w lutym 1929 r. w Zduńskiej Woli dla kół ZMW RP „Wici” powiatu sieradzkiego¹⁴⁵. Kurs wf i sportu, zorganizowany przez ZMW RP „Wici”, odbył się w 1929 r. w SokołóWKu¹⁴⁶. Wykładowcą na kursie był Florian Wardas. Realizowa-

wania fizycznego na wsi. I z goryczą myślimy, że widać temu urzędowi nie zależy bardzo na tym, aby wychowanie fizyczne na wsi się rozwijało”. Materiał ten jest w pewnej mierze subiektywny. PUWF i PW zależało, aby propagować i wspierać kulturę fizyczną na wsi. PUWF i PW nie wspierał poczynań ZMW RP „Wici” na polu wf i sportu w takim stopniu, jak czynił to w odniesieniu do innych wiejskich organizacji młodzieżowych.

¹⁴¹ AZHRL, LRM, sygn. RM I – 1, Sprawozdanie finansowe Związku Młodzieży Wiejskiej RP za okres od 1.03.1928 r. do 30.11.1930 r., s. 32 – 44.

¹⁴² AZHRL, LRM, sygn. RM I – 3, Sprawozdania ZMW RP „Wici” za 1932 r., b. pag.

¹⁴³ „Wici”, 1930 nr 13.

¹⁴⁴ „Wici”, 1929 nr 23, s. 12.

¹⁴⁵ „Wici”, 1929 nr 4, s. 14.

¹⁴⁶ „Wici”, 1929 nr 20, s. 20. Uczestniczki kursu ułożyły wierszyk dotyczący wykładowcy na kursie — Floriana Wardasa „Okularnika”: „Na Okularnika tośmy się gniewały./ Po jego ćwiczeniach kości nas bolały./ Na koniec zaś kursu honor mu zwracamy./ Bo jesteśmy zgrabne jak warszawskie damy./ Bo rzucamy kulą i strzelamy z łuku./ siatkówka, bieg, skoki, nie są dla nas sztuką”.

no teorię i praktykę wf, m.in. gimnastykę, gry i zabawy ruchowe, gry sportowe, lekkoatletykę, łucznictwo i narciarstwo. F. Wardas był organizatorem, kierownikiem i wykładowcą na innych kursach wf i sportu, m.in. przeprowadził w dniach 27 – 30 maja 1929 r. kurs w Lubaniu¹⁴⁷. Drugim wykładowcą na kursie był oficer pw. W kursie wzięło udział 6 kobiet i 26 mężczyzn. Kierownikiem sekcji sportowej w KMW w Lubaniu był Kozłowski. W dniach 17 – 18 października 1929 r. przeprowadzony został kurs wychowania fizycznego w Stoczku Łukowskim, w którym uczestniczyło 30 osób¹⁴⁸. Najwięcej zajęć na kursie było z gier i zabaw ruchowych oraz lekkoatletyki. Kolejny kurs wychowania fizycznego odbył się w dniach 2 – 3 lutego 1930 r. w Ochódnie (powiat pułtuski)¹⁴⁹.

Dwudniowe kursy wf i sportu realizowano w latach następnych, m.in. w 1930 r. odbyły się w Rykach, Warszawicach (pow. garwoliński), w Ostojowie (pow. kielecki), w Rożnicy (pow. włoszczowski), w 1931 r. w Stężycy (pow. garwoliński) i w Dębii (pow. grójecki)¹⁵⁰.

W programie innych kursów dla młodzieży wiejskiej — kursów oświatowych, rolniczych i innych (kursy wojewódzkie i powiatowe) — obecne były dziedziny wf i sportu oraz organizowano i przeprowadzano zawody sportowe. Kurs wojewódzki ZMW RP „Wici” miał być przeprowadzony w Słowiku pod Kielcami we wrześniu 1938 r.¹⁵¹ W programie kursu zaplanowano jednodniową wycieczkę w Góry Świętokrzyskie. W okresie od 30 stycznia do 1 lutego 1939 r. odbył się w Miechowie (województwo kieleckie) kurs powiatowy¹⁵².

Kursy oświatowe i rolnicze organizowały Uniwersytety Ludowe, m.in. kursy oświatowe prowadził WUL w Nietążkowie (pow. Kościan, województwo poznańskie)¹⁵³.

¹⁴⁷ „Wici”, 1929 nr 35, s. 11.

¹⁴⁸ „Wici”, 1930 nr 2, s. 11 – 12.

¹⁴⁹ „Wici”, 1930 nr 8, s. 14 – 15.

¹⁵⁰ „Wici”, 1930 nr 17, s. 12; 1930 nr 21, s. 11; 1930 nr 38, s. 12; 1930 nr 40, s. 11 – 12; 1931 nr 13, s. 11; 1931 nr 17, s. 10 – 11. Według autora artykułu, jaki ukazał się na łamach „Wici”, w 1929 r. zorganizowano 11 kursów wf i sportu, w roku 1930 dwadzieścia kilka. Zob. także „Wici”, 1931 nr 26, s. 9.

¹⁵¹ APCz, SPCz, sygn. 52, Pismo Starostwa Powiatowego w Częstochowie do Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach z dnia 8.09.1938 r., s. 14.

¹⁵² APCz, SPCz, sygn. 52, Pismo Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach do starostw powiatowych i grodzkich województwa kieleckiego z 13.02.1939 r., s. 19 – 20.

¹⁵³ APLeSz., SPKoś., sygn. 103 b, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich związków i stowarzyszeń za 1937 r., Stworzenie Uniwersytetu Ludowego w Nietążkowie, s. 2; sygn. 104 b, Sprawozdanie sytuacyjne z życia polskich związków i stowarzyszeń za 1938 r., s. 3 i 75; „Społem”, 1936 nr 9 – 10, s. 1 – 2; 1937 nr 2, s. 1; 1937 nr 7, s. 3; S. Zbierski. Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej. Warszawa 1987. Według S. Zbierskiego, Uniwersytet Ludowy im. Jana Kasprówicza w Nietążkowie został oficjalnie uruchomiony 31 stycznia 1937 r. W dniu 27.06.1937 r. Uniwersytetowi Ludowemu w Nietążkowie nadano imię Jana Kasprówicza. Jak podają źródła archiwalne, działalność Uniwersytetu Ludowego została zagrożona w marcu 1938 r. z powodu braku środków finansowych.

Młodzież wiejska brała udział w kursach przeprowadzanych przez inne organizacje czy instytucje, np. w kursie świetlicowym dla przodowników młodzieży w Nałęczowie w 1937 r. mogła wziąć udział młodzież wiejska z Karczmisk¹⁵⁴.

W programie prac KMW w dziale Wychowanie Fizyczne i Przynależenie Wojskowe w okresie jesiennym i zimowym 1928/1929 uwzględniono: założenie sekcji wf, zarejestrowanie sekcji w Powiatowej Komendzie Przynależenia Wojskowego, ustalenie terminu zebrań i ćwiczeń oraz przyjazdy instruktorów wf, zakupienie potrzebnego sprzętu sportowego¹⁵⁵.

Na łamach czasopisma „Wici” ukazywały się artykuły dotyczące planowania prac wf i sportu w ciągu roku przez KMW¹⁵⁶. F. Wardas pisał: „Przyjęło się w wiciowej gromadzie, że w ciągu lata prowadzi się z ożywieniem prace rolne i sportowe, natomiast okres zimowy wykorzystuje się gorliwie dla prac oświatowo-kulturalnych. Z podziałem takim można się od biedy pogodzić, gdyby nie to, że każda akcja wymaga pewnego przygotowania; wymaga planu, który musi być opracowany przed jej rozpoczęciem. Zatem gdybyśmy nawet pominieli sporty zimowe, które nie są dla nas bez znaczenia, musimy poświęcić zimą choć trochę czasu sprawom wychowania fizycznego. Zimą właśnie [...] trzeba zrobić rachunek sumienia i ocenić, czyśmy okres ten należycie wykorzystali, czy nie zaniedbaliśmy czegoś pod względem zdrowotnym, wychowawczym lub organizacyjnym [...]. Sporty, które okazały się niewłaściwe, a wzięliśmy się do nich kiedyś bez głębszego zastanowienia — wykreślmy ze swego programu — przyjmujemy zaś te, które nam najbardziej odpowiadają, czy to ze względu na warunki (woda — pływanie, wioślarstwo; tereny narciarskie — narciarstwo), czy też na swoją dostępność. Jest to tym ważniejsze, że w dobie ogólnego zubożenia wsi nie stać nas na kosztowne wydatki sportowe”¹⁵⁷. Przemyslenia F. Wardasa były pomocne w pracy wf i sportu KMW. Słusznie zwrócił on uwagę na kwestie finansowe, które w pewnej mierze decydowały o powodzeniu akcji aktywności fizycznej na wsi.

Stan organizacyjny wf i sportu w ZMW RP „Wici” w poszczególnych latach był różny. Leon Lutyk w numerze 25 czasopisma „Wici” z 1929 r. w dziale „Wychowanie Fizyczne” pisał: „Stan liczebny zespołów sportowych w poszczególnych województwach przedstawiał się z dniem 1-go kwietnia br. jak następuje: województwo warszawskie — 53 zespoły, około 1000 członków ćwiczących, województwo kieleckie — 158 zespołów, około 3000 ćwiczących, województwo łódzkie — 10 zespołów, około 200 ćwiczących, województwo nowogrodzkie — 32 zespoły, około 400 ćwiczących, województwo lubelskie — 34 zespoły, około 700 ćwiczących, województwo lwowskie — 12 zespołów, około 200 ćwiczących. Ogółem w 305 zespołach około 5000 ćwiczących. [...] W ciągu roku (1928),

¹⁵⁴ AZHRL, RM I – 1, Pismo Powiatowej Komisji Oświaty Pozaszkolnej w Puławach do KMW „Wici” w Karczmiskach z 9.11.1937 r., s. 168.

¹⁵⁵ „Wici”, 1928 nr 28.

¹⁵⁶ „Wici”, 1930 nr 5, s. 11 – 12; 1932 nr 51, s. 6.

¹⁵⁷ „Wici”, 1932 nr 51, s. 6.

Związek przeprowadził 71 imprez lekkoatletycznych w kołach i 13 zbiorowych (co najmniej 2 koła), 6 imprez zbiorowych w grach ruchowych, 9 imprez miejscowych i 3 zbiorowe w grach sportowych, 14 imprez miejscowych i 5 zbiorowych w strzelectwie, 5 imprez miejscowych w kolarstwie, 1 impreza zbiorowa w łyżwiarstwie, 3 imprezy miejscowe w pływaniu. Razem 101 imprez miejscowych i 33 zbiorowe [...]”¹⁵⁸.

W podsumowaniu prac w zakresie wf i sportu ZMW RP „Wici” redakcja „Wici” uznała, iż najlepiej praca w tych dziedzinach za rok 1929 była prowadzona w województwie warszawskim (Mazowiecki ZMW). Kolejne miejsca zajęły województwa: lubelskie, kieleckie, łódzkie, lwowskie i nowogródzkie¹⁵⁹.

W 1936 r. na 3114 KMW należących do ZMW RP „Wici” tylko 1050 złożyło sprawozdania z działalności. Spośród KMW, które złożyły sprawozdania, 137 prowadziło sekcje wf i sportu¹⁶⁰.

Na łamach „Wici” publikowano również sprawozdania z działalności związków wojewódzkich i powiatowych, wchodzących w skład ZMW RP „Wici”. Mazowiecki ZMW w 1929 r. liczył 20 zespołów wf i sportu i 285 ćwiczących, zorganizowano 34 razy zawody sportowe; w 1930 r. liczył 15 zespołów wf i sportu i 226 ćwiczących, zorganizowano 25 razy zawody sportowe; w 1931 r. liczył 22 zespoły i 280 ćwiczących, zorganizowano 33 razy zawody sportowe; w 1932 r. liczył 24 zespoły i 268 sportowców, zorganizowano 35 razy zawody sportowe¹⁶¹. Młodzież Mazowieckiego ZMW uprawiała głównie lekkoatletykę, gry i zabawy ruchowe, gry sportowe, kolarstwo, łucznictwo, strzelectwo i pływanie. Dane te, zawarte w 19 – 20 numerze czasopisma „Wici” z 1933 r., wydają się zaniżone. Wynika to z faktu, że dane te obliczono na podstawie KMW, które nadesłały sprawozdania do centrali Mazowieckiego ZMW. W latach 1929 – 1932 około 25% do 47% KMW nadesłało sprawozdania z działalności. Należy zgodzić się z sugestią H. Mierzwińskiego, który pisze: „Na Zjeździe Delegatów Mazowieckiego Związku w Pszczelinie w 1930 r. prezes L. Lutyk informował, iż 36% młodzieży zorganizowanej w «Wici» uprawia ćwiczenia sportowe i że działalność tę Związek prowadzi o własnych siłach”¹⁶².

¹⁵⁸ „Wici”, 1929 nr 25, s. 12.

¹⁵⁹ „Wici”, 1929 nr 45, s. 11. W numerze 2 „Wici” z 1930 r. znajdujemy krótka informację *Najpełniejsi*. Informacja odnosi się do problemu przysyłania przez KMW sprawozdań sportowych. Pod tym względem przodowały KMW z powiatów województwa warszawskiego i lubelskiego: mińskomazowiecki, siedlecki, błoński i warszawski; „Wici”, 1930 nr 4, s. 12. Pod względem nadsyłania sprawozdań sportowych przez KMW I miejsce zajmował Mazowiecki ZMW, II Lubelski ZMW, III Lwowski ZMW.

¹⁶⁰ „Wici”, 1937 nr 50 – 51.

¹⁶¹ „Wici”, 1933 nr 19 – 20, s. 12 – 13.

¹⁶² H. Mierzwiński: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992, s. 16; tenże: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki*. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1997 nr 4, s. 124; S. Pawłowski, A. Zieliński, dz. cyt., s. 167.

W numerze 35 „Wici” z 1938 r. ukazało się sprawozdanie z działalności Łódzkiego ZMW za rok 1937, w którym czytamy m.in.: „Zespołów wychowania fizycznego było 18, każdy liczył przeciętnie po 17 osób. Do zespołów tych należało 220 kolegów i 91 koleżanek. Ćwiczenia odbyły się 214 razy (na każdy zespół przypada 12 ćwiczeń). Zawody sportowe odbyły się 26 razy. Ćwiczenia wojskowe były 16 razy. Brało w nich udział 90 członków. Na kursach lub w obozach przysposobienia wojskowego było 5 osób. Zabaw i gier ruchowych urządzono 206 razy”¹⁶³. Dobrze w zakresie wf i sportu działały KMW w powiecie piotrkowskim¹⁶⁴.

Kielecki ZMW w 1932 r. prowadził 29 zespołów gimnastyczno-sportowych i 381 ćwiczących (6 zespołów siatkówki — 82 ćwiczących, 7 zespołów piłki nożnej i 88 ćwiczących, 1 zespół tenisa stołowego i 15 KMW prowadzących w sekcjach różne dziedziny sportu — zespoły istniały w 25,4% kół i zrzeszały 13,2% ogólnej liczby członków; zawody sportowe urządziło 17 KMW — 14,9% ogólnej ilości kół). W 1938 r. 23 KMW prowadziły wf i sport, w których uczestniczyły 333 osoby, ćwiczenia odbyły się 340 razy, 9 kół zorganizowało zawody sportowe, a 3 koła prowadziły przysposobienie wojskowe, w których uczestniczyło 70 osób¹⁶⁵. W tym samym roku w 89 kołach przeprowadzono gry i zabawy ruchowe. Jednym z wyróżniających się powiatów w pracach wf, sportu i pw KMW „Wici” był powiat miechowski¹⁶⁶.

Lwowski ZMW liczył w 1938 r. 30 sekcji wf skupionych w KMW, w których ćwiczyło 467 osób¹⁶⁷. Stanowiło to około 30% KMW, które nadesłały sprawozdania¹⁶⁸. Prowadzono zajęcia z siatkówki i ćwiczeń gimnastycznych.

W powiecie stopnickim (województwo kieleckie) w 1929 r. 24 KMW prowadziły sekcje wf, a 9 kół przysposobienie wojskowe¹⁶⁹. KMW przeprowadziły w 1928 r. 117 razy ćwiczenia fizyczne oraz 8 razy ćwiczenia zbiorowe i zawody sportowe. W tym samym powiecie w 1933 r. 11 KMW posiadało zespoły gimnastyczno-sportowe, skupiające 158 członków. Zorganizowane zostały 6 razy zawo-

¹⁶³ „Wici”, 1938 nr 35.

¹⁶⁴ „Wici”, 1939 nr 32, s. 10.

¹⁶⁵ AZHRL, LRM, sygn. RM I – 3, Sprawozdania ZMW RP „Wici” za 1932 r., b. pag; sygn. RM I – 3, Sprawozdania ZMW RP „Wici” za 1938 r., b. pag.; sygn. RM I — Zjazd ZMW RP „Wici” województwa kieleckiego, przeprowadzony w dniu 25.11.1938 r., s. 23 – 24. W tym źródle znajdujemy informacje o 14 KMW, prowadzących wychowanie fizyczne w 1938 r. na terenie województwa kieleckiego. Zob. też, E. Małolepszy: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 1996, s. 116 – 117.

¹⁶⁶ AZHRL, LRM, sygn. RM I – 8, Z działalności Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici” w powiecie miechowskim w latach 1929 – 1939 w oparciu o zebrane materiały oraz własne wspomnienia Adama Nowakowskiego z Raławic, s. 81.

¹⁶⁷ „Wici”, 1938 nr 43, s. 5 – 6.

¹⁶⁸ AZHRL, LRM, sygn. RM I – 23, Sprawozdanie z lustracji Związku Młodzieży Wiejskiej we Lwowie, dokonanej w dniu 2 i 3.09.1938 r. z ramienia ZMW RP w Warszawie przez prezesa ZMW RP Jana Domańskiego, s. 49.

¹⁶⁹ „Wici”, 1929 nr 7.

dy sportowe; w 1938 r. 11 KMW prowadziło sekcje sportowe, w których ćwiczyło 106 osób¹⁷⁰.

Należy zgodzić się z wnioskiem S. Jareckiej-Kimlowskiej, że „mimo znacznych zabiegów ze strony Zarządu Wojewódzkiego w Kielcach nie udało się szerzej upowszechnić sportu. [...] Ta dziedzina wymagała znacznych nakładów finansowych, tak w zakresie zaopatrzenia w sprzęt, jak i instruktaz. Wprawdzie około 20% kół odnotowuje istnienie sekcji sportowych, ale nie przejawiały one większej aktywności”¹⁷¹.

Młodzież wiejska ZMW RP „Wici” brała udział we współzawodnictwie sportowym na szczeblu związkowym i okręgowym oraz w innych zawodach sportowych. Bardzo częstą formą rywalizacji sportowej były tzw. wyzwania, polegające na zaproszeniu do zawodów sportowych innego KMW lub kilku KMW¹⁷². Najczęściej młodzież wiejska rywalizowała w lekkoatletyce, grach sportowych, kolarstwie, strzelectwie, łucznictwie, pływaniu i sportach zimowych¹⁷³. F. Wardas przedstawił wytyczne w sprawie organizowania zawodów sportowych¹⁷⁴. Zawody powiatowe i rejonowe (w każdym roku) powinny być poprzedzone zawodami wewnętrznymi, organizowanymi poprzez poszczególne KMW.

Członkowie ZMW RP „Wici” wzięli udział w zawodach sportowych w Spale w 1928 r., rozegranych z okazji dożynek prezydenckich¹⁷⁵. W biegu sztafetowym 9 x 1000 m o nagrodę przechodnią prezydenta Polski Ignacego Mościckiego zespół „Wici” uplasował się na II miejscu. Drużynę „Wici” w tej konkurencji reprezentowali: Feliks Barzycki, Mirosław Kulbot, Józef Łacki, Władysław Rzeszowski, Eugeniusz Rosiak, Michał Skolimowski, Stanisław Smaż, Waclaw Słaby i Stec. ZMW RP „Wici” zwyciężył w rozgrywkach piłki koszykowej mężczyzn. W trójboju lekkoatletycznym (bieg na dystansie 100 m, skok w dal, pchnięcie kulą) III miejsce zajął Eugeniusz Krasiejko. Zwyciężył on również w biegu na dystansie 100 m.

Podczas zjazdu Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej (OZMW) w Grodzisku Mazowieckim 24 czerwca 1928 r. rozegrano zawody sportowe. W rywalizacji wzięło udział 12 kobiet i 17 mężczyzn z 6 KMW¹⁷⁶. Kobiety rozegrały 3 konkurencje. W biegu na dystansie 60 m zwyciężyła R. Redwańska (Franciszków) przed A. Sitkowską (Płochocin) i L. Domżałską (Czubin); w skoku w dal I miejsce zajęła R. Redwańska, II miejsce G. Wigierówna (Witki), III miejsce L. Domżałska; w skoku wzwyż wygrała R. Redwańska przed W. Kamińską (Czubin) i Kucińską (Oszów)¹⁷⁷. Mężczyźni rozegrali 6 konkurencji. W biegu na dystansie

¹⁷⁰ Cz. Dyrduł, S.J. Pastuszka, dz. cyt., s. 171, 226 – 227.

¹⁷¹ S. Jarecka-Kimlowska, dz. cyt., s. 141.

¹⁷² „Wici”, 1931 nr 42, s. 10 – 11.

¹⁷³ „Wici”, 1929 nr 7, s. 11.

¹⁷⁴ „Wici”, 1929 nr 22, s. 11.

¹⁷⁵ „Wici”, 1928 nr 26, s. 9.

¹⁷⁶ „Wici”, 1928 nr 20, s. 6 – 7.

¹⁷⁷ Tamże.

100 m zwyciężył T. Włodarczyk (Płochocin) przed K. Baraniakiem (Huta Żabio-wolska) i K. Lubańskim (Płochocin); w biegu na dystansie 1000 m I miejsce zajął T. Włodarczyk przed W. Bantem i M. Bieńkowskim (obaj z Płochocina); w skoku w dal wygrał W. Bant przed T. Włodarczykiem i K. Lubańskim; w skoku wzwyż I miejsce zajął K. Baraniak, II miejsce K. Lubański, III miejsce T. Włodarczyk; w pchnięciu kulą zwyciężył T. Włodarczyk przed J. Sieklickim (Witki) i W. Ban-tem; w rzucie dyskiem I miejsce zajął T. Włodarczyk przed W. Bantem i J. Sieklic-kiem¹⁷⁸. W powiecie błońskim sekcje wf i sportu prowadziły KMW w Bartoszew-
ce, Bramkach, Czubinie, Kaniach, Radoniu, Ossowcu, Płochociniu i Witkach¹⁷⁹. Kierownikiem Komisji Wychowania Fizycznego przy zarządzie powiatowym był Kazimierz Baraniak. Zawody sportowe w lekkoatletyce o mistrzostwo powiatu błońskiego rozegrano 6 listopada 1928 r.¹⁸⁰ W poszczególnych konkurencjach naj-
lepszymi okazali się: w biegu na dystansie 100 m — Tadeusz Włodarczyk (Płochocin), w pchnięciu kulą — Zygmunt Golczyński (Płochocin), w skoku w dal — Tadeusz Włodarczyk, w biegu przełajowym na dystansie 800 m — Tadeusz Włodarczyk¹⁸¹.

Zawody sportowe bardzo często znajdowały się w programie zjazdów okrę-
gowych (powiatowych) ZMW RP „Wici”, m.in. podczas Zjazdu Młodzieży Wiej-
skiej z powiatu puławskiego 24 czerwca 1928 r. przeprowadzono zawody sporto-
we¹⁸². W programie znajdowały się następujące konkurencje: 60 m kobiet, 100 m
mężczyzn, skok w dal, skok wzwyż.

W trakcie Zjazdu Powiatowego ZMW RP „Wici” w Żurawiczkach (powiat
przeworski) w zawodach lekkoatletycznych zwycięstwo odniósł Jacek Brożbar,
wyprzedzając Tadeusza Dulibana i Włodzimierza Lenara¹⁸³.

W sierpniu 1928 r. z okazji poświęcenia sztandaru OZMW w Łowiczu oraz
Dożynek Powiatowych odbyły się zawody lekkoatletyczne. W biegu na dystansie
800 m zwyciężył Adam Reda (Grudów), w skoku w dal Antoni Fijołek (Ostrów),
w pchnięciu kulą Stanisław Kwaśniewski (Szkoła Rolnicza w Łowiczu)¹⁸⁴.

Powszechną formą rywalizacji w ZMW RP „Wici” były zawody o mistrzo-
stwo koła i powiatu. KMW w Jelonkach (powiat warszawski) i w Płochociniu
(pow. błoński) rozgrywały pomiędzy sobą mecze lekkoatletyczne. W Jelonkach
21 października 1928 r. rozegrano zawody lekkoatletyczne, w których drużyna
KMW w Płochociniu pokonała drużynę KMW w Jelonkach¹⁸⁵. W drużynie KMW

¹⁷⁸ Tamże.

¹⁷⁹ Tamże.

¹⁸⁰ „Wici”, 1929 nr 6, s. 10.

¹⁸¹ „Wici”, 1930 nr 9, s. 13. Tadeusz Włodarczyk był jednym z najlepszych lekkoatletów w ZMW
RP „Wici”.

¹⁸² „Wici”, 1928 nr 14

¹⁸³ „Wici”, 1929 nr 30, s. 11.

¹⁸⁴ „Wici”, 1928 nr 28, s. 11.

¹⁸⁵ „Wici”, 1928 nr 35, s. 11 – 12. KMW z Płochocina uzyskało 32 punkty, natomiast z Jelonek 31
punktów. Rok wcześniej (1927) zwyciężył również zespół z Płochocina (41:40).

z Płochocina wyróżnili się Tadeusz Włodarczyk i Józef Lubański. Wśród lekkoatletów KMW w Jelonkach do najlepszych należy zaliczyć A. Sadowskiego, Cepucha i Krzemińskiego. KMW w Płochocinie prowadziło prężną sekcję wf i sportu. Członkowie koła uczestniczyli w zawodach sportowych, osiągając dobre rezultaty w następujących dziedzinach: lekkoatletyka, gry sportowe, łyżwiarstwo i kolarstwo¹⁸⁶.

W listopadzie 1928 r. członkowie ZMW RP „Wici” z powiatu wrocławskiego rozegrali we Włocławku zawody sportowe w lekkoatletyce i kolarstwie¹⁸⁷. W konkurencjach kobiecych zwyciężyły: w biegu przełajowym na dystansie 500 m — Maria Modrzejewska (Śmigłowice, 1 min 38 s), w skoku w dal — Stanisława Rzadkowolska (Guźlin, 3 m 19 cm). Wśród mężczyzn w biegu na przełaj na dystansie 1000 m zwyciężył Jan Stasiak (Śmigłów, 3 min 20 s), w skoku w dal — Zygmunt Supryczyński (Śmigłowice, 4 m 95 cm), a w pchnięciu kulą — Franciszek Kotas (Pikutków, 7 m 24 cm). W wyścigu kolarskim na dystansie 2200 m zwyciężył Zygmunt Supryczyński. Jednym z organizatorów i sędziów zawodów był Florian Wardas. Zawody lekkoatletyczne KMW w powiecie wrocławskim organizowano dość często. 30 maja 1929 r. zorganizowano mecz lekkoatletyczny KMW w Guźlinie¹⁸⁸. W czerwcu 1930 r. KMW w Pikutkowie rozegrało zawody wewnętrzne w lekkoatletyce, natomiast 26 kwietnia 1931 r. odniosło zwycięstwo w meczu lekkoatletycznym z drużyną sportową Szkoły Rolniczej w Starym Brześciu¹⁸⁹. Przewodniczącym sekcji sportowej z KMW w Pikutkowie w powiecie wrocławskim był Jan Budzyński.

Po dwuletniej przerwie w pracy sportowej KMW w Pikutkowie wezwało na 19 maja 1935 r. uczniów Szkoły Rolniczej w Starym Brześciu i KMW w Sokołowie oraz 14 września 1935 r. KMW w Gróbcu, Jaronowie, Machnaczu, Śmiłowicach, Sokołowie oraz Szkołę Rolniczą w Starym Brześciu do rozegrania zawodów sportowych¹⁹⁰. W programie zawodów sportowych znalazła się lekkoatletyka i gry sportowe. Kierownikiem sekcji sportowej KMW w Pikutkowie był wówczas Władysław Tomczak.

Biegi przełajowe były często organizowane przez poszczególne koła i związki ZMW RP „Wici”, m.in. w 1930 r. odbyły się w Gościewiczu (pow. garwoliński) i w Sokołówku (pow. ciechanowski)¹⁹¹.

19 marca 1929 r. delegacja KMW (drużyna kolarska) z powiatu łowickiego złożyła życzenia imieninowe Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu¹⁹². W KMW powiatu łowickiego prowadzono sekcje kolarstwa, które brały udział

¹⁸⁶ „Wici”, 1929 nr 32 – 33, s. 11 – 12.

¹⁸⁷ „Wici”, 1928 nr 38, s. 10 – 11.

¹⁸⁸ „Wici”, 1929 nr 31, s. 12 – 13.

¹⁸⁹ „Wici”, 1930 nr 32, s. 10; 1931 nr 28 – 29, s. 10.

¹⁹⁰ „Wici”, 1935 nr 18, s. 6; 1935 nr 35 – 36, s. 7.

¹⁹¹ „Wici”, 1930 nr 18, s. 12; 1930 nr 48, s. 12.

¹⁹² „Wici”, 1929 nr 14, s. 15.

w wyścigach kolarskich¹⁹³. KMW w Ołtarzewie rozegrało wewnętrzne zawody kolarskie¹⁹⁴. W wyścigu kolarskim zwyciężył Zygmunt Bończak (trasę 20 km przejechał w czasie 40 minut), przed Władysławem Fiutem i Jerzym Langierem.

Sekcje kolarskie miały KMW z powiatu sieradzkiego i radomszczańskie (województwo łódzkie)¹⁹⁵. PKWFiPW w Sieradzu ufundował nagrody w wyścigu kolarskim zorganizowanym przez KMW w Zduńskiej Woli w wysokości 50 zł.

Członkowie drużyny kolarskiej KMW w Płochocinie — Z. Bończak, S. Fiut i S. Gontarczyk — odbyli w 1928 r. wycieczkę rowerową do Krakowa i Zakopanego¹⁹⁶. W ciągu 17 dni przejechali 1876 km. Wycieczki rowerowe do różnych regionów Polski organizowało KMW w Ołtarzewie (pow. warszawski) i KMW w Jaranowie (pow. nieszawski)¹⁹⁷. Dwaj członkowie KMW w Kacicach (pow. pułtuski) — J. Rakocki i Nodzykowski — udali się na rowerach na Zjazd Mazowieckiego ZMW, który odbył się w 1931 r. w Jackowicach (pow. łowicki)¹⁹⁸.

W rozegranych 28 czerwca 1929 r. zawodach lekkoatletycznych o mistrzostwo powiatu sandomierskiego ZMW RP „Wici”, wśród 27 zawodników wyróżniającymi się byli: Jan Doleszek, Stanisław Fularski, Stanisław Kutyla, Marian Podsiadło, Wincenty Wójcik¹⁹⁹.

W czerwcu 1929 r. zawody lekkoatletyczne zorganizowano w Karsznicach²⁰⁰. W zawodach uczestniczyły KMW z powiatu sieradzkiego: Izabelów, Karsznice, Krobanów, Suchoczas, Osmolin i Zduny. Program zawodów składał się z następujących konkurencji: bieg na dystansie 100 m, skok w dal, skok wzwyż, rzut dyskiem, rzut oszczepem, rzut granatem, pchnięcie kulą i bieg na dystansie 800 m. Zawody powiatowe KMW w lekkoatletyce przeprowadzono w 1929 r. m.in. w Miętnej i w Rykach (pow. garwoliński), w Miechowie (pow. miechowski), w Żaboklikach (pow. siedlecki), a w 1930 r. m.in. w Ostojowie (pow. kielecki), w Żaboklikach, w Garwolinie i w Oleksowie (pow. kozienicki)²⁰¹.

W dniach 28 – 29 czerwca 1931 r. rozegrano zawody (drużynowe) rejonowe obwodu garwolińskiego w lekkoatletyce²⁰². W zawodach uczestniczyło 7 KMW. W poszczególnych rejonach I miejsca zajęły KMW w Oleksowie, Babicach i Osiecku. W lipcu 1931 r. w Stężycy rozegrano zawody finałowe o mistrzostwo drużynowe obwodu garwolińskiego, kozienickiego i puławskiego, z udziałem 5

¹⁹³ „Wici”, 1929 nr 43, s. 11 – 12.

¹⁹⁴ „Wici”, 1929 nr 28, s. 12.

¹⁹⁵ „Wici”, 1929 nr 47, s. 11; 1930 nr 4, s. 12.

¹⁹⁶ „Wici”, 1929 nr 32 – 33, s. 12.

¹⁹⁷ „Wici”, 1929 nr 40, s. 12 – 13; 1931 nr 26, s. 9.

¹⁹⁸ „Wici”, 1931 nr 51 – 52, s. 12 – 13.

¹⁹⁹ „Wici”, 1929 nr 29.

²⁰⁰ „Wici”, 1929 nr 34, s. 9; 1929 nr 47, s. 11.

²⁰¹ „Wici”, 1929 nr 41, s. 12 – 13; 1929 nr 45, s. 11 – 12; 1929 nr 49, s. 11; 1930 nr 2, s. 11; 1930 nr 16, s. 13; 1930 nr 38, s. 11 – 12; 1930 nr 42, s. 9 – 10; 1930 nr 46, s. 11 – 12; 1930 nr 48, s. 12.

²⁰² „Wici”, 1931 nr 28 – 29, s. 11. Obszar obwodu garwolińskiego pokrywał się z obszarem powiatu.

drużyn²⁰³. W zawodach zwycięstwo odniosła drużyna KMW w Dziecianowie, wyprzedzając zespoły z powiatu garwolińskiego — Wolę Rembkowską i Osieck. Rozgrywanie zawodów wewnętrznych, następnie rejonowych (na szczeblu powiatu) oraz między obwodami (powiatami) dowodziło o wzroście współzawodnictwa sportowego poprzez wzrost rangi zawodów sportowych.

Zawody rejonowe w lekkoatletyce realizowały inne związki powiatowe, m.in. w zawodach rejonu opolskiego (województwo lubelskie) w lekkoatletyce zwyciężyło KMW w Niezdowie²⁰⁴. W Ralewicach (pow. sieradzki) rozegrano 18 września 1932 r. zawody rejonowe, w których brali udział sportowcy z 7 KMW: Dzierżążni, Grabina, Izabelowa, Pudła, Ralewic, Suchoczas i Zarębów²⁰⁵. Rywalizowano w lekkoatletyce i kolarstwie. Podobne zawody sportowe (o zasięgu rejonowym) przeprowadzono w Studziankach (pow. piotrkowski)²⁰⁶.

W ramach pokazu sportu wiejskiego w Pszczelinie (pow. błoński) zorganizowano biegi przełajowe na dystansie 1000 m i 3000 m²⁰⁷. Oprócz biegów przełajowych rozegrano także zawody w lekkoatletyce i grach sportowych; ponadto młodzież wiejska przygotowała pokaz gimnastyczny.

Sekcja sportowa KMW w Radzięcinie (pow. biłgorajski) 15 sierpnia 1932 r. zorganizowała zawody sportowe z okazji „Święta Braterstwa Ludów Słowiańskich”²⁰⁸. Na program zawodów sportowych składały się następujące konkurencje: skok w dal, skok wzwyż, bieg na dystansie 100 m i rzut granatem. Kierownikiem sekcji sportowej w KMW w Radzięcinie był Wiktor Tujaka.

KMW w Retkini przeprowadziło 7 sierpnia 1938 r. zawody lekkoatletyczne²⁰⁹. Pierwsze miejsce zajął Czesław Redzyna, II miejsce Leon Witek, natomiast III miejsce zajął Bronisław Strycharski. Członkowie KMW w Retkini wystąpili z apelem do innych KMW o większe zaangażowanie w wf i sport.

W KMW w Sokołówku (powiat ciechanowski) sekcję wychowania fizycznego i sportu prowadziła Szachmacińska. Zajęcia sekcji odbywały się raz w tygodniu. KMW w Sokołówku organizowało zawody sportowe²¹⁰. 29 grudnia 1929 r. KMW w Sokołówku wizytował F. Wardas²¹¹. Przeprowadził on z młodzieżą wiejską marszobieg na trasie liczącej 4 km.

Na Pomorzu aktywne na polu prac wf i sportu było KMW w Krasnołące²¹². Sekcja sportowa działała w KMW w Lutogniewie (pow. Krotoszyn)²¹³.

²⁰³ „Wici”, 1931 nr 33, s. 8–9.

²⁰⁴ „Wici”, 1931 nr 34–35, s. 9.

²⁰⁵ „Wici”, 1932 nr 40–41, s. 8–9.

²⁰⁶ Tamże, s. 9–10.

²⁰⁷ „Wici”, 1929 nr 43, s. 12.

²⁰⁸ „Wici”, 1932 nr 39, s. 5.

²⁰⁹ „Wici”, 1938 nr 38.

²¹⁰ „Wici”, 1929 nr 12, s. 12; 1929 nr 18, s. 11; 1929 nr 51, s. 12; 1930 nr 3, s. 10.

²¹¹ „Wici”, 1930 nr 8, s. 12.

²¹² „Wici”, 1930 nr 11, s. 12.

²¹³ „Społem”, 1939 nr 5, s. 11.

W powiecie częstochowskim (województwo kieleckie) sekcję wf i sportu prowadziło KMW w Zimnowodzie²¹⁴. W 1935 r. zespół sportowy liczył 15 osób.

Popularną dyscypliną uprawianą w KMW były gry sportowe. W meczu piłki siatkowej, rozegranym w 1929 r., drużyna Płochocina okazała się lepsza od KMW w Pszczelinie²¹⁵.

W zawodach strzeleckich zorganizowanych w 1928 r. z inicjatywy zarządu KMW w Białyszewie (pow. sierpecki) najlepszy okazał się Z. Wójciński przed W. Siekierkowskim i Witkowskim²¹⁶. W zawodach wzięło udział 6 kobiet i 9 mężczyzn. W innej miejscowości powiatu sierpeckiego, Studzieńcu, rozegrano 23 marca 1929 r. zawody strzeleckie otwarcia sezonu letniego²¹⁷. W zawodach, w których uczestniczyło 12 kobiet i 11 mężczyzn, najlepsze wyniki osiągnęli członkowie KMW z Grąbca, Białyszewa i Piasków. Zawodami kierował komendant pw w powiecie sierpeckim por. Szyfer. Zawody strzeleckie w powiecie sierpeckim zostały zorganizowane 9 maja 1929 r. z okazji Zjazdu Powiatowego²¹⁸. W zawodach wzięły udział 34 osoby z 5 KMW. Zawody strzeleckie zorganizowane zostały w 1929 r. w Brześciu Kujawskim dla KMW powiatu włocławskiego²¹⁹.

Pierwsze zawody ZMW RP „Wici” w łucznictwie odbyły się w styczniu 1929 r. w Łowiczu z okazji przeprowadzania kursu rolniczego²²⁰. W zawodach wzięło udział 36 osób (5 kobiet i 31 mężczyzn). W konkurencji kobiet I miejsce zajęła Zofia Dzierżkówna (Szymanowice, pow. łowicki) przed E. Rutkowską (Białyszew, pow. sierpecki) i W. Wieleńborkówną (Grabca, pow. łaski). Wśród mężczyzn zwyciężył Łukasz Pietryka (Bychlew, pow. łaski), wyprzedzając J. Ciechomskiego (pow. łowicki) i S. Barana (Jaźwiny, pow. garwoliński). Jak czytamy w komentarzu do zawodów, zamieszczonym na łamach „Wici”: „Zawody wywołały zapał do łucznictwa, także należy się spodziewać, iż sport ten znajdzie nowych licznych zwolenników”²²¹. Na kursie rolniczym dla koleżanek, przeprowadzonym w Sokołówkę (pow. ciechanowski) w marcu 1929 r., prowadzono zajęcia z gimnastyki, innych dziedzin sportu oraz zorganizowano zawody łucznicze²²².

²¹⁴ „Wici”, 1935 nr 15, s. 3.

²¹⁵ „Wici”, 1929 nr 32 – 33, s. 12.

²¹⁶ „Wici”, 1928 nr 39, s. 11. KMW w Białyszewie prowadziło zajęcia ze strzelectwa w każdą niedzielę w godz. 14.00 – 16.00. W artykule *Znaczenie broni małokalibrowej*, który ukazał się na łamach „Wici” w numerze 18 z 1929 r., znajdujemy informację, że nie tylko KMW w Białyszewie prowadziło sekcję strzelecką, ale również inne koła w powiecie sierpeckim zajmowały się tą dyscypliną sportu.

²¹⁷ „Wici”, 1929 nr 29, s. 12.

²¹⁸ „Wici”, 1929 nr 39, s. 12.

²¹⁹ „Wici”, 1929 nr 44, s. 12.

²²⁰ „Wici”, 1929 nr 8, s. 12. W programie kursu rolniczego znalazły się zajęcia z łucznictwa i innych działów wf i sportu. W trakcie kursu, 26 stycznia 1929 r. młodzież rozegrała zawody sportowe w konkurencjach lekkoatletycznych: bieg na dystansie 800 m, skok w dal i pchnięcie kulą.

²²¹ „Wici”, 1929 nr 8, s. 12.

²²² „Wici”, 1929 nr 19, s. 11.

W zawodach, w których wzięły udział 24 dziewczęta, I miejsce zajęła E. Piórkowska, II miejsce M. Samkówna, III miejsce M. Zwierkówna.

Zawody łucznicze organizowały KMW w powiecie nieszawskim²²³. W zawodach łuczniczych w Lubaniu, odbytych 30 maja 1929 r., wygrała Mieczysława Burmistrzakówna, przed Jadwigą Zielińską i Zofią Hołtynówną oraz Józefem Dróždżewskim. W lipcu 1929 r. odbyły się zawody łucznicze w Brześciu Kujawskim dla KMW z powiatu włocławskiego²²⁴. Do zawodów przystąpiły 34 osoby z 6 KMW. Wśród kobiet I miejsce zajęła Maria Pańkówna (Guźlin), natomiast w kategorii mężczyzn I miejsce zajął Kazimierz Budziszewski (Guźlin).

W ZMW RP „Wici” organizowano zawody w pływaniu. Zawody pływackie zorganizowało KMW w Kacicach (pow. pułtusi) 12 lipca 1931 r.²²⁵ Najlepszym zawodnikiem zawodów został Jędraszko (Gnojno).

W okresie zimowym członkowie ZMW RP „Wici” organizowali i przeprowadzali zajęcia i zawody w sportach zimowych. W Brześciu Kujawskim (w trakcie kursu rolniczego) 9 lutego 1929 r. rozegrano zawody narciarskie na trasie o długości 1600 m²²⁶. W zawodach narciarskich I miejsce zajął Izydor Szafrąński (Pikutkowo), II miejsce Waław Kurdulski (Sokołów), III miejsce Czesław Zieliński (Kalinowiec, pow. nieszawski).

Popularną dziedziną wf i sportu w pracach KMW były gry i zabawy ruchowe. Stanowiły one dobrą zaprawę do innych dziedzin aktywności fizycznej. Młodzież wiejska rywalizowała w grach i zabawach ruchowych, m.in. 3 KMW (Babiec, Białyszewo i Grabiec) w powiecie sierpeckim urządziły w tej dziedzinie zawody sportowe²²⁷. W grach i zabawach ruchowych rywalizowały także inne koła, m.in. 19 marca 1930 r. zawody sportowe rozegrały KMW z Wólki Przekory i Wólki Folwark²²⁸.

Koła ZMW RP „Wici” organizowały również pokazy gimnastyczne, m.in. koło w Lubaniu w powiecie nieszawskim w 1929 r. zorganizowało pokaz gimnastyczny, w którego programie znalazły się ćwiczenia porządkowo-dyscyplinujące i kształtujące²²⁹.

ZMW RP „Wici” uczestniczył w realizacji przysposobienia wojskowego²³⁰. Oddział przysposobienia wojskowego musiał liczyć minimum 13 osób. Poszcze-

²²³ „Wici”, 1929 nr 28, s. 11.

²²⁴ „Wici”, 1930 nr 9, s. 13.

²²⁵ „Wici”, 1931 nr 31 – 32, s. 10.

²²⁶ „Wici”, 1929 nr 9, s. 10 – 11; 1929 nr 14, s. 15. W kursie rolniczym uczestniczyła młodzież wiejska z powiatu włocławskiego i nieszawskiego. Oprócz zawodów sportowych w narciarstwie przeprowadzono zawody sportowe w łucznictwie. W zawodach wzięło udział 7 kobiet i 72 mężczyzn.

²²⁷ „Wici”, 1929 nr 15, s. 11.

²²⁸ „Wici”, 1930 nr 24, s. 12 – 13.

²²⁹ „Wici”, 1929 nr 42, s. 11 – 12.

²³⁰ „Wici”, 1929 nr 23, s. 12; 1929 nr 31, s. 13.

gólne KMW chcące prowadzić sekcję pw zgłaszały za pośrednictwem powiatowego ZMW akces do oficera pw w powiecie²³¹.

Po roku 1933 działalność ZMW RP „Wici” w zakresie wf i sportu uległa osłabieniu. Problem ten dostrzegli nawet członkowie kół. Szczęsny z KMW w Retkini na łamach kwietniowego wydania „Wici” z 1934 r. pisał: „Wszystkie kierunki pracy w naszym ruchu «wiciowym» normalnie się rozwijają, jedynie tylko wychowanie fizyczne nie może wykrystalizować sobie właściwych form. Sport na wsi jest potrzebny. Szczególnie dla nowo wstępujących, najmłodszych kolegów. Bo szesnastoletni chłopiec lub dziewczyna potrzebuje dużo ruchu i zabawy. Dla nich zebrania i praca samokształceniowa — bez ruchu i zabawy — stają się rzeczami nudnymi, odstrasżającymi. [...] W organizacji naszej sport powinien zajmować należyte miejsce. Tym bardziej, że Koła, prowadzące wychowanie fizyczne, wykazują więcej sprawności i w innych pracach”²³². Jako przyczynę takiego stanu rzeczy podał przykład następujący: „słabość prawidłowego sportu na wsi polega na tym, że wieś własnych form sportowych nie stworzyła sobie, zaś formy przeszczipiane z miasta nie mają na wsi odpowiednich warunków rozwojowych. Wieś nie ma czasu na skomplikowane przepisy i treningi”²³³.

Józef Orchowski w artykule pt. *O potrzebie sportu na wsi*, jaki ukazał się na łamach „Wici”, podaje inne przyczyny. „Młodzi chłopcy i dziewczęta — pisze J. Orchowski — starają się podnieść swój poziom bytowania i potrafią walczyć o zaspokojenie swych potrzeb. Niestety drożyzna i nędza wsi stają temu na przeszkodzie”²³⁴. Ponadto Orchowski bardzo słusznie uważał, że wieś nie posiada odpowiedniej infrastruktury dla potrzeb wf i sportu.

Historyk ruchu ludowego Józef Kowal za główną przyczynę osłabienia akcji upowszechniania wf i sportu w ZMW RP „Wici” uważał „trudności finansowe, ograniczenie do minimum pracowników centrali ZMW RP, m.in. zlikwidowany został etat referenta wychowania fizycznego. W niemałym stopniu zaważyło również i to, że ogromna większość działaczy Związku, angażując się w niezwykle ważne dla wsi sprawy politycznego ruchu ludowego i w działalność gospodarczą — nie mogła już poświęcać wiele uwagi sprawom sportu”²³⁵.

W II połowie lat trzydziestych XX wieku ilość sekcji wf i sportu w KMW uległa zmniejszeniu. Pewnego rodzaju rozwiązaniem zastępczym miało być tworzenie tzw. „nowizn wiciowych”. Uchwałę w sprawie „nowizn wiciowych” podjęto na Walnym Zjeździe ZMW RP „Wici” w 1935 r.: „W celu wprowadzania doras-

²³¹ „Wici”, 1929 nr 34, s. 9; 1930 nr 8, s. 12; 1931 nr 34 – 35, s. 8 – 9.

²³² „Wici”, 1934 nr 14 – 15, s. 9. Działacz KMW w Retkini — Szczęsny był autorem artykułu pt. *O wychowaniu fizycznym na wsi — uwag kilka*.

²³³ Tamże.

²³⁴ „Wici”, 1938 nr 42, s. 2 – 3.

²³⁵ J. Kowal, „Wici”. *Powstanie i działalność...*, s. 199 – 200. Zob. też. H. Mierzwiński: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992, s. 23.

tających pokoleń młodzieży wiejskiej w życie zorganizowanej młodzieży wiciorowej Walny Zjazd Delegatów ZMW RP wzywa wszystkie koła do zorganizowania «nowizn» jako sekcji młodzieży wiejskiej. Spełnienie tego obowiązku organizacyjnego w sposób wychowawczy będzie najlepszą miarą dojrzałości kół w pracy nad upowszechnieniem ruchu wiciowego²³⁶. W ramach „nowizn wiciowych” prowadzone były zajęcia z zakresu aktywności fizycznej. Pod koniec 1936 r. „nowizny wiciowe” prowadzono przy 171 KMW, zrzeszających razem 3075 osób poniżej 18 lat²³⁷.

Wychowanie fizyczne i sport realizowały także sekcje koleżanek. Było to szczególnie widoczne w II połowie lat trzydziestych XX wieku. Na łamach „Społem” z 1937 r. ukazał się artykuł I. Kowalińskiej — przewodniczącej sekcji koleżanek okręgu wągrowieckiego Wlkp. ZMW — nt. *Kobieta w rodzinie*²³⁸. Autorka publikacji pisze m.in.: „Kobieta zdrowa fizycznie będzie też zdrowa moralnie, a zatem będzie też miała dobry charakter. [...] Musimy dbać o nasze zdrowie fizyczne”²³⁹. Program pracy koleżanek okręgu śremskiego Wlkp. ZMW przewidywał na rok 1937/1938, w jednym z punktów, otoczenie specjalną opieką dzieci, organizowanie dla nich gier i zabaw ruchowych, zakładanie na wsiach przedszkoli oraz tzw. „przedkolei” dla młodzieży po 14 roku życia²⁴⁰.

ZMW RP „Wici” odegrał ważną rolę w zakresie upowszechniania, propagowania i popularyzacji wf i sportu w środowiskach młodzieży wiejskiej w okresie II Rzeczypospolitej. Największą aktywność na tym polu wykazał w latach 1928 – 1932, głównie na terenie województwa warszawskiego, lubelskiego, łódzkiego i kieleckiego. Podano wiele przyczyn zmniejszenia działalności w obszarze tych dziedzin po 1933 r. W tym miejscu trzeba uznać bardzo duże zasługi człowieka, który w sposób znaczący przyczynił się do rozwoju wf i sportu w ZMW RP „Wici”. Tą osobą był Florian Wardas — członek Zarządu Głównego, kierownik Komisji Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego, referent wychowania fizycznego, wykładowca wielu kursów wf i sportu, organizator ćwiczeń i zawodów sportowych. Osoba bez reszty oddana sprawom wf i sportu w ZMW RP „Wici”. To jego brak zaważył także na obniżeniu intensywności prac na polu wf i sportu w ZMW RP „Wici”.

²³⁶ *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej...*, s. 123.

²³⁷ Tamże, s. 161.

²³⁸ „Społem”, 1937 nr 6, s. 6 – 8.

²³⁹ Tamże.

²⁴⁰ „Społem”, 1938 nr 3, s. 11. Zebranie programowe okręgowej komisji i przewodniczących sekcji koleżanek okręgu śremskiego odbyło się w Zbrudzewie w dniu 23.01.1938 r.

Rozdział VI

Kultura fizyczna w działalności regionalnych związków młodzieży wiejskiej (zachowujących samodzielność organizacyjną)

1. Kultura fizyczna w programach i działalności Małopolskiego Związku Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym (1919 – 1931)

MZM przy MTR w celu rozwijania aktywności fizycznej zalecał „współdziałanie i popieranie organizacji: straży pożarnych, [...] sportowych i junackich; podniesienie zdrowotności ludu [...]”¹.

Ogniwiem pośrednim pomiędzy Związkiem a poszczególnymi Kołami Młodzieży Wiejskiej był Okręgowy Związek Młodzieży. Jednym z celów i zadań Okręgowego Związku Młodzieży było „współdziałanie w pracach młodzieży nad wyrobieniem fizycznym przez ćwiczenia gimnastyczne, organizowanie straży pożarnych, [...] gier i zabaw ruchowych, ćwiczeń i sportów, [...] urządzenie wycieczek krajoznawczych”². Okręgowe Związki Młodzieży MZM starały się wprowadzać różnorodne aspekty kultury fizycznej do działalności Kół Młodzieży Wiejskiej. W okólniku Okręgowego Związku Młodzieży w Przeworsku czytamy: „obecny zarząd [...] postanowił dołożyć wszelkich starań, by koła całego Okręgowego Związku spełniały cele nakazane regulaminem, a w szczególności dołoży starań, by umożliwić wszystkim członkom kół kształcenie umysłowe we wszelkich działach wiedzy. Nacisk główny kładzie na wyrobienie charakteru i dzielności tak duchowej jak i fizycznej”³.

Według regulaminu MZM przy MTR, cele i zadania Kół Młodzieży Wiejskiej realizowane były m.in. przez „gimnastykę, gry ruchowe, wieczornice, zabawy, ćwiczenia i sporty; [...] wycieczki krajoznawcze, zakładanie straży ogniowych, drużyn junackich”⁴.

¹ „Młoda Polska”, 1920 nr 1, s. 7.

² Tamże, s. 6; AZHRL, LRM, sygn. RM I – 6, Regulamin Okręgowego Związku Młodzieży. Kraków 1927, s. 8 – 9.

³ „Młoda Polska”, 1921 nr 17 – 18, s. 27.

⁴ AZHRL, LRM, sygn. RM I – 6, Regulamin Koła Młodzieży. Kraków 1927, s. 6 – 7; „Młoda Polska”, 1920 nr 1, s. 7; 1921 nr 21, s. 5 – 6; 1923 nr 3, s. 10 – 11.

Problemy programowe wf i sportu poruszano na Walnych Zjazdach MZM przy MTR. Na zjeździe w 1921 r. w dyskusji zabrał głos Feliks Kic z Brzeska⁵. Jego zdaniem MZM „kładzie nacisk na wychowanie fizyczne, jako wytwarzające karność i wyrabiające w spełnianiu obowiązków. Jest zwolennikiem gier ruchomych i zabaw, prowadzonych roztropnie w warunkach higienicznych [...]”⁶. W trakcie Walnego Zjazdu MZM w 1923 r. Suchta (KMW w Raciechowicach) wygłosił referat nt. *Korzyść wychowania fizycznego*⁷. Suchta przedstawił pozytywne strony aktywności fizycznej i podkreślił konieczność realizowania wychowania fizycznego i sportu w KMW.

W 1924 r. na Zjeździe MZM przy MTR w Łąncucie kpt. Jan Dyszkiewicz wygłosił referat pt. *Sprawność fizyczna i jej znaczenie*⁸. „Młodzież wiejska — jak czytamy w referacie — pod względem fizycznym przedstawia się dość dobrze, jednak przez pracę na roli staje się każdy pochylony i ociężały. Wieś więc w pierwszym rzędzie winna podjąć u siebie pracę nad wychowaniem fizycznym, aby nauczyć się ruchu, wyprostować postawę i rozweselić oblicze. W tym przypadku musimy jednak uważać, aby sport nie był zbyt jednostronny, tzn. aby nie oddawać się zbyt mocno piłce nożnej — zaniedbując inne gałęzie wychowania fizycznego, lekkoatletyki, do której należą skoki w dal i wzwyż, biegi, rzuty granatem, oszczepem, dyskiem itp.”⁹ J. Dyszkiewicz słusznie zwrócił uwagę na realizację wychowania fizycznego i sportu w zakresie ogólnorozwojowym, uwzględniając specyfikę środowiska wiejskiego.

A. Radły uważał, że jednym z punktów Walnych Zjazdów MZM przy MTR powinny być zawody sportowe. „Co by to za niespodzianka była, pisał, gdyby na zjeździe MZM oprócz przedstawienia, orkiestry i innych, wystąpili do zawodów piłki nożnej gibkie chłopaki od pługa i kosy”¹⁰. Ponadto w artykule *W zdrowym ciele, zdrowy duch* omówił pozytywne strony wf i sportu. Zdaniem A. Radły, realizacja aktywności fizycznej służyła przygotowaniu wojskowemu.

Sprawy wf i sportu podnoszono w sprawozdaniach MZM przy MTR. W sprawozdaniu, jakie zostało opublikowane na łamach 13 – 14 numeru „Młodej Polski” z 1923 r., czytamy: „Jakkolwiek jesteśmy organizacją wśród młodzieży wiejskiej i małomiasteczkowej, nie podzielamy nierozumnego poglądu, że młodzież nie po-

⁵ „Młoda Polska”, 1921 nr 15 – 16, s. 5.

⁶ Tamże.

⁷ „Młoda Polska”, 1923 nr 17, s. 6. Suchta był uczestnikiem kursu wychowania fizycznego, zorganizowanego przez Dowództwo Okręgu Korpusu nr 5 w Krakowie.

⁸ „Młoda Polska”, 1924 nr 15 – 16, s. 9 – 13. Kpt. J. Dyszkiewicz był referentem przysposobienia wojskowego w Dowództwie Okręgu Korpusu nr X w Przemyślu: Na zjeździe MZM przy MTR w Nowym Sączu, który odbył się w 1927 r., kpt. J. Dyszkiewicz wygłosił referat pt. *Przysposobienie wojskowe jako czynnik obrony narodowej*. Jak informuje czasopismo „Młoda Polska” w numerze 14 – 15 z 1928 r., na zjeździe MZM przy MTR w 1928 r. referat dotyczący przysposobienia wojskowego wygłosił mjr Wesołowski.

⁹ Tamże, s. 13.

¹⁰ „Młoda Polska”, 1923 nr 8, s. 7 – 9.

trzebuje ćwiczeń i wychowania fizycznego, lecz oceniamy doskonale ważność tego zadania wychowania i ze względów ogólnoludzkich jak i narodowych. Wysilamy pracę nad podniesieniem uświadczenia w dziedzinie wychowania fizycznego, zdrowotności publicznej i domowej, a ze szczególnym naciskiem nad wyrabianiem sprawności fizycznej, idąc w tym względzie po linii interesów narodo-wo-państwowych, reprezentowanych [...] przez MWRiOP i Ministerstwo Spraw Wojskowych, a zdążających do przysposobienia wojskowego, przez propagandę bezpośrednią na zebraniach i drukiem w «Młodej Polsce»¹¹. W sprawozdaniu z działalności MZM przy MTR za rok 1926/1927 znajduje się informacja o „popieraniu i rozwijaniu wszystkimi sposobami pracy w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego” przez MZM przy MTR¹². Podejmowanie zagadnień wf, sportu, pw w sprawozdaniach z działalności MZM przy MTR świadczyło o istotnej roli tych dziedzin w pracach organizacji wiejskiej.

Na zjeździe sąsiedzkim KMW powiatu żywieckiego, który odbył się 24 kwietnia 1927 r. w Zadziewie, uczestnicy podjęli uchwałę, aby „zachęcić do pracy w Kole Młodzieży [...] przez zorganizowanie [...] Oddziału Przysposobienia Wojskowego i Wychowania Fizycznego”¹³.

Natomiast w trakcie zjazdu powiatowego KMW powiatu strzyżowskiego 29 maja 1930 r. por. Wilk wygłosił referat odnoszący się do zagadnień wf i pw¹⁴.

Z kolei na zjeździe Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej w Mielcu 28 września 1930 r. podjęto następujący wniosek: „Walne Zgromadzenie wzywa wszystkie Koła Młodzieży, by w imię dobrze zrozumiałego interesu patriotycznego potworzyły przy swoich Kołach sekcje wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego”¹⁵.

Stanisław Ziemia — kierownik sekcji sportowej KMW w Niepołomicach — w artykule pt. *Sekcje sportowe w Kołach Młodzieży*, wyraził zdanie, że wśród różnych sekcji w KMW powinna działać sekcja sportowa¹⁶. W KMW powinno się uprawiać piłkę nożną, koszykówkę, palanta, lekkoatletykę, pływanie, wioślarstwo. Według S. Ziembę, „rzeczą pożądaną byłoby, aby na łamach «Młodej Polski» powstał specjalny dział sportowy, żeby Związki Okręgowe urządzały kursy

¹¹ „Młoda Polska”, 1923 nr 13 – 14, s. 15.

¹² „Młoda Polska”, 1927 nr 18 – 19, s. 18. W numerze 13 „Młodej Polski” z 1928 r. znajduje się sprawozdanie z działalności MZM przy MTR za rok 1927/1928, w którym czytamy: „Kwestia wychowania fizycznego oraz przysposobienia wojskowego należała w programie do specjalnie ważnych [...]. Zgodnie z dotychczasową naszą działalnością i stanowiskiem MZM popiera i rozwija możliwie najintensywniej pracę w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Należy do tych organizacji, które od najwcześniejszych momentów tę ideę popierały i to skutecznie”.

¹³ „Młoda Polska”, 1927 nr 13 – 14, s. 11.

¹⁴ „Młoda Polska”, 1930 nr 15 – 16, s. 14 – 15.

¹⁵ „Młoda Polska”, 1930 nr 24, s. 11 – 13.

¹⁶ „Młoda Polska”, 1926 nr 7, s. 13.

sportowe, które dostarczałyby kierowników sportowych. Koła powinny organizować zawody sportowe”¹⁷. S. Ziemia na łamach marcowego numeru „Młodej Wsi” z 1927 r. opublikował artykuł pt. *Jak powinna wyglądać praca w naszych sekcjach sportowych*¹⁸. Autor artykułu omówił dyscypliny sportu, które powinny być uprawiane w KMW w różnych porach i miesiącach roku. Ponownie zwrócił uwagę na konieczność współzawodnictwa sportowego młodzieży wiejskiej.

Począwszy od 1929 r., przy Zarządzie Głównym MZM przy MTR został utworzony Dział WFiPW¹⁹. Jego zadaniem było koordynowanie prac w zakresie wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. W pracach wf i pw pomagał od 1929 r. Adam Miłobędzki²⁰. MZM przy MTR starał się o udzielenie subwencji przez PUWFiPW²¹. Brak materiałów źródłowych nie pozwala na udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy PUWFiPW przyznał subwencje MZM przy MTR. Gdy MZM przy MTR wchodził w skład FZMW, PUWFiPW udzielał pomocy federacji.

MZM przy MTR podjął starania o pozyskanie kadry instruktorskiej w zakresie wychowania fizycznego i sportu. W tym celu organizowane były kursy instruktorskie.

Członkowie MZM przy MTR brali udział w obozach i kursach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, zorganizowanych wspólnie przez CZMW „Siew” i MZM przy MTR przy pomocy PUWFiPW²². Kursy odbyły się w 1929 r. Dla młodzieży wiejskiej MZM przy MTR przeznaczono 8 miejsc dla chłopców i 5 dla dziewcząt. Zostały zorganizowane w Skolem i trwały od 18 sierpnia do 15 września 1929 r.²³ Instruktorami wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego na kursie byli: Stefan Pietrzyk, T. Łaszcz i L. Sąchocki. W programie kursu przewidziano zajęcia z gimnastyki, lekkoatletyki, gier sportowych, zabaw i gier ruchowych²⁴.

W roku następnym (1930) obóz żeński dla przodowniczek ćwiczeń cieleśnych FZMW przeprowadzono w Gostyninie, w okresie od 10 sierpnia do 6 września²⁵. Członkinie MZM przy MTR stanowiły 10,7% wszystkich uczestniczek obozu. Obóz męski został zorganizowany w Sulejowie nad Pilicą i trwał od 1 do 28 sierpnia 1930 r. (członkowie MZM przy MTR stanowili 14,2% wszystkich uczestników obozu)²⁶. W Radzie Programowej i w pracach FZMW z ramienia MZM przy MTR uczestniczyli Tadeusz Łaszcz i Stanisław Kulpa²⁷.

Problemy wf, sportu i wychowania zdrowotnego wchodziły w skład innych kursów, np. w programie kursu dla instruktorów Kółek Rolniczych, który odbył się w lipcu 1921 r., znalazły się zajęcia z zakresu wychowania zdrowotnego²⁸. W okresie 29 listopada – 3 grudnia 1922 r. MZM przy MTR przeprowadził kurs dla instruktorów i kierowników Kół Młodzieży Wiejskiej²⁹. W kursie uczestniczyły 42 osoby. W programie kursu znalazła się problematyka wf, sportu, pw oraz

¹⁷ Tamże.

¹⁸ „Młoda Polska”, 1927 nr 6, s. 8 – 9.

krajoznawstwa. W trakcie kursu ogłoszono następujące referaty: Cz. Kulikowski, „Krajoznawstwo”; kpt. Pfeiffer, „Idea przysposobienia wojskowego narodu”; por. Babirecki, „Lekcja pokazowa gimnastyki”, dr Podworski, „Higiena”³⁰. Władze MZM dostrzegały potrzebę realizacji na kursach dla kierowników i działaczy Związku zajęć z aktywności fizycznej. W sprawozdaniu z Walnego Zjazdu MZM przy MTR, który odbył się w 1923 r., czytamy: „W pełnym zrozumieniu konieczności wyrobienia sprawności fizycznej wprowadzono na kursach jako obszernie traktowany przedmiot gry i zabawy ruchowe wraz z elementarnymi zasadami gimnastyki, zastosowanej do warunków życia wiejskiego”³¹.

Członkowie MZM przy MTR uczestniczyli w kursach organizowanych przez DOK nr V w Krakowie. Celem kursu, który odbył się w dniach 15 stycznia – 28 lutego 1923 r., było „przygotowanie instruktorów przysposobienia rezerw dla wszystkich oddziałów, kół, gniazd i drużyn stowarzyszeń wojskowo-wychowawczych”³². Oprócz młodzieży wiejskiej MZM w kursie uczestniczyli przedstawiciele Związku Narodowego Polskiego, Związku Strzeleckiego, TG „Sokół”, Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej, Związku Powstańców Śląskich. Poziom kursu dostosowany został do możliwości uczestników. W zakresie wychowania fizycznego, sportu, przysposobienia wojskowego obejmował następujące zajęcia dydaktyczne: gimnastykę, gry i zabawy ruchowe, lekkoatletykę i sporty, szermierkę na bagnety, szkołę strzelca³³. Kursy wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego organizowane były przez DOK nr V w Krakowie w latach następujących³⁴.

¹⁹ „Młoda Polska”, 1931 nr 4, s. 15 – 16.

²⁰ „Siew”, 1929 nr 10.

²¹ „CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13, Pismo MZM przy MTR do PUWFiPW z 10.12.1928 r., s. 89.

²² „Młoda Polska”, 1929 nr 14, s. 16. MZM przy MTR, CZMW „Siew” i ZML zawarły w 1929 r. porozumienie, które przyjęło nazwę Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej.

²³ „Młoda Polska”, 1929 nr 20, s. 9; 1929 nr 21, s. 12 – 13.

²⁴ „Młoda Polska”, 1929 nr 21, s. 12 – 13. Na łamach „Młodej Wsi” ukazał się artykuł Ewy Nosalówny, uczestniczki kursu w Skolem, pt. *Wrażenia z kursu wychowania fizycznego w Skolem*.

²⁵ „Młoda Polska”, 1930 nr 19, s. 13 – 14.

²⁶ Tamże, s. 14; „Młoda Polska”, 1930 nr 20, s. 15 – 16.

²⁷ CAW, PUWFiPW, sygn. I 300. 69. 13, Protokół Konferencji zwołanej przez PUWFiPW, z udziałem wiejskich organizacji młodzieżowych w dniu 16.11.1929 r., s. 72; „Młoda Polska”, 1930 nr 22, s. 16.

²⁸ „Młoda Polska”, 1921 nr 13 – 14, s. 26 – 27.

²⁹ „Młoda Polska”, 1923 nr 4, s. 14 – 15.

³⁰ Tamże, s. 14.

³¹ „Młoda Polska”, 1923 nr 15, s. 9 – 10. MZM przy MTR w 1923 r. zorganizował 2 kursy dla kierowników i działaczy. Jeden z nich odbył się w Krakowie (uczestniczyło w nim 45 osób), natomiast drugi we Lwowie.

³² „Młoda Polska”, 1923 nr 4, s. 15 – 16.

³³ Tamże, s. 15.

³⁴ CAW, PUWFiPW, sygn. I.300.69.13., Pismo MZM przy MTR do PUWFiPW z 10.12.1928 r., s. 89; „Młoda Polska”, 1925 nr 10, s. 5 – 6.

Na terenie działalności MZM przy MTR, kursy wf i pw, w których uczestniczyła młodzież wiejska, były realizowane przez DOK nr X w Przemyślu³⁵. Jeden z pierwszych takich kursów został zorganizowany przez 39 pp. w Jarosławiu, w miesiącach styczeń – marzec 1925 r.³⁶ Wśród 190 uczestników kursu (egzamin pw na kursie zdało 180 osób) 70% stanowili członkowie MZM przy MTR³⁷. DOK nr X w Przemyślu kursy pw realizowało corocznie, w cyklu jesiennym i zimowym³⁸. Gen. Jarosz w przemówieniu z okazji zakończenia kursu jesiennego pw w Przemyślu w grudniu 1925 r. zaapelował do uczestników, „by po powrocie do swoich wsi i miasteczek byli wzorem karności obywatelskiej i w dalszym ciągu propagowali pracę przysposobienia wojskowego, szkoląc swoich kolegów”³⁹.

MZM przy MTR zachęcał swoich członków do uczestnictwa w kursach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, organizowanych z inicjatywy kół wojskowych⁴⁰.

Na łamach „Młodej Polski” ukazywały się artykuły upowszechniające i propagujące wf i pw na wsi. W jednym z nich pt. *Przysposobienie wojskowe na wsi*, redaktorzy czasopisma pisali: „Jedynym oparciem dla przysposobienia wojskowego na wsi są Koła Młodzieży Wiejskiej, których pierwszym celem jest kształcenie się w duchu patriotycznym i obywatelskim. [...] Istnienie tych Kół wykorzystuje się w ten sposób, że po porozumieniu się z zarządem wprowadza się do programu jedną godzinę przysposobienia wojskowego na tydzień i organizuje z członków oddział wojskowy”⁴¹. Bardzo ciekawy i pouczający był artykuł W. Styrylskiego pt. *Wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe*, który ukazał się na łamach „Młodej Polski” w numerze 16 z 1927 r.⁴² W. Styrylski pisał o roli i znaczeniu ak-

³⁵ „Młoda Polska”, 1925 nr 5, s. 6 – 7; 1925 nr 6, s. 8 – 9.

³⁶ „Młoda Polska”, 1925 nr 7, s. 9 – 10.

³⁷ „Młoda Polska”, 1925 nr 15 – 16, s. 17 – 18.

³⁸ „Młoda Polska”, 1926 nr 2, s. 13 – 14; 1926 nr 6, s. 8 – 9; 1926 nr 10, s. 11 – 13; 1926 nr 24, s. 30; 1927 nr 8, s. 15.

³⁹ „Młoda Polska”, 1926 nr 2, s. 14. W „Młodej Polsce” nr 6 z 1926 znajdujemy informację dotyczącą kursu zimowego przysposobienia wojskowego, który rozpoczął się 1 lutego 1926 r. W kursie wzięło udział 125 członków KMW, 33 — Związku Strzeleckiego, 14 — Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej, 8 — TG „Sokół”, 7 — Straży Pożarnej i 8 uczniów szkół zawodowych.

⁴⁰ „Młoda Polska”, 1924 nr 17 – 18, s. 1 – 3. W tym numerze czasopisma ukazał się artykuł pt. *Kursy przysposobienia wojskowego*.

⁴¹ „Młoda Polska”, 1925 nr 11, s. 7 – 8. Na łamach „Młodej Polski”, w numerze 20 z 15.10.1925 r. opublikowano artykuł Wincentego Styrylskiego *Najważniejsze zadania*. Autor artykułu pisze m.in.: „My, młodzież polska, ostoja i fundament Rzeczypospolitej, złożmy realne dowody, iż rozumiemy nasze zadania obywatelskie, że ujmujemy te obowiązki z najpoważniejszej i najgłębszej strony i organizujemy, gdzie tego jeszcze nie ma, oddziały przysposobienia wojskowego, ćwiczymy nasze ciało i nasz umysł w sprawności fizycznej i wiedzy wojskowej, aby stworzyć kadry niezwyciężone, żelazną wolą zwycięstwa, przepojone gorącą miłością świętej wolności i całości Ojczyzny. Niech słowa Roty Konopnickiej nie zostają tylko pieśnią odświętną, ale hasłem bojowym. Niech wielkość i potęga Ojczyzny naszej będzie najwyższym naszym przykazaniem i prawem wolnego Polaka”.

⁴² „Młoda Polska”, 1927 nr 16, s. 2 – 3.

tywności fizycznej na wsi: „Niewątpliwie życie na wsi i praca fizyczna na roli dużo do zdrowia i rozwoju fizycznego się przyczynia, ale równolegle z tym musi iść należyte odżywianie i higieniczny tryb życia. [...] Ważną rzeczą jest uprawianie sportów, lekkoatletyki, gimnastyki, zabaw ruchowych, bo to daje dużą sprawność fizyczną, ułatwiającą nawet wykonywanie pracy zawodowej”⁴³. W. Styrylski uważał, iż Koła Młodzieży Wiejskiej w większym stopniu muszą uwzględniać działalność sekcji wf.

Redaktorzy „Młodej Polski” w roczniku czasopisma z 1929 r. zamieścili cykl artykułów Tadeusza Łaszcza pt. *Wychowanie fizyczne*⁴⁴. T. Łaszcz był instruktorem wychowania fizycznego w MZM przy MTR (pod koniec lat dwudziestych XX wieku funkcję instruktora pełnił Tadeusz Wilk; przez kilka miesięcy prace wf i pw na terenie Małopolski Wschodniej prowadził inny z instruktorów — Sąchocki). T. Łaszcz pisał: „Gdzież zatem my, młodzież wiejska, którzyśmy ukończyli miejscowe szkoły powszechne, mamy kształcić się dalej? Gdzież mamy kształcić w sobie te szlachetne pierwiastki męstwa, dzielności i hartu woli? Oto nie gdzie indziej, tylko oświatę mamy zdobywać w Kole Młodzieży, a charakter kształcić i wzmacniać w sekcji wychowania fizycznego”⁴⁵. Artykuły T. Łaszcza dostarczały nie tylko młodzieży wiejskiej wiedzy z zakresu wf i sportu, lecz również upowszechniały i wytyczały kierunki prac w tym zakresie, m.in. w ramach artykułów publikowano informacje o możliwości zakładania sekcji wf i sportu przy KMW oraz organizacji ćwiczeń i organizowaniu współzawodnictwa sportowego⁴⁶.

Problematyka wf i sportu uwzględniona została w programach Uniwersytetów Ludowych. W 1921 r. z inicjatywy ks. Ludwiczaka został założony Uniwersytet Ludowy w Dalkach⁴⁷. W listopadzie 1924 r. został uruchomiony Wiejski Uniwersytet Ludowy (WUL) w Szycach (pod Krakowem)⁴⁸. W WUL w Szycach rokrocznie prowadzono kursy dla dziewcząt i chłopców⁴⁹.

W 1921 r. 40 kół MZM przy MTR prowadziło sekcje wf i sportu, 196 kół przeprowadziło wycieczki; w 1923 r. 30 kół prowadziło drużyny sportowe; w 1926 r. 15% KMW prowadziło sekcje pw; w 1927 r. na terenie działalności DOK nr X w Przemyślu, spośród 13000 młodzieży ćwiczącej pw, aż 7500 należało do MZM przy MTR; w 1930 r. było 67 sekcji wf i sportu, w których uczestniczyło

⁴³ Tamże, s. 2.

⁴⁴ „Młoda Polska”, 1929 nr 7, s. 12; 1929 nr 8, s. 10 – 11; 1929 nr 10, s. 12 – 13; 1929 nr 11, s. 11 – 12; 1929 nr 13, s. 11 – 12; 1929 nr 15 – 16, s. 21 – 22. Tadeusz Łaszcz był słuchaczem Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego w Warszawie. W numerze 6 „Młodej Polski” z 1930 r. został opublikowany artykuł T. Przystasia (cywilnego instruktora przysposobienia wojskowego) pt. *Wychowanie fizyczne na wsi w Kołach Młodzieży*.

⁴⁵ „Młoda Polska”, 1929 nr 8, s. 10.

⁴⁶ „Młoda Polska”, 1929 nr 11, s. 6.

⁴⁷ „Młoda Polska”, 1925 nr 8, s. 7 – 8.

⁴⁸ „Młoda Polska”, 1924 nr 17 – 18, s. 3 – 4; 1924 nr 23, s. 11.

⁴⁹ „Młoda Polska”, 1926 nr 5, s. 13; 1926 nr 19, s. 19.

1390 członków (2 sekcje istniały w pow. Bochnia, 10 w pow. Dąbrowa Tarnowska, 23 w pow. Kraków, 2 w pow. Maków Podhalański, 5 w pow. Mielec, 4 w pow. Myślenice, 7 w pow. Oświęcim, 5 w pow. Tarnów, 4 w pow. Pilzno, 5 w pow. Wieliczka; w 1931 r. działało 95 sekcji, w których ćwiczyło 1772 członków⁵⁰.

W planach pracy poszczególnych kół uwzględnione zostały zajęcia aktywności fizycznej. KMW w Budach Łańcuckich w 1922 r. założyło drużynę strzelecką oraz przeprowadziło ćwiczenia⁵¹. Drużyny strzeleckie posiadały także inne KMW, np. we wrześniu 1924 r. w Ubieszynie powstała sekcja strzelecka, która liczyła 24 osoby⁵². Ćwiczenia sekcji strzeleckiej przeprowadzał oficer instrukcyjny z Jarosławia. W Demyczu (pow. horodeński, województwo stanisławowskie) KMW miało drużynę piłki nożnej⁵³.

Silna sekcja wf i sportu istniała przy KMW w Kwapnikach⁵⁴. Sekcja sportowa prowadziła dwie drużyny piłki nożnej, drużynę wioślarską, drużynę narciarską i oddział pw. Staraniem sekcji sportowej organizowano wycieczki krajoznawcze. Zajęcia z sekcją sportową prowadził Piotr Zawady.

W powiecie przeworskim w 1926 r. w 10 KMW prowadzono sekcje wf i pw, które liczyły 304 członków; w 1928 r. w 5 KMW prowadzono sekcje przysposobienia wojskowego⁵⁵. Sekcje przysposobienia wojskowego miały KMW w Pawłosiowie (powiat Jarosław) i Ujkowicach (powiat Przemyśl)⁵⁶.

W KMW w Zaleszanach (powiat tarnobrzeński) rokrocznie organizowano zawody sportowe. Na program zawodów składały się głównie konkurencje lekkoatletyczne: bieg na dystansie 100 m, pchnięcie kulą, skok w dal, skok wzwyż, rzut granatem⁵⁷. W zawodach sportowych, rozegranych 14 listopada 1926 r. wyróżnili się: Stanisław Jakubik, Stanisław Czernecki, Jan Domin, Bolesław Gamoń, Marcin Kopeć⁵⁸. Zajęcia pw w KMW w Zaleszanach prowadził plutonowy Hajnela⁵⁹.

W powiecie krakowskim sekcje wf i sportu przy KMW działały w Błażowej, Czulicach, Kurdwanowie, Luboczy, Pleszewie, Sidzinie, Skotnikach, Swoszowicach, Opatkowicach, Wyciąży, Złotnikach, Zielonkach⁶⁰. Kierownikiem sekcji sportowej w KMW w Błażowej był Stanisław Bąk. 2 czerwca 1929 r., bezpośrednio po zakończeniu Zjazdu Młodzieży Wiejskiej powiatu krakowskiego, odbyły się zawody sportowe (na szczeblu powiatowym KMW)⁶¹. Na program zawodów

⁵⁰ „Młoda Polska”, 1923 nr 4, s. 16; 1923 nr 17, s. 4 – 6; 1926 nr 21, s. 15; 1927 nr 18 – 19, s. 25 – 26; nr z 25.10.1931 r. (wydanie specjalne), s. 7.

⁵¹ „Młoda Polska”, 1923 nr 7, s. 15 – 16.

⁵² „Młoda Polska”, 1924 nr 20, s. 10 – 11.

⁵³ „Młoda Polska”, 1923 nr 12, s. 10 – 12.

⁵⁴ „Młoda Polska”, 1925 nr 13, s. 13 – 14.

⁵⁵ „Młoda Polska”, 1926 nr 18, s. 9; 1928 nr 13, s. 13.

⁵⁶ „Młoda Polska”, 1927 nr 5, s. 14 – 15.

⁵⁷ „Młoda Polska”, 1927 nr 2, s. 13 – 14.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ „Młoda Polska”, 1927 nr 24, s. 11 – 12.

⁶⁰ „Młoda Polska”, 1929 nr 10, s. 16; 1929 nr 13, s. 15 – 16.

⁶¹ „Młoda Polska”, 1929 nr 11, s. 15.

składał się trójbój lekkoatletyczny: bieg, rzut kulą, skok w dal. W zawodach wzięło udział 32 zawodników z 7 KMW⁶².

Zawody lekkoatletyczne zorganizowało 29 września 1929 r. KMW w Opatkowicach⁶³. W zawodach wzięła udział młodzież wiejska z Bibic, Kurdwanowa, Opatkowic, Sidziny, Skotnik i Zielonek. Najlepszym zawodnikiem sportowych zmagania został Jan Góralczyk (KMW w Kurdwanowie), który zwyciężył w biegu na dystansie 100 m, w pchnięciu kulą oraz skoku w dal. Kolejne miejsca zajęli Zbigniew Stworzeń (Zielonki), Władysław Kwiecień (Bibice), Jan Stopa (Opatkowice)⁶⁴. W tym samym dniu zawody lekkoatletyczne rozegrano w Pleszowie z udziałem KMW z Pleszowa i Małych Czarnochowic⁶⁵. W zawodach tych najlepsze wyniki osiągnęli Franciszek Biel i Jan Gajoch (KMW w Pleszowie).

W październiku 1929 r. odbyły się w Krakowie I lekkoatletyczne mistrzostwa MZM przy MTR⁶⁶. W zawodach sportowych wzięła udział młodzież wiejska z powiatu krakowskiego i wielickiego. Obecni byli przedstawiciele organizacji rolniczych i władz wojskowych. Pierwszymi mistrzami MZM przy MTR w lekkoatletyce zostali: w biegu na dystansie 100 m Jan Góralczyk — 12,6 s (Kurdwanów); w pchnięciu kulą Jan Góralczyk — 8,70 m; w biegu na dystansie 400 m Jan Góralczyk — 58,5 s; w skoku w dal Józef Ruśniak — 5,30 m (Branice); w biegu na przełaj na dystansie 1500 m Józef Ruśniak — 5 min 29 s⁶⁷. Zwycięzcy zawodów otrzymali koszulki mistrzowskie MZM przy MTR. W większości konkurencji były to najlepsze wyniki, jakie uzyskali sportowcy wiejscy MZM przy MTR.

Kolejne zawody lekkoatletyczne MZM przy MTR o mistrzostwo Okręgowego Związku Młodzieży w Krakowie odbyły się 13 lipca 1930 r. na stadionie Cracovii⁶⁸. Program zawodów był dość obszerny. Przewidywał bieg na dystansie 100 m, skok wzwyż, pchnięcie kulą, sztafetę 4 x 100 m, skok w dal, rzut oszczepem i bieg na dystansie 1500 m. W poszczególnych konkurencjach zwyciężyli: w biegu na dystansie 100 m Jan Góralczyk — 12,2 s (Kurdwanów); w skoku wzwyż Kazimierz Drabik — 1,45 m (Kobierzyn); w pchnięciu kulą Jan Góralczyk — 11,92 m; w biegu sztafetowym KMW z Kobierzyna; w skoku w dal Józef Ruśniak — 5,25 m (Branice); w rzucie oszczepem Michał Gąsior (Opatkowice); w biegu na dystansie 1500 m Józef Ruśniak — 5 min 15 s⁶⁹.

W zawodach strzeleckich, rozegranych 20 lutego 1927 r. w Rzeszowie z okazji zakończenia 5-tygodniowego kursu przysposobienia wojskowego, bardzo do-

⁶² „Młoda Polska”, 1929 nr 13, s. 16.

⁶³ „Młoda Polska”, 1929 nr 20, s. 9 – 10.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ „Młoda Polska”, 1929 nr 21, s. 11. Według źródeł prasowych („Młoda Polska” nr 4 z 1931 r., s. 15 – 16), 3 sierpnia 1930 r. w zawodach sportowych o mistrzostwo MZM przy MTR wzięło udział 70 zawodników z następujących powiatów: krakowski, mielecki, oświęcimski i wielicki.

⁶⁷ „Młoda Polska”, 1929 nr 21, s. 11.

⁶⁸ „Młoda Polska”, 1930 nr 15 – 16, s. 16.

⁶⁹ Tamże.

brze startowali członkowie KMW⁷⁰. Pierwsze miejsce zajął Antoni Olechowski (KMW w Kosinie, powiat Łańcut); drugie miejsce Tomasz Szarola (KMW w Brzozie Stadnickiej, powiat Łańcut); trzecie miejsce Stanisław Hałys (KMW w Pantalowicach, powiat Przeworsk); czwarte miejsce Jan Grodzki (KMW w Brunie Nowym, powiat Lubaczów).

Członkowie MZM przy MTR uczestniczyli w „Świątach Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego” (ŚWFiPW). Około 100 członków MZM przy MTR z powiatu krakowskiego wzięło udział w ŚWFiPW w Skawinie, które odbyło się 18 maja 1930 r.⁷¹ W zawodach sportowych w strzelectwie 8 miejsce zajęła drużyna KMW w Pleszowie, 10 miejsce drużyna KMW w Czulicach, w zawodach lekkoatletycznych — 5 miejsce w biegu na 100 m zajął Jan Góralczyk (Kurdwanów), a 3 miejsce w biegu na przełaj na dystansie 1500 m zajął Józef Ruśniak (Branice)⁷².

Młodzież wiejska z innych powiatów uczestniczyła w ŚWFiPW, m.in. w Mielcu, uzyskując dobre rezultaty⁷³. W biegu na dystansie 800 m Maciej Górski (KMW w Zarówniu) zajął II miejsce, a Jan Domagała (Zarównie) III miejsce. W skoku wzwyż zwyciężył Józef Rop — 1,55 m (Zarównie), a w skoku w dal wygrał Jan Domagała 5,36 m. Redaktorzy „Młodej Polski” skomentowali udział młodzieży w zawodach: „Święto tegoroczne wykazało znacznie większe ożywienie w oddziałach PW i powiększenie się liczby ćwiczących o kilkuset. Podnieść należy wielką żywotność wiejskich organizacji PWiWF, które wzięły bardzo liczny udział w święcie, mimo znacznej odległości i trudności przybycia. Widoczne było, że młodzież wiejska w pełni rozumie cele i zadania przystosowania wojskowego i wychowania fizycznego i korzysta z tychże, wyrabiając sobie ciało i ducha i przystosabiając Ojczyźnie zdrowych i dzielnych obywateli-żołnierzy”⁷⁴.

Młodzież wiejska MZM przy MTR uczestniczyła w październiku 1929 r. w Warszawie w Zlocie Oddziałów Wychowania Fizycznego Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej w Warszawie⁷⁵. W roku następnym — 16 sierpnia 1930 r. — członkowie MZM przy MTR wzięli udział w zawodach sportowych w Spale jako Okręg V Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej⁷⁶. W biegu sztafetowym 9 x 1000 m zajęli 3 miejsce (startowało 6 drużyn); KMW w Kobierzynie przygotowało pokazową lekcję gimnastyki (lekcję prowadził Dyras)⁷⁷.

KMW brały udział w ćwiczeniach polowych hufców i stowarzyszeń pw. W styczniu 1927 r. ćwiczenia pw przeprowadzono w powiecie łańcuckim. W zajęciach wzięły udział KMW w Białobrzegach, Kosinie, Rogoźnie, Budach Łańcuckich i Woli⁷⁸.

⁷⁰ „Młoda Polska”, 1927 nr 8, s. 15.

⁷¹ „Młoda Polska”, 1930 nr 13, s. 9.

⁷² Tamże.

⁷³ „Młoda Polska”, 1930 nr 13, s. 15 – 16.

⁷⁴ Tamże, s. 16.

⁷⁵ „Młoda Polska”, 1929 nr 23, s. 12 – 13.

⁷⁶ „Młoda Polska”, 1930 nr 18, s. 13 – 14; 1930 nr 19, s. 14 – 16.

⁷⁷ „Młoda Polska”, 1930 nr 19, s. 15.

⁷⁸ „Młoda Polska”, 1927 nr 4, s. 10 – 11.

Młodzież wiejska oprócz wf, sportu i pw, zajmowała się turystyką i krajoznawstwem, np. sekcja kolarska KMW w Libertowie urządziła wycieczkę kolarską do Ojcowa⁷⁹.

W 1931 r. zostały zorganizowane zawody o mistrzostwo powiatu krakowskiego KMW, natomiast planowane zawody sportowe o mistrzostwo MZM przy MTR nie odbyły się⁸⁰. Według źródeł prasowych („Młoda Polska”) przyczyną była likwidacja Komendy Głównej FZMW⁸¹.

MZM przy MTR w latach 1919 – 1931 odegrał ważną rolę w rozwijaniu i upowszechnianiu wśród młodzieży wiejskiej wf, sportu i innych form uczestnictwa w kulturze fizycznej. Na polu aktywności fizycznej jego działalność nasiliła się w II połowie lat dwudziestych i na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Ważne miejsce w rozwijaniu aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej stanowiło pw.

2. Kultura fizyczna w programach i działalności Wołyńskiego Związku Młodzieży Wiejskiej (1922 – 1939)

Celem głównym pracy sekcji wf i sportu w kołach WZMW było podniesienie sprawności fizycznej wszystkich członków⁸². Program pracy sekcji, jak czytamy w „Młodej Wsi”, powinien obejmować „trzy zasadnicze punkty: a) nabycie i posiadanie sprzętu sportowego — piłki do gry, siatki, kuli, dysku, zimą nart, urządzenie boiska do gry i ćwiczeń itp.; b) zorganizowanie systematycznych ćwiczeń sportowych z wszystkimi członkami Koła [...]. Przynajmniej raz na tydzień, w niedzielę gimnastyki zbiorowej, gry w piłkę, ćwiczeń lekkoatletycznych, pływania itp., c) urządzenie zawodów sportowych o Państwową Odznakę Sportową — w porozumieniu z innymi miejscowymi organizacjami oraz Powiatowym Związkiem Młodzieży Wiejskiej”⁸³. Działalność sekcji wf i sportu była dostosowana do prac innych sekcji w kołach młodzieży wiejskiej, dążono również, aby jak najwięcej członków w kole uprawiało aktywność fizyczną.

Sprawy wf i sportu były uwzględniane na zjazdach i w sprawozdaniach WZMW w ramach wytycznych dla prac oświatowych. W jednym z wniosków, uchwalonych na zjeździe OZMW w Równem 15 kwietnia 1923 r., czytamy: „Zjazd zaleca członkom kół ćwiczenie się we władaniu bronią przez wstępowanie do odpowiednich organizacji, kierowanych przez władze wojskowe, aby każdy obywatel był żołnierzem, a każdy żołnierz — obywatelem”⁸⁴.

⁷⁹ „Młoda Polska”, 1930 nr 12, s. 14.

⁸⁰ „Młoda Polska” nr z 25.10.1931 r. (wydanie specjalne), s. 7.

⁸¹ Tamże.

⁸² „Młoda Wieś” (Łuck), 1937 nr 11, s. 10.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ „Siew”, 1923 nr 22, s. 12 – 13.

W sprawozdaniu z działalności Związku za rok 1935/1936 znajduje się następujący punkt: „prowadzić wychowanie fizyczne i sport wszędzie tam, gdzie są po temu warunki”⁸⁵.

Jak wynika z materiałów źródłowych, szerzej programy wf i sportu w działalności WZMW były realizowane w latach trzydziestych XX wieku. W okresie wcześniejszym (lata dwudzieste) aktywność fizyczna była realizowana sporadycznie, tylko przez niektóre Koła. Jak czytamy na łamach organu prasowego WZMW — „Młodej Wsi” — w sprawozdaniu za okres lat 1937 – 1938: „Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej w roku sprawozdawczym rozpoczął systematyczną akcję w dziale wychowania fizycznego w Kołach Młodzieży Wiejskiej. [...] Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej przepracował szczegółowy plan roczny prac wychowania fizycznego, uwzględniając w nim cały szereg gier i ćwiczeń sportowych oraz imprez o charakterze powiatowym i wojewódzkim. Rozpoczęte prace na odcinku wychowania fizycznego w sposób planowy i systematyczny będziemy nadal prowadzić”⁸⁶.

Należy jednak zwrócić uwagę, że 5 grudnia 1930 r. odbyła się w Łucku odprawa powiatowych komendantów WFiPW, na którą przybyli przedstawiciele z powiatów: Równe, Horochów, Włodzimierz, Krzemieniec, Dubna, Zdołbunowa, Łucka i Kostopola⁸⁷. W trakcie odprawy wygłoszono 2 referaty: kpt. Januszewski wygłosił referat nt. „Organizacja przysposobienia wojskowego w Polsce”, J. Ciszek miał prelekcję nt. „Praca wychowania fizycznego w Związku Młodzieży Wiejskiej”. WZMW (posiadał samodzielność, nie był związany z żadną centralą związków młodzieży wiejskiej), jak donoszą materiały źródłowe, „od niedawna przystąpił do Komendy Głównej WFiPW Federacji ZMW”. W zamierzeniach na przyszłość, w pracach wf i pw, miały zostać powołane powiatowe komendy WFiPW w WZMW oraz w każdym powiecie miały zostać przeprowadzone propagandowe kursy wf i propagandowe kursy narciarskie⁸⁸. Brak materiałów źródłowych uniemożliwia odpowiedź na pytanie, czy te zamierzenia zostały zrealizowane.

W roku sprawozdawczym 1935/1936 — 33 koła WZMW miały sekcje wf i sportu, w których przeprowadzono 410 ćwiczeń; w roku 1936/1937 — 41 (według stanu na 1 kwietnia 1937 r. WZMW liczył 393 koła) kół z sekcjami wf i sportu przeprowadził 365 ćwiczeń; w roku 1937/1938 — 40 (według stanu na 1 kwietnia 1938 r. WZMW liczył 458 kół) kół zrealizowało 320 ćwiczeń (w tabeli nr 16 przedstawiono liczbę sekcji wf i sportu w kołach młodzieży wiejskiej, prowadzących ćwiczenia w powiatach województwa wołyńskiego)⁸⁹. Począwszy od połowy lat trzydziestych, liczba kół propagujących aktywność fizyczną nieco się zwiększyła, natomiast zmniejszyła się liczba przeprowadzonych zajęć. Jak wy-

⁸⁵ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17 – 18, s. 8.

⁸⁶ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 17, s. 14.

⁸⁷ „Siew”, 1931 nr 2, s. 27.

⁸⁸ Tamże.

⁸⁹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17 – 18, s. 8; 1937 nr 17, s. 9; 1938 nr 17, s. 14.

nika z przedstawionego zestawienia, tylko w około 10% kół WZMW istniały zespoły wf i sportu.

Tabela 16. Sekcje wychowania fizycznego i sportu w działalności kół WZMW w powiatach województwa wołyńskiego w latach 1935 – 1937

Nazwa powiatu	1935/1936		1936/1937	
	Liczba kół prowadzących wf i sport	Liczba ćwiczeń w poszczególnych kołach	Liczba kół prowadzących wf i sport	Liczba ćwiczeń w poszczególnych kołach
Dubno	8	58	5	65
Horochów	3	41	5	37
Kostopol	1	10	3	23
Kowel	3	20	4	38
Krzemieniec	3	66	8	73
Luboml	3	14	—	—
Łuck	5	91	5	49
Równe	1	18	6	36
Sarny	4	44	—	—
Włodzimierz	2	98	4	42
Zdołbunów	—	—	1	2
Razem	33	410	41	365

Źródło: „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 17 – 18, s. 8; 1937 nr 17, s. 9.

Pośrednim ogniwem pomiędzy WZMW a poszczególnymi KMW były powiatowe Związki Młodzieży Wiejskiej (PZMW). W zarządach PZMW obecne były osoby zajmujące się wf i sportem. W PZMW w Kostopolu funkcję przewodniczącego sekcji sportowej sprawował Edmund Lisiecki⁹⁰. PZMW w Równem w roku sprawozdawczym 1935/1936 przeprowadził 18 ćwiczeń z aktywności fizycznej⁹¹. W informacji, jaka ukazała się na łamach „Młodej Wsi” o Walnym Zejeździe Delegatów PZMW w Dubnie w 1939 r., czytamy: „wybierajcie się na zjazd jak najliczniej: rowerami, furami a nawet pieszo. [...] Na nasze powiatowe święto przywieźcie dorobek swej pracy: czekamy na zespoły sportowe, oraz przemyślane projekty i wnioski, zmierzające do rozwoju prac w Kołach Młodzieży Wiejskiej”⁹². PZMW czyniły wysiłki w zakresie rozwoju i upowszechniania wf i sportu.

⁹⁰ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 14, s. 7.

⁹¹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 13, s. 11.

⁹² „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 9, s. 2.

Z materiałów źródłowych wynika, iż w okresie od 1 kwietnia 1931 r. do 31 marca 1932 r. na wf i sport WZMW przeznaczył 1385 zł i 4 gr⁹³.

Ważnym problemem w rozwoju wf i sportu było kształcenie kadry instruktorskiej. W okresie od 20 lutego do 6 marca 1927 r. odbył się w Dąbrowie kurs oświatowy, w którym uczestniczyło 30 osób z powiatów: horochowskiego, hrubieszowskiego, łuckiego, kostopolskiego, sarneńskiego, rówieńskiego i włodzimierskiego⁹⁴. W programie kursu, oprócz zajęć praktycznych z aktywności fizycznej, 7 godzin wykładów przewidziano na wf i pw. Na przełomie czerwca i lipca 1927 r. miał odbyć się trzytygodniowy kurs wf, pw i śpiewu chóralnego w Dąbrowie, w powiecie sarneńskim⁹⁵.

W działalności WZMW ważne znaczenie miał kurs wf (dla tzw. przodowników zespołów wf), przeprowadzony w dniach 15 – 23 luty 1938 r. w Krzemieńcu⁹⁶. W kursie wzięli udział wybrani członkowie z 6 Powiatowych Związków Młodzieży Wiejskiej (wchodzących w skład WZMW). Program kursu obejmował zagadnienia ideowo-organizacyjne i oświatowe Związku oraz zajęcia z zakresu teorii i praktyki wf, m.in. gimnastykę, gry sportowe, narciarstwo⁹⁷. Na łamach „Młodej Wsi” znajdujemy komentarz, odnoszący się do zrealizowanego kursu wf: „O tym, że kurs był ciekawy świadczyć może fakt, że słuchacze pragnęli, aby na wiosnę zorganizować jeszcze jeden kurs, na którym praktycznie można by przerobić cały szereg form pracy wychowania fizycznego. Na [...] kursie omówiono dokładnie plan pracy wychowania fizycznego w Kole Młodzieży Wiejskiej. Nieliczna gromada przeszkolonych kolegów przystępuje już do systematycznej pracy wychowania fizycznego w Kołach”⁹⁸. Kurs wf, przeprowadzony w Krzemieńcu, był elementem popularyzacji i propagowania aktywności fizycznej w kołach WZMW.

Młodzież wiejska uczestniczyła w kursach organizowanych przez WUL w Michałowce i Różynie na Wołyniu. WUL w Michałowce i w Różynie powstały przy udziale Liceum w Krzemieńcu. WUL w Michałowce (powiat dubieński) powstał w 1932 r., natomiast w Różynie w 1935 r.⁹⁹ W programie kursów żeńskich prowadzono m.in. zajęcia z higieny¹⁰⁰.

Celem propagowania i upowszechniania wychowania fizycznego i sportu w WZMW, oprócz organizowania różnego rodzaju kursów, przeprowadzano Konferencje Kół Młodzieży Wiejskiej. Jedną z takich konferencji odbyła się 14 stycznia 1939 r. w Dąbrowicy w powiecie sarneńskim¹⁰¹. W konferencji udział wzięła młodzież wiejska z 5 kół: Dąbrowicy, Orawicy, Sielca, Kołka i Bereścia. Konfe-

⁹³ „Siew”, 1933 nr 6, s. 12.

⁹⁴ „Siew”, 1927 nr 15, s. 11 – 12.

⁹⁵ „Siew”, 1927 nr 21, s. 10.

⁹⁶ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 5, s. 5.

⁹⁷ Tamże.

⁹⁸ Tamże.

⁹⁹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 3, s. 3.

¹⁰⁰ „Młoda Wieś” (Łuck), 1938 nr 5, s. 2.

¹⁰¹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 2, s. 13.

rencje służyły wymianie doświadczeń w zakresie działalności kół młodzieży wiejskiej, np. KMW z Sielca m.in. prowadziło prace w zakresie sekcji teatralnej, chóralnej, sportowej, rolnej oraz oświatowej¹⁰². WZMW organizował również konferencje dla instruktorów (przodowników) KMW. Jedną z takich konferencji zorganizowana została w Łucku w dniach 15 – 18 maja 1939 r.¹⁰³

Niektóre KMW wyróżniały się na polu wychowania fizycznego i sportu. Pod tym względem w powiecie włodzimierskim aktywna była młodzież wiejska z gminy Olesk¹⁰⁴. Młodzież wiejska uprawiała różne dziedziny sportu, prowadzono zespoły piłki siatkowej.

W powiecie horochowskim, w KMW w Jungówce-Serniczkach prowadzono sekcję wf i pw¹⁰⁵. Ze sprzętu sportowego koło posiadało piłkę i siatkę (do piłki siatkowej). KMW w Jungówce-Serniczkach zorganizowało w 1936 r. Uniwersytet Niedzielny, na który uczęszczało 30 osób.

W działalności wf i sportu WZMW nie mogło zabraknąć współzawodnictwa sportowego. Z inicjatywy WZMW odbyły się 19 kwietnia 1927 r. we wsi Lipniki (gmina Bereżeńskie, powiat kostopolski) zawody lekkoatletyczne i gier sportowych z udziałem 33 zawodników z KMW w Lipnikach, Śnieszkowie i Zalesiu¹⁰⁶. Zwycięzcami zawodów zostali: Władysława Hermaszewska (Lipniki) i Stanisław Bielawski (Lipniki). Zwycięzcy zawodów jako nagrodę otrzymali kostiumy sportowe¹⁰⁷.

22 maja 1927 r. PZMW w Kostopolu z okazji Zjazdu Powiatowego zorganizował zawody lekkoatletyczne (skok w dal, skok wzwyż, bieg na dystansie 60 m, bieg na dystansie 100 m, pchnięcie kulą), w których uczestniczyło 52 zawodników i 24 zawodniczki z KMW oraz 20 sportowców miejscowego Związku Strzeleckiego¹⁰⁸. Uczestnicy zawodów z miejsca odbywania zjazdu do boiska sportowego przemaszerowali w kolumnie czwórkowej, w kostiumach sportowych ZMW. Wśród mężczyzn I miejsce zajął Marian Sztajner przed Józefem Burzyńskim i Janem Ćwiczewiczem; wśród kobiet I miejsce zajęła Stanisława Bobrówna, II miejsce — Anna Buraczyńska, III miejsce — Malwina Sawicka¹⁰⁹.

Władysław Kawałek, członek KMW w Granatowie, uważał, że „wieś nie docenia sportu, a jeżeli on jest na wsi uprawiany, to najwięcej w Szkole Rolniczej, a następnie w nielicznych tylko Kołach Młodzieży Wiejskiej i innych organizacjach młodzieżowych”¹¹⁰. Z tymi sugestiami należy się zgodzić. Warto jednak zauważyć, iż W. Kawałek dostrzegał możliwości upowszechnienia aktywności fizycznej. Jego zdaniem „Powiatowe Związki Młodzieży Wiejskiej [...] na dorocz-

¹⁰² Tamże.

¹⁰³ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 9.

¹⁰⁴ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 14, s. 2.

¹⁰⁵ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 16, s. 10.

¹⁰⁶ „Siew”, 1927 nr 21, s. 13.

¹⁰⁷ Tamże.

¹⁰⁸ „Siew”, 1927 nr 21, s. 10; 1927 nr 24, s. 11 – 12; 1927 nr 32, s. 11 – 12.

¹⁰⁹ „Siew”, 1927 nr 24, s. 11 – 12.

¹¹⁰ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 7, s. 13.

nym zjeździe kół powinny wybrać 2 najlepsze drużyny i rozegrać mecz na oczach całego zjazdu, następnie z najlepszych graczy z całego powiatu stworzyć zespół i rozegrać mecz między powiatami”¹¹¹. Kolejnym sposobem, odnoszącym się do rozwoju wychowania fizycznego i sportu na wsi byłoby zdobywanie przez członków KMW w gminach POS. W tym celu PZMW wspólnie z powiatowymi KWF i PW organizowałyby próby na POS¹¹².

Szkoły rolnicze na terenie województwa wołyńskiego znajdowały się w następujących miejscowościach: Adamówka, Białokrynica, Belmaż, Dubno, Horyńgród, Ochłapów, Sarny, Trościaniec, Wiśniowiec (stan na 1939 r.)¹¹³. Na terenie szkół rolniczych tworzone były m.in. Uczniowskie Koła Młodzieży Wiejskiej, Ochotnicze Straże Pożarne¹¹⁴. W Szkole Rolniczej w Trościańcu prowadzono zajęcia z pw przez 24 pp. w Łucku. Jak pisze J. Dębowski: „Przysposobienie wojskowe najwięcej nas jednak pociąga, jednorazowe ćwiczenia w tygodniu są najmiłą dla nas rozrywką, a oprócz tego korzyść dla nas, przyszłych rolników, jest duża przez skrócenie służby wojskowej o trzy miesiące”¹¹⁵. Wśród 5 sekcji Uczniowskiego KMW działał zespół wychowania fizycznego¹¹⁶.

Wychowanie fizyczne i sport realizowano na Uniwersytetach Ludowych województwa wołyńskiego. Oprócz ćwiczeń z zakresu gier i zabaw ruchowych, gier sportowych, tańca, codziennie rano przeprowadzano gimnastykę poranną, m.in. w Uniwersytecie Ludowym w Różynie¹¹⁷. Na łamach „Młodej Wsi” z 1935 r. opublikowany został artykuł mgr Zofii Rożyńskiej, mówiący o upowszechnianiu i korzyściach płynących z gimnastyki porannej¹¹⁸.

Dopełnieniem aktywności fizycznej młodzieży w WZMW było organizowanie wycieczek krajoznawczych. W styczniu 1939 r. słuchacze Uniwersytetu Ludowego w Różynie odbyli dwutygodniową wycieczkę, zwiedzając m.in. Chorzów, Katowice, Kraków, Lwów, Warszawę, Wieliczkę i Zakopane¹¹⁹.

3. Kultura fizyczna w programach i działalności Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej (1927 – 1936)

W statucie Wlkp.ZMW, w artykule 5 czytamy: „Cele i zadania spełnia stowarzyszenie z zachowaniem obowiązujących przepisów przez: urządzenie wycie-

¹¹¹ Tamże.

¹¹² Tamże.

¹¹³ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 9, s. 17.

¹¹⁴ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 5, s. 7.

¹¹⁵ Tamże, s. 8. J. Dębowski był uczniem Państwowej Szkoły Rolniczej w Trościańcu.

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ „Młoda Wieś” (Łuck), 1936 nr 4, s. 2.

¹¹⁸ „Młoda Wieś” (Łuck), 1935 nr 6, s. 11.

¹¹⁹ „Młoda Wieś” (Łuck), 1939 nr 4, s. 17.

czek krajoznawczych, popieranie organizacji sportowych, krzewienie wśród członków sportu, gimnastyki i wychowania fizycznego, utrzymanie instruktorów oświatowych [...], wychowania fizycznego”¹²⁰.

Artykuły, materiały i komunikaty, dotyczące programu, celów i zadań wf, sportu i pw w działalności Wlkp.ZMW ukazywały się na łamach „Społem”. Stanisław Mikołajczyk w artykule pt. *Społem! Młodzi!* pisze: „W zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego bardzo często w pracy naszej organizacyjnej musimy ograniczyć się do wychowania sportowego i gier ruchowych, szczególnie tam gdzie udział w przysposobieniu wojskowym i wychowaniu fizycznym zaczyna zagrażać samodzielności organizacyjnej. Tam gdzie takie niebezpieczeństwo nie istnieje koła nasze w PWiWF ćwiczą. Możemy więc oświadczyć, iż samodzielności organizacyjnej strzec będziemy, doceniając całkowicie, szczególnie na Kresach Zachodnich cele PWiWF. Potępić więc należy specjalne uprzywilejowanie tzw. federowanych związków, z szkodą dla innych”¹²¹. Z przytoczonego cytatu artykułu S. Mikołajczyka wynikają trzy fakty. Pierwszy z nich odnosi się do zachowania samodzielności organizacyjnej i nieprzystąpienia Wlkp.ZMW do FZMW. Drugi dotyczy ważnej roli wf, sportu i pw w działalności Wlkp.ZMW. Wreszcie S. Mikołajczyk wytknął sferom rządowym uprzywilejowane traktowanie organizacji młodzieży wiejskiej, wchodzących w skład FZMW.

Zagadnienia wf, sportu i pw w działalności Wlkp.ZMW poruszył Michał Howorka w artykule pt. *Zagadnienia wychowania fizycznego wsi polskiej*¹²². Autor uważał, że Wlkp.ZMW „obok innych celów za zadanie swe obrał również obowiązek przysposobienia fizycznego i wojskowego młodzieży wiejskiej”. Był zdania, że „młodzieży nie należy pchać w kierunku uprawiania rekordów, zdobywania mistrzostwa, ale jedynie należy dbać o należyty rozwój fizyczny wszystkich organów. Nie wychowanie «zawodowców», którzy swe gabinety obstawiają pucharami, ale wychowanie szerokie zdrowych, silnych fizycznie, normalnych mas młodzieży wiejskiej jest zadaniem Wielkopolskiego ZMW”¹²³.

Na łamach „Społem” został opublikowany artykuł Antoniego Kudlińskiego pt. *Nie zapominajmy o wychowaniu fizycznym i sporcie*¹²⁴. Autor krytykuje redakcję „Społem” za to, że podaje za mało informacji o wf i sporcie. Nawołuje do uprawiania ćwiczeń fizycznych w KMW Wielkopolskiego ZMW. A. Kudliński uważa, że „sport jest szkołą charakterów. Uprawiając go wyrabiamy ambicję, poczucie solidarności, szybką orientację [...]. My w Kołach Młodzieży Wiejskiej również o tym zapomnieć nie możemy”¹²⁵.

¹²⁰ „Społem”, 1931 nr 10, s. 3 – 5; 1931 nr 11, s. 11.

¹²¹ „Społem”, 1930 nr 1, s. 1 – 2.

¹²² Tamże, s. 10. Michał Howorka pełnił w Zarządzie Głównym Wlkp.ZMW funkcję komendanta.

¹²³ Tamże.

¹²⁴ „Społem”, 1936 nr 5, s. 8 – 9.

¹²⁵ Tamże.

Sprawy edukacyjne wf i sportu dla działalności KMW zawierała publikacja Tadeusza Klepackiego nt. *Cele wychowania fizycznego i jego znaczenie w życiu organizacyjnym*¹²⁶. Według autora cele wychowania fizycznego odnoszą się do następujących elementów: wpływają na zdrowie ćwiczących, na prawidłowy i harmonijny ich rozwój; podnoszą sprawność i umiejętności motoryczne; wpływają na kształtowanie charakteru osobnika; mają wpływ na prawidłową sylwetkę człowieka. T. Klepacki uważał, że wf należałoby wprowadzić w program i zakres pracy każdego KMW.

Zarząd Główny Wlkp.ZMW wydawał komunikaty dotyczące działalności związku. Niektóre z nich odnosiły się do wf, sportu i pw. W komunikacie opublikowanym na łamach „Społem” z 1932 r. w punkcie 3 czytamy: „W związku z nadchodzącym 3 Maja, Świętem Ludowym, w drugi dzień Zielonych Świąt oraz «Dniem Spółdzielczości» w pierwszą niedzielę czerwca, zwracamy się do kół i wszystkich związkowców z wezwaniem, aby do tych uroczystości przygotowali się jak najstaranniej (obchody, przedstawienia, odczyty, śpiewy, deklamacje, zawody i popisy sportowe) i święcili je zbiorowo w sposób godny”¹²⁷.

W innym komunikacie, z dnia 3 lipca 1932 r., zwrócił się do kół, „ażeby spotęgowały akcję wychowania fizycznego wśród swych członków, pod kierownictwem komendantów; również komendanci powiatowi zechcą przystąpić do ożywienia pracy wychowania fizycznego w podległych sobie okręgach”¹²⁸. Komunikat ten był związany z niską oceną działalności Wlkp.ZMW na polu kultury fizycznej, m.in. na łamach „Społem” czytamy: „Z obserwacji dotychczasowych widzimy, że młodzież wiejska nie kładzie wielkiego nacisku czy też nie objawia większego zainteresowania dla sportu i ćwiczeń fizycznych”¹²⁹. Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywano w „stałej i ciężkiej pracy fizycznej”, realizowanej przez młodzież na wsi.

Problematykę wf omówił na Zlocie Wlkp.ZMW w lipcu 1927 r. Wiktor Gryning¹³⁰. Przedstawił referat na temat spraw organizacyjnych Wlkp.ZMW oraz w ogólnych zarysach problematykę wf i pw. W ujęciu szczegółowym dziedziny te na zlocie scharakteryzował oficer instrukcyjny — kpt. Wolniewicz.

Według materiałów źródłowych, w uchwałach, wnioskach i rezolucjach Walnych Zjazdów Wlkp.ZMW brak było informacji dotyczących wf, sportu i pw¹³¹. Wyjątkiem była jedna z rezolucji przyjęta przez delegatów XI Walnego Zjazdu Wlkp.ZMW, który odbył się w 1936 r. w sprawie pw: „Domagamy się zmiany uprzywilejowania pewnym tylko organizacjom w dziedzinie PW i protestujemy przeciw używaniu PW do osiągnięcia celów partyjno-politycznych, ze szkodą dla

¹²⁶ „Społem”, 1936 nr 6 – 7, s. 9 – 10.

¹²⁷ „Społem”, 1932 nr 4 – 5, s. 5.

¹²⁸ „Społem”, 1932 nr 6 – 7, s. 2 – 3.

¹²⁹ „Społem”, 1931 nr 11, s. 11.

¹³⁰ „Młoda Polska” (Poznań) z 26.06.1927 r., s. 4; „Młoda Polska” (Poznań) z 30.07.1927 r., s. 3).

¹³¹ „Społem”, 1932 nr 11, s. 9; 1933 nr 12, s. 9 – 11; 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8; 1935 nr 12, s. 4 – 6.

interesów obronności państwa. PW uważamy za obowiązek obywatelski każdego prawego Polaka i wyrażamy pełną gotowość podjęcia jak najszerszej akcji PW w naszych szeregach¹³². Podjęcie rezolucji było słusznym krokiem Wlkp.ZMW. Trudno było pogodzić się z faktem, iż jedne organizacje młodzieży wiejskiej posiadały prawo realizacji pw, a inne takiego prawa nie posiadały. Problem ten poruszył Jan Wojkiewicz, w artykule nt. *Idziemy w dziesiątą rocznicę*¹³³. Píše m.in.: „Wśród naszych zamierzeń stawiamy wyraźną kwestię PW i WF, które uważamy za obowiązek obywatelski każdego prawego Polaka, a obecne zmonopolizowanie tegoż PW uważamy za szkodliwe dla interesów obronności państwa”¹³⁴.

Na Zjeździe Walnym Wlkp.ZMW 29 listopada 1931 r. w dyskusji Franciszek Kasperski przedstawił „znaczenie wychowania fizycznego, które winno się w Kołach należycie uprawiać”¹³⁵.

Na zebraniach KMW poruszano problemy wf i sportu, m.in. na zebraniu koła w Umółtowie (powiat Poznań) sprawy sportu referował Kordel, który mówił o znaczeniu ćwiczeń fizycznych. Apelowił, aby w KMW uprawiać „koniecznie sport”¹³⁶. Na zebraniu programowym Wlkp.ZMW powiatu śremskiego 6 lutego 1933 r. uznano, że „w dziedzinie wychowania fizycznego kładzie zarząd specjalny nacisk na musztrę i dyscyplinę. Z nadejściem wiosny komendanci wezmą się do pracy, a komendant okręgowy dokona lustracji kół”¹³⁷.

Za sprawy wf, sportu i pw w działalności Wlkp.ZMW odpowiedzialni byli komendanci. Komendant był kierownikiem gier i ćwiczeń sportowych, dbał o całokształt wf. Organizował zawody w KMW i pomiędzy kołami, przygotowywał członków do występów na zjazdach (pokazy i zawody sportowe)¹³⁸. Komendantem musiała „być osoba posiadająca w tym kierunku odpowiednie przygotowanie w postaci przeszkolenia wojskowego, względnie kursu dla instruktorów wychowania fizycznego”¹³⁹.

W 1933 r. Zarząd Główny Wlkp.ZMW wydał komunikat, kierowany do KMW, w którym zalecił komendantom poszczególnych okręgów i kół, „aby każdy z członków koła posiadał POS”¹⁴⁰. Redakcja „Społem” przedstawiła warunki zdobywania POS¹⁴¹. Na łamach czasopisma czytamy: „POS obok sprawności fizycznej wymaga od nas kwalifikacji moralnych, które są nierozdzielne [...] z celowo i rozumnie prowadzonym WF”¹⁴².

¹³² „Społem”, 1936 nr 12, s. 3 – 5.

¹³³ „Społem”, 1937 nr 1.

¹³⁴ Tamże.

¹³⁵ „Społem”, 1931 nr 12, s. 2 – 6.

¹³⁶ „Społem”, 1932 nr 2, s. 9 – 10.

¹³⁷ „Społem”, 1933 nr 3, s. 8 – 9.

¹³⁸ „Społem”, 1931 nr 11, s. 11.

¹³⁹ Tamże.

¹⁴⁰ „Społem”, 1933 nr 5, s. 6 – 7.

¹⁴¹ Tamże, s. 9 – 10.

¹⁴² Tamże.

Na zebraniu Zarządu Głównego Wlkp.ZMW 28 kwietnia 1934 r. ustalono, że na strój organizacyjny komendanta głównego Wlkp.ZMW składały się: czapka — zielona rogatywka z biało-zielonym otokiem, u dołu srebrny orzełek. Nad daszkiem czapki znajdował się czarny pasek z dwoma złotymi szlufkami i rzymską złotą V nad paskiem. Na czapce złota wypustka na krzyż, podwójnie okrężna na białym otoku czapki. Bluza koloru ciemno-zielonego z materiału khaki, z dwiema zapinanymi kieszeniami z boku. Na lewym rękawie zielona koniczynka, wszyta na specjalnej tarczy; spodnie długie, koloru ciemnego lub granatowego¹⁴³.

Przy Zarządzie Głównym Wlkp.ZMW, zarządach okręgowych (powiatowych) i w kołach powoływano komendantów. W latach 1927 – 1936 funkcję komendanta przy Zarządzie Głównym Wlkp.ZMW pełnili: Jan Andrzejewski (11 stycznia – 25 listopada 1928 r.), Ignacy Wróblewski (25 listopada 1928 r. – 24 listopada 1929 r.), Michał Howorka (24 listopada 1929 r. – 14 grudnia 1930 r.), Stanisław Rademacher (14 grudnia 1930 r. – 29 listopada 1931 r.), Franciszek Kasperski (29 listopada 1931 r. – 3 lipca 1932 r.), Stanisław Siejak (3 lipca 1932 r. – 27 listopada 1932 r.), Jan Szczepański (27 listopada 1932 r. – 29 listopada 1933 r.), Feliks Walczak (29 listopada 1933 r. – 25 listopada 1934 r.), Stanisław Jurga (25 listopada 1934 r. – 24 listopada 1935 r.), Jan Jajuga (24 listopada 1935 r. – 15 listopada 1936 r.)¹⁴⁴.

Funkcję komendanta przy zarządach okręgowych (powiatowych) sprawowali: powiat średzki — Walenty Jaśkiewicz (od 7 grudnia 1930 r. do 1932 r.), Szafran (od 1932 r.); powiat kościański — Borecki (do 6 listopada 1932 r.), S. Bilski (od 6 listopada 1932 r.); powiat rawicki — Jan Ostrowski (od 1932 r., zastępca komendanta — Zaremba); powiat śremski — Józef Jankowski (w latach 1932 – 1933), W. Jeszkiewicz (od 1933 r.); powiat gostyński — S. Walowski (od 4 lutego 1934 r.); powiat wągrowiecki — Franciszek Kławiński (od 1934 r.); powiat szamotulski — Waclaw Gołaś (od 1935 r.); powiat gnieźnieński — Józef Galewski (od 1935 r.)¹⁴⁵. Komendanci okręgowi (powiatowi) nadzorowali i kontrolowali pracę na swym terenie działalności i wysyłali sprawozdania do Zarządu Głównego Wlkp.ZMW¹⁴⁶.

Funkcję komendanta przy zarządach KMW pełnili: powiat Gniezno — J. Tulka, S. Ogrodny — zastępca komendanta (Goślinów); powiat Gostyń — Czesław Bela, Mikołajczak (od 12 marca 1933 r., Kołaczkowice), Franciszek Serwatka (Rokosowa); powiat Kępno — Szczepan Gonera, Julia Jeżówna (zastępca komendanta — Słupia); powiat Kościan — Bronisław Urbański (Srocko Wielkie), S. Jurga (Wyrzeka), S. Pawlisiak, Cz. Maćkowiak (Gołębin Nowy i Gorzyczki), L. Ra-

¹⁴³ „Społem”, 1934 nr 5 – 6, s. 12.

¹⁴⁴ „Społem”, 1931 nr 1, s. 3; 1931 nr 12, s. 2 – 6; 1932 nr 6 – 7, s. 9; 1934 nr 11 – 12, s. 6 – 8; 1935 nr 12, s. 2 – 4; S. Zbierski, dz. cyt., s. 203 – 206.

¹⁴⁵ „Społem”, 1931 nr 1, s. 3; 1932 nr 4 – 5, s. 9 i 11; 1932 nr 10, s. 10 – 11; 1932 nr 11, s. 8 – 9; 1934 nr 1, s. 10 – 11; 1934 nr 2, s. 8; 1934 nr 7 – 8 – 9, s. 5; 1935 nr 6, s. 10; 1935 nr 7 – 8, s. 12.

¹⁴⁶ „Społem”, 1932 nr 8 – 9, s. 10.

tajczak (Świniec); powiat Leszno — K. Wolski (Gronowo); powiat Poznań — Kordel (Umóltów); powiat Rawicz — Józef Waściński (Pawłów); powiat Śmigiel — Jan Ruta (Śniaty); powiat Śrem — Franciszek Taciak (Pyszca), W. Gidaszewski (Czmoń), W. Majchrzycki (Pierzchno), Władysław Woźniak (Mełpin); powiat Środa — Ludwik Gabański (Murzynowo Leśne), Władysław Maćkowiak (Bronisław), Wincenty Majchrzycki (Pierzchno); powiat Wągrowiec — Stanisław Kalwaj, Franciszek Kławiński (od 1933 r., Kaliski), Kławiński (Rąbczyn); powiat Września — Stanisław Nowicki, Franciszek Rusiak (Mikuszów); brak informacji o powiecie — T. Filek (Przeclaw), S. Rożek (Chromiąża Szlachecka i Nowa), Stanisław Roszak (Borowa), Teodor Nowak (Dębiec), W. Wojkiewicz (Radzewo)¹⁴⁷.

Działalność w zakresie organizowania kursów prowadziły w województwie poznańskim Uniwersytety Ludowe w Dalkach (powiat gnieźnieński) i w Odolanowie¹⁴⁸. W programie niektórych kursów, realizowanych w Uniwersytetach Ludowych, obecne były zajęcia z zakresu aktywności fizycznej. We fragmencie artykułu W. Resinga nt. *Co Uniwersytet Wiejski dać powinien* czytamy: „Poczucie zdrowia, [...] zadowolenie życiowe, a krzepkie siły fizyczne mają wartość nie tylko dla samego człowieka, ale też przyszłości narodu, trwałości i obronności państwa, stąd też higiena i ćwiczenia fizyczne powinny znaleźć się w programie prac i badań przyszłych przodowników życia wiejskiego”¹⁴⁹.

W programach wielu kursów społeczno-organizacyjnych i społeczno-oświatowych, organizowanych przez Wlkp.ZMW, nie ma żadnych informacji na temat realizacji zajęć wf, sportu i pw¹⁵⁰.

W KMW w Łekwi zorganizowany został 2-tygodniowy kurs higieny¹⁵¹. Zajęcia na kursie prowadzili: W. Chabianka, Stachowiak i G. Skawińska.

W 1934 r. KMW Wielkopolskiego ZMW posiadały 173 sekcje teatralne, muzyczne, rolnicze, spółdzielcze, koleżanek i sportu¹⁵².

Aktywnie wf, sport i pw prowadziły m.in. KMW: w Broniszewicach, w Piechaninie (powiat Kościan), w Śniatach (powiat Śmigiel), w Pyszce i Pierzchnie (powiat Śrem), w Miluszu (powiat Września), we Wtórku (powiat Ostrów

¹⁴⁷ „Społem”, 1931 nr 5, s. 12–13; 1931 nr 6, s. 12–13; 1931 nr 12; 1932 nr 1, s. 1–2; 1932 nr 2, s. 9–10; 1932 nr 6–7, s. 11–12; 1932 nr 8–9, s. 13; 1932 nr 10, s. 10–11; 1932 nr 11, s. 9–10; 1933 nr 2, s. 7; 1933 nr 3, s. 8–9; 1933 nr 5, s. 9–10; 1933 nr 6, s. 9–11; 1933 nr 7, s. 8–10; 1933 nr 8, s. 12; 1933 nr 10, s. 9; 1934 nr 1, s. 8–9; 1934 nr 3, s. 11–12; 1934 nr 4, s. 4; 1934 nr 10, s. 7; 1935 nr 4, s. 10.

¹⁴⁸ „Społem”, 1932 nr 6–7, s. 2–3.

¹⁴⁹ „Społem”, 1936 nr 11, s. 3–4.

¹⁵⁰ „Społem”, 1934 nr 5–6, s. 12; 1936 nr 2, s. 11–12. Np. na kursie społeczno-oświatowym, który odbył się w Otorowie dla przodowników kołowych okręgu szamotulsko-obornickiego, w dniach 9–12.01.1936 r. przeprowadzono następujące wykłady: „Co to jest demokracja”, „Historia chłopów”, „Historia ruchu ludowego”, „Młodzi w ruchu ludowym”, „Spółdzielczość”, „Agraryzm”, „Czytelnictwo na wsi”, „Wewnętrzne życie wsi”, „Przysposobienie rolnicze”, „Praca w kole”, „Księgowość w kole”.

¹⁵¹ „Społem”, 1934 nr 2, s. 8.

¹⁵² „Społem”, 1934 nr 11–12, s. 6–8.

Wlkp.), w Droszewie¹⁵³. KMW w Białym Nowym (powiat Kościan) raz w tygodniu, za wyjątkiem ostrej zimy i okresu zniwnego, odbywało ćwiczenia fizyczne¹⁵⁴. KMW w Słupi (powiat Kępno) ćwiczenia fizyczne prowadziło w dwóch zespołach: męskim i żeńskim¹⁵⁵.

Członkowie KMW w Bożejewicach (powiat Żnin) uprawiali piłkę siatkową, lekkoatletykę i piłkę nożną¹⁵⁶. Szczególną aktywność na polu rywalizacji sportowej wykazywała drużyna piłki nożnej.

Koła Wlkp.ZMW brały udział we współzawodnictwie sportowym. Organizowano zawody sportowe w kole, pomiędzy kołami oraz z okazji różnych uroczystości, np. dożynek, uroczystości poświęcenia sztandaru, zjazdów i zlotów. Najczęściej rywalizowano w grach sportowych, lekkoatletyce, kolarstwie i strzelectwie.

5 czerwca 1932 r. odbył się w Czmoniu I Zlot Wiosenny Wlkp.ZMW powiatu śremskiego¹⁵⁷. W trakcie zlotu odbyły się zawody sportowe w lekkoatletyce i strzelectwie. W zawodach lekkoatletycznych wzięło udział 18 zawodniczek i 26 zawodników. Na łamach „Społem” opublikowano komentarz do zawodów, w którym czytamy: „Jak widać z tego, wieś nie stoi w tyle w wychowaniu fizycznym, a chętnie bierze udział w sporcie. Zawody wypadły nadspodziewanie i sprawiły miłą niespodziankę widzom”¹⁵⁸.

KMW w Piechaninie (powiat Kościan) zorganizowało w 1931 r. zawody kolarskie na dystansie 15 km, z udziałem kolarzy z KMW z Borowy, Donatowa, Gołębina i Gorzyczek¹⁵⁹. Zwyciężył Cuprych (Borowa, trasę 15 km pokonał w czasie 33 min i 50 s) przed Szykulisem (Gorzyczki), Kubiakiem (Donatowo) i Postaremczakiem (Piechanin). Po zakończeniu zawodów odbyła się dekoracja najlepszych kolarzy i krótkie przemówienie prezesa KMW w Piechaninie — Korbika, który zaapelował do młodzieży, „by nie zaniedbywali sportu, który jest [...] podstawą tężyzny fizycznej i duchowej”¹⁶⁰.

Pierwszymi zawodami sportowymi, w których mogli uczestniczyć członkowie Wlkp.ZMW z różnych powiatów, były zawody lekkoatletyczne rozegrane z okazji Zlotu Wielkopolskiego ZMW, przeprowadzonego w dniach 9 – 10 lipca 1927 r.¹⁶¹ Na program zawodów składały się następujące konkurencje: bieg na dys-

¹⁵³ „Młoda Polska” (Poznań) z 13.02.1927 r., s. 4; „Społem”, 1931 nr 4, s. 10 – 11; 1931 nr 5, s. 12 – 13; 1931 nr 6, s. 12 – 13; nr 12 z 1931 r. W informacji na temat działalności KMW we Wtórku czytamy: „Kwitnie u nas sport. Ćwiczymy pięknie grę w piłkę nożną, a nawet w tym roku graliśmy z drużynami okolicznymi”. „Społem”, 1932 nr 10, s. 10 – 11.

¹⁵⁴ „Społem”, 1933 nr 6, s. 10.

¹⁵⁵ „Społem”, 1933 nr 2, s. 7.

¹⁵⁶ „Społem”, 1936 nr 5, s. 9.

¹⁵⁷ „Społem”, 1932 nr 8 – 9, s. 10; 1933 nr 2, s. 7.

¹⁵⁸ Tamże.

¹⁵⁹ „Społem”, 1931 nr 7, s. 11.

¹⁶⁰ Tamże.

¹⁶¹ AAP, KSMM, sygn. 412, Zlot Wielkopolskiego ZMW w dniach 9 – 10.07.1927 r., b. pag.; „Młoda Polska” (Poznań) z 26.06.1927 r., s. 4.

tansie 2000 m, bieg na dystansie 100 m, skok wzwyż, skok w dal, rzut dyskiem, rzut oszczepem, pchnięcie kulą i rzut granatem. Zawody sportowe odbyły się na boisku „Targów Poznańskich”.

Jak stwierdzono w sprawozdaniu kwartalnym z działalności polskich związków i stowarzyszeń społecznych powiatu wągrowieckiego za 1933 r.: „Działalność Wielkopolskiego ZMW jest mało ożywiona. Hamująco na jego rozwój i działalność wpływa brak współpracy z wojskiem i stąd niemożność korzystania z urządzeń i ćwiczeń WFIPW. Stałe bowiem referaty oświatowe nie zadowolają młodzieży i niemożność zainteresowania młodzieży bardziej ich pociągającymi ćwiczeniami fizycznymi i wojskowymi powoduje nikły udział członków w pracach lokalnych i to łącznie z wprowadzonym przysposobieniem rolniczym do Związku Strzeleckiego jest poważnym aktem w przyciągnięciu tej organizacji do Związku Strzeleckiego”¹⁶². Wnioski zawarte w sprawozdaniu starosty wągrowieckiego są słuszne. Warto jednak zauważyć, iż w rezolucjach jednego z Walnych Zjazdów Wlkp.ZMW (o czym wspomniano wcześniej) wskazano na fakt braku upoważnienia Związku do prac pw.

Aktywność fizyczna w KMW realizowana była także przez sekcje koleżanek. W projekcie pracy sekcji koleżanek Wlkp.ZMW planowano „zajęcie się dziećmi na wsi przez urządzenie zabaw i gier ruchowych, wycieczki do Żeńskiej Szkoły Gospodarczej, [...] kursy oświatowe i higieny”¹⁶³.

Dopełnieniem działalności w zakresie wf, sportu i pw było urządzenie wycieczek turystyczno-krajoznawczych. W sierpniu 1927 r., w „Młodej Polsce” został opublikowany artykuł Michała Kopcia pt. *Młodzież a krajoznawstwo*¹⁶⁴. Na łamach „Społem” z 1936 r. ukazał się artykuł *O ruch wycieczkowy w Kołach*¹⁶⁵. Ruch wycieczkowy przedstawiono jako jedną z form pracy oświatowej oraz omówiono różne rodzaje wycieczek.

Najczęściej KMW wyjeżdżały do Kórnik, Rogalina i Rydzyny, celem zwiedzania zamków. Tego typu wycieczki zorganizowały koła w Czmoniu (powiat Śrem), Dominowie (powiat Środa Wlkp.), Wyrzece (powiat Kościan), Krerowie oraz zarząd okręgu rawickiego¹⁶⁶.

KMW w Umółtowie (powiat poznański) w roku sprawozdawczym 1930/1931 urządziło 3 wycieczki rowerowe: do Chudowa, Gołęczewa (powiat obornicki) i Poznania¹⁶⁷. Celem wyjazdu do Poznania był udział w strzelaniu w ramach pw, natomiast w Gołęczewie młodzież wiejska wzięła udział w zawodach lekkoatletycznych.

¹⁶² APP, UWP, sygn. 232, Sprawozdanie z życia polskich związków i stowarzyszeń społecznych, pismo starosty powiatowego w Wągrowcu do Wojewody w Poznaniu z dnia 9.01.1934 r., s. 67 – 79.

¹⁶³ „Społem”, 1934 nr 7 – 8 – 9, s. 5.

¹⁶⁴ „Młoda Polska” (Poznań) z 14.08.1927 r., s. 1.

¹⁶⁵ „Społem”, 1936 nr 3, s. 9 – 10.

¹⁶⁶ „Społem”, 1931 nr 4, s. 10 – 11; 1931 nr 12; 1933 nr 7, s. 8 – 9; 1933 nr 10, s. 9; 1934 nr 7 – 8 – 9, s. 5.

¹⁶⁷ Tamże.

Wycieczki krajoznawcze organizowały inne koła, m.in. KMW w Dąbrowie (powiat Śrem), Droszewie i w Lenartowicach¹⁶⁸.

Zdarzało się również tak, że niektórzy delegaci na zjazdy młodzieży wiejskiej przyjeżdżali na rowerach, m.in. część delegatów na zjazd powiatowy (powiatów: wągrowieckiego i wyrzyskiego) do Międzylesia 14 czerwca 1931 r. przyjechała na rowerach¹⁶⁹.

¹⁶⁸ „Młoda Polska” (Poznań) z 13.02.1927 r., s. 4; „Społem”, 1933 nr 4, s. 8; 1934 nr 1, s. 9.

¹⁶⁹ „Społem”, 1931 nr 8, s. 9.

Rozdział VII

Rola prasy wiejskich organizacji młodzieżowych w propagowaniu i upowszechnianiu kultury fizycznej na wsi

Czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych podejmowały różnorodną problematykę z zakresu wf i sportu, propagującą i upowszechniającą kulturę fizyczną na wsi.

Jednym z tematów było przekazywanie wiedzy na temat roli i znaczenia wf i sportu. Edward Nehring pisał w artykule pt. *Zdrowy duch w zdrowym ciele*, że „rozwój sił fizycznych powinien iść równoległe z rozwojem umysłowym”¹. W innym artykule, pt. *Z gimnastyki i sportów*, E. Nehring wyraził zdanie, że „każde społeczeństwo zdolne jest do życia wtedy tylko gdy składa się ze zdrowych i silnych jednostek”². Młodzież powinna myśleć o rozwoju fizycznym, środkiem zaś do jej rozwoju są „odpowiednio przeprowadzona gimnastyka, sporty i gry ruchowe”³. O tym, iż czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych przywiązywały dużą wagę do wf i sportu, świadczy fragment artykułu W. Olędzkiego: „«Nasza Drużyna» będzie stale rozwijała i pogłębiała sprawę wychowania fizycznego naszej młodzieży, podając wiadomości z gimnastyki, ze wszystkich działów sportu, gier i zabaw, jak również w kronice sportowej to wszystko, co się dzieje u nas i u innych narodów w zakresie wychowania fizycznego”⁴.

O walorach i korzyściach płynących z uprawiania sportu możemy się przekonać, czytając artykuł *Sport*⁵. Sport wzmacnia organizm, wyrabia cechy charakteru — odwagę, siłę woli, uczy szacunku dla przeciwnika, jest także czynnikiem wychowawczym.

Leon Lutyk na łamach „Siewu” z 1925 r. opublikował relację z Międzynarodowego Kongresu Olimpijskiego w Pradze⁶. Najwięcej miejsca poświęcił tej części obrad kongresu, w której omawiano sport jako czynnik wychowania moralnego.

¹ „Drużyna”, 1919 nr 8, s. 5 – 6.

² „Drużyna”, 1919 nr 19, s. 8 – 9.

³ Tamże, s. 9.

⁴ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 40, s. 5 – 6.

⁵ „Siew”, 1923 nr 16, s. 11 – 12.

⁶ „Siew”, 1925 nr 28, s. 1 – 2.

Pisał o „czystej rywalizacji sportowej”, w której przestrzega się reguł współzawodnictwa; nie powinno się przyjąć zwycięstwa, które wynika z błędów sędziego zawodów sportowych.

Wartości wychowawcze w ramach aktywności fizycznej omówił Adam Miłobędzki w artykule *Wychowanie fizyczne najlepszym środkiem wychowawczym*⁷. Autor publikacji pisał m.in.: „Zdaje się nie ulegać wątpliwości, że najlepszym środkiem wychowawczym, za pomocą którego najszybciej osiągnąć można żądane rezultaty, jest wychowanie fizyczne, tj. taki rodzaj wychowania, w którym staramy się oddziaływać na młodzież przez stosowanie wśród niej sportów, gimnastyki, gier i zabaw ruchowych i sportowych, prowadzenie na wycieczki itp.”⁸ Ten sam autor w innym artykule pt. *Sport a wychowanie fizyczne* przedstawił stosunek wychowania fizycznego do sportu⁹. A. Miłobędzki traktował sport jako jeden ze środków wchodzących w skład wf¹⁰.

W marcu 1929 r. na łamach czasopisma „Wici” ukazał się artykuł Floriana Wardasa pt. *Sporty wiejskie*. Autor był jednym z aktywnych członków ZMW RP „Wici” działającym na polu wf i sportu. W swoim artykule przybliżył te dziedziny sportu, które mogą być uprawiane przez dzieci i młodzież na wsi, wymieniając m.in. „gry i zabawy ruchowe, lekkoatletykę, gry sportowe, sport pieszy i turystykę, sport pływacki, wioślarstwo, kolarstwo, strzelectwo, łucznictwo, łyżwiarstwo, narciarstwo, sport saneczkowy, hokej na lodzie, sport konny, tenis stołowy”¹¹. W dalszej części artykułu F. Wardas uważał, że „[...] zasób sportów wiejskich przedstawia się jako wcale liczny i ogromnie urozmaicony. Jest w czym wybierać na każdą porę roku i dla każdej miejscowości. Nie powinny się już zdawać tłumaczenia, że jakaś miejscowość nie ma warunków do sportu. Wszędzie tam, gdzie jest wolna przestrzeń i żywi ludzie, można uprawiać którykolwiek z podanych tu sportów. Trzeba tylko chęci i odrobinę silnej woli, aby rozpocząć i wytrwać, a w każdym naszym kole może się rozwijać któryś ze sportów wiejskich”¹².

Adolf Delecki napisał artykuł *Potrzeba wychowania fizycznego*¹³. „Sport, ćwiczenia i zabawy polowe — zdaniem A. Deleckiego — są z jednej strony zapobiegawczym środkiem przeciw schorzeniu, dotąd jeszcze zdrowej młodzieży, a dalej pozwalają jej niejako pomnożyć swe zdrowie, zbierać kapitał na późniejsze lata. A zdrowia potrzebuje człowiek nie tylko dla własnego szczęścia, zdrowych obywateli potrzebuje i Państwo”¹⁴.

Zbigniew Skocz w artykule *Wieś a wychowanie fizyczne*, napisał: „Wychowanie fizyczne musi się u nas uprawiać masowo, musimy mieć kadry fizyczne dobrze

⁷ „Siew”, 1928 nr 45, s. 16 – 18.

⁸ Tamże, s. 17.

⁹ „Siew”, 1928 nr 47, s. 11 – 12.

¹⁰ Obecnie wychowanie fizyczne i sport są formami uczestnictwa w kulturze fizycznej.

¹¹ „Wici”, 1929 nr 13.

¹² Tamże.

¹³ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1928 nr 1, s. 10.

¹⁴ Tamże.

przygotowanych ludzi. Nie dbamy o to, czy będziemy mieć asów, nie chcemy tego, lecz pragniemy widzieć każdego z młodych, uprawiającego jakąś dziedzinę wychowania fizycznego, bo «w zdrowym ciele — zdrowy duch!»¹⁵. Z uwagami Z. Skocza należy się zgodzić. Głównym problemem wf i sportu na wsi było objęcie tymi dziedzinami jak najszerzej grupy ludzi.

Dla odbiorcy wiejskiego ciekawy był zapewne artykuł T. Żenczykowskiego *O tężyznę fizyczną*¹⁶. T. Żenczykowski podjął problem roli wf i sportu wśród młodzieży wiejskiej. W jego ujęciu sport wiejski nie powinien „ze swej gromady wydawać mistrzów i rekordzistów”. Jego rola powinna polegać na osiągnięciu określonego poziomu „wyrobienia fizycznego, aby [...] praca sportowa była prowadzona masowo. Bo tylko wtedy ogół obywateli posiada tężyznę fizyczną, sport spełni swe zadania wychowawcze i obrończe”¹⁷.

Rolę edukacyjną w upowszechnianiu kultury fizycznej na wsi pełniły artykuły poświęcone omówieniu różnych gier i zabaw ruchowych i ich wdrażania do środowiska wiejskiego. W czasopiśmie „Drużyna” z 1919 i 1920 r. omówiono szereg gier i zabaw ruchowych, m.in. „Rzucankę w kole”, „Odbijankę”, „Sparzony”, „Gra w dwa obozy”, „Gra w zielone”, „Zabawa w babkę”, „Przesmyk”, „Łańcuch wilków”, „Wieża”, „Wyścig wywoływany”, „Palcaty”, „Trzecia para naprzód”, „Król i królowa”, „Kot i szczur”, „Jedno za wiele”, „Puść – trzymaj”, „Dzień i noc”, „Przeprowadzka”¹⁸. Informacje odnosiły się do organizacji, metodyki i przepisów przeprowadzania zabaw i gier ruchowych. Problematykę gier i zabaw ruchowych podejmowały inne czasopisma, np. „Nasza Drużyna”, „Siew” czy „Wici”¹⁹.

Stosunkowo dużo artykułów publikowanych na łamach czasopism wiejskich organizacji młodzieżowych dotyczyło dziedzin wf i sportu. Wśród dyscyplin sportowych najwięcej materiałów było poświęconych lekkoatletyce. Czasopismo „Nasza Drużyna” w 1921 r. podjęło cykl artykułów podejmujących zagadnienia konkurencji biegowych. W jednym z artykułów czytamy: „Bieg jest do tego tak łatwy do przeprowadzenia, gdyż nie wymaga prawie żadnych przygotowań, że dla Kół Młodzieży Wiejskiej będzie najłatwiejszym sportem do zastosowania na terenie wsi”²⁰. Z tą uwagą należy się zgodzić, iż właściwie konkurencje biegowe nie wymagały większych nakładów finansowych. Redakcja wymieniła różne konkurencje biegowe na dystansach: 50 m, 100 m, 110 m przez płotki, 400 m, 1000 m, 1500 m, 5000 m, 10 000 m i bieg maratoński. Konkurencje te podzieliła na biegi

¹⁵ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1933 nr 2, s. 9.

¹⁶ „Siew” 1932 nr 24, s. 7 – 8.

¹⁷ Tamże, s. 7.

¹⁸ „Drużyna” 1919 nr 16, s. 10; 1919 nr 18, s. 3 – 5; 1919 nr 22, s. 3 – 4; 1919 nr 24, s. 3; 1919 nr 25 – 26, s. 22; 1919 nr 49 – 50, s. 7 – 8; 1920 nr 14 – 15, s. 16; 1920 nr 22, s. 15 – 16.

¹⁹ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 31 – 32, s. 21 – 22; 1921 nr 38, s. 12; 1921 nr 40, s. 10 – 11; 1921 nr 42, s. 11; 1921 nr 44, s. 11 – 12; „Siew”, 1927 nr 46, s. 9; „Wici”, 1928 nr 8, s. 8 – 9.

²⁰ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 31 – 32, s. 18.

krótkie, średnie i długie²¹. W publikacjach przedstawiono również przygotowanie terenu dla konkurencji biegowych, omówiono jak ćwiczyć konkurencje biegowe oraz przygotowanie i organizację zawodów sportowych w tych konkurencjach lekkoatletycznych.

„Nasza Drużyna”, w następnym cyklu tematycznym — autorstwa Z. Cisa-Bankiewicza — przedstawiła inne grupy konkurencji lekkoatletycznych — skoki (skok w dal, skok wzwyż, skok o tyczce) i rzuty (rzut oszczepem)²². Omówienia doczekały się konkurencje lekkoatletyczne, wchodzące w skład trójboju lekkoatletycznego — skok w dal i pchnięcie kulą (trójbój lekkoatletyczny rozgrywano bardzo często na zawodach KMW), na łamach czasopisma „Siew”²³. Czasopismo przybliżyło technikę i metodykę nauczania wymienionych konkurencji lekkoatletycznych.

W czasopiśmie „Siew”, znajdujemy materiał metodyczny, dotyczący biegów, nt. *Jak trenować bieg na 3 kilometry*²⁴. Autor artykułu, Leon Lutyk, przedstawił wskazówki metodyczne, odnoszące się do techniki biegu, np.: „Zbytne rozstawienie stóp, które powinny być jak najbardziej równoległe. Ten błąd da się usunąć przez ćwiczenia biegu ze stopami zwróconymi do środka; zbytne rzucanie nóg na boki. Łatwo tego uniknąć, podnosząc przy ćwiczeniu jak najwyżej kolana; niepotrzebnych ruchów do góry unikniemy, starając się biec krokiem elastycznym [...]”²⁵. W tym samym czasopiśmie zostały opublikowane artykuły dotyczące biegów sztafetowych (rozstawnych)²⁶. Według autora jednego z artykułów, bieg sztafetowy wygląda w sposób następujący: „Zawodnicy rozstawieni w pewnej odległości, przenoszą [...] przedmiot od startu do mety w ten sposób, że pierwszy oddaje drugiemu, ten znów następnemu itd. Zadaniem każdego biegacza jest przeniesienie danego przedmiotu w możliwie najkrótszym czasie i podanie go swej drużynie w sposób najdogodniejszy dla odbierającego. Jako przedmiot do podawania używa się wydrążonej pałeczki długości 33 cm o wadze 50 gram, która musi być podana na przestrzeni 20 m (10 m przed i poza oznaczoną linią startu danego zawodnika)”²⁷. Materiały metodyczne przybliżające konkurencje biegowe w ramach lekkoatletyki publikowano na łamach „Młodej Wsi” i „Wici”²⁸.

W rocznikach „Siewu” z lat 1933 – 1934 wiele miejsca poświęcono znaczeniu i metodyce biegu na przełaj²⁹. „Celem biegów, jak pisze redakcja «Sie-

²¹ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 31 – 32, s. 19 – 21; 1921 nr 33, s. 9 – 12; 1921 nr 34, s. 9 – 10.

²² „Nasza Drużyna”, 1921 nr 42, s. 7 – 9; 1921 nr 44, s. 10 – 11; 1921 nr 47, s. 13 – 14.

²³ „Siew”, 1928 nr 25, s. 14.

²⁴ „Siew”, 1925 nr 22, s. 10 – 11; 1925 nr 24, s. 10 – 12.

²⁵ „Siew”, 1925 nr 22, s. 10.

²⁶ „Siew”, 1928 nr 23, s. 18 – 19; 1928 nr 24, s. 14.

²⁷ „Siew”, 1928 nr 23, s. 18.

²⁸ „Wici”, 1928 nr 7, s. 9 – 10; 1928 nr 30, s. 13; 1930 nr 11, s. 11 – 12; „Młoda Wieś” (Warszawa), 1934 nr 7, s. 11 – 12.

²⁹ „Siew”, 1933 nr 7, s. 8; 1933 nr 8, s. 12 – 13; 1934 nr 8, s. 90 – 92.

wu» w numerze 7 z 1933 r., jest przygotowanie organizmu do letnich zawodów»³⁰.

Na łamach „Siewu” w roczniku z 1927 r. przedstawiony został materiał metodyczny poświęcony gimnastyce, autorstwa Leona Lutyka³¹. L. Lutyk omówił m.in. następujące grupy ćwiczeń gimnastycznych: marsze i wypady, podskoki, przysiadki i wykroki, skłony, rzuty i wymachy ramion. Artykuły poświęcone gimnastyce publikował M. Szewczyk³². Zdaniem M. Szewczyka, „lekcje gimnastyki wydadzą pożądane rezultaty, jeśli będą się odbywać nie mniej niż 3 razy w tygodniu po 1 godzinie”³³. Gimnastykę uważano za podstawę racjonalnego wfi³⁴. W artykule pt. *Istota treningu*, który ukazał się na łamach „Siewu”, M. Szewczyk uważał, że gimnastykę „należy stosować przed każdym treningiem; ona bowiem możliwie wszystkie mięśnie porusza i przygotowuje organizm do podjęcia nowego wysiłku”³⁵. W innym czasopiśmie, w „Młodej Wsi”, przedstawiono tok lekcji gimnastyki³⁶.

Zofia Kańska opublikowała artykuły dotyczące pływania³⁷. Przedstawiła w nich metodykę nauki pływania, jak również organizację basenu pływackiego na stawie czy rzece.

Kolejną dyscypliną sportu, która została omówiona, było łucznictwo³⁸. Zdaniem redakcji „Siewu”, „sport łuczniczy powinien istnieć dla tych ludzi, którzy, mając zbyt słabe serce i płuca, by uprawiać lekką atletykę lub inne forsowne sporty — nie dają za wygraną i chcą rozwijać równocześnie wszystkie mięśnie ciała. Łuk jest przede wszystkim odpowiedni dla koleżanek, gdyż bez obawy na przeforsowanie i zmęczenie wprowadza w ruch wszystkie mięśnie, harmonizuje ich czynności, daje miękkość i rytm ruchu”³⁹. Według redakcji, najlepiej było ćwiczyć łucznictwo pod kierunkiem instruktora. Natomiast w przypadku, kiedy w KMW nie było instruktora, polecano książkę por. Zarychty pt. *Łuk i łucznictwo*.

W rocznikach z 1929 i 1930 r. czasopisma „Wici” ukazywały się w miarę cyklicznie publikacje dotyczące pływania, kolarstwa, wioślarstwa, strzelectwa, lekkoatletyki, gimnastyki, narciarstwa, łucznictwa, łyżwiarstwa⁴⁰. W numerze 13 i 14 „Wici” z 1930 r. w dziale „Wychowanie Fizyczne” znajdujemy artykuł dotyczący

³⁰ „Siew”, 1933 nr 7, s. 8.

³¹ „Siew”, 1927 nr 10, s. 10; 1927 nr 12, s. 8–9; 1927 nr 13, s. 8–9.

³² „Siew”, 1934 nr 2, s. 21–22.

³³ Tamże.

³⁴ „Siew”, 1934 nr 11, s. 137.

³⁵ Tamże.

³⁶ „Młoda Wieś (Warszawa), 1932 nr 12–13, s. 12–13.

³⁷ „Siew”, 1932 nr 15, s. 8–9; 1932 nr 17, s. 9. Pierwsze artykuły poświęcone technice i metodyce pływania, na łamach prasy wiejskich organizacji młodzieżowych, ukazały się — na łamach „Siewu” — w numerze 35 z 1922 r.; „Siew”, 1922 nr 38; 1923 nr 33.

³⁸ „Siew”, 1927 nr 47, s. 10.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ „Wici”, 1929 nr 24; 1929 nr 28; 1929 nr 29; 1929 nr 42; 1929 nr 43; 1929 nr 44; 1929 nr 46; 1929 nr 51, s. 11–12.

metodyki pchnięcia kulą; w numerze 27 z 1930 r. ukazał się artykuł pt. *Nauka pływania*⁴¹.

Na łamach czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych ukazywały się materiały poświęcone zimowym dyscyplinom wychowania fizycznego i sportu. W numerze 50 „Siewu” z 1928 r. ukazał się artykuł omawiający łyżwiarstwo⁴². Autor publikacji, Ignacy Więckowski, był zdania, że „każdy członek Koła Młodzieży Wiejskiej powinien mieć łyżwy, aby mógł w wolnych chwilach [...] swobodnie poigrać na szlaku z lodu”⁴³. W tym samym czasopiśmie, w numerze 2 z 1923 r. przedstawiono więcej dyscyplin zimowych: narciarstwo, łyżwiarstwo i saneczkarstwo⁴⁴. Materiały poświęcone zimowym dziedzinom sportu publikowano na łamach „Siewu” w latach następnych, np. w 1933 r. ukazał się artykuł pt. *Z dziedziny sportów zimowych*⁴⁵. Informacje dotyczące sportów zimowych ukazywały się również w czasopiśmie „Młoda Wieś”⁴⁶.

„Wici” informowały i propagowały zdobywanie POS. Jak pisze redakcja: „[...] znaczenie odznaki sportowej zrozumiąły nareszcie nasze sfery rządowe. Ostatnio ukazało się rozporządzenie Rządu, które wprowadza Państwową Odznakę Sportową, dostępną dla każdego obywatela po ukończeniu 15 lat (kobiety 16 lat), który wykaże się określoną sprawnością fizyczną. Odznaka będzie tak samo dostępna każdemu z naszych związkowców, jak mistrzom sportu”⁴⁷. POS propagowały inne czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych. W artykule pt. *Państwowa odznaka sportowa*, opublikowanym na łamach „Siewu”, czytamy: „Zawody o odznakę nie dają emocji zwykłych zawodów: pierwsze miejsce i nagród. Za to dają więcej, bo świadectwo zwycięskiej pracy nad sobą. Skoro więc zrozumiano, że takie zwycięstwo ma swą głęboką wartość — to już jest dobrze i znaczy, że sport nasz stoi na zdrowych podstawach: że docenia wartości wychowawcze”⁴⁸. Artykuł poświęcony POS ukazał się na łamach „Siewu Młodej Wsi”⁴⁹. Czasopismo informowało o wykonaniu 6 ćwiczeń, w celu zdobycia POS: ćwiczenia z gimnastyki, skok w dal, bieg na dystansie 100 m, rzuty, marsz, strzelanie⁵⁰. Artykuły, materiały i komunikaty nt. POS publikowały inne czasopisma, m.in. „Siew” i „Młoda Wieś”⁵¹.

Czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych propagowały i upowszechniały kształcenie młodzieży wiejskiej w szkołach rolniczych i Wiejskich

⁴¹ „Wici”, 1930 nr 13, s. 11 – 12; 1930 nr 14, s. 12 – 13; 1930 nr 27, s. 12 – 13.

⁴² „Siew”, 1928 nr 50, s. 14 – 15.

⁴³ Tamże, s. 14.

⁴⁴ „Siew”, 1923 nr 2, s. 11 – 12.

⁴⁵ „Siew”, 1933 nr 2, s. 9 – 10.

⁴⁶ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1927 nr 2, s. 15 – 16.

⁴⁷ „Wici”, 1930 nr 32, s. 10 – 11.

⁴⁸ „Siew”, 1932 nr 13, s. 7.

⁴⁹ „Siew Młodej Wsi”, 1935 nr 24, s. 387.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ „Siew”, 1933 nr 14, s. 9 – 10; „Młoda Wieś” (Warszawa), 1931 nr 10, s. 19; 1933 nr 6, s. 6 – 7.

Uniwersytetach Ludowych, w których programach było miejsce na aktywność fizyczną. O programie i realizacji wf w szkołach rolniczych pisała redakcja „Wici”. W 1928 r. uczniowie Szkoły Rolniczej w Łowiczu przeprowadzili pokaz ćwiczeń gimnastycznych z okazji wizyty w szkole ówczesnego prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego⁵². W Szkole Rolniczej w Łowiczu uczniowie codziennie przeprowadzali 15-minutową gimnastykę poranną oraz każda klasa realizowała 3 godziny wychowania fizycznego w tygodniu.

W programie Państwowej Szkoły Rolniczej dla dziewcząt na Gołotczyźnie (powiat ciechanowski) 31 godzin poświęcono na higienę i ratownictwo⁵³. Na Gołotczyźnie oraz w Szkole Rolniczej męskiej w Bratnem (powiat ciechanowski) działał tzw. wydział sportowy. W ramach wydziału wygłaszano referaty o rozwoju fizycznym młodzieży i sporcie, prowadzono prace komisji sportowej, realizowano ćwiczenia i współzawodnictwo sportowe, urządzano wycieczki⁵⁴.

Wychowanie fizyczne i sport systematycznie było realizowane w Szkole Rolniczej w Dobryszycach⁵⁵. W szkole działała sekcja sportowa, która prowadziła treningi lekkoatletyczne, urządzała zawody sportowe i organizowała rozgrywki w piłkę „narodówkę”. Ponadto w ofertach kształcenia w szkołach rolniczych umieszczano informacje o możliwościach realizacji ćwiczeń fizycznych lub posiadanych obiektach sportowych. Państwowa Szkoła Rolnicza w Szubkowie (powiat rówieński, województwo wołyńskie) miała boisko sportowe⁵⁶.

W szkołach rolniczych urządzano współzawodnictwo sportowe, m.in. w Szkole Rolniczej w Sobieszynie rozegrano w 1923 r. wewnętrzne zawody w lekkoatletyce (na program zawodów składał się bieg na dystansie 100 m, bieg na dystansie 1000 m, skok wzwyż, skok w dal, rzut dyskiem, pchnięcie kulą, rzut piłeczką palantową)⁵⁷.

Jednakże w programach szkół rolniczych wf nie było przedmiotem obowiązkowym. W programie szkół rolniczych, jaki opublikowano na łamach „Siewu” z 1924 r., tylko w szkołach żeńskich przewidziano higienę⁵⁸.

Wychowanie fizyczne, sport i pw realizowano w WUL. W numerze 5 „Siewu” z 1932 r. opublikowana została notatka nt. działalności WUL w Szycach. W programie kursu żeńskiego, który miał się odbyć od 1 kwietnia do 1 lipca 1932 r., wśród zajęć praktycznych przewidziano realizację wf i pw⁵⁹. Zajęcia gim-

⁵² „Wici”, 1928 nr 14.

⁵³ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 33, s. 12.

⁵⁴ „Siew”, 1925 nr 39 – 40, s. 29 – 30. Cały numer „Siewu” poświęcony był szkołom rolniczym w Polsce.

⁵⁵ „Siew”, 1928 nr 8, s. 13.

⁵⁶ „Siew”, 1928 nr 51, s. 23.

⁵⁷ „Siew”, 1923 nr 21, s. 12.

⁵⁸ „Siew”, 1924 nr 42 – 43, s. 10.

⁵⁹ „Siew”, 1932 nr 5, s. 4 – 5. W numerze 8 „Siewu” z 22.02.1925 r. ukazała się informacja na temat kursu letniego dla dziewcząt w WUL w Szycach. Program kursu obejmował także higienę, zagadnienia wychowawcze, śpiew i gimnastykę.

nastyki były realizowane w jednostce 45 minutowej w czasie przedpołudniowym⁶⁰. Wychowanie fizyczne i p.w. realizowano także na kursach męskich w WUL⁶¹.

Na łamach czasopism publikowano informacje o nowych wydawnictwach z zakresu kultury fizycznej. W numerze „Wici” z 1932 r. znajduje się notatka o książce autorstwa M. Skierczyńskiego i F. Krawczykowskiego pt. *Zabawy i gry ruchowe*, w której czytamy m.in.: „Jakkolwiek podręcznik ten nie obejmuje wszystkich na wsi gier i zabaw [...], jednak ze względu na obfity dobór materiału, z którego łatwo można dobrać, co w danej chwili grającym najbardziej odpowiada — powinien znaleźć się w bibliotece każdego Koła Młodzieży Wiejskiej. Zawarte w nim wskazówki mogą niejedno Koło Młodzieży Wiejskiej zachęcić do prowadzenia zabaw i gier ruchowych, które mają tak doniosłe znaczenie dla młodzieży”⁶². W tym samym czasopiśmie ukazał się artykuł Floriana Wardasa *O pogłębienie wiadomości z wychowania fizycznego*, zawierający spis podręczników z zakresu kultury fizycznej, niezbędny w pracach KMW⁶³.

„Siew” reklamował książki z zakresu narciarstwa: *Sprzęt narciarski, Jazda na nartach i Użycie smarów narciarskich*⁶⁴. Książki te zawierały całokształt wiedzy z zakresu narciarstwa dla osób początkujących, chcących uprawiać tą dziedzinę sportu. Redakcja „Siewu” informowała o wydawnictwach Biblioteczki Sportowej Głównej Księgarni Wojskowej, m.in. prace z zakresu boks, narciarstwa, zapasów, żeglarstwa, organizacji obozów, podnoszenia ciężarów, wioślarstwa, kajakarstwa, lekkoatletyki, jazdy konnej, kolarstwa i POS⁶⁵.

Na łamach czasopism wiejskich organizacji młodzieżowych publikowano zarządzenia i instrukcje w zakresie wf, sportu i p.w. W 1927 r. „Siew” opublikował okólnik Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSWew.) w sprawie współdziałania władz administracyjnych w pracy wychowania fizycznego⁶⁶. Okólnik MSWew. polecał władzom administracyjnym propagowanie wychowania fizycznego tam, gdzie nie zostało jeszcze wprowadzone oraz gdzie wychowanie fizyczne zostało wprowadzone i zapewniał ze strony związków samorządowych odpowiednie podstawy materialne do jego realizacji. „Siew” na swych łamach informował o powstaniu PUWFiPW⁶⁷.

W „Siewie” w numerze 51 z 1928 r. ukazała się informacja o odsłonięciu tablicy pamiątkowej w budowanym w Warszawie Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego (CIWF)⁶⁸. Na tablicy umieszczono napis: „1918 – 1928. W 10-tą

⁶⁰ „Siew”, 1926 nr 8, s. 4 – 8.

⁶¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 14 – 15, s. 4; 1932 nr 18, s. 11.

⁶² „Wici”, 1932 nr 39.

⁶³ „Wici”, 1930 nr 51, s. 11 – 12.

⁶⁴ „Siew”, 1931 nr 3, s. 48.

⁶⁵ „Siew”, 1931 nr 17, s. 254 – 255.

⁶⁶ „Siew”, 1927 nr 16, s. 8 – 9.

⁶⁷ „Siew”, 1927 nr 7, s. 10.

⁶⁸ „Siew”, 1928 nr 51, s. 22.

rocznicę niepodległości za Prezydenta Rzeczypospolitej Prof. Ignacego Mościckiego, prezesa Rady Ministrów prof. Kazimierza Bartla stanęły mury CIWF, powołanego do życia wolą i decyzją Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego, aby niezmożony był duch i siła fizyczna Narodu⁶⁹. Na łamach prasy wiejskich organizacji młodzieżowych publikowano materiały omawiające warunki przyjęcia na studia wyższe wf⁷⁰.

Wśród publikacji z zakresu wf, sportu i pw były również te, które prezentowały relacje, sprawozdania z posiedzeń RNWF⁷¹. Między innymi, poruszono problem upowszechniania i propagowania kultury fizycznej na wsi. Czytelnik mógł się także dowiedzieć o stanie obiektów i urządzeń sportowych w Polsce, np. w 1932 r. Polska posiadała: boisk i placów do gier — 1105; boisk piłkarskich z bieżnią i urządzeniami lekkoatletycznymi — 888; sal i hal gimnastycznych — 342; pływalni — 100; ogrodów jordanowskich — 34; przystani wioślarskich — 91; strzelnic — 492; kortów tenisowych — 811; torów saneczkowych — 38; skoczni narciarskich — 15; torów kolarskich — 17⁷². Warto jednak zwrócić uwagę, że w latach 1930 – 1932 wybudowano: 399 boisk, 257 stadionów, 73 sale i hale gimnastyczne, 18 pływalni, 16 ogrodów jordanowskich, 21 przystani wioślarskich, 50 strzelnic małokalibrowych, 234 korty tenisowe, 15 torów saneczkowych, 10 skoczni narciarskich, 4 tory kolarskie⁷³.

W numerze 11 – 12 „Młodej Wsi” z 1930 r. ukazał się materiał pt. *Szkic rozwoju wychowania fizycznego w Polsce*⁷⁴. Przedstawiono rozwój ilościowy klubów i organizacji sportowych, ilość zarejestrowanych sportowców w Polskich Związkach Sportowych, ilość kursów i obozów wf oraz osób w nich uczestniczących⁷⁵.

Czasopisma informowały o wydarzeniach sportowych w Polsce i za granicą. „Nasza Drużyna” przedstawiła wyniki i komentarz do spotkań piłkarskich, rozegranych w Budapeszcie, pomiędzy Cracovią a FTC i MTK Budapeszt⁷⁶.

„Siew” prowadził specjalne rubryki pt. „Wiadomości Sportowe” i „Kronika Sportowa”, w których przedstawiano relacje z zawodów sportowych ogólnopolskich i międzynarodowych, np. w numerze 32 z 1925 r. przedstawiono relacje z międzynarodowych zawodów lekkoatletycznych, w których brali udział polscy sportowcy; z mistrzostw Polski w piłce nożnej; z kobiecych mistrzostw Polski w lekkoatletyce; z zamiaru przepłynięcia kanału La Manche przez amerykańską pływaczkę Gertrudę Ederle; w numerze 37 z 1925 r. ukazało się sprawozdanie z mistrzostw Polski w wioślarstwie⁷⁷.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ „Siew”, 1929 nr 32, s. 14.

⁷¹ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 14 – 15, s. 12.

⁷² Tamże.

⁷³ Tamże.

⁷⁴ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1930 nr 11 – 12, s. 19 – 20.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ „Nasza Drużyna”, 1921 nr 43, s. 11.

⁷⁷ „Siew”, 1925 nr 32, s. 10; 1925 nr 37, s. 7 – 8.

Informacje o odbytym w Pradze w dniach 5 – 6 lipca 1926 r. Zlocie Sokolstwa Słowiańskiego opublikował „Siew”⁷⁸. Czytelnik mógł się dowiedzieć, na czym polegała działalność wf i sportu w TG „Sokół”, a w szczególności sokolstwa czeskiego.

Stosunkowo dużo informacji odnosiło się do lekkoatletyki. W roku 1926 ukażała się informacja o zawodach lekkoatletycznych o mistrzostwo Warszawy oraz meczu lekkoatletycznym Polska – Jugosławia⁷⁹. Sprawozdanie sportowe z mistrzostw Polski w lekkoatletyce, odbytych w Warszawie 8 – 10 lipca 1927 r., przedstawiło czasopismo „Siew”⁸⁰. Redakcja wymieniła zwycięzców w poszczególnych konkurencjach lekkoatletycznych oraz podała klasyfikację drużynową zawodów.

Niewątpliwym elementem popularyzacji wf i sportu wśród młodzieży wiejskiej były informacje o rekordach świata polskich lekkoatletów. W 1930 r. podczas zawodów lekkoatletycznych w USA Stanisława Walasiewicz zajęła I miejsce w konkursie skoku w dal, uzyskując wynik 6 m 28 cm⁸¹.

„Siew” zamieścił notatkę prasową, w numerze 37 z 1930 r., dotyczącą sukcesów polskich lekkoatletek na III Kobięcych Igrzyskach Światowych w Pradze, które odbyły się w 1930 r.⁸² Stanisława Walasiewicz zajęła I miejsca w biegach na dystansie 60, 100 i 200 m. Inna polska zawodniczka, Halina Konopacka, zwyciężyła w konkursie rzutu dyskiem. W klasyfikacji drużynowej zawodów Polska uplasowała się na II miejscu (klasyfikację drużynową wygrała ekipa Niemiec).

W numerze 34 – 35 „Wici” z 1931 r. znajdują się m.in. notatki prasowe dotyczące wioślarskich Mistrzostw Polski, meczu lekkoatletycznego Polska – Łotwa – Estonia, wyścigu kolarskiego Warszawa – Radom – Warszawa i Mistrzostw Polski w Lekkoatletyce⁸³. W innym wydaniu dowiadujemy się o rozegranych w Dublinie mistrzostwach sześciu narodów w biegu przełajowym, w którym zwyciężyli Anglicy przed drużynami Francji i Belgii⁸⁴.

Artykuł o sporcie lotniczym ukazał się na łamach „Siewu” w numerze 18 z 1934 r.⁸⁵ We wrześniu 1934 r. odbył się Międzynarodowy Turniej Lotniczy z udziałem pilotów z Czechosłowacji, Polski, Niemiec, Włoch i Wielkiej Brytanii. Trasa zawodów liczyła 9527 km i prowadziła z Warszawy przez Niemcy (Królewiec, Berlin, Kolonia), Belgię (Bruksela), Francję (Paryż, Pau), Hiszpanię (Madrzyt, Sewilla), Afrykę (Casablanca, Algier, Tunis), Włochy (Palermo, Neapol, Rzym, Rimini), Jugosławię (Zagrzeb), Austrię (Wiedeń), Czechosłowację (Praga)

⁷⁸ „Siew”, 1926 nr 34, s. 5 – 6.

⁷⁹ „Siew”, 1926 nr 32, s. 10.

⁸⁰ „Siew”, 1927 nr 30, s. 10 – 11.

⁸¹ „Siew”, 1930 nr 30, s. 15.

⁸² „Siew”, 1930 nr 37, s. 22; 1930 nr 38, s. 15.

⁸³ „Wici”, 1931 nr 34 – 35.

⁸⁴ „Wici”, 1931 nr 15.

⁸⁵ „Siew”, 1934 nr 18, s. 229 – 232.

i Polskę (Katowice, Lwów, Wilno) do Warszawy. Zwycięzcą zawodów został Jerzy Bajan, wyprzedzając Płonczyńskiego i Seidemanna (Niemcy)⁸⁶.

Relacjonowano również rywalizację na Igrzyskach Olimpijskich (IO). Wyniki IO w Amsterdamie w 1928 r. ukazały się na łamach „Wici”, m.in. wiadomość o mistrzostwie olimpijskim i rekordzie świata w rzucie dyskiem Haliny Konopackiej⁸⁷. „Młoda Wieś” w numerze 3 – 4 z 1932 r. informowała o wynikach reprezentacji Polski w hokeju na lodzie na IO w Lake Placid w 1932 r.⁸⁸

Oprócz relacji z lekkoatletyki, piłki nożnej, pływania, wioślarstwa, sportu lotniczego, na łamach czasopism wiejskich organizacji młodzieżowych ukazywały się informacje sportowe z Polski i zagranicy na temat m.in. jazdy konnej, strzelectwa, kolarstwa, sportu w Finlandii⁸⁹. Mistrzem Polski w kolarstwie szosowym w roku 1930 został zawodnik Akademickiego Związku Sportowego (AZS) Warszawa — Stefański⁹⁰. Trasę 197 km pokonał w czasie 7 godzin 7 minut i 8 sekund.

Oprócz zagadnień wf i sportu, ukazywały się artykuły i prace odnoszące się do turystyki i krajoznawstwa. W numerze 5 „Siewu” z 1933 r. opublikowany został artykuł Stanisława Pielsy pt. *Znaczenie wycieczek krajoznawczych*⁹¹. We fragmentach pracy czytamy: „Żyje człowiek gdzieś na zapadłej wsi i czasem nie wyobraża sobie nawet, jak potężna jest Polska, jak wiele posiada bogactw. [...] Pracę w Uniwersytecie Ludowym w Szycach rozpoczęliśmy od poznania swego kraju. W pierwszą niedzielę naszego pobytu wybraliśmy się do ruin zamku w Korzkwi w dolinie Prądnika”⁹².

W innej publikacji, pt. *Wycieczka w Tatry*, Regina Rędziszówna opisała wycieczkę w Tatry uczestniczek kursu Uniwersytetu Ludowego w Szycach⁹³. Uczestniczki kursu odbyły wspinaczkę m.in. na Giewont i Zawrat. „Zdobywanie szczytów, zdaniem autorki artykułu, dodało nam chęci do zwalczania trudności spotykanych w życiu”⁹⁴.

Zagadnienia turystyki i krajoznawstwa były nie tylko elementem wychowawczym i kształcącym, ale także uzupełnieniem aktywności fizycznej.

Na łamach prasy wiejskich organizacji młodzieżowych publikowano materiały informujące o działalności innych organizacji społecznych, m.in. w numerze 7 – 8 „Siewu” z 1924 r. ukazał się artykuł przedstawiający Związek Strzelecki⁹⁵.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ „Wici”, 1928 nr 22, s. 8 – 10.

⁸⁸ „Młoda Wieś” (Warszawa), 1932 nr 3 – 4, s. 9. Reprezentacja Polski w trzech pierwszych meczach uzyskała następujące wyniki: z USA 1:4, z Kanadą 0:9, z Niemcami 1:2.

⁸⁹ „Siew”, 1923 nr 32, s. 8 – 9; 1924 nr 23, s. 10 – 11; 1927 nr 26, s. 7; 1927 nr 50, s. 10; „Wici” 1930 nr 32, s. 11.

⁹⁰ „Siew”, 1930 nr 30, s. 16.

⁹¹ „Siew”, 1933 nr 5, s. 9.

⁹² Tamże.

⁹³ „Siew”, 1934 nr 13, s. 167.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ „Siew”, 1924 nr 7 – 8, s. 13 – 14.

Zakończenie

Wiejskie organizacje młodzieżowe przyczyniły się do rozwoju kultury fizycznej w środowiskach wiejskich II Rzeczypospolitej. Wśród nich należy wymienić organizacje o zasięgu ogólnokrajowym: CZMW, CZMW „Siew”, Centralny Związek Młodej Wsi, ZML i sekcję wiejską Związku Młodej Polski, ZMW RP „Wici”, jak również regionalnym: MZM przy MTR, Wołyński ZMW, Wielkopolski ZMW. W okresie międzywojennym nastąpił wzrost liczby członków wiejskich organizacji młodzieżowych.

Wpływ na rozwój kultury fizycznej na wsi, w tym także na działalność wiejskich organizacji młodzieżowych na tym polu, miały uwarunkowania społeczno-polityczne i gospodarcze II Rzeczypospolitej. W okresie międzywojennym 70 – 75% mieszkańców Polski mieszkało na wsi. Stosunkowo wyższy odsetek ludności wiejskiej był w województwach położonych we wschodniej części Polski: lubelskie, nowogródzkie, poleskie, wołyńskie, tarnopolskie (ludność wiejska stanowiła ponad 80% wszystkich mieszkańców). Mieszkańcy wsi w ogromnej większości zajmowali się rolnictwem.

Pod względem gospodarczym i kulturalnym istniały różnice pomiędzy regionami Polski. Bardziej rozwinięta kulturalnie i bardziej zamożna była zachodnia część Polski. Pod względem kulturalnym i gospodarczym najbardziej zacofane były województwa wschodnie Polski. Uwaga ta odnosi się do innych dziedzin, m.in. stanu obiektów i urządzeń wf i sportu, poziomu oświaty, warunków mieszkaniowych.

W okresie międzywojennym, a przede wszystkim w latach trzydziestych XX wieku, KSMMiŻ oraz Związek Strzelecki stały się na wsi poważną konkurencją dla wiejskich organizacji młodzieżowych. Organizacje te, rekrutujące około 70 – 80% członków ze wsi, prowadziły aktywną działalność w zakresie wf i sportu oraz innych dziedzin.

Rozwój kultury fizycznej był uzależniony od polityki władz II Rzeczypospolitej wobec aktywności fizycznej na wsi. W latach 1918 – 1926 zbudowane zostały zręby wychowania fizycznego i sportu. Dziedziny te znajdowały się w kompetencji Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Ministerstwa Zdrowia Publicznego oraz Ministerstwa Spraw Wojskowych. Oprócz założeń teoretycznych, dotyczących powołania powiatowych i gminnych KWFIPW przez RNWFIPW (w latach 1925 – 1926), w sensie systemowym nie rozwiązano problemu wychowania fizycznego i sportu na wsi.

W 1927 r. utworzono PUWFIPW. Działalność PUWFIPW przyniosła wiele korzystnych zmian w odniesieniu do kultury fizycznej na wsi w okresie II Rzeczy-

pospolitej. Przemiany te odnosiły się nie tylko do zagadnień teoretycznych, lecz również szły w kierunku realizacji celów i zadań w praktyce. Problemy kultury fizycznej na wsi były żywo dyskutowane na posiedzeniach plenarnych RNWF. Zwracano uwagę na zróżnicowanie programu wychowania fizycznego i sportu w mieście i na wsi. Zastanawiano się nad sprawami rozpowszechnienia i rozpropagowania kultury fizycznej na wsi przez zatrudnienie kadry instruktorskiej oraz budowę obiektów i urzędzeń sportowych. Głos w dyskusji nad zagadnieniami wychowania fizycznego i sportu na wsi zabierali m.in. marszałek Józef Piłsudski, profesorowie Eugeniusz Piasecki i Stanisław Ciechanowski.

PUWFiPW realizował te zadania poprzez własne struktury administracyjne, głównie powiatowe i gminne KWFIPW. Powiatowe i gminne KWFIPW odegrały ważną rolę w zakresie propagowania i upowszechniania wychowania fizycznego i sportu na terenach wiejskich. Działalność tych struktur ożywiła aktywność fizyczną mieszkańców wsi.

CZMW, CZMW „Siew” i Centralny Związek Młodej Wsi odegrały znaczącą rolę w propagowaniu, popularyzacji i upowszechnianiu kultury fizycznej wśród młodzieży wiejskiej. W tych organizacjach zakładano i prowadzono sekcje wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Młodzież wiejska uczestniczyła w kursach wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, brała udział w zawodach sportowych, zdobywała odznaki sportowe. Na łamach czasopism CZMW, CZMW „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi („Siew”, „Siew Młodej Wsi”) publikowano materiały, artykuły i doniesienia z zakresu kultury fizycznej.

W działalności tych wiejskich organizacji na polu kultury fizycznej można wyróżnić okresy, w których praca na polu kultury fizycznej była bardziej ożywiona, zorganizowana i prężna, jak również lata, które charakteryzowały się mniejszym natężeniem działalności.

W latach 1919 – 1928 następował stały rozwój kultury fizycznej w KMW. Dowodem tego było zwiększenie liczby KMW, prowadzących sekcje wf, sportu i pw oraz wzrost udziału członków CZMW w kursach wf, czy też w innych kursach, w których programie występowało wychowanie fizyczne. Ponadto w latach 1925 – 1928 nastąpił postęp w zakresie struktury organizacyjnej kultury fizycznej w CZMW. Utworzono Komisję Wychowania Fizycznego, a następnie Instytut Wychowania Fizycznego. Z inicjatywy działaczy CZMW powstały w latach dwudziestych XX wieku pierwsze LKS.

W okresie następnym, głównie w latach 1929 – 1932, kultura fizyczna była dość powszechnie uprawiana w KMW. Sprzyjała temu działalność Komendy Głównej WFiPW FZMW. Potwierdza ten wniosek działalność poszczególnych wojewódzkich Związków Młodzieży Wiejskiej, wchodzących w skład CZMW „Siew”. Życzliwie do działalności Związku nastawione były czynniki rządowe.

Po 1932 r. nastąpiła pewna stagnacja w pracach na rzecz kultury fizycznej CZMW „Siew”, a od listopada 1934 r. Centralnego Związku Młodej Wsi. W dru-

giej połowie lat trzydziestych nastąpiło ożywienie działalności na polu aktywności fizycznej. Można jednak dostrzec położenie większego nacisku na sprawy przysposobienia wojskowego.

Prace w zakresie kultury fizycznej w KMW wymienionych organizacji młodzieży wiejskiej były realizowane z różnym natężeniem. Kulturze fizycznej w działalności CZMW nie służyło rozbitcie ruchu młodowiejskiego z 1928 r. i przejście wielu działaczy wf i sportu do ZMW RP „Wici”. Następnym elementem była kwestia unifikacji organizacji wiejskich, w których CZMW „Siew” miał najważniejsze znaczenie. Sprawy kultury fizycznej zeszły wówczas na plan dalszy. Kolejnym elementem była rywalizacja pomiędzy wiejskimi organizacjami młodzieży wiejskiej, jak też rosnącymi w siłę w środowisku wiejskim innymi organizacjami: Związku Strzeleckiego i Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży Męskiej i Żeńskiej.

Spośród związków wojewódzkich do najaktywniejszych w zakresie prac wf, sportu i pw należały: białostocki, lubelski i warszawski. Następnie należy wymienić inne związki: kielecki, łódzki, nowogrodzki, poleski i wileński.

Członkowie CZMW, CZMW „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi brali udział we współzawodnictwie młodzieży wiejskiej oraz w zawodach rangi wojewódzkiej i ogólnopolskiej, a także reprezentowali barwy Polski, m.in. Kozłowski, Kazimierz Kuźmicki i Edward Lukhaus.

Wśród czołowych działaczy CZMW, CZMW „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi, oprócz Adama Miłobędzkiego w pracach na rzecz wychowania fizycznego i sportu w poszczególnych województwach wyróżnili się m.in. Józef Ciszek (Lublin), Tadeusz Dzendzel (Lwów), Antoni Jaskólski, Stanisław Kuropatwa (Pomorze), Maksymilian Ludertowicz (Białystok), Zygmunt Matuszewski (Łódź), Michał Szewczyk (Warszawa)¹.

Działający w latach 1926 – 1937 ZML popularyzował i prowadził działalność w zakresie wychowania fizycznego, sportu oraz przysposobienia wojskowego przede wszystkim wśród młodzieży wiejskiej. Wśród 5 sekcji, które powołano przy Zarządzie Głównym ZML, znalazła się sekcja wychowania fizycznego i sportu. Organizował kursy wychowania fizycznego. Wśród dyscyplin sportowych najbardziej popularnymi dziedzinami były: gimnastyka, lekkoatletyka, strzelectwo, tenis stołowy oraz zespołowe gry sportowe. Członkowie ZML uczestniczyli w próbach, których celem było zdobycie POS i OS. Najaktywniej na polu kultury fizycznej działały koła ZML w województwach: białostockim, kieleckim i warszawskim. W okresie działalności sekcji wiejskiej ZMP (1938 – 1939) działalność kół na polu wf i sportu uległa osłabieniu. Natomiast większą uwagę zwrócono na sprawy pw.

ZMW RP „Wici” odegrał ważną rolę w zakresie upowszechniania, propagowania i popularyzacji wf i sportu w środowiskach młodzieży wiejskiej w latach 1928 – 1939. Problematyka wf i sportu była poruszana na każdym Walnym Zjeździe Delegatów ZMW RP „Wici”. Największą aktywność na tym polu wykazał

¹ R. Olbrychski, *Siew i „Raclawice”...*, s. 117 – 128.

w latach 1928 – 1932, głównie na terenie województwa warszawskiego, lubelskiego, łódzkiego i kieleckiego. Działalność w obszarze aktywności fizycznej uległa osłabieniu po 1933 r. Główną przyczyną były trudności finansowe oraz większe zaangażowanie się działaczy Związku w sprawy polityczne i gospodarcze. Dopiero pod koniec lat trzydziestych (1937 – 1939) nastąpiło ożywienie działalności ZMW RP „Wici” w zakresie kultury fizycznej.

Młodzież wiejska ZMW RP „Wici” brała udział we współzawodnictwie sportowym na szczeblu związkowym i okręgowym oraz w innych zawodach sportowych. Najczęściej rywalizowała w grach sportowych, kolarstwie, lekkoatletyce, łucznictwie, pływaniu, sportach zimowych i strzelectwie.

Osobą, która w sposób szczególny przyczyniła się do rozwoju wf i sportu, był Florian Wardas — członek Zarządu Głównego, kierownik Komisji WFiPW, referent wychowania fizycznego, wykładowca wielu kursów wf i sportu, organizator ćwiczeń i zawodów sportowych.

Prace w zakresie kultury fizycznej prowadziły regionalne związki młodzieży wiejskiej zachowujące samodzielność organizacyjną. Do nich należy zaliczyć MZM przy MTR, Wołyński ZMW i Wielkopolski ZMW.

MZM przy MTR odegrał w latach 1919 – 1931 ważną rolę w rozwijaniu i upowszechnianiu wychowania fizycznego, sportu i innych form uczestnictwa w kulturze fizycznej wśród młodzieży wiejskiej na terenie województw: krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego. Na polu aktywności fizycznej jego działalność nasiliła się w II połowie lat dwudziestych i na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Ważne miejsce w rozwijaniu aktywności fizycznej wśród młodzieży wiejskiej stanowiło przysposobienie wojskowe.

Na terenie województwa wołyńskiego działalność w obszarze kultury fizycznej wśród młodzieży wiejskiej prowadził Wołyński ZMW, natomiast na terenie województwa poznańskiego — Wielkopolski ZMW. Z inicjatywy Związków organizowano kursy, w których programie były zajęcia wychowania fizycznego i sportu, tworzone sekcje wf i sportu przy KMW oraz zawody sportowe i zajęcia rekreacyjne. Warto nadmienić, iż w pracach Wołyńskiego ZMW brała udział młodzież polska, ukraińska oraz innych narodowości.

Spośród wiejskich organizacji młodzieżowych największy wkład w rozwój kultury fizycznej w okresie II Rzeczypospolitej wniosły Centralne Związki Młodzieży Wiejskiej — CZMW, CZMW „Siew”, Centralny Związek Młodej Wsi. Oprócz tych organizacji, duży udział w upowszechnianiu aktywności fizycznej miały inne związki, jak ZMW RP „Wici” i ZML. Organizacje młodzieży wiejskiej o zasięgu regionalnym — MZM przy MTR, WZMW, Wlkp.ZMW — rozwijały wychowanie fizyczne i sport na tych obszarach II Rzeczypospolitej, gdzie udział związków o charakterze ogólnopolskim nie był tak silny.

W propagowaniu i upowszechnianiu kultury fizycznej na wsi istotną rolę odegrały czasopisma wiejskich organizacji młodzieżowych, m.in. „Drużyna”, „Młoda Polska”, „Młoda Wieś” (wydawana w Łucku), „Młoda Wieś” (wydawana w War-

szawie), „Nasza Drużyna”, „Siew”, „Siew Młodej Wsi”, „Wici”. Na łamach prasy wiejskich organizacji młodzieżowych ukazywały się artykuły, komunikaty i doniesienia na temat roli i znaczenia wf i sportu, materiały przedstawiające poszczególne działy wf i sportu, informacje z zakresu współzawodnictwa sportowego w kraju i na świecie. Ponadto poszczególne czasopisma — będące organami prasowymi wiejskich organizacji młodzieżowych — publikowały artykuły i komunikaty na temat działalności organizacji w zakresie wf i sportu, m.in. informacje o prowadzonych kursach wf i sportu, organizowaniu sekcji wf i sportu, organizowaniu i przeprowadzaniu zawodów sportowych, zdobywaniu odznak sportowych.

Aneksy

1. Druk sprawozdania Koła Młodzieży Wiejskiej za 1926 r.



CENTRALNY ZWIĄZEK MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ
(C. Z. K. R.)
WARSZAWA, ulica Tamka Nr. 1.

SPRAWOZDANIE Koła Młodzieży Wiejskiej

w gmina powiat

..... poczta woj.

za rok 1926.

I. OGÓLNE WIADOMOŚCI, DOTYCZĄCE ORGANIZACJI KOŁA.

- 1) Ilu członków razem liczyło Koło w dn. 1 stycznia 1927 r.?
W tem: Kolegów? Koleżanek?
- 2) Ile odbyło się zebrań Zarządu Koła?
- 3) Ile odbyło się ogólnych zebrań członków Koła?
- 4) Ile zebrań odbyły poszczególne sekcje:
 - a) sekcja oświatowa
 - b) . kulturalna?
 - c) . wychowania fizycznego?
 - d) . rolna?
- 5) Jakie organizacje społeczne istnieją na terenie działalności Koła: czy jest Kółko Rolnicze?
czy jest stowarzyszenie mleczarskie?, czy jest stowarzyszenie spożywców?, czy
jest stowarzyszenie pieniężne?, czy jest (raź) ogniowa?, A może jakie inne orga-
nizacje działają, to jakie?
- 6) Jak się ustosunkowuje starsze społeczeństwo do pracy Koła Młodzieży (czy popiera, czy jest obo-
jętne, czy też może zwalcza i dlaczego?)
- 7) Ilu jest we wsi byłych wychowañców Szkół Rolniczych?, w tem Kolegów?,
Koleżanek?, Ilu wychowañców i wychowañic Szkół Rolniczych bierze czynny udział w pra-
cach Koła?

II. PRACE OGÓLNO OŚWIATOWE.

A) CZYTELNICTWO PISM.

- 1) Jakie pisma i w ilu egzemplarzach prenumerował Koło za wspólne pieniądze? a) „Siew” egz.
b) „Poradnika Kółek Rolniczych” egz. i t. d.

UWAGA: Wymienić tylko pisma prenumerowane za wspólne pieniądze Koła i dla wspólnego użytku

- 2) Ile razy odbyły się w Kole wspólne czytania pism prenumerowanych?
- 3) Ile egz. i jakich pism prenumerowali członkowie Koła za własne pieniądze i dla własnego użytku:

- 4) Ile razem egz. pism prenumerowali starsi gospodarze i wogóle wszyscy ci, którzy do Koła nie należą; liczyć także i pisma sprowadzane przez organizacje miejscowe, jak: Kółko Rolnicze, Stow. Spożyców i t. p. (nie brać tylko pod uwagę pism prenumerowanych przez Koło Młodzieży i przez członków Koła, gdyż te objęte zostały punktem 1-ym i 2-gim)

B) CZYTELNICTWO KSIĄŻEK.

- 1) Czy Koło posiada bibliotekę? Ile tomów liczyła na dzień 1 stycznia 1927 r.?
 Czy z biblioteki wypożyczali książki członkowie Koła? Czy z biblioteki wypożyczaly książki jednostki nienależące do Koła? Razem ile osób wypożyczało książki z biblioteki?
 Razem ile książek wypożyczono?
- 2) Czy we wsi jest inna jeszcze biblioteka, np. Kółka Roln. lub innej organizacji i jakiej?
- 3) Czy Koło spróbowało prowadzić sprzedaż książek? Jeżeli tak, to ile książek sprzedano?
- 4) Czy Koło propagowało domowe oprawianie książek? Ilu członków się nauczyło? Wtem: Kolegów....., Koleżanek..... Ile razy oprawiono książek wspólnych, dla biblioteki?
 Ile oprawiono książek, stanowiących własność prywatną?

C) KURSY I PRELEKCJE (POGADANKI, ODCZYTY, REFERATY).

- 1) Czy były urządzone kursy ogólnokształcące (szuka lepszego czytania i pisania, geografia, przyroda, arytmetyka, historia i t. p.)? Jak długo trwały?
 Kto prowadził kursy? Ile razem osób na nie uczęszczało?
- 2) Kto i na jakie tematy wygłaszał pogadanki odczyty i referaty? Wymienić tematy tych prelekcji.
- a) Tematy, na które wygłosił prelekcje nauczyciel szkoły powszechnej, miejscowej, lub z sąsiedztwa:
- b) Tematy, na które wygłosił prelekcje przyjezdny z Okręgu, z Województwa lub z Centrali instruktor Związku Młodzieży Wiejskiej
- c) Tematy, na które wygłosił prelekcje przyjezdny z Okręgu, Województwa lub z Centrali instruktor Związku Kółek Rolniczych
- d) Kto jeszcze przyjeżdżał i wygłaszał prelekcje, oraz na jakie tematy
- e) Na jakie tematy wygłosili prelekcje sami członkowie Koła
- Ile osób było na jednej z najliczniejszych prelekcji?

III. PRACIE KULTURALNE.

- 1) Czy istniała w Kole sekcja teatralna? Z ilu osób się składała? Jakie sztuki grano, oraz ile razy każdą z tych sztuk wystawiano?
- Ilu było widzów na jednym z najliczniejszych przedstawień?
- 2) Ile odbyło się wieczornic ze śpiewami, deklamacjami, lub obrazami żywym?
- Ile było osób na jeonej z najliczniejszych wieczornic?
- 3) Ile i jakich urządzono obchodów narodowych

- 4) Czy istniał zespół śpiewaczy? Ile osób brało w nim udział? Kto prowadził zespół śpiewaczy (nauczyciel, organista lub też ktoś z członków i kto mianowicie)? Ile razy zespół śpiewaczy występował na przedstawieniach, obchodach, wieczornicach i t. p.
- 5) Czy była orkiestra? Z ilu osób się składała? Kto prowadził? Ile razy występowała na obchodach, przedstawieniach itp.
- 6) Czy urządzano święto pracy (dożynki)?
- 7) Czy istniał zespół gimnastyczno-sportowy? Z ilu osób się składał? Kto prowadził? Ile razy odbyły się ćwiczenia? Czy były zawody i jakie?
- Czy zespół posiada przybory sportowe i jakie?
- Czy były prowadzone ćwiczenia wojskowe? Ilu członków było na kursach i w obozach przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego?

IV. PRACA OGÓLNO-GOSPODARCZA I ROLNICZA.

- 1) Ilu członków i członkiń Koła urządziło polećka i jakie: a) z nawozami sztucznymi? z ulepszonymi odmianami ziarna siewnego? z roślinami przemysłowo-leczniczymi? z okopowemi? z warzywami?
- 2) Ilu członków i członkiń Koła zajmowało się hodowlą ulepszonych ras: nierogacizny? drobiu (kury zielononóżki)? królików? gołębi?
- 3) Czy pomiędzy jednostkami, urządzającymi polećka i ulepszoną hodowlę, były urządzone konkursy? Jeżeli tak, prosimy opisać na oddzielnym arkuszu szczegółowy wynik tych konkursów.
- 4) Czy członkowie lub członkinie Koła wystawiali jakieś okazy swych prac na pokazach i wystawach urządzanych w okolicy? Jeżeli tak, prosimy opisać na oddzielnym arkuszu kto i jakie okazy dostarczył na wystawę lub pokaz, oraz jakie uzyskał orzeczenie komisji wystawowej.
- 5) Czy Koło posiada wspólne, ulepszone narzędzia rolnicze, jeżeli tak, to jakie?
- 6) Czy Koło podejmowało inicjatywę utworzenia społecznej placówki gospodarczej, np.: mleczarni, Kasy Stefczyka, Stowarzyszenia Spożywców, Straży ogniowej, łaźni i t. p.? Dzięki tej inicjatywie, jakie mianowicie powstały organizacje?
- 7) Ile miejsc ustępowych pobudowano w obejściach gospodarskich?
- 8) Czy Koło prowadzi apteczkę podręczną? Ile osób z niej korzystało?
- 9) Ile schronów dla ptaków założyli członkowie Koła?
- 10) Ile razem posadzono drzew przy drogach? Jakich i ile drzew posadzono: lip? klonów? akacji? brzozy? wierzby? czereśni? morwy? wiśni? śliw? jabłoni? gruszy? oraz innych drzew?
- 11) Ilu członków Koła wyjechało do szkół rolniczych? Wtem ilu Kolegów? ile Koleżanek?
- 12) Ilu członków wyjechało do szkół zawodowych, np.: mleczarskich, koszykarskich, tkackich i t. p.
- 13) Ilu członków wyjechało do Wiejskiego Uniwersytetu w Szczech? Wtem Kolegów? Koleżanek?
- 14) Ilu członków Koła należało do innych organizacji starszego społeczeństwa: do Kółka Rolniczego? do Stowarzyszenia Spożywców? do mleczarni? do Kasy spółdzielczej? do straży ogniowej? do innych organizacji i jakich?

- 15) Czy na terenie działalności Koła jest wspólny Dom Ludowy?..... jeżeli jest, z czyjej inicjatywy powstał? Jaka organizacja nim zarządza?
- Jeżeli nie ma, czy Koło zamierza podjąć budowę?
- 16) Czy Koło zamierza pobudować pomnik na jakimś miejscu historycznym i na jakim?
- A może już został wzniesiony, więc jaki?

V. SKARB KOŁA.

Lp.	PRZYCHÓD		Lp.	ROZCHODY	
	Zł.	gr.		Zł.	gr.
1			1		
2			2		
3			3		
4			4		
5			5		
6			6		
7			7		
8			8		
9			9		
10			10		
11			11		
12			12		
13			13		
14			14		
15			15		
16			16		
	Razem:			Razem:	

Pozostałość na rok 1927 zł..... gr.....

VI. WARTOŚĆ MAJĄTKU KOŁA NA DZIEŃ 1-I 1927 R.

Lp.	NAZWA PRZEDMIOTU	Wartość		Lp.	NAZWA PRZEDMIOTU	Wartość	
		Zł.	gr.			Zł.	gr.
1				11			
2				12			
3				13			
4				14			
5				15			
6				16			
7				17			
8				18			
9				19			
10				20			
	Do przeniesienia:				Razem:		

Sekretarz:



Przewodniczący Koła:

2. Komunikat Sportowy ZMW Województwa Lubelskiego (1928 r.)

KOMUNIKAT SPORTOWY L. 3 ZWIĄZKU MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ Wojew. Lubelskiego

Z zawodów sportowych odbytych na terenie W.Z.M.W.

W Mełgwi odbyły się dn. 1 lipca b. r. Zgłosiło się do lekkiej atletyki 23 kolegów i 3 koleżanki, do gier sportowych: 2 zespoły „Szczypiorniaka” i 2 zespoły „Koszykówki”. Wyniki były naogół niezłe. Jednym z lepszych był skok w wyż kol. Cigola St. z Krępcą (1,40 mtr.). W „Szczypiorniaku” zwyciężyło Kolo z Witaniowa. Nastroj był b. miły. Zawodnicy zadowoleni.

W Milanowie odbyły się w dn. 29 lipca b. r. W zawodach tych wzięło udział w lekkiej atletyce 17 kolegów i 10 koleżanek, w grach sportowych: 2 zespoły „Koszykówki” — żeńskiej i 4 — „Siatkówki”, do lepszych wyników należały: bieg 1500 mtr. kol. Cyranek i Kostów (czas 4 min. 30 sek.), bieg 60 mtr. koleżanki Siuciakówny z Milanowa (czas 9,8 sek.). Wyniki b. dobre. W grach sportowych zwyciężyły: w „Koszykówce” — Kopina, w „Siatkówce” — Kopina.

Po zawodach rozdano zwycięzcom szereg cennych nagród. Nastroj, mimo często,przechodzącego deszczu — dobry.

Zawody w Uchaniach odbyły się w dn. 29.VIII br. Wzięło udział 28 kolegów i 19 koleżanek. W przeprowadzonych punktach z lekkiej atletyki lepsze miejsce zajęli: kol. Piwowa — z Glinisk w biegu na 100 mtr. — (czas 12,2 sek.), kol. Franc Ant. z Drohiczan — w pchnięciu kulą (10,76 mtr.), koleżanka Demczukówna — z kolonii Staszic — w rzucie oszczepem (15,60 mtr.).

Po zawodach odbyła się defilada zawodników przed zastępą pana Starosty i licznie zgromadzoną publicznością. Nastroj był b. miły. Zawody wywołały wielkie ożywienie w Kolach.

Zawody w Trzuszczanach — w dn. 15.VIII br. startowało 23 zawodników. Zawody dały wyniki naogół nieszczygólnych, gdyż odbyły się w warunkach niesprzyjających (bieżnia była droga nierówna, skocznia słaba). Mimo wszystko wśród zawodników wywiązała się silna rywalizacja o pierwsze miejsce.

W Milanowie odbyły się w dn. 29.VIII b. r. Startowało 24 kolegów i 3 koleżanek. Lepsze wyniki były: Skok w wyż kol. Mroza Zygm. (1,42 mtr.), bieg 100 mtr. kol. Szawara F. 12,5 sek. Mecz „Szczypiorniaka” rozegrały Kola Witaniów i Trębaczów — wynik 0:0.

Poza tem odbyły się w dn. 9.IX. Zawody Lekko-atletyczne w Karczmiskach, gdzie wzięło udział około 50 osób. Bieg sztafetowy Kurów-Pulawy, a w dniu 23.X Bieg sztafetowy na przestrzemi Modliborzycze — Janów.

O zawodach nie piszemy szerzej ze względu na brak miejsca.

Sekcje sportowe.

Pracę sportową w Kolach musimy podnieść i ożywić. Każde Kolo powinno sport uprawiać, dla nikogo to nie może być już obce i nieznanne. Mamy warunki rozwoju i musimy je wykorzystać. Dlatego też, Kola winny utrzymać ścisłą łączność z Wojewódzkim Instruktorjatem W. F., który w każdym wypadku nieśli pomoc. Pomoc ta będzie większą jeżeli będziemy mieli wykazy Waszych sekcji sportowych. Kola więc, posiadające sekcje, niach wypełnią załączone druczki i nadesłają do Wojew. Związku. Gdzie sekcji tych niema, należy zorganizować je i zawiadomić Wojewódzki i Okręgowy Związek. Druczki wypełnione nadsłać możliwie wcześniej.

Kierownicy sekcji sportowych.

Trudno jest prowadzić dobrze pracę sportową w Kole, gdy niema kogoś kto kierowałby tem i znał się na sporcie. Otóż musimy i temu zaradzić. Zaradzimy przez odbycie kursów dla kierowników sekcji sportowych. Kurs taki odbędzie się. Dokładny termin podamy później. Teraz już Kola winny przygotowywać kandydatów

Sekcje Przystosobienia Wojskowego.

Dla każdego z Kolegów jest bardzo ważną sprawą ulg w wojsku. Każdy może je otrzymać po odbyciu zajęć w sekcjach P. W. Kola więc niech organizują sekcje te. Po wszelkie informacje zgłaszać się do Powiatowych oficerów P. W., do Okręgów i do Wojew. Związku.

Kola posiadając już sekcję P. W. niech nadesłają do Wojew. Związku imienny spis członków.

J. MAZURKIEWICZ Prezes Woj. Zw. Mł. Wiejsk.
Kierownik Woj. Zw. Mł. Wiejsk. (—) L. MIKETTA.

Wydawnictwo Związku Młodzieży Wiejskiej Wojew. Lubelskiego (C.Z.M.W.).
Lublin, ul. Świdłowa 4. Tel. 100.

Źródło: Ze zbiorów Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie

3. Pismo CZMW „Siew” do Ministerstwa Spraw Wojskowych z 6.11.1929 r. z okazji przeprowadzonego Zlotu WF i PW organizacji młodzieży wiejskiej



CENTRALNY ZWIĄZEK KÓLEK ROLNICZYCH
**CENTRALNY ZWIĄZEK
 MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ**
 Konto czekowe P. K. O. 12456
„SIEW”
 ORGAN ZWIĄZKU MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ
 Konto czekowe 2510
 WARSZAWA, TAMKA Nr. 1

Warszawa, dn 6 listopada 1929 r.
 Tel. 235-40.

D o

PANA MINISTRA SPRAW WOJSKOWYCH

№ 5461



W m i e j s c u .

Proszę adresować do biura, a nie do osób.

Z inicjatywy Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej /Tamka 1/ w dn. 26 i 27 października r.b. odbył się w Warszawie Zlot W.F. i P.W. trzech sfederowanych organizacji młodzieży wiejskiej: Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej, Małopolskiego Związku Młodzieży oraz Związku Młodzieży Ludowej.

Pierwotnie Zlot ten urządził sam C.Z.M.W., w trakcie jednak jego organizowania postanowiono zaprosić do współdziałania i dwie pozostałe, wyżej wymienione organizacje młodzieży wiejskiej. Naczelną Komendą Zlotu objął p. Adam Miłobędzki, kierownik Działu W.F. i P.W. Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej. Zlot miał na celu: 1/ podkreślić wspólność dążeń w pracy w.f. i p.w.; 2/ porównać wyniki pracy; 3/ zamaniifestować stolicy i społeczeństwu, że prace na wsi w tym kierunku postępują szybko naprzód i że prace te dają wyniki realne. W Zlocie wzięło udział 1400 osób - chłopców i dziewcząt członków wszystkich trzech sfederowanych organizacji, przybranych w mundury W.F. i P.W., wsgl. organizacyjne i podzielonych na plutony, kompanje i bataljony.

Na całość Zlotu złożyły się: zawody sportowe oraz pociąg przez ulice Warszawy, połączony ze złozeniem wieńca u Grobu Nieznanego Żołnierza oraz hołdem złożonym Panu Prezydentowi Rzplitej Polskiej i P. Marszałkowi Piłsudskiemu. Na zawody sportowe złożyły się: bieg naprzekąd 2 km., bieg pni 800 mtr., rzut granatem, trójbój męski, trójbój żeński, sztafeta 9 km. oraz pokaz gimnastyki wzorowej. W załączniku podane są wyniki zawodów sportowych. Jak z podanego załącznika wynika, C.Z.M.W. we wszystkich konkurencjach zdobył pierwsze miejsca, a mianowicie: w biegu naprzekąd - 3 pierwsze miejsca, w biegu pni - pierwsze miejsce, w rzucie granatem - pierwsze miejsce, w trójboju męskim - 3 pierwsze miejsca, w trójboju żeńskim - 3 pierwsze miejsca. W sztafecie i pokazie gimnastyki wzorowej brały udział tylko zespoły Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej.

Wyniki te są dosadnym wyrazem rezultatów pracy, podejmowanej przez Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej wśród młodzieży, rezultatów osiągniętych bardzo małym nakładem pieniężnym.

W niedługim czasie będziemy mieli zaszczyt przesłać sprawozdanie z wyników naszego przysposobienia rolniczego, by tym sposobem poddać publicznej kontroli naszą pracę, podejmowaną w imię dobra całej Rzplitej Polskiej.

Zak.

Kierownik
 Działu W.F. i P.W.
 1-1 A. Miłobędzki
 18904

Kierownik
 Centralnego Związku Młodzieży
 Wiejskiej
 J. Marszałek
 16

18904	12. XI	1
-------	--------	---

Bieg naprzekaj 2 klm. Panów:

Koło 3 godz. po południu dnia 27.X. r. b. odbył się bieg naprzekaj 2 klm. z udziałem zawodników z Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej i Związku Młodzieży Ludowej. Trasa prowadziła z parku sportowego przy Alei Zielenieckiej dookoła tego samego parku i kończyła się na bieżni stadionu. Pierwszy ukończył bieg Kol. Kuźmicki Kazimierz z C.Z.M.W. w czasie 8,14" 9.
Drugi - Muszyński Jan z C.Z.M.W.
Trzeci - Kuźmicki Konstanty z C.Z.M.W.

Bieg pań - 800 mtr.:

Bieg pań na stadionie przy Alei Zielenieckiej zgromadził zawodniczek z Centralnego Zw. Młodz. Wiejskiej i Związku Młodzieży Ludowej. Pierwsze miejsce zdobyła kol. Timoszczołówna z C.Z.M.W. w czasie 3 mt: 0,6" 4.
Drugie miejsce - Skowrońska z C.Z.M.W.
Trzecie " - Dubska z Z.M.L.

Rzut granatami:

Do zawodów stanęło 13 kolegów:
I m. Kocięszczenko Górej - 46 mtr. z C.Z.M.W.
II m. Natynia Edward - 43,80 mtr. z Z.M.L.
III m. Brodański Zdzisław - 40 mtr. w Z.M.L.

Trójbój męski:

I m. Szydkowski z C.Z.M.W., wdal 590 mtr., kula 8,74, 400 m. 57,2 sek.
II m. Luckhaus " 596,5 " " 10,33 m. " " 60 " "
III m. Kuźmicki Kazimierz " 573 m. " 795 m. " " 54 " "

Trójbój żeński:

			kula	skok wdal
I m.	Skowrońska z C.Z.M.W.	5 pkt. bieg 200 mtr.	31 sek. 7,25 m.	3,83 m.
II m.	Nanmowiczówna	6 pkt. " "	32,3" 7,83 m.	3,92 m.
III m.	Łozowska Janina	7 pkt. " "	32,6" 5,30 m.	3,86 m.

W dniu 28.X.29 r. odbył się bieg sztafetowy /9 x 1000/ o nagrodę Pa- na Prezydenta Rzeczypospolitej. Sztafety Związku Młodzieży Ludowej w biegu tym udziału nie wzięły.

W y n i k : I sztafeta Wojewódzkiego Zw. Młodz. Wiejskiej w Białymstoku

II " " Zw. M. i. Wilno " - 29,23" 2

III " " " " Lublin 30 mtr. za Wilnem.

Sztafeta początkowo miała się odbyć na szosie Wilanów-Warszawa. Z po- wodu braków środków lokomocji odbyła się na boisku przy Alei Zielenieckiej.

4. Regulamin współpracy Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej z Państwowym Urzędem Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego

REGULAMIN WSPÓŁPRACY FEDERACJI ZWIĄZKÓW MŁODZIEŻY WIEJSKIEJ
z P.U.WF. i P.W.
=====

1. Na czele prac p.w. i w.f. Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej staje "Komendant Główny WF. i PW. Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej", mianowany przez Pana Ministra Spraw Wojskowych na wniosek Prezydium Federacji, zaś po całkowitem zuniifikowaniu organizacji, młodzieży wiejskiej, Komendant Główny będzie wybierany przez odnośne władze zuniifikowanej organizacji.
2. Kierownicy prac w.f. i p.w. w Związkach Młodzieży Wiejskiej zostają przez te związki oddani do dyspozycji Komendanta Głównego. -
3. Personel w.f. i p.w. terenowy, trzech sfederowanych związków, zostaje oddany do dyspozycji Komendanta Głównego.
4. Zarządy sfederowanych związków delegują po jednym członku do współpracy Komendanta Głównego. Trzej delegaci zarządów tworzą na okres przejściowy, aż do całkowitego scalenia prac federacji, organ doradczy i opiniodawczy. Zadaniem tychże członków będzie informowanie Komendanta Głównego o warunkach pracy na terenie związków. -
5. Po scaleniu prac federacji zostanie opracowany przez Komendanta Głównego, Prezesa zjednoczonej organizacji, oraz Przedstawiciela P.U. WF. i P.W. specjalny regulamin prac Komendanta Głównego, ustalający jego zakres działania, oraz kompetencje. -
6. W sprawach w.f. i p.w. Komendant Główny posiada całkowitą inicjatywę i pełną władzę wykonawczą. W sprawach wychowania obywatelskiego Komendant Główny ma prawo wglądu do programu tychże prac, prowadzonych przez związki celem nadania im kierunku ujednostajniającego i mogącego mieć znaczenie dla prac w.f. i p.w. -
7. Komendant Główny zamieszcza wszelkie swoje publikacje w organach trzech sfederowanych związków. -
8. Przy prowadzeniu prac wf. i pw. na terenie wiejskim, Komendant Główny dostosuje się do specyficznych warunków pracy na wsi, celem zachowania właściwego jej swoistego charakteru. W tym punkcie, specjalnie, Komendant Główny ustali wytyczne w porozumieniu z delegatami trzech zarządów. -

9. Komendant Główny wypracuje system ujednostajnienia prac w.f. i p.w. na terenach trzech sfederowanych związków w porozumieniu z P.U.WF.i FW.
10. W razie niemożności uzgodnienia działalności Komendanta Głównego z opinią zarządów, te ostatnie mają prawo zwrócić się do Pana Ministra Spraw Wojskowych, który rozstrzyga bezapelacyjnie. -
11. Komendant Główny opiera całą swoją działalność na budżecie, na który złożą się:
 - a/ subwencje P.U.WF.i FW.,
 - b/ subwencje trzech sfederowanych związków, G A P
17
*
 - c/ sumy własne /dochód z imprez i t.p./.
12. Budżet W.F. i P.W. zatwierdza Prezydjum Federacji Związków Młodzieży Wiejskiej na wniosek Komendanta Głównego. -
13. Działalność Komendanta Głównego Federacji jest kontrolowana przez Prezydjum Federacji i P.U.WF.i FW. -
14. Wszelkie inne organizacje Młodzieży Wiejskiej prawa prowadzenia prac w.f. i p.w. nie otrzymują. -

5. Zestawienie prac Kół Młodzieży Wiejskiej ZMW „Siew” Województwa Lubelskiego za rok 1933/1934

Zestawienie prac Kół Młodzieży Wiejskiej na podstawie sprawozdań za rok 1933/34.

NAZWA OKRĘGU	Ilość spr- wozdań	Ilość człon- ków liczyły Kola	Ile odbyło się zebrań Zarządu	Zebrań ogólnych	Zebrań sekcji	Kola pre- numerowa- ły piśm	Biblioteka tomów	Ilość kursów	Pogadank i referatów	Przedsta- wień	Obchodów, wieczornic i t. p.	Zespołów śpiewaczych	Domów Ludowych	Konkursy Rolnicze człon- ków	Wysłano do szkół rolniczych	P. W. lub W. F.	Sekcja prac koleż.	
Biała Podl.	46	956	278	516	657	136	1243	28	236	131	219	22	4	24	136	4	7	2
Biłgoraj	6	225	33	174	112	16	186	3	125	19	40	4	1	6	45	2	1	1
Chełm	23	617	126	241	346	48	634	17	64	86	200	7	1	16	91	15	6	3
Garwolin	16	483	81	155	118	24	1075	6	53	66	44	9	—	—	—	1	7	—
Hrubieszów	20	571	155	250	653	261	598	11	60	68	116	8	2	8	52	6	6	8
Janów Lub.	11	375	94	120	311	19	1119	5	92	44	129	6	2	2	14	17	4	3
Krasnystaw	31	882	178	297	433	60	955	28	134	60	120	14	5	52	381	12	6	1
Lublin	35	956	217	113	247	53	2161	9	170	111	91	13	9	4	24	8	6	5
Lubartów	12	361	67	93	211	29	252	5	28	34	36	5	3	8	73	6	3	—
Puławy	20	562	124	242	226	39	2433	14	131	40	81	8	2	11	66	6	7	8
Radzyń	30	413	116	158	317	48	1005	16	123	59	69	8	3	16	96	1	7	1
Sokołów	13	427	67	143	173	33	610	5	31	47	35	5	2	21	130	—	5	1
Siedlce	19	485	98	191	188	284	436	12	56	58	114	12	3	3	18	12	8	2
Węgrów	14	401	73	120	98	24	257	9	42	34	52	5	12	26	214	—	2	2
Włodawa	14	345	65	159	138	21	1672	11	126	37	81	3	2	—	—	1	5	3
Zamość	31	902	229	380	345	50	683	6	65	104	199	15	7	42	224	12	7	11
RAZEM . .	341	8961	12001	3353	4572	1145	15319	185	1536	998	1444	38	—	—	103	87	51	
°/o podwyżka	843	12555	15000	8332	11437	2862	14312	462	3840	12415	4062	360	145	229	1564	258	215	128
± 1 Kola	1	27	6	10	14	3,5	47	3,6	5	3	5	0,44	0,18	0,28	2,2	1/8	1/4	1/6

— 9 —

Źródło: Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Lublinie

6. Plan pracy Okręgowego ZMW „Siew” w Piotrkowie Trybunalskim za rok 1935/1936

PLAN PRACY

Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” w Piotrkowie
na rok 1935/36.

I. DZIAŁ ORGANIZACYJNY

- 1/ Wykonanie zleceń C.Z.M.W., względnie W.Z.M.W.
- 2/ Uzgodnienie współpracy Kół Młodzieży Wiejskiej z samorządem gromadzkim i gminnym, z D.T.O. i K.R., K.G.W.
- 3/ Dalsze organizowanie Kół Młodzieży Wiejskiej, z tem iż w gminach o dużem nasileniu ogniw O.Z.M.W. powołane będą, celem sprawniejszego ich obsłużenia, gminne związki ogniw O.Z.M.W.
- 4/ Zwołanie jednego walnego zwyczajnego zebrania delegatów i dwóch zjazdów zarządów Kół Młodzieży Wiejskiej.
- 5/ Zwoływanie zebrań Zarządu O.Z.M.W.
- 6/ Zorganizowanie specjalnych kursów dla przedowników Kół.
- 7/ Podzielenie terenu powiatu na obwody, które obowiązkowo muszą być lustrwane przez poszczególnych członków Zarządu O.Z.M.W. przy jednoczesnem wzięciu odpowiedzialności na siebie za dany teren.
- 8/ Badać przyczyny niedomagań organizacyjnych w Kółach, a następnie usuwać je przez głęboko obmyślane metody pracy.

II. DZIAŁ OŚWIATOWY

- 1/ Zorganizować we wszystkich kółach sekcje oświatowe.
- 2/ Przeprowadzenie cyklu odczytów na terenie kół przy pomocy miejscowych sił wykwalifikowanych, systemem zespołowych-dyskusyjnych pogadań.
- 3/ Zorganizować kursy dokształcające w kółach wczególnie w okresie zimowym.
- 4/ Propagowanie i współdziałanie przy organizowaniu obchodów i rocznic narodowych.
- 5/ Przeprowadzenie gruntownej reorganizacji bibliotek już istniejących w kółach, jak również organizowanie bibliotek wędrownych przy Wydziale Powiatowym, Starostwie i ich sprawne rozprowadzanie po kółach.
- 6/ Propagowanie czytelnictwa pisarzy współczesnych z uwzględnieniem specjalnie pisarzy wiejskich.

i przeprowadzenie konkursu dobrego czytania zorganizowanego przez C.Z.M.W.

7/ Prenumerowanie i szerzenie prenumeraty "Siewu Młodej Wsi" we wszystkich istniejących kołach i pośród sympatyków.

8/ Propagowanie czytelnictwa gazet i pism oświatowych.

9/ Organizowanie Świetlic w Kołach.

III. DZIAŁ SAMORODNEJ KULTURY I LITERATURY WIEJSKIEJ

1/ Propagowanie pieśni ludowych, zwyczajów, obrzędów sięgających prahistorycznych czasów, a związanych ściśle z pracą na roli.

2/ Zorganizowanie przy O.Z.M.W. podręczną bibliotekę teatralną

3/ Organizowanie, w miarę możliwości chóru przy wszystkich kołach.

4/ Organizowanie popisów chórów na imprezach okręgowych i Sąsiedzkich.

5/ Popieranie rozwoju teatru samorodnego. /inscenizacja, pieśni ludowe/.

6/ Propagowanie urządzania przedstawień amatorskich wystawianych przez koła, zarówno ze względu na znaczenie kulturalno oświatowe jak i materialne.

7/ Dbać by urządzane przez koła zabawy wspólne, odbywały się wśród harmonijnej zgody, przy stosowaniu naszej obyczajności, zwyczajów i obyczajów z uwzględnieniem piosenek i przyśpiewek, które wnoszą do zabawy czysty i miły nastrój.

8/ Rozwijanie piśmiennictwa przez pisywanie artykułów do "Siewu Młodej Wsi" z zakresu życia i pracy kół /spostrzeżenia i uwagi, własne przeżycia członków /pamiętniki/, oraz próby twórczości z zakresu samorodnej literatury, i piosenki, powieści, własne kompозujące sztuk teatralnych.

9/ Zbieranie pieśni ludowych i opowieści dla ich utrwalenia i zachowania.

IV. PRZYSPOBIENIE ROLNICZE /kultura rolna/

1/ Przeprowadzenie cyklu wykładów i pogadań związanych z przysposobieniem rolniczym.

2/ Zorganizowanie kursu dla przodowników p.r. w porozumieniu

z O.T.O. i K.R.

- 3/ Urządzanie wycieczek zespołowych po kołach dla porównania pracy.
- 4/ Organizowanie zespołów p.r. i dopilnowanie należytego doprowadzenia zespołów do końca.
- 5/ Zorganizowanie przy O.Z.M.W. bibliotekę o książkach treści rolniczej.
- 6/ Organizowanie pokazu prac konkursowych p.r. w poszczególnych kołach.

V. DZIAŁ SAMORZĄDOWY

- 1/ Propagowanie idei pracy społecznej na rzecz gromady przez odpowiednie kursy samorządowe i szerzenie czytelnictwa w tym zakresie.
- 2/ Propagowanie wysadzania dróg drzewkami owocowymi.
- 3/ Propagowanie i urządzanie wycieczek do instytucji samorządowych.
- 4/ Zorganizowanie sekcji samorządowej przy O.Z.M.W.

VI. DZIAŁ SPOŁDZIELCZY

- 1/ Propagowanie idei spółdzielczej przez odpowiednie kursy, czytanie pism spółdzielczych, urządzanie referatów i pogadarek.
- 2/ Brać czynny udział w organizowaniu spółdzielni: mleczarskich, jajczarskich, rolniczo-handlowych i sklepików - gdzie tego zachodzi potrzeba.
- 3/ Organizowanie wycieczek do wzorowo prowadzonych i urządzonych spółdzielni.

VII. PRZYSPROBIENIE WOJSKOWE I WYCHOWANIE FIZYCZNE

- 1/ Organizowanie przy kołach sekcji P.W. i W.F. oraz koła L.O.P.P. i L.M.i K.
- 2/ Propagowanie posów/P.O.S/ i odznaki strzeleckiej
- 3/ Urządzanie zawodów sportowych między kołami, związkami sąsiedzkiemi i w okręgu.
- 4/ Zorganizowanie sekcji P.W. i W.F. przy O.Z.M.W.

- 4 -

VIII. DZIAŁ PRACY KOLEŻANEK

- 1/ Organizowanie, w miarę możliwości, sekcje koleżanek w kołach i urządzenie kurs dla przewodniczek tych sekcji.
- 2/ Organizowanie na terenie poszczególnych kół: kursy higieny, gotowania, przetworów owocowych, robót ręcznych.
- 3/ Propagowanie zbierania ziół leczniczych.
- 4/ Zorganizowanie sekcji koleżanek przy O.Z.M.W.

- - - -

Źródło: Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim

7. Pierwsza strona statutu ZMW RP „Wici” w Krakowie

I. Nazwa, cel, teren działalności i siedziba Związku.

Art.1. Stowarzyszenie nosi nazwę: Związek Młodzieży wiejskiej w Krakowie.

Art.2. Związek jest zrzeszeniem młodzieży wiejskiej, mającym na celu podniesienie duchowego i gospodarczego poziomu swych członków i wzbogacenie kultury wsi i Rzeczypospolitej. Tą drogą Związek dąży do przebudowy życia rolnego jednostek w duchu braterstwa i czynnej wzajemnej pomocy.

Art.3. Zschowując obowiązujące przepisy prawne Związek zgodnie ze swym celem, organizuje swych członków dla wykonywania różnego rodzaju prac, w szczególności zaś:

- a) organizuje i prowadzi czytelnice, biblioteki, odczyty, zebrania dyskusyjne, wieczornice, chóry śpiewacze, orkiestry, przedstawienia teatralne, zawody sportowe, doświadczenia rolne, ogrodnicze i hodowlane, konkursy, wystawy, pokazy i wogóle prowadzi wszelkiego rodzaju działalność kulturalno-oświatową, społeczną i gospodarczą;
- b) buduje, organizuje i prowadzi domy ludowe, świetlice, sale zjazdów, sale teatralne i gimnastyczne, boiska sportowe, składnice przyborów sportowych, teatralnych, kinematograficznych, radiowych;
- c) wydaje pisma, broszury i książki, oraz organizuje wytwórnice niezbędne w pracy Związku;
- d) tworzy kasy bratniej pomocy, oraz fundusze specjalne, a w szczególności fundusz stypendyjny Z.M.W. dla niezdolnych członków, pragnących się kształcić społecznie i zawodowo.

Sprawy natury politycznej nie wchodzi w zakres prac Związku młodzieży wiejskiej.

Art.4. Związek posiada siedzibę w Krakowie i prowadzi swą działalność na terenie województwa krakowskiego.

8. Pierwsza strona Regulaminu Koła Młodzieży Wiejskiej MZM przy MTR

I. REGULAMIN KOŁA MŁODZIEŻY JAKO SAMORZĄDNEJ ORGANIZACJI POCHODNEJ KÓŁKA ROLNICZEGO.

1. W celu wyrobienia się na dobrych obywateli Polski przez zaprawienie się do działania społecznego i organizacyjno-rolniczego, młodzież organizuje się w Koło Młodzieży jako Samorządną Organizację pochodną Kółka rolniczego w

U w a g a : Koła Młodzieży mogą powstawać i w tych miejscowościach, w których niema Kółek rolniczych, a to jako lokalne Sekcje Okręgowego Towarzystwa rolniczego, istniejącego w odpowiednim powiecie.

2. Zadaniem Koła jest :

- a) kształcenie się pod względem narodowym, społecznym, zawodowym i kulturalnym ;
- b) kształcenie się pod względem fizycznym i pod względem przysposobienia wojskowego ;
- c) organizowanie miejscowej młodzieży dla wspólnej pracy i zabawy ;
- d) niesienie pomocy materialnej młodzieży zdolniejszej na kształcenie wyższe.

Zadania powyższe Koło spełnia :

- a) przez zebrania, odczyty, kursy, biblioteki, czytelnie i wycieczki krajoznawcze ;
- b) przez teatry, chóry, deklamacje i orkiestry ;
- c) przez gimnastykę, ćwiczenia w strzelaniu, mustrze i innych ćwiczeniach wojskowych, gry ruchowe, wieczornice, zabawy, ćwiczenia i sporty ;
- d) przez współdziałanie przy zakładaniu Ochotniczych Straży pożarnych Kółek roln., zakładanie drużyn junackich i innych organizacji młodzieży.

Źródło: Ze zbiorów Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie

Bibliografia

A. Źródła

I. Archiwalia

1. Archiwum Akt Nowych

- a) Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny 1928 – 1939
- b) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 1918 – 1939
- c) Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 1917 – 1939
- d) Związek Harcerstwa Polskiego 1913 – 1939

2. Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu

Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej

3. Archiwum Państwowe w Częstochowie

Starostwo Powiatowe w Częstochowie 1919 – 1939

4. Archiwum Państwowe w Kielcach

- a) Starostwo Powiatowe Kieleckie 1919 – 1939
- b) Starostwo Powiatowe Koneckie 1922 – 1939
- c) Starostwo Powiatowe Opoczyńskie 1921 – 1939
- d) Urząd Wojewódzki w Kielcach 1919 – 1939

5. Archiwum Państwowe w Kielcach, oddział w Jędrzejowie

Starostwo Powiatowe Włoszczowskie 1918 – 1939

6. Archiwum Państwowe w Krakowie, oddział w Tarnowie

Akta Gminy Mościce 1848 – 1954

7. Archiwum Państwowe w Lesznie

- a) Starostwo Powiatowe Kościan 1919 – 1939
- b) Starostwo Powiatowe w Gostyniu 1919 – 1939

8. Archiwum Państwowe w Lublinie

- a) Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego w Hrubieszowie 1929 – 1939
- b) Urząd Wojewódzki Lubelski 1919 – 1939

9. Archiwum Państwowe w Łodzi, oddział w Sieradzu

Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wieluniu 1927 – 1939

10. Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim

- a) Akta gmin powiatu piotrkowskiego
 - Akta gminy Bogusławice 1870 – 1954
 - Akta gminy Gorzkowice 1902 – 1954
 - Akta gminy Krzyżanów z siedzibą w Siomkach 1867 – 1945
 - Akta gminy Ręczno 1867 – 1945
 - Akta gminy Rozprza 1868 – 1945
 - Akta gminy Szydłów 1866 – 1945
 - Akta gminy Woźniki z siedzibą w Mzurkach 1915 – 1953
- b) Akta gmin powiatu radomszczańskiego
 - Akta gminy Wielgomłyny 1864 – 1944
- c) Starostwo Powiatowe Piotrkowskie 1918 – 1939
- d) Wydział Powiatowy w Piotrkowie Trybunalskim 1917 – 1950

11. Archiwum Państwowe w Poznaniu

- a) Starostwo Powiatowe w Środzie Wielkopolskiej 1918 – 1939
- b) Urząd Wojewódzki Poznański 1919 – 1939

12. Archiwum Państwowe w Rzeszowie

Starostwo Powiatowe w Kolbuszowej 1921 – 1939
Starostwo Powiatowe w Łąncucie 1919 – 1939
Starostwo Powiatowe w Ropczycach 1919 – 1937
Starostwo Powiatowe w Rzeszowie 1918 – 1939
Starostwo Powiatowe w Strzyżowie 1916 – 1929

13. Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie

- a) Ludowy Ruch Młodzieżowy przed 1939 r.
- b) Fotografie z zakresu działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w latach 1918 – 1939

14. Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego 1927 – 1939

II. Źródła drukowane

a) Akta i dokumenty

- 1. Czwarte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Warszawa 1932.

2. Jednodniówka poświęcona PW i WF w Radomiu. Radom 1930.
3. Komunikat sportowy Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego.
4. Komunikat Związku Młodej Wsi województwa lubelskiego. Lublin lipiec 1936.
5. Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego. Lublin 15 grudnia 1926.
6. Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego. Lublin luty 1928.
7. Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego. Lublin listopad 1928.
8. Komunikat Związku Młodzieży Wiejskiej województwa lubelskiego. Lublin kwiecień 1929.
9. Piąte plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Warszawa 1937.
10. Plan pracy Okręgowego Związku Młodzieży Wiejskiej w Piotrkowie Trybunalskim na rok 1935/1936.
11. Protokół pierwszego posiedzenia Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Warszawa 1927.
12. Referaty ogłoszone na pierwszym plenarnym posiedzeniu Rady Naczelnej Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w dniu 28 marca 1926 roku. Warszawa 1926.
13. Regulamin Koła Młodzieży. Kraków 1927.
14. Regulamin Okręgowego Związku Młodzieży. Kraków 1927.
15. Regulamin Małopolskiego Związku Młodzieży. Kraków 1927.
16. Regulamin Powiatowego Związku Młodzieży Wiejskiej. Warszawa 1929.
17. Sprawozdanie Centralnego Związku Młodej Wsi za lata 1936 – 1938. Warszawa 1939.
18. Sprawozdanie Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej przy Centralnym Związku Kółek Rolniczych za rok 1920.
19. Sprawozdanie Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” za rok 1933.
20. Sprawozdanie Cyfrowe Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” województwa lubelskiego za rok 1933/1934.
21. Sprawozdanie finansowe Związku Młodzieży Wiejskiej RP za okres od 1.03.1928 r. do 30.11.1930 r.
22. Sprawozdanie ze stanu organizacyjnego ZMW województwa poznańskiego z dnia 6.06.1929 r.
23. Sprawozdanie z działalności Centralnego Komitetu do Spraw Młodzieży Wiejskiej. Warszawa 1933 – 1934.
24. Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Lubelskiego za rok 1926 z uwagami o latach 1921 – 1926 oraz obrazami z pracy kół i okręgów. Lublin 1926.

25. Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej za rok 1925. Warszawa 1925.
26. Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” za 1932 r.
27. Sprawozdanie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” za 1938 r.
28. Statut Lubelskiego Wojewódzkiego Związku Młodzieży Wiejskiej Spółdzielni z Odpowiedzialnością Udziałami w Lublinie. Lublin 1928.
29. Statut Zjednoczonego Związku Młodzieży Województwa Kieleckiego. Kielce 1931.
30. Statut Związku Młodej Wsi Ziemi Wielkopolskiej.
31. Statut Związku Młodzieży Ludowej. Warszawa 1930.
32. Statut Związku Młodzieży Wiejskiej we Lwowie. Lwów 1927.
33. Statut Związku Młodzieży Wiejskiej w Krakowie. Kraków 1930.
34. Statut Związku Młodzieży Wiejskiej Województwa Kieleckiego w Kielcach. Kielce 1928.
35. Trzecie plenarne posiedzenie Rady Naukowej Wychowania Fizycznego. Warszawa 1929.

b) Wydawnictwa źródłowe

1. Dudek D.: *Źródła do dziejów kultury fizycznej 1844 – 1939*. Kraków 2001.
2. Gałąź D. (wybór), Gołębiowski E. i Jarecka-Kimłowska S. (oprac.): *Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w walce o postęp i sprawiedliwość społeczną. Wybór dokumentów*. Warszawa 1978.
3. Jarecka-Kimłowska S. (wybór i oprac.): *Na powitanie ZMW 1980. Publicystyka z lat 1956 – 1957*. Warszawa 1982.
4. Malawski S. (red.): *Akademicka młodzież ludowa w II Rzeczypospolitej. Relacje, materiały, dokumenty*. Warszawa 1974.
5. Mały Rocznik Statystyczny 1939. Warszawa 1939.
6. Matusak P., Wypych J. (wybór i oprac.): *Dokumenty programowe ruchu młodzieży wiejskiej 1911 – 1981*. Warszawa 1986.
7. Niećko J. (wybór), Hemmerling Z. (oprac.): *O wewnętrzne życie wsi. Wybór pism z lat 1912 – 1948*. Warszawa 1985.
8. Pierwszy Kongres Centralnego Związku Młodej Wsi (19 – 20 VI 1937 r.). Warszawa 1937.
9. Program kursu prowadzenia pracy w Kołach Młodzieży Wiejskiej. Warszawa 1929.
10. Rocznik Sportowy 1934. Warszawa 1934.

c) Prasa codzienna i czasopisma

1. „Czyn Katolicki”. Częstochowa 1934 – 1939.
2. „Drużyna”. Warszawa 1919 – 1920.
3. „Kultura Fizyczna”. Warszawa 1960.
4. „Kurier Łódzki”. Łódź 1928.
5. „Młoda Polska”. Kraków 1920 – 1932.

6. „Młoda Polska”. Poznań 1926 – 1927.
7. „Młoda Wieś”. Łuck 1935 – 1939.
8. „Młoda Wieś”. Warszawa 1928 – 1939.
9. „Nasza Drużyna”. Warszawa 1921.
10. „Niedziela”. Częstochowa 1926 – 1939.
11. „Opinia”. Kielce 1929.
12. „Przegląd Sokoli”. Warszawa 1921 – 1924.
13. „Przewodnik Gimnastyczny Sokół”. Warszawa 1924 – 1939.
14. „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego”. Warszawa 1999.
15. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”. Warszawa 1979 – 1980, 1982, 1995, 1997.
16. „Rocznik Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”. Warszawa 1984, 1987.
17. „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie”. Warszawa 1963.
18. „Siew”. Warszawa 1922 – 1934.
19. „Siew Młodej Wsi”. Warszawa 1935 – 1939.
20. „Społem”. Poznań 1930 – 1939.
21. „Start”. Warszawa 1929.
22. „Wici”. Warszawa 1928 – 1939.
23. „Wychowanie Fizyczne”. Warszawa 1935 – 1936.
24. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna”. Warszawa 1988.
25. „Wychowanie Fizyczne i Sport”. Warszawa 1957 – 2002.
26. „Znicz”. Kraków 1930 – 1936.

B. Literatura

I. Publikacje

a) Encyklopedie, leksykony, słowniki

- Boniecki J.: *Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej w fotografii*. Warszawa 1996.
- Lipóński W.: *Humanistyczna encyklopedia sportu*. Warszawa 1987.
- Mała encyklopedia sportu*, t. I, Warszawa 1984.
- Mała encyklopedia sportu*, t. II, Warszawa 1987.
- Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII. Lublin 1973.
- Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego*. Warszawa 1989.
- Słownik organizacji młodzieżowych w Polsce 1918 – 1970*. Warszawa 1971.
- Wielka historia Polski 1885 – 1918*, t. VIII. Kraków 1999.

b) Prace zwarte i artykuły

- Bijak M., Garlicka A.: *Fotografia chłopów polskich*. Warszawa 1993.
- Borkowski J.: *Od uzyskania niepodległości do zakończenia II wojny światowej*. W: S. Ingłot (red.): *Historia chłopów polskich*. Wrocław 1992.

- Borkowski J.: *Wizje społeczne i zmagania wiciarzy*. Warszawa 1966.
- Borkowski J., Kowal J., Lato S., Stankiewicz W., Więzik A. (red.): *Zarys historii Polskiego Ruchu Ludowego 1918 – 1939*, t. II. Warszawa 1970.
- Brzezicki A., Miller A. (red.): *Kartki z historii kultury fizycznej i turystyki 1945 – 1964*. Warszawa 1964.
- Chełmecki J.: *Próba zmonopolizowania wychowania fizycznego i sportu w Polsce przez wojsko w latach 1922 – 1925*. W: L. Szymański (red): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 35 – 44.
- Chrobak T., *Poglądy na wieś i państwo Stanisława Gierata*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1995, nr 29, s. 91 – 95.
- Chudański W.: *Ruch ludowy w województwie pomorskim 1920 – 1939*. Warszawa 1970.
- Dąbrowski S.: *Prasa ruchu ludowego 1931 – 1945 jako oręż walki o nową Polskę*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1982 nr 22, s. 109 – 131.
- Dec J.: *Młodzież wiejska. Jej organizacja, dążenia, ideały i prace*. Warszawa 1925.
- Dec J.: *Ruch młodej wsi*. Łuck 1930.
- Drażdżewski S.: *Ludowe Zespoły Sportowe. Powstanie i działalność*. Warszawa 1974.
- Drażdżewski S.: *Upowszechnianie kultury fizycznej wśród młodzieży i dorosłych mieszkańców wsi w latach 1944 – 1972*. Warszawa 1978.
- Drozdowski M.M.: *Życie gospodarcze Polski w latach 1918 – 1939*. W: A. Garlicki (red.): *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1986, s. 146 – 176.
- Drozdek-Małołepsza T.: *Rozwój liczebny i skład socjalny członków*. W: E. Małołepszy, Z. Pawluczuk (red.): *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867 – 1997*. Częstochowa 2001, s. 90 – 93.
- Dyrduł Cz., Pastuszka S.J.: *Na wiciowych drogach powiatu stopnickiego 1928 – 1939*. Kielce 1992.
- Gaj J.: *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*. Warszawa – Poznań 1987.
- Gaj J.: *Kultura fizyczna na wielkopolskiej wsi w latach 1920 – 1951*. W: B. Woltmann (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. IV. Gorzów Wlkp. 2000, s. 157 – 172.
- Gaj J.: *Zarys historii turystyki w Polsce w XIX i XX wieku*. Poznań 2001.
- Gaj J.: *Zarys historii turystyki w Polsce*. Warszawa 2003.
- Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce w XIX i XX wieku*. Poznań 1991.
- Gaj J., Hądzelek K.: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
- Gaj J., Woltmann B. (red.): *Zarys historii sportu w Polsce 1867 – 1997*. Gorzów Wlkp. 1999.
- Gałąj D.: *Powstanie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”*. Warszawa 1959.
- Gierat S.: *Podstawy ruchu młodowiejskiego*. Warszawa 1935.
- Gradowski L. (red.): *Polska 1918 – 1988*. Warszawa 1989.
- Grot Z., Gaj J.: *Zarys dziejów kultury fizycznej w Wielkopolsce*. Warszawa – Poznań 1973.

- Hądzelek K., Rotkiewicz M., Wilk S. (wybór i oprac.): *Bibliografia historii kultury fizycznej*. Warszawa 1985.
- Hemmerling Z.: *Ruch ludowy w Wielkopolsce 1919 – 1939*. Warszawa 1971.
- Historia ruchu ludowego na Białostoczczyźnie (popularny zarys)*. Białystok 1974.
- Inglot S. (red.): *Historia chłopów polskich*. Wrocław 1992.
- Itrich-Drabarek J.: *ZMW 1928 – 1998. Idee ruchu młodowiejskiego*. Warszawa 1998.
- Jachymek J.: *Dorobek polskiej historiografii ruchu ludowego. Stan badań i postu-
laty badawcze*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1997, nr 30, s. 3 – 37.
- Jachymek J., Rajca Cz.: *Stan badań nad dziejami ruchu młodzieży wiejskiej*.
„Rocznik Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”. Warszawa 1984, s. 5 – 14.
- Jakubowska H.: *Kształtowanie się struktury organizacyjnej wychowania fizycznego
i sportu w Polsce w latach 1918 – 1925*. „Kultura Fizyczna” 1960, nr 7 – 8,
s. 498 – 509.
- Jakubowska-Młodzianowska H.: *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego
i Przystosowania Wojskowego w Polsce do 1939 r. (Geneza, struktura orga-
nizacyjna i charakter)*. „Roczniki Naukowe AWF w Warszawie” 1963, t. 2,
s. 355 – 383.
- Jarecka-Kimlowska S.: *Kielecki Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici” 1928 – 1939.
Z problemów ruchu młodzieżowego w okresie międzywojennym*. Warszawa
1968.
- Jurek T.: *Kultura fizyczna mniejszości niemieckiej w Polsce w latach 1918 – 1939*.
Gorzów Wlkp. – Poznań 2002.
- Kęsik J.: *Wojsko Polskie wobec tężyzny fizycznej społeczeństwa 1918 – 1939*.
Wrocław 1996.
- Kęsik J.: *Naród pod bronią. Społeczeństwo w programie polskiej polityki wojsko-
wej 1918 – 1939*. Wrocław 1998.
- Kowal J.: *W XXX-lecie ZMW RP „Wici” 1928 – 1958*. Warszawa 1959.
- Kowal J.: „Wici”. *Powstanie i działalność społeczno-wychowawcza 1928 – 1939*.
Warszawa 1964.
- Kowalski T.: *Ruch ludowy w powiecie rzeszowskim 1895 – 1944*. Warszawa 1973.
- Krasicka Z.: *Wychowanie fizyczne i przystosowanie wojskowe w Związku
Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”*. „Roczniki Dziejów
Ruchu Ludowego” 1997, nr 30, s. 95 – 122.
- Krawczyk M.: *Wychowanie fizyczne w szkole I-go stopnia organizacyjnego*. „Wy-
chowanie Fizyczne w Szkole” 1935/1936, nr 4.
- Kulczycki R.: *Tenis stołowy w Polsce 1919 – 1989*. Gorzów Wlkp. 1998.
- Laskiewicz H.: *Adam Chętnik o kulturze fizycznej wsi polskiej, cz. I*. „Wychowanie
Fizyczne i Sport” 1979, nr 1, s. 31 – 56.
- Laskiewicz H.: *Kultura fizyczna wsi polskiej w poglądach Adama Chętnika, cz. II*.
„Wychowanie Fizyczne i Sport” 1979, nr 2, s. 77 – 92.
- Laskiewicz H.: *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900 – 1939. Zarys
monograficzny dziejów*. Szczecin 1998.

- Lato S.: *Ruch ludowy wobec sanacji (z dziejów politycznych II Rzeczypospolitej)*. Rzeszów 1985.
- Łabaj M.: *Zarys historii rekreacji fizycznej w Polsce do roku 1939*. Kraków 1987.
- Łuczak A.: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej (1928 – 1939)*. W: K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 70 – 135.
- Maj K.: *Ruch młodzieży wiejskiej jako postępowy ruch chłopski*. Warszawa 1936.
- Majewski S.: *Problemy edukacji młodego pokolenia wsi polskiej w latach 1918 – 1939*. W: S. J. Pastuszka (red.): *Chłopi — kultura — naród — państwo*. Kielce 1995.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna i przysposobienie wojskowe w Częstochowie i w powiecie częstochowskim w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 1996.
- Małolepszy E.: *Działalność Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego w Wieluniu w latach 1927 – 1939 w zakresie propagowania i popularyzacji kultury fizycznej na wsi*. W: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Kultura Fizyczna” t. IV. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Częstochowa 2001, s. 31 – 39.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna na wsi w województwie kieleckim w latach 1919 – 1939 (zarys problematyki)*. W: M. Adamczyk (red.): „Zeszyty Wszechnicy Świętokrzyskiej”, nr 13. Kielce 2001, s. 127 – 137.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi w latach 1919 – 1939 (zarys problematyki)*. W: W. Mynarski, M. Ponczek (red.): *Tradycje i współczesność kultury fizycznej*. Katowice 2001, s. 92 – 98.
- Małolepszy E.: *Problematyka kultury fizycznej na łamach czasopisma „Wici” w latach 1928 – 1939*. W: E. Małolepszy, M. Ponczek (red.): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce i wśród Polaków na obczyźnie w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 2001, s. 7 – 13.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Centralnego Związku Młodej Wsi w latach 1919 – 1939*. W: R. Cieśliński (red.): *Rocznik Naukowy Zamiejscowego Wydziału Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej AWF w Warszawie*, t. IX. Biała Podlaska 2002, s. 321 – 334.
- Małolepszy E.: *Wychowanie fizyczne i sport w programach działalności wiejskich organizacji młodzieżowych w II Rzeczypospolitej*. W: L. Nowak, M. Szerbiński. (red.): *Ze studiów nad polskim dziedzictwem w świecie*. Gorzów Wlkp. 2002, s. 277 – 282.
- Małolepszy E.: *Wychowanie fizyczne i sport na wsi w II Rzeczypospolitej*. W: R. Wasztyl (red.): *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej*. Kraków 2002, s. 235 – 244.
- Małolepszy E.: *Rola i znaczenie prasy wiejskich organizacji młodzieżowych w popularyzacji i upowszechnianiu kultury fizycznej na wsi w okresie II Rzeczypospolitej*

- (zarys problematyki). W: M. Adamczyk, Z. Ratajek (red.): *Wkład ruchu ludowego w przeobrażenia oświaty i szkolnictwa na wsi*. Kielce 2002, s. 245 – 251.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności Związku Młodzieży Ludowej (1926 – 1937)*, W: J. Rodziewicz-Gruhn, E. Małolepszy (red.): „Kultura Fizyczna”, z. V. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Częstochowa 2003, s. 101 – 110.
- Małolepszy E.: *Kultura fizyczna w działalności Małopolskiego Związku Młodzieży przy Małopolskim Towarzystwie Rolniczym w latach 1919 – 1931*. W: M. Ponczek (red.): „Zeszyty Metodyczno-Naukowe”, AWF. Katowice 2003, t. 14, s. 171 – 184.
- Małolepszy E., Pawluczuk Z. (red.): *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867 – 1997*. Częstochowa 2001.
- Małolepszy E., Ponczek M. (red.): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce i wśród Polaków na obczyźnie w latach 1918 – 1939*. Częstochowa 2001.
- Mierzwiński H.: *Tomasz Nocznicki wobec problemów młodzieży wiejskiej*. „Rocznik Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”, 1987, t. 2, s. 99 – 108.
- Mierzwiński H.: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki (1928 – 1948)*. Biała Podlaska 1992.
- Mierzwiński H.: *Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici” wobec problemów wychowania fizycznego, sportu i turystyki*. „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 4, s. 119 – 135.
- Mierzwiński H.: *Wiciarze wobec problemów kultury fizycznej (1928 – 1948)*. „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 1999, nr 13, s. 16 – 29.
- Milewski J.: *Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w województwie białostockim (1928 – 1948)*. „Rocznik Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”. Warszawa 1984, s. 57 – 66.
- Mioduchowska M.: *Geneza i rozwój organizacyjny Związku Młodzieży Wiejskiej na Lubelszczyźnie (1912 – 1928)*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1982 nr 22, s. 83 – 108.
- Mioduchowska M.: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912 – 1928*. Warszawa 1984.
- Moska W., Gizowski M.: *Bibliografia enumeratywna historii polskiej kultury fizycznej 1985 – 1999*. Gdańsk 2000.
- Mynarski W., Ponczek M. (red.): *Tradycje i współczesność kultury fizycznej. Materiały pokonferencyjne I Konferencji Naukowej*. Katowice 2001.
- Niećko J.: *Dwudziestolecie ruchu młodzieży wiejskiej*. Warszawa 1932.
- Nowak L.: *Wychowanie fizyczne i sport w państwowym szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce w latach 1918 – 1939*. Poznań 1996.
- Odziemkowski J.: *Wieś i armia w II Rzeczypospolitej*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1988.

- Odziemkowski J.: *Armia i społeczeństwo w II Rzeczypospolitej*. Warszawa 1996.
- Olbrychski R. (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992.
- Osmulski T.: *Problemy kultury fizycznej na wsi w Polsce w dwudziestoleciu międzywojennym*. „Kultura Fizyczna” 1960, nr 4, s. 247 – 253.
- Paczkowski A.: *Prasa polska w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1980.
- Pastuszka S. J. (red.): *Chłopi — kultura — naród — państwo*. Kielce 1995.
- Pawłowski S., Zieliński A.: *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1977.
- Piaścik F.: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” — Centralny Związek Młodej Wsi*. W: Olbrychski R. (red.): *Siew i „Raclawice”. Ruch młodowiejski w czasie pokoju i wojny*. Warszawa 1992, s. 23 – 32.
- Pietrusiewicz M.: *Polityka oświatowa stronnictw ludowych w Polsce w latach 1918 – 1932*. Słupsk 1991.
- Podgórska E. (red.): *Ruch ludowy w województwie łódzkim*. Łódź 1968.
- Ponczek M.: *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864 – 1939*. Katowice 1992.
- Ponczek M.: *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Katowice 1997.
- Przybysz K. (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986.
- Przybysz K. (red.): *Ruch młodowiejski na Mazowszu*. Warszawa 1989.
- Pyzik J., Szulc M. (red.): *Atlas historii Polski. 520 tys. p.n.e. – 2003*. Kraków 2003.
- Rechowicz H.: *Polska kultura fizyczna na Śląsku Górnym i Cieszyńskim do 1939 roku*. Katowice 1991.
- Rechowicz H.: *Sport na Górnym Śląsku do 1939 roku*. Katowice 1997.
- Rek T.: *Z dziejów ruchu ludowego na Mazowszu i Podlasiu*. Warszawa 1965.
- Rozwadowski P.: *Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego 1927 – 1939*. Warszawa 2000.
- Słoniewski M.: *Wychowanie fizyczne i sport w działalności polskich organizacji młodzieżowych związanych z prawicą społeczną w latach 1918 – 1939*. Warszawa 1984.
- Słoniewski M.: *Koncepcje i organizacja wychowania fizycznego i sportu w okresie międzywojennym*. „Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” 1988, nr 9, s. 295 – 300.
- Stański M.: *Rozwój ruchu ludowego na Pomorzu Gdańskim 1920 – 1926*. Poznań 1960.
- Stępień S.: *Prasa Ludowa w Polsce. Zarys historyczny*. Warszawa 1984.
- Szymański L.: *Przyczynek do studiów nad polityką II Rzeczypospolitej w kulturze fizycznej w latach 1918 – 1926*. W: L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 19 – 33.
- Szymański L. (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993.
- Szymański L.: *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*. Wrocław 1995.

- Szymański L.: *Model zarządzania kulturą fizyczną w II Rzeczypospolitej i Polsce Ludowej*. „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 1 – 2, s. 319 – 342.
- Tomczonek Z.: *Ruch ludowy na Białostoczczyźnie 1918 – 1939*. Warszawa 1978.
- Tomczonek Z.: *Ruch ludowy na Wileńszczyźnie i Nowogródzczyźnie w okresie międzywojennym*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1995, nr 29, s. 55 – 87.
- Tomczonek Z.: *Ruch ludowy na kresach północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej*. Białystok 1996.
- Toporowicz K.: *Listy Eugeniusza Piaseckiego do Stanisława Ciechanowskiego (1918 – 1939)*. Kraków 1994.
- Trocka H.: *Spółdzielczość w programie i polityce Polskich Stronnictw Ludowych do roku 1939*. Warszawa 1969.
- Turkowski R.: *Mazowiecki Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” w latach 1928 – 1939*. W: *Z badań nad młodzieżą wiejską*. Warszawa 1982, s. 63 – 86.
- Turkowski R.: *Wiejskie organizacje młodzieżowe a wychowanie obywatelskie chłopca w okresie międzywojennym*. „Rocznik Dziejów Ruchu Młodowiejskiego”. Warszawa 1984, s. 15 – 29.
- Turkowski R.: *Wiejski ruch młodzieżowy w województwie warszawskim w okresie międzywojennym*. W: K. Przybysz (red.): *Ruch młodowiejski na Mazowszu*. Warszawa 1989, s. 20 – 65.
- Wasztyl R. (red.): *Polska kultura fizyczna w czasach zaborów i Drugiej Rzeczypospolitej*. Kraków 2002.
- Wojtycza J.: *Przysposobienie wojskowe w odrodzonej Polsce do roku 1926*. Kraków 2001.
- Wolsza T.: *Narodowa Demokracja wobec chłopów w latach 1887 – 1914. Programy, polityka, działalność*. Warszawa 1992.
- Woltmann B. (red.): *Lekkoatletyka w Polsce 1919 – 1994*. Warszawa 1994.
- Woltmann B. (red.): *75 lat Poznańskiego Okręgowego Związku Piłki Nożnej 1921 – 1996*. Poznań 1996.
- Woltmann B. (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. IV. Gorzów Wlkp. 2000.
- Woltmann B., Gaj J.: *Sport w Polsce 1919 – 1939*. Gorzów Wlkp. 1997.
- Wroczyński R.: *Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985.
- Wypych J.: *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” w latach 1928 – 1934. Zarys rozwoju i działalności*. „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego” 1979/1980, nr 20, s. 152 – 181.
- Wypych J.: *Przed „Wiciami”. Ruch młodzieży wiejskiej do 1928 roku*. W: K. Przybysz (red.): *Przed „Wiciami” i po „Wiciach”*. Warszawa 1986, s. 8 – 69.
- Zakrzewski A.: *Sejmy — kluby — posłowie*. W: A. Zakrzewski (red.): *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1990, s. 166 – 209.
- Zbierski S.: *Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej*. Warszawa 1987.

c) Wydawnictwa okazjonalne

Iwanowska T., Sikora K., *Niezlomne. Kobiety w ruchu ludowym*. Warszawa 2003.
VIII Krajowy Zjazd Delegatów Zrzeszenia Ludowe Zespoły Sportowe. Warszawa
1976.

II. Prace niepublikowane

Czarnecki L.: *Ludowcy wobec zagrożeń bezpieczeństwa państwa polskiego*.
Maszynopis pracy doktorskiej. Warszawa 1997.

Indeks nazwisk¹

Adamczyk M. 107, 119, 212, 213;
Adamczyk Z. 97;
Albert A. 15;
Andrzejewski Jan 44, 165;
Anuszczyk 108;
Ardasiewiczówna Wiktoria 31;

Babirecki 150;
Babski Bolesław 24, 26, 35;
Baczewski Antoni 125;
Bahrke Karol 19;
Bajan Jerzy 180;
Banach Kazimierz 31, 35, 42;
Banaczyk Władysław 44, 45;
Bant W. 138;
Baran 69;
Baran S. 142;
Baraniak K. 138;
Baraniak Kazimierz 78, 138;
Barański S. 24;
Barewicz Nikifor 96;
Bartecki Aleksander 112;
Bartecki Jan 86;
Bartel Kazimierz 178;
Bartkiewicz Kazimierz 92;
Bartnik Stanisław 86;
Bartoniewicz Józef 60;
Bartuzel 108;
Barzycki Feliks 137;
Baścik M. 32;
Bąk Stanisław 153;
Bąkowski Ignacy 58;
Beccarówna 98;
Bela Czesław 165;
Benedykciński W. 22;

Bereśniewicz 32;
Bergier Ludwik 58;
Białas 93;
Białczak Edward 59;
Bieda Władysław 28;
Biel Franciszek 154;
Bielawski Stanisław 160;
Bieniędzinka 80;
Bień Adam 24, 35;
Bieńkowski M. 138;
Bijak M. 209;
Bilski S. 165;
Błaszkwicz Władysław 38, 39;
Błaszkowski Marian 60;
Bobrówna Stanisława 78, 160;
Boduchowa Rozalia 39;
Bogusławski Aleksander 20, 24;
Bojko Jakub 19;
Boksówna 38;
Boniecki J. 209;
Boniszewski B. 117;
Bończak Zygmunt 140;
Borecki 165;
Borkowski Jan 11, 12, 14 – 16, 209, 210;
Borowski 99;
Borysławski Mikołaj 32;
Borysowicz Stanisław 58;
Bratkowski A. 112;
Brodaska Zdzisław 122;
Broźbar Jacek 138;
Bruzda J. 22;
Brzezińska Rozalia 20, 21;
Brzeziński Stefan Julian 19;
Brzezicki A. 210;
Brzezowski Franciszek 60;

¹ Indeks nie obejmuje nazwisk występujących w aneksach.

Brzóska Tadeusz 110;
Budziszewski Kazimierz 143;
Budzyński Jan 139;
Bujak Antoni 23;
Bukh Niels 53;
Buraczyńska Anna 160;
Burchaciński Władysław 58;
Burhardt-Bukacki Stanisław 50;
Burmistrzakówna Mieczysława 143;
Burzyński Józef 160;

Cepucha 139;
Chabianka W. 166;
Chałkowski Wiktor 80;
Chełmecki J. 49, 210;
Chętnik Adam 21, 211;
Chmielewski 81;
Chmielewski P. 79;
Chmielewski S. 79;
Chórski T. 97;
Chrobak T. 210;
Chudański W. 210;
Chudy J. 32;
Chyliński 60;
Cichocki 99;
Cichy S. 44;
Ciechanowski Stanisław 53, 64, 182, 215;
Ciechomski J. 142;
Ciemniewski Jerzy 28, 93;
Cieśliński R. 212;
Cimoszochówna Jadwiga 99;
Ciok K. 104;
Cis Michał 76;
Cis-Bankiewicz Z. 173;
Cisło S. 32;
Ciszek Józef 73, 80, 83, 157, 183;
Ciupa Józef 81;
Cuprych 167;
Cywka Jan 78;
Czarnecki L. 216;
Czernecki Stanisław 153;
Czyszczek Antoni 59;
Czyżewski 108;
Czyżewski Zygmunt 31;

Ćwiczewicz Jan 160;

Ćwikowski F. 32;

Daab Władysław 31;
Danysz-Fleszarowa 75;
Dąbrowski Franciszek 24;
Dąbrowski R. 104;
Dąbrowski S. 210;
Dec J. 24, 210;
Deja Józef 24;
Delecki Adolf 31, 85, 86, 171;
Dębowski J. 161;
Długosz Jan 10;
Dobrodzicki Adam 55;
Dobrowolska S. 37;
Dojek Franciszek 86;
Doleszek Jan 140;
Domagalski Stanisław 58;
Domagała Jan 155;
Domański Jan 35, 136;
Domażalska L. 137;
Domin Jan 153;
Doollinger 115;
Dorobek 24;
Drabik Kazimierz 154;
Drabiński Józef 59;
Drażdzewski S. 210;
Drozdek-Małolepsza T. 17, 210;
Drozdowski M. M. 15, 210;
Drózdź J. 32;
Drózdźewski Józef 143;
Dubska 122;
Dudek D. 208;
Duliban Tadeusz 138;
Dunin Wacław 20;
Dymek 37;
Dyras 155;
Dyrduł Cz. 6, 137, 210;
Dyszkiewicz 38;
Dyszkiewicz Jan 147;
Dzendzel Henryk 85;
Dzendzel Tadeusz 86, 183;
Dzierzkówna Zofia 142;
Dzierżawski Z. 22;
Dziubińska Jadwiga 19;

Eckert M. 14, 15;

Ederle Gertruda 178;

Falek 108;

Fietz E. 44;

Fijołek Antoni 138;

Filek T. 166;

Fiut Władysław 140;

Frymus Edward 60;

Fularski Stanisław 140;

Gabański Ludwik 166;

Gaj Jerzy 6, 10, 13 – 17, 48, 53, 130, 131,
210, 215;

Gajoch Jan 154;

Galbus Stanisław 86;

Galewski Józef 165;

Gałąj D. 19, 21, 208, 210;

Gamoń Bolesław 153;

Garańczuk Michał 96;

Garlicka A. 209;

Garlicki A. 15;

Garstecki Zygmunt 31;

Gawski-Bończa Zbigniew 34;

Gągół 81;

Gąsior Michał 154;

Gesing Roman 39;

Gidaszewski W. 166;

Gierat Stanisław 26, 28, 29, 31, 43, 83, 85,
102, 104, 210;

Giermazik 108;

Gipski Jan 42;

Girulski 98;

Gizowski M. 213;

Gliniak Andrzej 39;

Głosówna J. 79;

Golczyński Zygmunt 138;

Gołaś Wacław 165;

Gołębicki W. 92;

Gołębiowski E. 35, 126 – 129, 208;

Gomółka Stanisław 78;

Gonera Szczepan 165;

Gontarczyk S. 140;

Gortat Wincenty 24;

Góralczyk Jan 154, 155;

Górnicki (ks.) 24;

Górski Maciej 155;

Górski Józef 32;

Graczyk 108;

Gradowski L. 5, 11, 210;

Grochmal Adam 33;

Grocholski 120;

Grochowski Kazimierz 26, 72;

Grodzki Jan 155;

Grot Zdzisław 15, 17, 210;

Gryning Wiktor 44, 163;

Grzankowska Maria 58;

Grzybowski 97;

Gulewicz 38;

Habiniak Aleksander 57;

Hajnela 153;

Haladin Zygmunt 59;

Hałys Stanisław 155;

Hądzelek Kajetan 6, 16, 48, 130, 210, 211;

Hemmerling Z. 208, 211;

Hermaszewska Władysława 160;

Hermaszewski Antoni 24;

Hołtynówna Zofia 143;

Howorka Michał 162, 165;

Hudec Marian 57;

Idzikowski Stanisław 59

Inglot S. 11, 209, 211;

Iracki Piotr 86;

Itrich-Drabarek J. 211;

Iwanowska T. 216;

Jabłoński 108;

Jachymek J. 211;

Jagła Michał 45;

Jagusztyn Franciszek 28;

Jajuga Jan 165;

Jakubik Stanisław 153;

Jakubowska H. 47, 211;

Jakubowska-Młodzianowska H. 51, 211;

Jagodziński 108;

Janczewski Stanisław 120;

Janikowski 108;

Jankowski 108;

Jankowski Czesław 31;

Jankowski Józef 165;

Janowski 24;

Janowski A. 24, 65;
 Janusz Wincenty 34;
 Januszewski 157;
 Januskiewicz Kazimierz 78;
 Jarecka-Kimlowska S. 6, 16, 35, 126 – 129,
 137, 208, 211;
 Jaros Antoni 20;
 Jarosz 151;
 Jaskólski 83;
 Jaskólski Antoni 183;
 Jaśkiewicz Walenty 165;
 Jaździński Stefan 58;
 Jeliński 125;
 Jeszkiewicz W. 165;
 Jezierski Ignacy 60;
 Jeziorowski Henryk 48;
 Jeżówna Julia 165;
 Jędraszkowski 143;
 Jung 57;
 Jura Albin 37, 39;
 Jurek Tomasz 211;
 Jurga Stanisław 165;
 Jurkowski Konstanty 58;
 Juszcak F. 44;
 Juszkiewicz Jan 38, 39;

Kacieszczenko 98;
 Kaczor Teofil 103;
 Kaczorowski Bogdan 58;
 Kaczyński Stanisław 57;
 Kalocianka 81;
 Kalwaj Stanisław 166;
 Kamińska H. 104;
 Kamińska W. 137;
 Kamiński 108;
 Kamiński Władysław 24;
 Kańska Zofia 174;
 Kapica Bolesław 59;
 Karczewski Stanisław 60;
 Karolewski 108;
 Kasiński Józef 58;
 Kasperski Franciszek 44, 164, 165;
 Kasproicz Jan 133;
 Katieszczenko Gurij 80;
 Katieszczenko Stefan 80;
 Kawalek Władysław 160;
 Kazimierowicz Tomasz 24;
 Kazimierski Kazimierz 31;
 Keńć Benedykt 34;
 Kęsik J. 211;
 Kic Feliks 147;
 Kicińska 98;
 Kidula 108;
 Kilimon Władysław 32;
 Kiliński Władysław 51, 53;
 Kinder 69;
 Klawiński 166;
 Klawiński Franciszek 165, 166;
 Klepacki Tadeusz 163;
 Klepacki Władysław 81;
 Kliber F. 44;
 Klimczyński Antoni 33;
 Klimek Józef 31;
 Kłosowski Józef Nikodem 26;
 Kobylański Teofil 86;
 Kocieszczenko Gorej 98;
 Kołodczenko (Halina) 78, 99;
 Konopacka Halina 179, 180;
 Kopeć Marcin 153;
 Kopeć Michał 44, 168;
 Korbik 167;
 Kordel 164, 166;
 Kornilowicz Kazimierz 24;
 Koroszewski 34;
 Korsak W. 130;
 Kosmowska Irena 19;
 Kosmowski 99;
 Kotas Franciszek 139;
 Kowal Józef 6, 18, 19, 22, 26, 35 – 37, 144,
 210, 211;
 Kowal Leon 42;
 Kowalczyk 103;
 Kowalczyk Bolesław 119;
 Kowalewska Maria 78,
 Kowalińska J. 145;
 Kowalski Antoni 44;
 Kowalski T. 211;
 Kozłowski 32, 99, 100, 133, 183;
 Kozłowski Feliks 32, 121;
 Kozłowski Longin 86;
 Koźmiński Wawrzyniec 24;
 Krasicka Zofia 6, 211;

Krasiejko Eugeniusz 137;
 Krasoń Jan 60;
 Krawczyk M. 13, 211;
 Krawczykowski F. 177;
 Krocak Stanisław 113, 123, 124;
 Kryczkowski 108;
 Kryst 108;
 Krzemiński 139;
 Kubiak 167;
 Kubicki Marian 32;
 Kucińska 137;
 Kudaszewiczówna 98;
 Kudliński Antoni 162;
 Kudzinowski Antoni 81;
 Kudzinowski Mieczysław 81;
 Kukliński 72;
 Kulbot Mirosław 137;
 Kulczycki R. 211;
 Kulesza Alfons 32;
 Kulesza Stanisław 81;
 Kulikowski Cz. 150;
 Kuliński (ks.) 22;
 Kulpa Stanisław 38 – 40, 85, 150;
 Kuhn Kazimierz 58;
 Kura Józef 59;
 Kurdulski Wacław 143;
 Kurletto 69;
 Kuropatwa Stanisław 183;
 Kutyla Stanisław 140;
 Kuźmicki Kazimierz 81, 98, 183;
 Kuźmicki Konstanty 81, 98, 99;
 Kuźniarz Tomasz 31;
 Kuźnicka 80;
 Kwaśniewski Stanisław 138;
 Kwiatkowska Irena 78;
 Kwiatkowski Mariusz 58;
 Kwiecień Władysław 154;

Langer Antoni 24;
 Langier Jerzy 140;
 Laskiewicz H. 211;
 Laszuk Adam 34;
 Lato Stanisław 15, 210, 212;
 Lechicka Jadwiga 55;
 Lemieszewski Stefan 96;
 Lenar Włodzimierz 138;

 Lenda Józef 58;
 Lewakowski Karol 19;
 Lewandowski Jan 113;
 Lewandowski Zenon 19;
 Lewicki Emil 59;
 Lewkowicz Jan 42;
 Lipecki Marian 60;
 Lipiński Stanisław 73, 94;
 Lipoński W. 209;
 Lis-Błoński Stanisław 86;
 Lisiecki Edmund 158;
 Lubański Józef 139;
 Lubański K. 138;
 Ludertowicz Maksymilian 73, 83, 86, 183;
 Ludwiczak 152;
 Lukhaus Edward 79, 81, 98 – 100, 183;
 Lutyk Leon 69, 72, 74, 76, 130, 131, 134,
 135, 170, 173, 174;

Łabaj M. 212;
 Ładziński Ludwik 58;
 Łaszcz Tadeusz 85, 86, 149, 150, 152;
 Ławski Zenon 34;
 Łazowska 80;
 Łażewski A. 44;
 Łącki Józef 137;
 Łozowska Janina 98;
 Łopuszański Tadeusz 49, 50;
 Łuczak A. 35, 37, 212;
 Łuczyński 114;
 Ługowski 97;
 Łukasiewiczówna Karolina 33;
 Łukasik F. 44;
 Łukasik Z. 104;
 Łukawski Stefan 58;
 Łuszcz Stanisław 60;

Maciąszkówna M. 79;
 Mackiewicz Jan 80;
 Mackiewicz Julian 80;
 Mackiewiczówna Anna 80;
 Mackiewiczówna Stanisława 80;
 Maćkowiak Cz. 165;
 Maćkowiak Władysław 166;
 Madej 97;
 Mahler Kazimierz 31;

Maj Kazimierz 24, 28, 31, 32, 212;
 Majchrzycki 32;
 Majchrzycki Wincenty 166;
 Majczyna Piotr 86;
 Majewski S. 13, 14, 212;
 Malawski S. 208;
 Małolepszy Eligiusz 17, 50, 107, 119, 129,
 136, 210, 212, 213;
 Mańko 32;
 Marchlewski Jan 78;
 Marciniak Adam 59;
 Marcinkowski Józef 39;
 Marczak 83;
 Markowiec Andrzej 96, 100;
 Marszałek Józef 85;
 Matusak P. 208;
 Matuszewski Zygmunt 86, 183;
 Mazurek 94;
 Mazurkiewicz J. 89, 93;
 Mazurowa Maria 39;
 Mazurówna 38;
 MękarSKI M. 104;
 Michalec 72;
 Michalski Władysław 58;
 Miechówka Stanisław 31;
 Mieńko Edward 81;
 Mieńko Leon 81;
 Mierzwiński Henryk 6, 10, 48, 62, 135, 144,
 213;
 Miętówna 44;
 Migut Stanisław 24;
 Mikita Piotr 86;
 Mikołajczak 165;
 Mikołajczyk Stanisław 44, 45, 162;
 Milewski J. 213;
 Miller A. 210;
 Miller Władysław 57;
 Miłobędzki Adam 72 – 74, 76, 85 – 87, 93,
 94, 149, 171;
 Mioduchowska M. 6, 20, 21, 24 – 26, 73,
 213;
 Mistewiczówna H. 104;
 Mitz Mieczysław 39;
 Mocek A. 44;
 Modrzejewska Maria 139;
 Modrzejewski Władysław 58;
 Momot Stanisław 60;
 Moska W. 213;
 Mościcki Ignacy 35, 79, 137, 176, 178;
 Mroczek Waclaw 60;
 Mucha Edward 121;
 Mularek Ignacy 24, 72;
 Musiał Józef 112;
 Muszyński Antoni 59;
 Muszyński Jan 98;
 Muszyński Władysław 86;
 Mynarski W. 212, 213;
Nagraba Stefan 33;
 Naumowiczówna 98;
 Nehring Edward 170;
 Nidecki 98;
 Niećko Józef 19, 20, 23, 24, 26, 35, 68, 208,
 213;
 Niedbalski Aleksander 24;
 Nocznicki Tomasz 213;
 Nodzykowski 140;
 Nosalówna Ewa 149;
 Nossek Jan 24;
 Nowak Teodor 166;
 Nowakowski Adam 136;
 Nowicki Stanisław 166;
 Nowosielska Z. 73;
 Nowosielski E. 73;
 Nowak Leonard 48, 212, 213;
 Nowak Stanisław 59;
Odważny 108;
 Odziemkowski J. 213, 214;
 Ogrodnik Aleksander 58;
 Ogrodny S. 165;
 Okła Edward 78;
 Olbrychski R. 5, 21, 22, 26, 28 – 31, 37, 183,
 214;
 Olechowski Antoni 155;
 Olejniczakówna M. 44;
 Olendzki (W.) 69, 170;
 Olewiński Piotr 21, 23, 24, 26, 65;
 Ołędzki W. 170;
 Olkówna M. 44;
 Olszewski Jan 31;
 Olszyna-Wilczyński Józef 51, 55;

Onisk 99;
 Orchowski Józef 144;
 Orłowicz Mieczysław 48;
 Osmulski T. 48, 62, 214;
 Ostrowski Jan 165;
 Owiński Jan 37, 38;

Pac Konstanty 26;
 Paczkowski A. 214;
 Pajewski Stanisław 32;
 Panaszek Michał 58;
 Pańkówna Maria 143;
 Pastuszka S.J. 6, 13, 137, 210, 212, 214;
 Paszkiewicz 98;
 Pawlik Franciszek 26;
 Pawlisiak S. 165;
 Pawluczuk Zdzisław 17, 210, 213;
 Pawłowski 37, 113;
 Pawłowski K. 22;
 Pawłowski S. 6, 19, 20, 22, 73, 74, 135, 214;
 Pączkowski 113;
 Pełka 24;
 Peretiakiewicz Bolesław 58;
 Pęcherzewski 108;
 Pfeiffer 150;
 Piasecki Eugeniusz 53, 54, 64, 182, 215;
 Piaścik Franciszek 22, 23, 26, 31, 214;
 Piątek Bolesław 85;
 Piątek Stefan 114;
 Pielka 38;
 Pielsa Stanisław 180;
 Pieniążkówna 98;
 Pieszkowski Wincenty 58;
 Pietrusiewicz M. 214;
 Pietryka Łukasz 142;
 Pietrzyk 112;
 Pietrzyk Stefan 28, 86, 149;
 Pilis Wiesław 10;
 Piłsudski Józef 17, 27, 29, 35, 42, 51 – 53,
 64, 124, 139, 178, 182;
 Piórkowska E. 143;
 Piskozub Paweł 85;
 Plattner Fryderyk 24;
 Plaszczyk Józef 59;
 Płatos J. 120;
 Płonczyński 180;

Podgórny J. 98;
 Podgórska 93;
 Podgórska E. 214;
 Podgórska Eugenia 26;
 Podsiadło Marian 140;
 Podworski 150;
 Pohoski Jan 28;
 Polakiewicz Karol 32;
 Pomianowski Gustaw 24;
 Ponczek Mirosław 16, 129, 212 – 214;
 Popek Feliks 60;
 Popiel Konstanty 39;
 Porazińska Janina 20;
 Postaremczak 167;
 Prokop Feliks 81;
 Prokopowicz 79, 81, 98;
 Przybysz K. 18, 35, 37, 212, 214, 215;
 Przybysz L. 121;
 Przygodzki Wincenty 58;
 Przysaś T. 152;
 Puziewicz Henryk 32, 34;
 Pytel Aleksander 42;
 Pyzik J. 11, 214;

Rachmaciej 38;
 Rademacher Stanisław 165;
 Radło A. 147;
 Radwan Władysław 24;
 Radwańska Regina 78;
 Radwański Kazimierz 104;
 Rajca Cz. 211;
 Rakocki J. 140;
 Ratajczak L. 165, 166;
 Ratajek Z. 213;
 Ratajski J. 44;
 Rechowicz H. 214;
 Reda Adam 138;
 Redwańska R. 137;
 Redzyna Czesław 141;
 Rejner Kazimierz 78;
 Rek T. 214;
 Resing W. 166;
 Resztak J. 44;
 Reymont Stanisław 32;
 Rędziszówna Regina 180;
 Rodkiewicz Stanisław 34;

Rodziewicz-Gruhn J. 212, 213;
Rogowski Bazyli 58;
Rop Józef 155;
Rosiak Eugeniusz 137;
Rosiewicz 86;
Roszak Stanisław 166;
Roszkowski Czesław 81;
Roszkowski Władysław 81;
Rotkiewicz M. 211;
Rouppert Kazimiera 37 – 39;
Rouppert Stanisław 55, 62;
Rozmarynowski Marian 58;
Rozwadowski P. 51, 56, 214;
Rożek S. 166;
Różycki 24;
Różyńska Zofia 161;
Rudko Bolesław 86;
Rudnicki Edward 57;
Rusiak Franciszek 166;
Ruszelewski 97;
Ruśniak Józef 154, 155;
Ruta Jan 166;
Rutkowska E. 142;
Rybakówna Zofia 80;
Rybczyński Adam 96;
Ryc Walerian 34;
Rydz-Śmigły Edward 29, 34;
Ryżewski Zygmunt 34;
Rzadkowolska Stanisława 139;
Rządkowski 24;
Rzeszowiak Władysław 137;

Sadowski A. 139;
Salingerówna Irena 32;
Sałkówna 98;
Samkówna M. 143;
Sawicka Malwina 160;
Sawicki J. 93;
Sawicki K. 51;
Sąchocki L. 149, 152;
Seidemann 180;
Serwatka Franciszek 165;
Sęczkowska Maria 60;
Siejak Stanisław 165;
Siekierkowski W. 142;
Sieklicki J. 138;

Sieroszewski Stanisław 28;
Sikora K. 216;
Sikorski Stanisław 72;
Sikorski W. 69;
Siła 108;
Sitek 108;
Sitkowska A. 137;
Skawińska G. 166;
Skierczyński M. 177;
Skoblewska 81;
Skocz Zbigniew 116, 171, 172;
Skolimowski Michał 137;
Skowrońska 98;
Skwarnicki 83;
Słaby Waclaw 137;
Słoniewski Michał 6, 28, 31, 39, 47, 49, 51,
65, 67, 85, 86, 89, 115, 117, 118, 214;
Słowacki Juliusz 44;
Smaż Stanisław 137;
Sobociński Stanisław 59;
Soja Władysław 73;
Sokołowski 86;
Sokołowski A. 43;
Sondel 40;
Sosabowski 58, 59;
Spaleniak 108;
Stachnik F. 32, 38;
Stachowiak 166;
Stachowiak Adam 33, 34;
Stachurski Jan 58, 86;
Stankiewicz W. 210;
Stankiewiczówna L. 98;
Stańczyk 97;
Stańczykowski Kazimierz 26;
Stański M. 214;
Stapiński Jan 19;
Starzyński 69;
Starzyński Stanisław 116;
Stasiak Jan 139;
Staszkievicz J. 32;
Stawiarz Jan 32, 33;
Stec 137;
Stefanowiczówna Aniela 24;
Stefański 180;
Stefczyk Józef 121;
Stępień S. 69, 214;

Stolarski Błażej 21;
 Stopa Jan 154;
 Stożek J. 32;
 Stożek S. 32;
 Strycharski Bronisław 141;
 Strzelczyk M. 44;
 Studziński 69;
 Stworzeń Zbigniew 154;
 Styrczula Stanisław 57;
 Styrylski Wincenty 33, 38 – 40, 151, 152;
 Suchański Jerzy 73;
 Suchta 147;
 Sułgut Stefan 60;
 Supryczyński Zygmunt 139;
 Szachmacińska 141;
 Szafran 165;
 Szafran C. 44;
 Szafranski Izidor 143;
 Szałek K. 22;
 Szarola Tomasz 155;
 Szczepański Jan 165;
 Szczerba Władysław 31;
 Szczerbiński M. 212;
 Szczęsny 144;
 Szelaż F. 44;
 Szelest Bolesław 58;
 Szewczyk Michał 83, 99, 104, 174, 183;
 Szklarek 108;
 Szkop Jan 31;
 Szpilówna S. 79;
 Szrankowski Henryk 100;
 Sztabiński Kazimierz 108;
 Sztajner Marian 160;
 Szulc M. 11, 214;
 Szulczyński G. 44;
 Szusterowski Seweryn 122;
 Szydłowski 98;
 Szyfer 142;
 Szykalski 167;
 Szykuła Michał 60;
 Szymański 97;
 Szymański Edmund 60;
 Szymański Leonard 48, 49, 51, 55, 60, 210,
 214, 215;
 Szymański Władysław 108;
 Szymczyk 108;
 Szyszko 40;
 Szyszko-Bohusz 74;
Ściborkówna Stanisława 78;
 Ślosarczyk Antoni 39;
 Świetlik 39;
 Świstak Władysław 60;
Tabakówna P. 44;
 Taciak Franciszek 166;
 Tarnawski Stefan 34;
 Tederko Czesław 32;
 Timoszochówna 98;
 Tomczak Władysław 139;
 Tomczonek Z. 215;
 Tomczyk 108;
 Toporowicz Kazimierz 53, 215;
 Trocka H. 215;
 Tuchański 73;
 Tujak Wiktor 141;
 Tulka J. 165;
 Tupalska 80;
 Turkowski R. 215;
 Turski Józef 33;
 Twardowski W. 32;
 Tyczyński Romuald 31, 83;
 Tylka J. 44;
Uklejska Maria 55;
 Ulatowski Franciszek 32;
 Ulrych J. 51;
 Urbański Bronisław 165;
 Urbański Jerzy 86;
Walaszewicz Stanisława 179;
 Walczak Feliks 165;
 Walentowski 58;
 Waleńczuk 98;
 Walicki Paweł 78;
 Walisiak 108;
 Walowski S. 165;
 Wałukiewicz Bronisław 33;
 Wardas Florian 73, 80, 130, 132 – 134, 137,
 139, 141, 145, 171, 177, 184;
 Wasiak 97;
 Wasilewski Romuald 21;

Wasztyl R. 212, 215;
 Waściński Józef 166;
 Wąchała Władysław 42;
 Wądołkowski Ignacy 85;
 Wąsowicz Zdzisław 122;
 Weinberger Stanisław 78;
 Werner 72;
 Wertłówna Irena 78;
 Wesołowski 147;
 Węclawikówna 98;
 Wiatr A. 44;
 Widłak Antoni 21;
 Wieleńborkówna 142;
 Więckowski Antoni 60;
 Więckowski Ignacy 175;
 Więckowski T. 104;
 Więzik A. 210;
 Wigierówna G. 137;
 Wilk 148;
 Wilk S. 211;
 Wilk Tadeusz 86, 152;
 Wiśniewski Bolesław 33;
 Witek Leon 141;
 Witkowski 142;
 Witulski Feliks 105;
 Włodarczyk Tadeusz 138, 139;
 Włodarski J. 21;
 Włodyka Tadeusz 39;
 Wocalewski Bolesław 58;
 Wojciechowski Jan 58;
 Wojciechowski Wincenty 77;
 Wojdanowski Franciszek 39;
 Wojdeł 34;
 Wolańczyk 81;
 Wojkiewicz Jan 45, 164;
 Wojkiewicz W. 166;
 Wojtycza J. 215;
 Wolniewicz 163;
 Wolski K. 166;
 Wolsza T. 215;
 Woltmann Bernard 6, 10, 14, 210, 215;
 Woroszyło Bronisław 81;
 Woroszyło Dominik 81;
 Woroszyło Józef 81;
 Woszczyk Antoni 100;
 Woźniak H. 79, 81;
 Woźniak Władysław 166;
 Woźniakowski Kazimierz 78;
 Woźnicka 24;
 Woźny 108;
 Woźny T. 44;
 Wójcicki Jan (ks.) 60;
 Wójcik A. 32;
 Wójcik Wincenty 140;
 Wójciński Z. 142;
 Wroczyński Ryszard 47, 215;
 Wrona F. 32;
 Wróblewski Ignacy 165;
 Wypych J. 6, 18 – 20, 22, 24, 26, 27, 86, 91,
 92, 208, 215;
 Wyrobek Zygmunt 55;
 Wysłouch Bolesław 19;
 Wysocki Izidor 98;
Zabawska-Domostawska Zofia 55;
 Zadrożny Mieczysław 28, 42;
 Zając Paweł 60;
 Zakrzewski A. 15, 215;
 Zalcman Stanisław 39;
 Zaleski Aleksander 76, 131;
 Zaleski Paweł 42;
 Załęski Zygmunt 23, 24, 26, 35;
 Zamerlakówna 32;
 Zaremba 165;
 Zareński 99;
 Zarychta 174;
 Zatoń 108;
 Zawady Piotr 153;
 Zawadzki Franciszek 24;
 Zawadzki Kazimierz 80;
 Ziomba Stanisław 148, 149;
 Zbierski S. 18, 19, 36, 44, 45, 133, 165, 215;
 Zbirochowicz Michał 33;
 Zegadłowicz E. 32;
 Zielińska Jadwiga 143;
 Zieliński 108;
 Zieliński Adam 6, 19, 20, 22, 26, 72 – 75,
 135, 214;
 Zieliński Czesław 143;
 Zins H. 73;
 Zwierkówna M. 143;
 Zwoliński Alojzy 32;

Zygar J. 109;
Zygmański Czesław 57;

Żądło 39;

Żenczykowski T. 172;
Żółkiewski Ryszard 34;
Żurawski Stanisław 32;
Żyła W. 32;

Indeks miejscowości¹

- A**damówka 161;
Algier 179;
Aleksandrów 109;
Amsterdam 180;
Antowil 80;
- B**abice 140;
Babiec 143;
Bacieczki 78;
Barszczew 78;
Barszczewo 81;
Bartoszkówka 138;
Belmaż 161;
Bełchatów 63, 64;
Bereście 159;
Bereżeńskie 160;
Berlin 179;
Bedzelin 78;
Będzin 119;
Biała 32;
Biała Podlaska 6, 48, 62, 88, 135, 144;
Białe Nowe 167;
Białobrzegi 155;
Białokrynica 161;
Białowieża 103;
Białystok 24, 30, 32, 71, 73, 77 – 79, 81, 83,
86, 87, 92, 98 – 100, 183;
Białyszew 77, 142;
Białyszewo 143;
Bibice 154;
Biele 77;
Bielewo 119, 121;
Bieliny 118;
Bielsk 122;
Bielsk Podlaski 71, 117, 120, 121;
- Biłgoraj 88;
Błażowa 153;
Błonie 118;
Bnorowskie 80;
Bobrowniki 76;
Bochnia 32, 153;
Bodzanów 24;
Bolesławiec 64;
Borowa 166, 167;
Bożejewice 167;
Bramki 138;
Branice 154, 155;
Bratne 19, 176;
Brody Duże 88;
Bronisław 166;
Broniszewice 166;
Bronów 78;
Bruksela 179;
Bruśno Nowe 155;
Brzesko 147;
Brześć Kujawski 142, 143;
Brześć n. Bugiem 71, 79, 86 – 88, 91, 122;
Brzezinki 107;
Brzeźnica 63;
Brzoza Stadnicka 155;
Brzóstowa 110;
Buszkowice 110;
Budapeszt 178;
Budy Łańcuckie 153, 155;
Bulków 24;
Bukowina 94;
Bychlew 142;
Bydgoszcz 56;
- C**asablanca 179;

¹ Indeks nie obejmuje miejscowości występujących w aneksach i bibliografii.

Chabielice 63;
 Chalin 122;
 Chełm 86, 88, 97, 98;
 Chęciny 118;
 Chlewnia 78;
 Chojny 117;
 Chorzów 161;
 Chromiąża Nowa 166;
 Chromiąża Szlachecka 166;
 Chudów 168;
 Ciechanki-Łęczyńskie 94;
 Ciechanów 118;
 Czajków 64;
 Czarnożyły 64;
 Czarny Las 122;
 Częstochowa 7, 8, 10, 13, 17, 28, 50, 58,
 104, 119, 129, 133, 136;
 Częstocice 77, 78;
 Czmoń 166 – 168;
 Czubin 78, 137, 138;
 Czulice 153, 155;

Ć
 Ćmielów 110;

D
 Dalki 152, 166;
 Dąbie 76;
 Dąbin 94;
 Dąbrowa 32, 159, 169;
 Dąbrowa Tarnowska 86, 153;
 Dąbrowica 159;
 Demycz 153;
 Dębie 133;
 Dębiec 166;
 Dęblin 76, 96, 98;
 Dobryczyce 63, 93, 176;
 Dobrzyń n. Drwęcą 122;
 Dominów 94, 168;
 Donatowo 167;
 Drażgów 76;
 Droszew 167, 169;
 Drużbice 63;
 Dublin 179;
 Dubno 42, 157, 158, 161;
 Dziecianów 141;
 Dziedzice 125;
 Dziekanów Niemiecki 121;

 Dzierżążnia 120, 141;

E
 Ełk 19;
 Ewinów 109;

F
 Franciszków 78, 137;

G
 Garwolin 88, 125, 140;
 Gdańsk 47;
 Gidle 63;
 Gniezno 36, 109, 165;
 Gnojno 143;
 Gołęczew 168;
 Gołębin 167;
 Gołębin Nowy 165;
 Gołotczyzna 19, 176;
 Gorzew 77;
 Gorzkowice 63, 64;
 Gorzów Wielkopolski 6, 14;
 Gorzyczki 165, 167;
 Gostynin 88, 92, 116, 149;
 Gostyń 8, 27, 36, 86, 165;
 Gościewicze 139;
 Goślinów 165;
 Gowarczów 110;
 Górnio 118;
 Grabca 142;
 Grabica 63, 120, 125;
 Grabiec 143;
 Grabina 141;
 Gralewo 122;
 Granatów 160;
 Grąbiec 142;
 Grodno 99, 103;
 Grodzisk Mazowiecki 78, 112, 137;
 Gronowo 166;
 Gróbką 139;
 Grudzów 138;
 Guźlin 139, 143;

H
 Hel 125;
 Henryków 119, 121;
 Horochów 42, 157, 158;
 Horyńgród 161;
 Hrubieszów 8, 58, 60, 62, 86, 88;
 Huta Stepańska 78;

Huta Żabiowska 78, 138;

Iłża 55;

Imielnica 24;

Inowrocław 36, 92;

Izabelów 140, 141;

Jabłonna 120;

Jackowice 140;

Jacków 110;

Janów Lubelski 79, 86, 88;

Jaranów 140;

Jaronów 139;

Jarocin 36, 107, 109;

Jarosław 153;

Jasło 32;

Jastków 110;

Jatutów 88;

Jażwiny 142;

Jelonki 138, 139;

Jędrzejów 7, 8, 55, 107;

Juchnowiec 77;

Jungówka-Serniczki 160;

Kacice 140, 143;

Kalinowiec 143;

Kaliski 166;

Kalisz 107;

Kamieńsk 63, 64;

Kamionna 122;

Kamocin 120;

Kamocinek 120;

Kanie 138;

Karcz 78;

Karczew 96;

Karczńska 134;

Karolina 94;

Karsznice 140;

Katowice 16, 161, 180;

Kawęczyn 121;

Kępno 36, 165, 167;

Kielce 6 – 8, 13, 17, 26, 28, 30, 55, 58, 71,

79, 86, 87, 103, 107, 112, 119, 133,

137;

Kietlin 63;

Kionczyn 20;

Kiwiszki 80;

Klepacze 78, 80, 81;

Klesów 78;

Kleszczów 63, 64;

Klewinów 77;

Kłuki 63, 64;

Kłomnice 63;

Kobiele 63;

Kobierzyn 154, 155;

Kobryń 103;

Kolonia 179;

Kołaczkowice 165;

Kołby 21;

Kołek 159;

Koło 99, 107;

Kołtypiany 88;

Koniecpol 63;

Kopina 79;

Kopenhaga 55;

Korzkwia 180;

Kosina 155;

Kosów Poleski 91, 95;

Kostopol 42, 157, 158, 160;

Kościan 8, 36, 92, 119, 133, 165 – 168;

Kościewiczze 117;

Kowale Pańskie 121;

Kowel 42, 158;

Kozienice 58;

Kozłów 26;

Kozłówka 17, 20;

Kórnik 168;

Kraków 7 – 9, 11, 12, 15, 18, 30, 32, 38, 40,

44, 47, 53, 86, 88, 114, 115, 140, 146,

147, 150, 152 – 154, 161;

Krasienin 19, 79, 98;

Krasnołęka 141;

Krasnystaw 70, 88;

Krerów 168;

Krępcze 81, 94;

Krężna 125;

Krobanów 140;

Krosno 116;

Krośniewice 121;

Krotoszyn 141;

Królewiec 179;

Kruhel 91;

Kruszynek 19;
 Krzczonowice 110;
 Krzczonów 106;
 Krzemieniec 41, 42, 157 – 159;
 Krzyżew 20;
 Księżomiesz 79, 81;
 Kurdwanów 153 – 155;
 Kurnadz 108;
 Kurów 80, 98;
 Kutno 24, 83, 94, 118;
 Kwapniki 153;

Lake Placid 180;
 Laski 95;
 Lemieszowice 96;
 Lenartowice 169;
 Leszno 7, 8, 27, 166;
 Libertów 156;
 Lida 103;
 Like 125;
 Limanowa 32;
 Lipniki 160;
 Lipno 24, 36;
 Lisków 20;
 Lubaczów 155;
 Lubań 133, 143;
 Lubartów 79, 86, 88, 97, 98;
 Lublin 7, 8, 26, 30, 58, 66, 68 – 71, 73, 77,
 79 – 81, 86 – 88, 92, 94, 97, 98, 101,
 102, 106, 108, 130, 183;
 Lubocza 153;
 Luboml 42, 158;
 Lutogniew 141;
 Luzinów 104;
 Lwów 31, 71, 86, 136, 150, 161, 180, 183;

Łabuńki 88;
 Łajsk 121;
 Łañcut 38, 112, 147, 155;
 Łask 57;
 Łączna 118;
 Łekwia 166;
 Łęczna 95;
 Łękawa 63;
 Łomianki 110;
 Łopuszno 118;

 Łowicz 24, 73, 118, 138, 142, 176;
 Łódź 7, 8, 24, 26, 30, 47, 56, 57, 61, 71, 79,
 83, 86, 87, 90, 102, 110, 123, 183;
 Łuck 9, 28 – 31, 40 – 43, 111, 156 – 161,
 184;
 Łuków 97;

Machnac 139;
 Madryt 179;
 Majków Duży 120;
 Maków Podhalański 153;
 Malcanów 121;
 Małe Czarnochowice 154;
 Małogoszcz 118;
 Marcjanów 121;
 Marianów 121;
 Marki 99;
 Mełgwia 80, 94, 95;
 Mełpin 166;
 Mędrzechów 120;
 Michałów 120, 121;
 Michałówka 159;
 Mickuny 96;
 Miechów 133, 140;
 Mieczysławów 20;
 Miedziana Góra 118;
 Mielec 148, 153, 155;
 Mierzynek 122;
 Międzychód 122;
 Międzylesie 44, 169;
 Miętne 140;
 Mikuszów 166;
 Milanów 20, 76, 77, 79 – 81;
 Miluszów 166;
 Mińsk Mazowiecki 24;
 Mirosławice 20;
 Mława 24;
 Mniów 118;
 Mogilno 92, 109;
 Mokre 88;
 Mokrzec 122;
 Moszczenica 64;
 Mościce 115;
 Mościska k. Pszczyny 116, 121;
 Muchocin 122;
 Murzynowo Leśne 166;

Myślenice 153;
Nadarzyn 78;
 Nałęczów 20, 134;
 Neapol 179;
 Nekla 64;
 Niedźwiedzice 122;
 Niepołomice 148;
 Nieszawa 36;
 Nietązkowo 133;
 Niezdów 141;
 Niwa Babicka 76;
 Nowogródek 71, 87, 104, 109;
 Nowy Sącz 32, 147;

Oborniki 36, 92, 109;
 Ochłapów 161;
 Ochódno 133;
 Odolanów 113, 166;
 Ojców 156;
 Olchowice 117;
 Oleksin 117, 121;
 Oleksów 140;
 Olesk 160;
 Ołtarzew 140;
 Opatkowice 153, 154;
 Opatów 55;
 Opoczno 103;
 Orawica 159;
 Orszymów 24;
 Osieck 140, 141;
 Osjaków 61, 64;
 Osmolin 140;
 Ossowiec 138;
 Ostojów 133, 140;
 Ostrołęka 123;
 Ostromezczew 78;
 Ostrów 138;
 Ostrów Mazowiecka 71;
 Ostrów Wielkopolski 71, 166, 167;
 Oszów 137;
 Oświęcim 153;
 Otorów 166;

Pajęczno 63;
 Palermo 179;
 Pantalowice 155;
 Papieże 120;
 Parczew 20;
 Parole 78;
 Paryż 179;
 Pau 179;
 Pawłosiów 153;
 Pawłów 166;
 Petersburg 21;
 Piaski 142;
 Piechanin 166, 167;
 Pieczuki 80;
 Piekoszków 118;
 Pierzchno 166;
 Pikutkowo 143;
 Pikutków 139;
 Pilzno 153;
 Pińczów 55;
 Pińsk 96, 97;
 Piotrków Trybunalski 8, 56, 57, 61 – 64, 79,
 98, 103, 108, 117, 122, 125;
 Piotrów 125;
 Pleszew 36;
 Pleszów 154, 155;
 Płochocin 78, 137 – 140, 142;
 Płock 24, 86;
 Płonki 80;
 Płońsk 24, 118;
 Pniówek 121;
 Popów 20;
 Poznań 6, 8, 9, 15, 16, 28, 30 – 32, 44, 45,
 48, 64, 71, 78, 86, 92, 94, 104, 107,
 112, 116, 127, 130, 163, 164, 166 –
 169;
 Praga 99;
 Praga (stolica Czechosłowacji w okresie
 międzywojennym) 170, 179;
 Prusim 122;
 Przecław 166;
 Przemyśl 55, 117, 147, 151 – 153;
 Przeworsk 146, 155;
 Przykona 109;
 Pszczelin 19, 135, 141, 142;
 Pudła 141;
 Puławy 75, 79, 80, 88, 96 – 98, 108, 134;
 Pułtusk 118;

Pustelnik 99;
Pustkowie Jackowskie 110;
Pyszaca 166;

Raciechowice 147;
Raclawice 136;
Radczyn 109;
Radgoszcz 122;
Radom 179;
Radomsko 57, 60, 69, 79, 92;
Radoń 138;
Radzewo 166;
Radzice 103;
Radzięcín 141;
Radzymin 69, 94;
Radzyń 79, 88;
Rakszawa 113;
Ralewice 141;
Raszków 122;
Rawa Mazowiecka 113, 118;
Rawicz 36, 166;
Rąbczyn 166;
Rembertów 7;
Retkinia 78, 141, 144;
Ręczno 63, 64, 91;
Rimini 179;
Rogalin 168;
Rogozin 24;
Rogoźno 155;
Rogów 125;
Rokosowa 165;
Ropczyce 32;
Rossosza 76;
Roźbitka 122;
Rozprza 60, 63, 64;
Roźnica 133;
Równe 40 – 42, 156 – 158;
Różyn 159, 161;
Rubieżewicze 120;
Ruda 117;
Rudka 120;
Rydzyzna 168;
Ryki 76, 125, 133, 140;
Rypin 36, 118;
Rzejowice 63;
Rzeszów 8, 15, 19, 154;

Rzym 179;

Samsonów 118;
Sandomierz 55;
Sarny 41, 42, 76, 78, 158, 161;
Sewilla 179;
Sidzina 153, 154;
Siedlce 88;
Sielc 159, 160;
Siemkowice 64;
Sienkiewiczze 97;
Sieradz 8, 57, 103, 140;
Sieraków 116;
Sierpc 86;
Silnica 108;
Skaradka 78;
Skawina 155;
Skierniewice 117;
Skole 88, 149;
Skomlin 64;
Skorzeszyce 118;
Skotniki 153, 154;
Skrzydlew 122;
Skrzynno 59;
Słowik 133;
Sługocice 21;
Słupca 83;
Słupia 165, 167;
Smolanka 96;
Smulsk 109;
Sobieszyn 76, 77, 176;
Sochaczew 109, 118;
Sokołów 88, 139, 143;
Sokołówek 19, 132, 139, 141, 142;
Sośnie 122;
Spała 78, 79, 98, 122, 137, 155;
Sroek 63;
Srocko Wielkie 165;
Stanisławów 30, 103;
Stara Wieś 78;
Stary Brześć 96, 139;
Staszów 55;
Stężyca 76, 133, 140;
Stoczek Łukowski 133;
Stopnica 55;
Studzianki 141;

Studzieniec 142;
Suchcice 63;
Suchoczas 140, 141;
Suchodół 116;
Sulejów 63, 64, 88, 116, 117, 149;
Sulejówek 122;
Sulmierzyce 122;
Swoszowice 153;
Sycew 99;
Szamotuły 36;
Szczytno 80, 81;
Szubin 36;
Szubków 176;
Szyce 152, 176, 180;
Szydłów 63, 64, 120;
Szymanowice 142;

Śmigiel 166;
Śmigłowice 139;
Śmigłów 139;
Śmiłowice 139;
Śniaty 166;
Śnieszków 160;
Śrem 36, 166, 168, 169;
Środa Wielkopolska 8, 36, 64, 166, 168;
Świniec 166;

Tarnopol 30;
Tarnów 7, 8, 115, 153;
Tokary 121;
Toruń 86;
Trębaczów 94;
Trościaniec 161;
Trzuszczany 80;
Tumlin 118;
Tunis 179;
Turek 57, 107;
Turów 119;
Turzów 106;

Ubieszyn 153;
Uchanie 60, 80;
Udrysze 88;
Ujkowice 153;
Ułężę 76;
Umóltów 164, 166, 168;

Wadlew 63, 64;
Warszawa 5 – 7, 9, 11, 12, 14 – 16, 18, 19,
21 – 37, 44, 45, 47, 49, 50 – 55, 60, 64,
67 – 69, 71, 72, 74, 75, 77, 79, 82, 83,
86 – 88, 92, 93, 98, 100, 101, 104, 110
– 126, 128, 131, 133, 152, 155, 161,
171 – 175, 177 – 180, 183 – 185;
Warszawice 133;
Wągrowiec 36, 166, 168;
Węgrów 88;
Wiązowna 121;
Wichertów 109;
Widełki 118;
Widźgowo 121;
Wiedeń 179;
Wielgomłyny 60;
Wieliczka 153, 161;
Wieluń 57 – 61, 64, 119;
Wierzbie 88;
Wierzchowiska 94, 119;
Wilno 30, 31, 70, 73, 79, 80, 87, 94, 98, 99,
117, 180;
Wiśniowiec 161;
Witaniów 94;
Witki 137, 138;
Włocławek 36, 118, 139;
Włodawa 83, 88, 96, 97, 99;
Włodzimierz 42, 157, 158;
Wochoń 95;
Wola 155;
Wola Kamocka 120;
Wola Krzysztoporska 64;
Wola Przewłocka 77;
Wola Rakowa 97;
Wola Rembkowska 141;
Wolbórz 63, 64, 122;
Wolica 78;
Woźniki 24;
Wólka Folwark 143;
Wólka Mławska 20;
Wólka Przekory 143;
Wólka Wieprzecka 88;
Wrocław 11, 47 – 49, 60;
Wrząca 120;
Września 166;
Wtórek 166, 167;

Wyciąża 153;
Wyrowce 118;
Wyrzeka 165, 168;

Zacisze 97, 99;
Zadziel 148;
Zagnańsk 118;
Zagrzeb 179;
Zakopane 140, 161;
Zalesie 160;
Zaleszany 153;
Zamość 88, 97, 98;
Zapole 91;
Zaręby 141;
Zarównie 155;
Zatomie 122;
Zawada 110;
Ząbki 121;
Zberezka 110;
Zbrudzew 145;

Zdołbunów 42, 152, 157, 158;
Zdrowa 110;
Zduńska Wola 132, 140;
Zduny 140;
Zegrze 121;
Zelwa 117;
Zielonki 153, 154;
Zimnowoda 142;
Ziółków 94;
Złotniki 118, 153;
Zwoleń 58;

Żabokliki 140;
Żelechów 125;
Żnin 36, 167;
Żurawiczki 138;
Żurawica 88;
Żytno 63;
Żywiec 32;

Wykaz skrótów

APCz	— Archiwum Państwowe w Częstochowie
AAP	— Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
AGG	— Akta Gminy Gorzkowice
AGR	— Akta Gminy Rozprza
APK	— Archiwum Państwowe w Kielcach
APL	— Archiwum Państwowe w Lublinie
APLesz.	— Archiwum Państwowe w Lesznie
APŁOS	— Archiwum Państwowe w Łodzi, oddział w Sieradzu
APPT	— Archiwum Państwowe w Piotrkowie Trybunalskim
APP	— Archiwum Państwowe w Poznaniu
AZHRL	— Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego przy Polskim Stronnictwie Ludowym w Warszawie
AZS	— Akademicki Związek Sportowy
CAW	— Centralne Archiwum Wojskowe
CIWF	— Centralny Instytut Wychowania Fizycznego
CSWGiS	— Centralna Szkoła Wojskowa Gimnastyki i Sportów
CTR	— Centralne Towarzystwo Rolnicze
CZKR	— Centralny Związek Kółek Rolniczych
CZMW	— Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej
CZMW „Siew”	— Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew”
DOK	— Dowództwo Okręgu Korpusu
FZMW	— Federacja Związków Młodzieży Wiejskiej
GKWFIPW	— Gminny Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
IO	— Igrzyska Olimpijskie
KMW	— Koło Młodzieży Wiejskiej
KOP	— Korpus Ochrony Pogranicza
KSMM	— Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej
KSMMiŻ	— Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej
KWFiPW	— Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
LKS	— Ludowy Klub Sportowy
LRM	— Ludowy Ruch Młodzieżowy przedwojenny przed 1939 r.
MSWew.	— Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MWRiOP	— Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego

MTR	— Małopolskie Towarzystwo Rolnicze
MZM	— Małopolski Związek Młodzieży
MZML	— Małopolski Związek Młodzieży Ludowej
OS	— Odznaka Strzelecka
OZKR	— Okręgowy Związek Kółek Rolniczych
OZMW	— Okręgowy Związek Młodzieży Wiejskiej
PKWFiPW	— Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
PKWFiPWH	— Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Hrubieszowie
PKWFiPWW	— Powiatowy Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego w Wieluniu
POS	— Państwowa Odznaka Sportowa
PSL „Piast”	— Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”
PSL „Wyzwolenie”	— Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie”
PUWFiPW	— Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
PZMW	— Powiatowy Związek Młodzieży Wiejskiej
RdSWFiKC	— Rada do Spraw Wychowania Fizycznego i Kultury Cieleśnej
RNWF	— Rada Naukowa Wychowania Fizycznego
RNWFiPW	— Rada Naukowa Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
SPCz	— Starostwo Powiatowe w Częstochowie
SPG	— Starostwo Powiatowe w Gostyniu
SPK	— Starostwo Powiatowe w Kielcach
SPKoś.	— Starostwo Powiatowe Kościan
SPP	— Starostwo Powiatowe Piotrkowskie
SPŚW	— Starostwo Powiatowe w Środzie Wielkopolskiej
SZMW	— Słowiński Związek Młodzieży Wiejskiej
ŚWFiPW	— Święto Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego
TCL	— Towarzystwo Czytelni Ludowych
TG „Sokół”	— Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”
TSK	— Towarzystwo Straży Kresowej
TSL	— Towarzystwo Szkoły Ludowej
TUR	— Towarzystwo Uniwersytetów Robotniczych
UWL	— Urząd Wojewódzki Lubelski
UWP	— Urząd Wojewódzki Poznański
WKS	— Wojskowy Klub Sportowy
WFiPW	— Wychowanie Fizyczne i Przystosowanie Wojskowe
WKWFiPW	— Wojewódzki Komitet Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego

Wlkp.ZMW	— Wielkopolski Związek Młodzieży Wiejskiej
WPPT	— Wydział Powiatowy w Piotrkowie Trybunalskim
WUL	— Wiejski Uniwersytet Ludowy
WZMW	— Wołyński Związek Młodzieży Wiejskiej
ZML	— Związek Młodzieży Ludowej
ZMP	— Związek Młodej Polski
ZMW	— Związek Młodzieży Wiejskiej
ZMW RP „Wici”	— Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”
ZPZS	— Związek Polskich Związków Sportowych
ZZMWiL	— Zjednoczenie Związków Młodzieży Wiejskiej i Ludowej

Physical Culture in Activities of Peasant Youth Organisations of the Second Republic

Summary

Peasant youth organisation contributed considerably to development of physical culture in the rural environment of the Second Republic. They included such nationwide organisations as: Central Union of Peasant Youth, Central Peasant Youth Union “Siew”, Central Union of Young Village, People’s Youth Union and the peasant section of Young Poland Union, Peasant Youth Union of the Republic of Poland “Wici” as well as regional organisations, such as: Little Poland Youth Union associated with Little Poland Farming Association, Volhynian Union of Peasant Youth, Little Poland Union of Peasant Youth.

Development of physical culture depended on the policy of the state authorities of the Second Republic concerning physical activity in rural areas. The foundations of physical education and sports were laid in the years 1918 – 1926. The issue was assigned to the Ministry of Religious Creeds and Public Education, the Ministry of Public Health and the Ministry of Military Affairs. Apart from theoretical assumptions concerning organisation of District and Community Committees for Physical Education (in the years 1925 – 26), the problem of physical education and sports in rural areas remained unsolved in terms of introducing a national working system.

The State Office for Physical Education and Military Training was established in 1927. Activities undertaken by the Office initiated many positive changes in general attitude towards physical culture in rural areas of the Second Republic. Not only did the changes involve theoretical issues, but they also involved practical introduction of fixed targets and tasks into life. The issues of physical culture were vividly discussed during plenary meetings of the Scientific Council for Physical Education.

Peasant youth organisations played an important role in propagating and popularising physical culture among peasant youth. The organisation founded and ran physical education, sports and cadet corps groups. Young people from rural areas attended courses in physical education and military training. They participated in regional and national sports competitions for peasant youth. They also represented Poland in international sports events. The most popular sports disciplines were: gymnastics, light athletics, table tennis and team games. Young people from rural areas competed to win sports badges.

Among the organisations for peasant youth, it was the Central Unions of Peasant Youth — Central Union of Peasant Youth, Central Peasant Youth Union

“Siew” and Central Union of Young Village that contributed the most to development of physical culture in the Second Republic. Apart from them, other unions, such as Peasant Youth Union of the Republic of Poland “Wici” and People’s Youth Union contributed much to popularising physical activity. Regional peasant youth organisations, such as — Little Poland Youth Union associated with Little Poland Farming Association, Volhynian Union of Peasant Youth and Little Poland Union of Peasant Youth developed physical education and sports in those areas of the Second Republic where the national unions were not widely represented.

An important role in propagating and popularising physical culture in rural areas was played by periodicals published by peasant youth organisations. They published articles, notices and reports on the importance and role of physical education and sports and news on sports competitions at home and abroad. Periodicals that were press organs of individual peasant youth organisations publishes articles and reports about activities undertaken by the parent-organisation aimed at popularising physical education and sports. They provided information about courses in physical education and sports, about organisation of sections of physical education and sports, sports competitions and events and on ways to win sports badges.

Körperkultur in der Tätigkeit der ländlichen Jugendorganisationen der II. Republik Polen

Zusammenfassung

Die ländlichen Jugendorganisationen trugen in den Dorfkreisen der II. Republik Polen zu der Entwicklung der Körperkultur wesentlich bei. Unter ihnen sollten folgende Organisationen mit gesamtstaatlicher Reichweite erwähnt werden: Hauptverband der Landesjugend, Hauptverband der Landesjugend „Siew“, Hauptverband des Jungen Landes, Verband der Landesjugend sowie die Landabteilung des Verbandes Junges Polen, Verband der Landesjugend der Republik Polen „Wici“. Zu den Organisationen mit regionaler Reichweite können folgende Verbände gezählt werden: Kleinpolnischer Jugendverband bei der Kleinpolnischen Landwirtschaftsgesellschaft, Wolynischer Verband der Landesjugend, Großpolnischer Verband der Landesjugend.

Die Entwicklung der Körperkultur hing von der Politik der Führungsorgane der II. Republik Polen hinsichtlich der körperlichen Aktivität auf dem Lande ab. In den Jahren 1918 – 1926 wurden die Grundlagen für die Körperkultur und Sport geschaffen. Diese Bereiche befanden sich in der Zuständigkeit des Ministeriums für Konfessionen und Volksaufklärung, des Ministeriums für Gesundheit sowie des Ministeriums für Militärangelegenheiten. Außer den theoretischen Grundkonzeptionen, welche die Errichtung der Landkreis- und Gemeindeausschüsse für Körperkultur und Vormilitärische Ausbildung (in den Jahren 1925 – 1926) betrafen, konnte das Problem der Körperkultur und des Sports auf dem Lande strukturell nicht gelöst werden.

Im Jahre 1927 wurde das Staatsamt für Leibeserziehung und Vormilitärische Ausbildung gegründet. Die Tätigkeit des Staatsamtes für Leibeserziehung und der Vormilitärischen Ausbildung brachte zahlreiche nützliche Veränderungen für die Körperkultur auf dem Lande im Zeitraum der II. Republik Polen mit sich. Diese Veränderungen bezogen sich nicht nur auf theoretische Grundkonzeptionen, sondern betrafen ebenfalls die praktische Verwirklichung der Ziele und Aufgaben. Die Probleme der Körperkultur auf dem Lande wurden während der Plenarsitzungen des Wissenschaftsrates für Leibeserziehung heftigst diskutiert.

Die ländlichen Jugendorganisationen spielten bei der Verbreitung, Popularisierung und Verallgemeinerung der Körperkultur unter der Landesjugend eine bedeutende Rolle. In diesen Organisationen wurden Abteilungen für Leibeserziehung, Sport und Vormilitärische Ausbildung gegründet und geführt. Die Landesjugend nahm an Kursen für Leibeserziehung und Vormilitärische Ausbildung teil. Sie beteiligte sich ebenfalls an sportlichen Wettbewerben für die Landesjugend so-

wie an den Woiwodschaftswettkämpfen und Landeswettkämpfen und vertrat die polnischen Landesfarben. Zu den populärsten Sportdisziplinen gehörten: Turnen, Leichtathletik, Schießsport, Tischtennis sowie Mannschaftssportarten. Sie errang zahlreiche Sportabzeichen.

Unter den ländlichen Jugendorganisationen leisteten die Hauptverbände der Landesjugend den bedeutendsten Beitrag für die Entwicklung der Körperkultur in der II. Republik Polen — Hauptverband der Landesjugend, Hauptverband der Landesjugend „Siew”, Hauptverband des Jungen Landes. Außer diesen Organisationen spielten auch andere Verbände eine große Rolle bei der Verbreitung der körperlichen Aktivität, wie zum Beispiel der Verband der Landesjugend der II. Republik Polen „Wici” sowie der Verband der Landesjugend. Die ländlichen Jugendorganisationen mit regionaler Reichweite — Kleinpolnischer Jugendverband bei der Kleinpolnischen Landwirtschaftsgesellschaft, Wolynischer Verband der Landesjugend, Großpolnischer Verband der Landesjugend — entwickelten die Körperkultur und den Sport in den Regionen der II. Republik Polen, wo der Anteil der gesamtstaatlichen Verbände nicht so stark war.

In der Popularisierung und Verbreitung der Körperkultur auf dem Lande spielten Zeitschriften der ländlichen Jugendorganisationen eine wesentliche Rolle. In der Presse der ländlichen Jugendorganisationen erschienen Artikel, Berichte und Meldungen über die Rolle und Bedeutung der Körperkultur und des Sports, Fakten über einzelne Bereiche der Leibeserziehung und des Sports, Informationen über sportlichen Wettbewerb im Inland und Ausland. Überdies veröffentlichten einzelne Zeitschriften, die die Presseorgane der ländlichen Jugendorganisationen verkörperten, Artikel und Meldungen über die Tätigkeit der Organisation im Bereich der Körperkultur und des Sports, u. a. handelte es sich dabei um Informationen über geführte Leibeserziehungskurse und Sportkurse, Informationen über das Organisieren der Abteilung für Leibeserziehung und Sport, Informationen über das Organisieren und Durchführen von Sportwettbewerben und über das Erringen von Sportabzeichen.

